

PERÉNYI ZSIGMOND
BÁRÓ | AZ 1848–1849. ÉVI
ORSZÁGGYŰLÉS MÁRTÍRJAI

Sorozatszerkesztők

BELLAVICS ISTVÁN ■ KEDVES GYULA

PERÉNYI ZSIGMOND BÁRÓ | AZ 1848–1849. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉS MÁRTÍRJAI

Szerkesztette
KEDVES GYULA
PELYACH ISTVÁN

A kötet szerzői

CSATÁRY GYÖRGY	KEDVES GYULA
CSORBA GYÖRGY	MELKOVICS TAMÁS
HERMANN RÓBERT	MISKOLCZY AMBRUS
PELYACH ISTVÁN	

© Szerzők, 2025

© Országgyűlés Hivatala, 2025

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz,
sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

A kiadásért felel ■ SUCH GYÖRGY az Országgyűlés Hivatalának főigazgatója

A kiadvány az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi
és Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült.
Igazgató ■ BELLAVICS ISTVÁN
Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora ■ PELYACH ISTVÁN

A kötetet tervezte ■ SZIGLIGETI MÁRIA
Tördelő ■ FODOR GÁBOR
Szöveggondozó, korrektor ■ MACSKÁSSY ZSUZSA

A borítón: Barabás Miklós: *Perényi Zsigmond*.
Tus, 1849. (Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Képcsarnok)



www.orszaghazkonyvkiado.hu

ISBN 978 615 6704 54 2

ISSN 2498 8065 (nyomtatott)

TARTALOM

Előszó ■ 7

MELKOVICS TAMÁS

**Egy atipikus életút: Perényi Zsigmond báró
a reformkorban ■ 11**

PELYACH ISTVÁN

**Perényi Zsigmond báró az 1848. márciusi
forradalmi napokban Pozsonyban és Bécsben ■ 35**

MISKOLCZY AMBRUS

Az Erdéllyel való unió és Perényi kormánybiztossága ■ 57

KEDVES GYULA

**Régi forma új közegben. Perényi a forradalom
és szabadságharc felsőházának élén ■ 99**

HERMANN RÓBERT

**„...igen munkátlan ember” (?) Perényi Zsigmond báró
az Országos Honvédelmi Bizottmányban ■ 141**

CSORBA GYÖRGY

**Perényi Zsigmond jogászi pályafutása és a
Hétszemélyes Főtörvényszék megszervezése ■ 197**

CSATÁRY GYÖRGY

**Perényi Zsigmond kultusza a kárpátaljai magyarság
nemzeti identitásának megőrzésében ■ 241**

ELŐSZÓ

Az Országgyűlési Múzeum által 2015 októberében elindított konferenciasorozat célja az volt, hogy méltó módon emlékezzünk meg az 1848–1849. évi népképviselői országgyűlés politikus mártírjairól. A rendezvényeken elhangzott előadásokat aztán szerzőik tanulmánnyá formálták, komoly forrásanyaggal, illusztrációkkal egészítették ki, s a konferenciakötetek a következő évi tudományos ülésen kerültek bemutatásra.

A konferenciák tematikája, sorrendisége egy sajátos, hőseink mártíromságának jelentőségét érthetőbbé tevő történelmi láncba fonódott. Első alkalommal azt a közvélemény által ismeretlen tényt kívántuk tudatosítani, hogy az 1848–49-es szabadságharc leverését követő megtorlás vértanúinak körében az aradi vértanúkként ismert katonai vezetők mellett a legmarkánsabb, jól körülhatárolható csoportot az első népképviselői országgyűlés mártírjai, a korszak öt közismert és megbecsült politikusa alkotja. Ezért elemeztük a vértanúk egyenkénti bemutatása mellett a megtorlás elveit és gyakorlati működését is. A második konferencián a politikuscsoport, egyúttal a magyar polgári átalakulás vezéralakjának, Sárvár országgyűlési képviselőjének, gróf Batthyány Lajos miniszterelnöknek a tevékenységét már részletező alapossággal elemeztük. Az egyes előadások a gróf ítéletlevelében megfogalmazott vádpontokhoz igazodva hangzottak el. A 2017-ben rendezett tudományos ülésen Szacsvey Imre bemutatása került sorra, akinek a tevékenysége már csak képviselőházi jegyzősége révén is, leginkább kötődött a népképviselő gyakorlati megvalósításához. Nagyvárad képviselőjének bemutatása alkalmat adott arra is, hogy tudatosítsuk, mennyire fontos egy-egy határon túli magyar közösség számára azon ’48-as hőseink, különösen mártírjaink emlékének ápolása, akik az adott térséghez kötődnek születésüknél, tevékenységüknel fogva. Ahogyan a Szacsvey mártíromságához kötődő kultusz egyértelműen a partiumi magyarság nemzettudatának egyik fontos eleme lett az eltelt másfél évszázadban, úgy vált azzá Jeszenák János báró a Pozsony környéki, illetve mára a teljes szlovákiai magyarság számára. Az egykori nyitra–pozsonyi kormánybiztos, felsőházi tag mártíromsághoz vezető pályáját hét előadásban mutattuk be 2018-ban.

A 2019-es emlékülés hőse, Perényi Zsigmond báró ugyanebbe a csoportba tartozik, hiszen személyisége és mártíromsága Kárpátalja magyarsága számára jelent

erkölcsi igazodási pontot, különösen szobrának 1906-os felavatása óta. Ez a Nagyszöllősen, egykor volt kastélya előtt felállított szobor lett az első az országgyűlés mártírjaira emlékezők sorában, ám a történelem vihara ezt is ledöntötte talapzatról. A helyi magyarság azonban féltő gonddal megőrizte, majd a közelmúltban helyére állítva a megújult szobor a térség 1848-as kegyhelyévé vált. Az országgyűlés mártírjai közül talán így is Perényi a legkevésbé ismert, pedig kortársai körében nemcsak közismert, de igen nagyra becsült személyiség volt. Már Széchenyi István gróf politikai pályafutásának megkezdése előtt felfigyeltek ellenzéki magatartására a császári hatóságok. Az 1807. évi országgyűlésen az adó- és újoncmegajánlással kapcsolatosan elmondott bátor, ugyanakkor okosan érvelő beszéde olyan tekintélyt adott a 24 éves fiatalembernek, hogy attól fogva valamennyi diétára követének küldte Bereg vagy Ugocsa vármegye. Jellemző a parlamentáris demokrácia kialakítása iránti elkötelezettségére, hogy bár születési jogon felsőtáblai hellyel rendelkezve is az országgyűlés tagja lehetett, fontosabbnak tartotta a választott megyei követi pozíciót az alsótáblán. Alapos jogi felkészültsége miatt egyre magasabbra emelkedett a vármegyei ranglétrán, s komoly közigazgatási gyakorlatot szerezve országos hírre tett szert. Ennek következtében József főherceg nádor állami hivatal vállalására vette rá a kialakuló konzervatív és liberális politikai irányzatok egymáshoz közelítésének szándékával. Perényi higgadt habitusa, komoly érveken alapuló és az ellenfél véleményét is figyelembe vevő vitakészsége a konzervatív táborban is tekintélyt biztosított számára. Főispánként már a felsőtáblán politizált, s a Batthyány Lajos gróf körül kialakuló főrendi ellenzék jelentős alakjává vált. Ez vezetett a forradalom következtében átalakuló törvényhozás felsőházi másodelnöki kinevezéséhez.

Szerepe 1848 szeptember végétől vált meghatározóvá, hiszen ő fogta össze az egyre fogyó létszámú felsőházat. Az pedig, hogy a felsőház Debrecenben is képes volt ülésezni, teljes egészében neki köszönhető. Ez nagymértékben hozzájárult a forradalmi törvényhozás legitimitásához, ami 1848/49 felülmúlhatatlan nemzeti összefogásának az alapját biztosította. Bár nem volt forradalmi meggyőződésű, megingás nélkül és legjobb tudása szerint szolgálta a haza ügyét mindvégig. Ha kellett, a végrehajtó hatalom irányításában vett részt, később a bírói legfőbb fórum átalakításában serénykedett. A konferencia tematikájának kialakításakor mindezeket figyelembe véve sorozatunk ötödik kötete a következő tanulmányokat tartalmazza.

Elsőként Perényi politikai pályájának a forradalom kitöréséig tartó szakasza kerül bemutatásra Melkovics Tamás tanulmányában. *Egy atipikus életút: Perényi Zsigmond a reformkorban* címmel. A szerző miközben felvázolja az 1848-as országgyűlés törvényhozási munkájába legkorábban bekapcsolódó tagjának diétai tevékenységét, alapos áttekintést ad az arisztokrácia reformkori követválasztásokon való megmérettetéseiről. Részletesen taglalja azt az egyedülálló magatartást, amellyel állami hivatal vállalása mellett is meg tudta őrizni szabadelvű politikai meggyőződését, és főispánként is képes volt a törvényhozásban az ellenzéket

támogatni. Önálló politikai meggyőződésére jellemző, hogy a Wesselényi és Kosuth perében ítélkező bíróság tagjaként szembe mert szegülni a hatalom elvárásával, de az elveivel nem minden ponton egyező ellenzéki politikai közvélemény nyomásától sem hagyta magát befolyásolni. A szerző Perényiben a felvilágosodás jegyében születő 18. század végi szellemi pezsgés, és a reformkor liberális gondolatvilága közötti összekötő kapcsot látja.

A következő tanulmány *Perényi Zsigmond a márciusi forradalmi napokban Pozsonyban és Bécsben* címmel rendkívül izgalmas kérdést boncolgat. Pelyach István nem a megszokott perspektívából tekint március idusának eseménysorára, miközben arra keresi a választ, hogy az akár társadalmi kataklizmával is fenyegető forradalmi napokban egy született arisztokrata és állami hivatalt is viselő személyiség hogyan viszonyult a hirtelen változó, kiszámíthatatlan körülményekhez. Megállapítja, hogy Perényi a nemesség számára vészterhesnek tűnő napokban sem ingott meg. Következétesen kitartott az alsótábla felirati javaslatának támogatása mellett, miközben nem egy reformer politikus, ha időlegesen is, de meghátrált. Ezzel rendkívüli segítséget nyújtott a főrendi táblán az ellenzék vezérének, Batthyány Lajosnak.

Az *Erdéllyel való unió és Perényi kormánybiztossága* című tanulmány szerzője Miskolczy Ambrus, aki a változások tükrében elemzi Erdély geopolitikai helyzetét az azt erőteljesen befolyásoló sajátos etnoszociális tagozódással. Ennek meghatározó eleme a magyar úr és román jobbágy ellentéte, amit tovább bonyolít a szászok autonómiája. A szerző megállapítja, hogy a kormánybiztosként érkező Perényi nem rendelkezett tényleges hatalommal, mégis el tudta érni az új magyar kormányzati érdekek érvényesülését. Az uniót megszavazó erdélyi országgyűlés az adott helyzetben (ha csak időlegesen is) elhárította a polgárháború veszélyét, ami jelentős mértékben a kormánybiztos érdeme, aki kiegyensúlyozott, diplomatikus magatartásával egyengette a románok és szászok útkeresését az új feltételek között.

Kedves Gyula tanulmányában Perényi házelnökségét mutatja be, azt a tevékenységet, amiért a hadbíróság halálra ítélte. Ismerteti a változatlan szerkezetű, ám új körülmények között működő ház összetételének változását, melynek során Perényi mély közjogi tudása mellett gyakorlatiasságával és kompromisszumkészségével tudta mederben tartani üléseinek vitáit és gyorsan meghozatni határozatait. Ezáltal biztosította a két törvényhozói kamara zavartalan együttműködését még a legkényesebb kérdésekben is, ami a nemzeti összefogás markáns jele volt az országra kényszerített fegyveres harc kibontakozása után. Házelnöki munkálkodásának legnehezebb, s egyúttal legfontosabb része a felsőház debreceni újjászervezése volt, amellyel biztosította a legitimitást. A honatyák számbavétele nyomán el kell vetni azt a megcsontosodott közhelyet is, hogy Debrecenben már alig volt jelen felsőházi tag, mert létszámuk áprilisban már elérte az őszi pestit. Tevékenysége csúcspontját pedig a trónfosztás és a Függetlenségi Nyilatkozat törvényhozási elfogadtatása jelentette.

Az előzőhöz szorosan illeszkedő, ámde önálló témaként mutatja be kormányzati tevékenységét a következő tanulmány *Perényi Zsigmond az Országos Honvédelmi Bizottmányban* címmel. Hermann Róbert ugyan a címhez illeszti az „igen munkátlan ember” idézetet is, azonban megállapítja, hogy Szemere Bertalan átgondolatlan megállapítása nem felel meg a valóságnak. Viszonylag eseménytelen OHB-tagságának magyarázata felsőházi elnökségével járó lekötöttsége volt, Majláth időleges visszatérése alatt ősszel kifejezetten aktívan vett részt a bizottmány munkájában. A végrehajtó hatalomban történő szerepvállalását a sajátos körülmények kényszerítették ki, amely szimbolikus, ámde mégis csak konkrét politikai jelentőséggel bírt.

A hatodik tanulmány Csorba György: *Perényi Zsigmond jogászi pályafutása és a Hétszemélyes Főtörvényszék megszervezése*. A szerző elsősorban a jogászt állította vizsgáldása középpontjába, s pályáját folyamatosnak látja politikai szerepvállalásától függetlenül a rendi Magyarország hétszemélyes táblája bírói székétől a forradalom legfőbb bírói tisztéig. Megállapítja, hogy vezető szerepe volt a születő polgári Magyarország legfelsőbb törvényszékének megszervezésében, s az igazságügyi miniszterhez írott feljegyzéseinek vizsgálatából ártékelendőnek véli a szakirodalom azon megállapítását, ami kizárólag Vukovichnak tulajdonítja a felsőbíróságok átalakítását.

A kötet záró tanulmánya Perényi Zsigmond emlékének ápolását, majd kultusz-szá formálódását mutatja be, a szovjet éra és a kommunista ideológiai kényszerítés ellenére is. A felsőház vértanúvá vált elnökének kortársai előtt és szűkebb pátriájában tapasztalható tekintélyét mindennél jobban mutatja, hogy közadakozásból már az 1870-es években szobra felállítására készültek. Magas közjogi állásában is megmutatkozó szerénységének megfelelő volt családja reagálása, s kérésüknek megfelelően a szoboralapba gyűlt pénzből Nagyszőlősen közkórház létesült. A végül 1906-ban felállított szobra mellett Csatóry György írása számba veszi a Perényi-emlékkör valamennyi térségbeli helyszínét, amire alapozva joggal állapítja meg, hogy kultusza Kárpátalja magyarsága számára „a történelmi hazához való kötődést jelenti a mai napig”.

Ez utóbbit szolgálhatja az 1870-ben Budapesten, a Kerepesi temetőben felállított síremléke és múzeumokban őrzött relikviái mellett az is, hogy 2019 óta mártíromságának helyszínét is emléktábla jelöli a megvalósult népképviselőt impozáns jelképe, a magyar törvényhozásnak palotát adó Országház szomszédságában.

A szerkesztők

Egy atipikus életút: Perényi Zsigmond báró a reformkorban

1849. október 24-én a pesti Újépület falának közelében a hóhér egymás után három férfiú – Csernyus Emánuel (Manó), pénzügyminiszteri tanácsos; Szacs vay Imre, képviselőházi jegyző; valamint Perényi Zsigmond báró, a felsőház elnöki teendőket ellátó másodelnöke – nyakába akasztotta a vértanúság kötelét. E három személyiség mögött rejlő, meglehetősen eltérő életutak a mártírsors e néhány megrendítő pillanatában találkoztak egymással. Miközben mindhármukat ösz szekötötte 1848 eszméjének önzetlen, s megalkuvást nem tűrő szolgálata, Szacs vay és Perényi – tehát egy ígéretes politikai pálya legelején álló, harmincéves, társadalmi háttérét tekintve kismemesi származású, tehetséges fiatalember, illetve egy a törvényhozás, a törvénykezés és a közigazgatás területén is hosszú pálya futással rendelkező, hatvanöt éves, sokat látott, ősz arisztokrata úriember – személyét legfőbb közös „bűnük” is összekapcsolta, miszerint hivatali minőségükben mindketten aláírásukkal hitelesítették a Függetlenségi Nyilatkozatot. Az elretentésképpen egészen napnyugtáig a bitófán hagyott, a szélben lengedező holttestek az új alapokra helyezett törvényhozás főrendiházi, illetve képviselőházi tagjai számára kirótt büntetést szimbolizáltak.

Perényi Zsigmond vértanúsága nem csupán azért különleges, mert Batthyány Lajos gróf miniszterelnök, Jeszenák János báró kormánybiztos, valamint Mednyánszky László báró őrnagy, Leiningen-Westerburg Károly gróf és Vécsey Károly gróf vezérőrnagy mellett ő is arisztokrata családi háttérrel rendelkezett, hanem azért is, mert az 1849–50-ben kivégzett, nagyságrendileg százötven–százhatvan mártír közül – a történetírás jelenlegi tudása szerint – csupán Tóth János zsellér, illetve Varga Mihály szücsmester volt néhány évvel idősebb nála. Az 1783. november 18-án a Beregszász melletti Beregszászvérgárdón született Perényi tehát

a megtorló gépezet egyik legértesebb áldozata volt, a politikus vértanúk között pedig egyértelműen ő látta meg legkorábban a napvilágot.

Perényi már az 1848–49-es első népképviselői országgyűlésen is azon pár tucat, hosszabb-rövidebb ideig jelen lévő országgyűlési résztvevő közé tartozott, akik immár hatvanas, sőt akár hetvenes éveiket taposták. Az országgyűlés képviselőházának korelnöke egyébként a Perényinél egy hónappal idősebb, Borsod vármegye követeként a reformkorban tekintélyt szerző Palóczy László, a főrendiházé pedig az egész országgyűlés legkorábban, 1776-ban született tagja, a hetvenkét éves, Máramaros vármegye követeként szintén aktív reformkori politikus, Sztojka Imre volt, akit közeli rokoni szálak fűztek Perényihez. Az új országgyűlés rangidős tagjai közül azonban nagyságrendileg csupán tizenheten „büszkélkedhettek” azzal, hogy már a század eleji, a napóleoni háborúk korának országgyűlésein is megjelentek. Közülük a legtöbben távol lévő főrendek képviselőjében kaptak helyet valamelyik országgyűlés alsótábláján, néhányan született arisztokratáként a főrendek között tűntek fel, s csupán ketten mondhatták el magukról, hogy megválasztott vármegyei követként tevékenykedtek: a felsőház elnöke, a korábbi személynök, majd országbíró, Mailáth György, aki az 1811–12-es diétán Pozsony vármegye képviselőjét látta el, s Perényi Zsigmond, a felsőház másodelnöke, aki Mailáth huzamosabb ideig tartó távolmaradása miatt már 1848-ban Pesten is számos alkalommal elnökölt, 1849-ben Debrecenben pedig minden ülésen ő foglalta el az elnöki széket.

Perényi 1807-ben, táblabírói minőségben Ung vármegye követeként lépett fel az országos politika színpadára, majd 1811–12-ben már Bereg vármegye másodalispánjaként kapott követi megbízást, s a hosszú, országgyűlés nélküli abszolúta időszak után összehívott 1825–27-es diétán ismételten Bereget képviselte, immár első alispáni minőségében. Perényi tehát, annak ellenére, hogy felnőtt korú, született mágnásként az országgyűlés felsőtábláján személyi jogon is megjelenhetett volna, a vármegyei politizálást, és a követi tábla politikai közegét választotta – a korban nem teljesen egyedülálló módon. Ha végignézünk az 1790 és 1812, illetve az 1825 és 1848 között összeült tizennégy országgyűlés összesen több mint hétszáz fős követi névsorán, akkor csupán negyvennégy (nagyságrendileg 5–6%) olyan arisztokrata személyt találunk, akiket a negyvenhat magyarországi vármegye valamelyikében követévé választottak. Ebben a névsorban felfedezhetjük többek között Andrássy Gyula, Illésházy István, Károlyi György, Ráday Gedeon, vagy éppen Széchenyi István nevét is, akik egyszer-egyszer kószoltak bele az alsótábla politikai munkájába. Egynél több alkalommal csupán tizennégy fő tudott diadalmaskodni a vármegyei követválasztásokon: ebből a szűk körből Perényi Zsigmond mellett kiemelendő Széchenyi közeli barátja, Andrássy György, aki Torna; az országosan hírhedt konzervatív politikus, De la Motte Károly, aki Gömör és Kis-Hont; Perényi Zsigmond unokatestvére, Perényi Gábor, aki Ugocsa; és a már említett Sztojka Imre, aki Máramaros közgyűlésének bizalmát nyertre el három-három alkalommal. Öt ízben egyedül a Hitel megírását követő-

en Széchenyivel nyilvános vitát folytató, országosan ismert és elismert politikus, Dessewffy József tudott diadalmaskodni, aki kétszer-kétszer Zemplén és Szabolcs, egyszer pedig Sáros követségét látta el az alsótáblán.

Ha az arisztokraták által képviselt megyéket is szemügyre vesszük, akkor azt a megállapítást tehetjük, hogy a Magyar Királyság negyvenhat magyar vármegyéje közül 1790 és 1848 között huszonhat küldött legalább egy alkalommal főnemesi származású politikust az országgyűlésre. S ha megnézzük ezen törvényhatóságok földrajzi elhelyezkedését, akkor azt tapasztaljuk, hogy csupán hét olyan megyét találunk, amelyek valamelyik dunai kerülethez (dunántúli, dunáninneni) tartoztak, a döntő többség azonban a tiszántúli vagy a tiszáninneni kerületből került ki: a két kerületet alkotó, összesen huszonnégy megyéből tizenkilenc legalább egyszer főúri követtel képviseltette magát. E megyék közül kiemelendő Máramaros és Sáros, amelyek négyszer-négyszer; Torna és Zemplén, amelyek ötször-ötször; Békés, amely hatszor, s végül Ugocsa, amely hétszer élt ezzel a gyakorlattal. Megjegyzendő, hogy ezek a követi pozíciók, ha nem is egy személyhez, de sok esetben egy-egy arisztokrata nemzetséghez kötődtek: Tornában az Andrássyak, Sárosban a Dessewffyek, Békésben a Wenckheimék emelkedtek ki, míg Ugocsában mind a hét alkalommal egy Perényi családtag (összesen négy személy) kapta a felhatalmazást.

Ez a rövid, s vázlatos áttekintés is alátámasztja a történeti szakirodalom azon állítását, miszerint a 19. századra a főnemesi vezetésű magyar rendiség helyét a jómódú birtokos nemesség, az úgynevezett bene possessionati által dominált rendiség vette át. A vármegye vezetését ugyan hagyományosan a leginkább udvarhű, Habsburg-barát, az uralkodó által kinevezett főispán látta el, a tényleges vezetés már a 18. század folyamán az alispán kezébe került át: a főispánok háttérbe szorulásával, illetve vonulásával párhuzamosan a vármegyei közgyűléseken a vezetést a nagybirtokos arisztokratáktól a jómódú köznemesség vette át. Ez az új helyzet leginkább az ország nyugati felében érvényesült, míg a keleti megyék egyes nagybirtokosai, akár a családi hagyományok, akár a szerényebb anyagi körülmények miatt, úgy tűnik, aktívabban vettek részt egy-egy vármegye politikai életében, s annak tényleges vezetésében, a főnemesi háttérű országgyűlési követek száma és lokalizációja legalábbis ezt támasztja alá.

Perényi tehát ebből a szempontból is különlegesnek számított, hiszen azon kevés számú arisztokrata közé tartozott, aki a korszakban három alkalommal is követi megbízást szerzett. Közéleti pályafutását Bereg vármegyében kezdte meg, ahol 1808-ban főjegyzővé, 1811-ben másod-, majd 1814-ben első alispánná nevezték ki, s habár időközönként helyettesítették, utóbbi tisztségét egészen 1829-ig töltötte be. Hivatalvállalását a családi hagyományok mellett (apja, Perényi István Ugocsa vármegye első alispánja, s két ízben, 1792-ben és 1796-ban, országgyűlési követe volt) a napi megélhetés is befolyásolta, hiszen a nagy múltú, Ugocsa, Abaúj, Zemplén, Ung és Bereg vármegyékben birtokos, népes Perényi família a 19. században már elaprózódott birtokszerkezettel és tetemes adósságokkal küszködött.

Perényit azonban nem az eddig felsorolt érdekességek tették már 1848 előtt is országosan ismert és tisztelt politikussá, hanem az a tény, hogy 1830-at követően, miután a vármegyei politikai térből kilépve, a központi közigazgatás, valamint az igazságszolgáltatás területén helyezkedett el, tehát királyi, kormányzati kinevezéssel járó feladatokat, hivatalokat vállalt el, megőrizte ellenzéki politikai állását. Ahhoz kétség sem férhet, hogy az 1830-at – tehát a szűk értelemben vett reformkor kezdő időpontját – megelőző időszakban ellenzéki érzelmű főúrként tevékenykedett Bereg vármegyében, s az országgyűléseken. Ez az állítás még akkor is igaz, ha Bereg, Ung és Ugocsa 1830 előtt és 1830 után sem tartozott a leghaladóbb vármegyék közé, ugyanakkor maradiak sem voltak: egyes országgyűléseken pártoltak fontos reformtörekvéseket, s leginkább mindvégig a középutas, „centrum” megyék közé tartoztak. Nem véletlen, hogy Perényi országgyűlési tevékenysége miatt királyi biztosi vizsgálat indult ellene, s az sem, hogy az 1825–27-es országgyűlésen amikor a titkosrendőrség első ízben jellemezte az országgyűlés résztvevőit, ellenzékiként értékelték. Kölcsey Ferenc az 1829-es szatmári tisztújításra készülve különösen fontosnak tartotta, hogy Perényi Zsigmond egy Bereg megyei küldöttség élén jelenlétével támogassa a helyi ellenzékét és ezzel párhuzamosan Kölcsey politikai pályafutásának elindítását is. „Az a dicsőség, melyet Nagyságod Beregnek esztendőig tartott szerencsés kormányával, s az ország gyűlésein kitündöklött, szent hazafiúságával érdemlett, régen forró tisztelőjévé tett minket Nagyságodnak; s egy ily lélekkel teljes férfiú megjelenése erőt öntene belénk és hitet az iránt, hogy a választás nagy fontosságú munkáját mind magunkra, mind az egész hazára nézve hasznosan fogjuk bevégezhetni.” – írta a Himnusz költője Perényinek.

Ellenzéki viselkedéséhez tehát nem fér kétség, sőt, amellet, hogy felszólalt a magyar nyelv, a nemzeti kultúra és a hazai tudomány érdekében, megállapítható, hogy a társadalmi haladás, a polgári fejlődés gondolatai is foglalkoztatták. 1825–27-es követjelentéseiben fellelhetőek bizonyos elemek a jobbágyi szolgáltatások és a jobbágyi adóterhek csökkentése, vagy például a nemesség országgyűlési költségeinek nemesek általi átvállalása tárgyában. Már 1826. január 5-én megpendítette, hogy az adózó nép „boldogsága előmozdításának, fő dolgunknak kell lennie”.

Perényi 1830-ban azonban a Helytartótanácsnál lett tanácsos és egyben a katonaság ellátásával foglalkozó tartományi bizottság aligazgatója. 1834-ben pedig a központi közigazgatás helyett az igazságszolgáltatás területén helyezkedett el: szeptember 25-én kinevezték a legfőbb bíróság, a Hétszemélyes Tábla egyik bírájává. Még ezen év novemberében Ugocsa vármegye főispáni helytartója, majd valószínűleg főispánja is lett: hivatalába 1836. június 22-én iktatták be. A Perényiek korábban több mint három évszázadon át birtokolták kisebb-nagyobb megszállásokkal Ugocsa főispáni tisztségét, így a hagyomány, a szokásjog szerint szinte a vármegye örökletes főispánjai voltak. Perényi Zsigmond kormányzati kinevezései tehát az első reformországgyűlés, az 1832–36-os hosszú – s a legfontosabb

kérdéseket tekintve többnyire –, sikertelen diéta idejére, sőt annak botrányos szakaszára esnek. Történt ugyanis, hogy a Wesselényi Miklós vezette ellenzék, az alsótábla két újonc politikusa, Deák Ferenc és Kölcsey Ferenc irányításával az úrbéri, tehát a jobbágykérdést tette meg az országgyűlés központi kérdésévé. A rendek által kimunkált nyolc úrbéri törvénytervezet leglényegesebb eleme a jobbágyok személyi és vagyonbiztonságának garantálása, valamint az úriszék hatáskörének korlátozása mellett az önkéntes örökváltság bevezetése volt, amelyet 1833 őszén három alkalommal szinte teljes egyetértésben vetettek el a főrendek. Negyedik alkalommal azonban taktikai jelleggel átengedték a feliratot, s így az örökváltság ügyét maga az uralkodó, I. Ferenc utasította vissza a nagyságrendileg kilenc hónap várakozás után, 1834 augusztusában beérkező leiratában.

A döntést komoly felháborodás követte, de Perényi közbíróvá való kinevezésekor még nem sejthette, hogy rövidesen meglehetősen kényes helyzetbe kerül. A bécsi kormányzat eltökélt szándéka lett ugyanis, hogy az örökváltság ügyét még az alsótáblán megbuktassa, amit a vármegyék életébe sok esetben erőszakos, törvénytelen módszerekkel való beavatkozással, végső soron a megyei követutasítások megváltoztatásával igyekezett elérni. A politikai törekvés 1834 decemberére sikerrel is járt. Az ellenállás egyik szimbólumává Kölcsey Ferenc követi lemondása, majd búcsúztatása vált, aki visszautasította új követutasításának képviselőletét. 1834-ben tehát a bécsi kormánypolitikában az 1825 óta tartó békülékenyebb időszakot lezáró irányváltás történt, ami tartósnak is bizonyult. Az ellenzék vezérért, Wesselényi Miklóst az erdélyi országgyűlési naplók cenzúrárt megkerülő kinyomtatásáért, továbbá a kormányzatot az örökváltság elbuktatásáért bíráló szatmári beszédéért hamarosan hűtlenségi perbe fogták. Az országgyűlést követően pedig letartóztatták a diétai ifjúság vezetőjét, Lovassy Lászlót és három társát az 1835–36-ban működő egyletükben, az úgynevezett Ménage-ban kifejtett tevékenységük és állítólagos kijelentéseik miatt. Nem sokkal ezután, 1837 májusában Kossuth Lajost is perbe fogták a Törvényhatósági Tudósítások terjesztéséért. A kormányzati törvénysértések miatt a heves hangvételű megyei közgyűléseken elhangzó éles kritikák következtében pedig mintegy harminc felszólaló ellen indítottak eljárást.

Miután 1839 februárjában a Királyi Tábla Wesselényit és Kossuthot is bűnösnek találta, s az ítéletet megfellebbezték, Perényinek a Hétszemélyes Tábla bírájaként mindkét ügyben nyilatkoznia kellett. Wesselényi esetében a tizenkét bíró közül csak hárman javasoltak enyhítést, Perényi viszont kijelentette, hogy nem látja bizonyítva a vádat, ellenben látja a vádhatóság törvénytelségeit, s ezért a felsőbb bíróságok hitelességének megőrzése érdekében a felmentést javasolja. Kossuth Lajos ügyében szintén elutasította a hűtlenség vádját, bűnösségét azonban elismerte, mivel „oly beszédek s princípiumokat terjesztett, melyek kormány elleni bizodalmatlanságot gerjesztettek”. Ennek értelmében az előírányzott háromévi börtönbüntetés csökkentésére tett javaslatot, miközben a többségi döntés alapján négy évre emelték azt. Úgy tűnik tehát, hogy a politikai perek kapcsán

Perényi nem jött zavarba: sem a felmentést és a jogorvoslatot követelő országos ellenzéki politikai közvélemény nyomása, sem pedig a kormányzat irányából érkező nyilvánvaló elvárás nem befolyásolta, kizárólag saját elgondolása szerint nyilatkozott és cselekedett.

Wesselényi perével kapcsolatos véleményét nem csupán közbíróként, hanem részben már az 1832–36-os országgyűlés tagjaként is kifejtette: 1830-tól kezdődően a főrendi táblán, kezdetben mint született mágnás, úgynevezett regalista, majd mint hivatalt viselő főispán foglalt helyet. A hűtlenséggel vádolt Wesselényi ügyében kibontakozó szólásszabadsági vitában az alsótábla sérelmi állásfoglalását 1835. július 6-a és 1836. április 30-a között a felsőtábla összesen tizenhétszer utasította vissza. Kisebb vita csupán a legelső alkalommal alakult ki: Kossuth Országgyűlési Tudósításainak közlése szerint összesen tizenegy szónoklat hangzott el, a kormánypárt érveit az országos főméltóságok – azaz a tárnokmester, a főpohárnokmester, az országbíró és az elnöki feladatokat ellátó nádor –, valamint három főispán fejtette ki. Az ellenzék fellépése nem volt sem erőteljes, sem egyéges: Széchenyi a felirat támogatására szólított fel, fellépését azonban csupán Jeszenák János támogatta, ifjabb Esterházy Mihály és Perényi Zsigmond pedig köztes álláspontot képviselt. Perényi részben helyeselte a felirat tartalmát, de azt is jelezte, nem ért egyet azzal a megállapítással, miszerint szóban nem lehet hűtlenséget elkövetni, ennél fogva viszont az eset kivizsgálása nem lehet törvénytelen, s így a rendek aggodalmának kinyilvánítását sérelem helyett csupán kérelemként megfogalmazva látta támogathatónak.

A szólásszabadság kérdése a perek lezárását követően az 1839–40-es diétán is központi témává lépett elő, amelyet az úgynevezett Ráday-üggyel (Ráday Gedeont – az ellene folyó eljárás miatt – az uralkodó eltiltotta, hogy választott követként megjelenhessen Pozsonyban) együtt ezúttal összesen tizenkétszer utasított el a főrendi többség: a disputa lényegében 1839. június 20-ától egészen 1840. április 22-ig végigkísérte és alapjaiban határozta meg a felsőtábla, s mondhatjuk, az egész országgyűlés hangulatát. A kormánypárt helyzete azonban már korántsem volt olyan kényelmes, mint a korábbi diétán: a Batthyány Lajos vezette főrendi ellenzék szervezett fellépésének köszönhetően egyre hosszabb, egyre több felszólalót megmozgató, s egyre élesebb vitában kellett megküzdeni a számszerű többség biztosításáért. Egyes titkosrendőri jelentések tanúsítják, hogy Batthyányék az országgyűlés kezdetén Eötvös József mellett Perényi Zsigmond Pozsonyba érkezéséhez is nagy reményeket fűztek, akik – a besúgójelentés gúnyos véleménye alapján – több tudással rendelkeznek, mint a jelenlévők együttvéve. Perényi Zsigmond azonban nem érkezett meg. Nem ismerjük távollétének pontos okát, annyi azonban bizonyos, hogy ez volt az egyetlen reformkori országgyűlés, amin egyáltalán nem vett részt, s bár több diétán csak szakaszosan volt jelen, mégiscsak beszédes, hogy pont a szólásszabadsági vita kiújulásának idején maradt távol, miközben tudjuk, hogy hétszemélynévként alaposan kifejtett véleménye sem a radikális jogvédelmet képviselő Deák vezette alsótáblai ellenzék, illetve az őket

támogató Batthyány irányította főrendi ellenzék álláspontjával, sem pedig a hűtlenség tényét evidenciának tartó kormánypárti érveléssel nem volt összeegyeztethető.

Az 1843–44-es diéta azonban Perényi legaktívabb főrendi szereplését hozta, s bár ekkor sem tartozott a mágnásellenzék törzsgárdájához, számos alkalommal támogatta Batthyány Lajos, Teleki László, vagy az ekkor már elsősorban különutas Eötvös József, illetve Széchenyi István haladó elképzeléseit, s ezzel párhuzamosan az alsótábla indítványait. Egyetértett például az egyik legfontosabb társadalmi reformkérdés, a közteherviselés elvével: „Én is azoknak sorába tartozom, kik a jelen kérdést életkérdésnek tartják: mert az átalakulásnak nagy kérdése fekszik azon eszmében, hogy a haza közterheit közösen viseljék a hazának minden lakosai.” Hiszen „nemzetünk szabadalmi csak akkor állhatnak erősen, ha a közérdekek összpontosulnak, ha az egész nemzetnek ereje össze van forrva”. Álláspontja szellemében kijelentette „ezen eszmének életbeléptetésétől várok hazámra nézve jobb jövőt”.

1843–44-ben a bécsi angol nagykövetnek, Sir Robert Gordonnak tudósító Joseph Andrew Blackwell az országgyűlés főrendi tagjainak csoportosításakor Perényit a haladó konzervatívok közé rendelte, az Oberste Polizei- und Zensurhofstelle vezetője, Sedlnitzky gróf 1844. novemberi összefoglalójában viszont az ellenzékhez sorolta, s szemrehányóan megjegyezte, hogy főispánsága alatt az egyébként konzervatív érzelmű Ugocsa vármegye az ellenzéki irányába tolódott el. Perényi magatartását – az opponáló arisztokráta között nem egyedülálló módon – csupán a népszerűség-hajhászás számlájára írta, miszerint a „legfüggetlenebb főispán” címre törekszik. Perényi egyik felszólalásában egyébiránt a következőképpen nyilatkozott: „Én mindazokat kárhoztatom, kik határtalan bizodalommal vannak a kormányhoz; de viszont kárhoztatom azokat is, kik iránta határtalan bizodalmatlansággal viseltetnek; mert valamint egy részről egy alkotmányos szabad polgárnak féltékenység nélkül nem lehet követni a kormány tetteit és rendeleteit: úgy más részről nem kell mindig azt feltenni, hogy a kormány minden lépései a hazára nézve károsak és veszélyesek.” Egy másik alkalommal azonban azt is kijelentette, hogy már fiatal korában elvévé vált, „miszerint, ha szeretem a szabadságot, szeretnem kell a rendet; de meg kell vallanom, hogy egy oly nyomasztó rendet, mely szabad nemzetnek szabad országgyűlését annyira megkösse, hogy mozogni alig tudjon, mely inkább hasonlíthat egy bepólyázott gyermekhez, pártolni nem fogom.”

Az 1843–44-es országgyűlésen tehát Perényi a Batthyány vezette főrendi maghoz képest mérsékeltebb formában, de ellenzéki főispánként politizált. Ezen a ponton érdemes szót ejtenünk arról, hogy a főispáni ellenzéki szerepkör mennyire volt kivételes a korszakban. A felsőtábla tagjai négy jellegadó csoportba rendeződtek: királyi meghívót kaptak egyrészt a katolikus, a görögkatolikus, illetve az ortodox főpapok; másrészt az úgynevezett országnagyok vagy zászlósúruk, azaz az országos főméltóságok, valamint a király udvarának tisztségviselői; har-

madrészt a negyvenhat magyarországi, a három szlavóniai és a három horvátországi vármegye főispánjai, illetve Fiume és a Magyar Tengeremlék kormányzója; s végül, negyedrészt a regalista mágnások, akik az előző kategóriákkal ellentétben nem tisztségüknél fogva vagy hivatalból, hanem személyi jogon vehettek részt a tanácskozásokban, hiszen elméletileg minden mágán családból, tehát bárói, grófi, vagy hercegi ranggal bíró familiából származó, huszonegyedik életévét betöltött férfi személyesen megjelenhetett Pozsonyban. A legtöbb egyházi és világi főméltóság kinevezése erőteljesen függött a mindenkori uralkodó jóindulatától: a kinevezéssel járó megtiszteltetés, a hatalom és nem mellesleg a jelentős jövedelem következtében elvárható volt az uralkodó és a kormányzat irányában tanúsított lojalitás. A mágnások viszont csakis saját magukat, esetleg családjukat képviselték, nem kötötte őket semmilyen megfelelési kényszer, korlátozás, utasítás. Összlétszámuk azonban kezdetben nagyon csekély mértékű volt, holott a potenciálisan meghívható arisztokraták száma a honosítottakkal együtt elérte a négy-, sőt ötszáz főt is. A gyakori távolmaradás okai sokrétűek: a honosítottak magas arányától, az arisztokráciára jellemző megfelelő magyar nyelvtudás hiányán át, a politikai érdektelenségen keresztül egészen addig a lényeges elemig terjednek, hogy a résztvevőknek általában távol a családi birtokoktól, Pozsonyban akár több évig kellett állandó szállást és főúri életkörülményeket fenntartani, ami anyagilag is megterhelő volt számukra. De a legfontosabb elem, hogy a csoport politikai érdekérvényesítő képessége nagyon csekély volt, hiszen az elnöklő nádor kezdetben nem a szavazatok számát vette figyelembe, hanem a méltósági sorrend szerint súlyozta azokat: a fontos döntésekhez elegendő volt néhány országos főméltóság, az általában egységes, az esztergomi érsek által vezetett katolikus püspöki kar, s egy-két főispán egyetértése. A helyzet az 1839–40-es diétán változott meg drámai gyorsasággal, ekkor ugyanis a regalista csoportban szervezte meg magát egyrészt a Dessewffy Aurél vezette újkonzervatív társaság, másrésztől Batthyány Lajos vezetésével ekkor bontott zászlót a főrendi ellenzék is. Innentől kezdve, bár a kormánypárti többség a korszak végéig megmaradt a felső táblán, a regalista mágnások csoportjában jelentős ellenzéki fölény alakult ki: a szervezett opposíció kemény politikai csatákra és állandó mozgósításra kényszerítette a kormánypártot, sőt olykor fontos sikereket is elért.

Ami pedig a főispánokat illeti: 1825–27-ben, 1830-ban, illetve 1832–36-ban még elvélve ugyan, de a titkosrendőrség szemüvegén keresztül szemlélődve, találunk néhány ellenzékiként, általában mérsékelt ellenzékiként értékelt főispánt (ötöt, hatot, illetve hatot), bár jellemző, hogy a két legprominensebb személyiség: Erdődy Károly gróf varasdi és Batthyány-Strattmann Fülöp János herceg vasi főispán örökletes főispánsággal bírt, elsősorban tehát nem az uralkodói kegy jóvoltából, hanem a szokásjog alapján nyerték el kinevezésüket. Az idők folyamán számos család szerzett ugyanis örökletes főispáni címet: példának okáért a Batthyány hercegek Vas, az Esterházy hercegek Sopron, az Illésházyak Liptó és Trencsén, a Pálffyak Pozsony vármegyében látták el a főispáni feladatokat. Amikor

viszont 1839–40-ben a felsőtábla politikai összetétele jelentős mértékben átalakult, a kormánypárti–ellenzéki, illetve a konzervatív–liberális ellentétek markánsan kirajzolódtak, s a reformkérdések visszavonhatatlanul előtérbe kerültek, egyetlen jelen lévő főispán sem kapott ellenzéki értékelést a titkosrendőrségtől. Sőt, az ellenzéki mágnások döntő többsége kimondottan törekedett a kormányzattól való teljes anyagi függetlenség megteremtésére/fenntartására, ennél fogva nem vállaltak semmilyen országos hivatali pozíciót – ehhez a szerephez azonban biztos anyagi háttérre is szükség volt. 1843–44-ben bár összegző jellemzőcsomagot már nem készített a rendőrség, mint már említettük, Sedlnitzky gróf felsorolta és pár mondatban jellemezte a felsőtábla prominensebb ellenzéki tagjait: két főispánt jelölt meg ezen a politikai oldalon, Perényit, illetve az újonnan kinevezett békési főispánt, Széchenyi István régi barátját, a Batthyány-féle ellenzékkel már 1839–40-ben is együttműködő Károlyi Györgyöt.

Ahogy tehát a reformkérdések egyre inkább előtérbe kerültek, a főispánok csoportjából a néhány mérsékelt ellenzéki hang is eltűnt, a ritka kivételt 1843–44-ben Károlyi és Perényi képviselte. Jellemző, hogy amikor Perényi felszólalt a hivatalviselőkkel szemben támasztott, általános ellenzéki bizalmatlansággal szemben, sőt a főispáni méltóságot is igyekezett megvédeni: „mert én ugyan főispán vagyok, de soha meggyőződésemet a kormánynak nem adtam el, és a kormánynak nézetét csak ott pártolom, hol igazsága van”, Pálffy József, a főrendi ellenzék egyik leginkább szabadszájú tagja csak annyit válaszolt, hogy „valóban sajnálandó volna, ha a főispánok sorában oly érdemes egyén, mint maga a főispán úr, nem ülne; és igen kívánatos volna, hogy minden főispáni szék oly egyén által volna betöltve, amilyen a méltóságos úr!”

A kormányzatnak azonban más tervei voltak. Az országgyűlést követően újabb éles politikai irányváltás következett: Bécs immár nyíltan vállalta a konfrontációt a liberális ellenzékkel. Legfontosabb célkitűzésnek az alsótábla irányításának visszaszerzését tekintették, ez viszont csak a vármegyék feletti felügyelet átvételével válhatott valósággá. 1845 első felében a megyék több mint felébe kormányhivatalnoknak tekintett, szinte teljhatalommal bíró adminisztrátorokat neveztek ki. Feladatuk lett a megye választott első emberének, az alispánnak a helyébe lépve a közgyűlések irányítása, a vármegyei ellenzék kordában tartása, a kormánypárti tisztikar biztosítása, a konzervatív-kormánypárti országgyűlési követek megválasztásának elősegítése, s ezzel párhuzamosan a konzervatív-kormánypárti követutasítások kieszközlése. Az új rendszerben Károlyi megtarthatta békési főispáni pozícióját, kérelmezett szatmári főispáni kinevezését viszont nem támogatták. Perényi ugyanakkor nem maradhatott Ugocsa élén: 1845. március 27-én a Hétszemélyes Táblánál viselt teendőire hivatkozva, címének meghagyása mellett, felmentették a vármegye kormányzásának feladatai alól. Főispáni helytartónak, adminisztrátornak unokatestvérét, Perényi Gábort, Bereg főispáni helytartóját, Ugocsa korábbi országgyűlési követét nevezték ki.

Perényi azonban továbbra sem változtatott politikai magatartásán: részt vett az Ellenzéki Nyilatkozat előkészítő tanácskozásain is, s bár az utolsó rendi országgyűlés kezdeti időszakában nem vállalt komoly szerepet – a Főrendi Naplóban rögzített első felszólalása 1848. február végére esik –, a márciusi fordulat idején már bizonyosan aktívan jelen volt a diétán, majd tagja lett az elfogadott felirati javaslatot március 15-én Bécsbe kísérő országgyűlési küldöttségnek, továbbá az uralkodói jóváhagyás után meginduló gyors törvényszerkesztési folyamatból is kivette a részét. Többször hangsúlyozta, hogy „jelen különös események különös eljárást igényelnek”, s „most oly állásban vagyunk, hogy részletekben nem ereszkedhetünk, mert akkor célt s véget nem érünk”. A társadalmi átalakulás sarokkövének tekinthető jobbágykérdésben javasolta, hogy a kárpótlás kérdéséről a kormány a következő országgyűlésen nyújtson be törvényjavaslatot, s leszögezte, hogy „visszalépésnek helye nem lehet, s az, ki a visszalépést óhajtáná nem szeretné hazáját, nem szeretné az emberiséget”. Vahot Imre, ellenzéki érzelmű lapszerkesztő és színműíró a következőképpen emlékezett meg róla: „Alig van valami meghatóbb, buzdítóbb, mint látni és hallani ősz férfit, ki fiatal tűzű lelkesedéssel, ernyedetlen hatályossággal, előítéletektől ment korszerű haladási nézetekkel, s egyedül az igazság zászlója alatt, függetlenül küzd a haza érdekében, ennek javáért. És ezen tiszteletre méltó ősz hazafiak sorában illő hódolattal kell üdvözlönnünk báró Perényi Zsigmondot, ki kormányhivatalnok létére is úgyszólván egymaga, mindenkor hű bajnoka volt a szabadelmű, az ellenzéki pártnak.”

Nem véletlen tehát, hogy miközben 1848. április 15-én az adminisztrátori rendszer megszüntetésével harminckét főispáni helyettest bocsátottak el, s a főispáni tisztséget visszahelyezték az 1845 előtti állapotába, a Batthyány-kormányzat belügyminisztere, Szemere Bertalan, az 1847–48-as diétán érdemben részt vevő harminchat főispán közül mindösszesen kilencet tartott hivatalában meghagyhatónak, s közülük elsőként az ugocsai Perényi Zsigmondot említette. Felsorolta még a máramarosi Vay Ábrahámot, a krassói Gyürky Pált, a trencsényi Marcibányi Antalt, a zalai Batthyány Imrét, a komáromi Nádasdy Lipótot, a győri Esterházy Károlyt, a mosoni Zichy Henriket, s végül a varasdi Erdődy Jánost. Perényi ellenzékiiségéhez, s mérsékelt liberalizmusához a leírtak alapján nem férhet kétség, mint ahogyan Erdődy Jánoséhoz sem: Erdődy, a horvát–magyar párt egyik alapítója és vezetője, 1845-ig főispáni helyettesként vezette Varasd vármegyéjét, majd 1845-ben kinevezték főispánná, de a vármegye irányítását egy adminisztrátor kezébe adták. Vay és Gyürky megítélése már nem ilyen egyértelmű: mindketten hazafias érzelmű főispánok voltak (Vay Ábrahám az 1825–27-es országgyűlés idején az elsők között csatlakozott Széchenyi István a Magyar Tudós Társaság érdekében tett felajánlásához), s 1832–36-ban még ellenzéki értékelést kaptak a titkosrendőrségtől, a következő két reformországgyűlésen a kormánypárti, konzervatív oldalt támogatták (bár Gyürky – református lévén – az egyházi kérdésekben együttműködött a főrendi ellenzékkel), az 1847–48-as diétán azonban számos kérdésben ismételten az ellenzék oldalára álltak miután 1845-ben

saját megyéjükben mindkettejüket háttérbe helyezték. A Kossuth által indítványozott, az adminisztrátori sérelmeket is magában foglaló válaszfelirati javaslat december 4-e és 11-e közötti, hat ülésnapot felölölő vitája alkalmával is az ellenzéki oldalon szólaltak fel. Hasonlóan járt el az alapvetően konzervatív beállítottságú, ám Deák politikájával engedékeny, s személyével rokonszenvező Batthyány Imre zalai főispán is, aki az utolsó három rendi diétán főlovászmesteri címet is viselt, így az országnagyok közé tartozott – Batthyány mellé úgyszintén adminisztrátort neveztek ki 1845-ben. Tovább haladva a névsorban, Marczibányi Antalról érdemes megjegyezni, hogy Trencsén vármegye képviselőjeként 1825–27-ben, 1830-ban és 1832–36-ban is ellenzékiént értékelték, 1839–40-ben azonban az egyik legmegbízhatóbb kormánypárti követként jellemezték: hamarosan Árva főispáni helyettese, majd az adminisztrátori rendszer kiépülésekor Trencsén főispánja lett. Mivel azonban a megyét kellő mérséklettel vezette, pozícióban maradhatott. Esterházy Károly Széchenyi barátjának, ifjabb Esterházy Mihálynak volt az öccse, aki tolnai főispánként, majd 1845-ben győri főispánként tevékenykedett, s bár teljes mértékben konzervatív érzelmű volt, mindkét politikai oldal tisztelte, ennél fogva Szemere alkalmasnak találta, hogy tovább vezesse a vármegyét. Hasonló volt a helyzet a komáromi főispánnal, Nádasdy Lipóttal, illetve Széchenyi mostohagyermekének féltestvérével, a mosoni főispánnal, Zichy Henrikkel is. (Esterházy nem vállalta a főispánságot, lemondott, s birtokaira húzódott vissza.)

Láthatjuk tehát, hogy Szemerének korántsem volt egyszerű feladata, amikor a főispánok személyéről kellett állást foglalnia: a legtöbb esetben új kinevezést indítványozott, hiszen a főispánokra az új, polgári alapokra helyezett Magyarországon rendkívül fontos feladat várt, rájuk hárult ugyanis az áprilisi törvények lokális realizálása, s a felelős kormányzat érdekképviselése. A néhány főispán pozíciójának megerősítésére tett javaslat Perényi mellett csupán Erdődy kapcsán mutatkozott magától értetődőnek. A belügyminiszter döntését három esetben a mérsékelt, eseti jelleggel gyakorolt ellenzéki szerepkör, s az adminisztrátori rendszer – elsősorban személyes sértettség miatti – elutasítása tette indokolttá. Négy főispán viszont egyértelműen a kormánypárti, konzervatív oldalt erősítette a reformkorban, hármójuk ráadásul éppen az adminisztrátori rendszer kiépülésekor került pozícióba: őket az tette elfogadhatóvá, hogy a megyék vezetését kompromisszumos jelleggel gyakorolták, s személyüket kölcsönös tisztelet övezte. Végezetül jegyezzük meg, hogy Károlyi György nem tartotta meg a békési főispánságot, helyette azonban szatmári főispánná nevezték ki.

Jelen tanulmány nem kívánta megismételni Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai konferenciasorozat első kötetében Perényi Zsigmondról általunk készített összefoglalás tartalmát, bár néhány lényeges kulcsmomentum átemelését szükségesnek tartottuk. Sokkal inkább arra törekedett, hogy kidomborítsa, mennyire hosszú, termékeny, s milyen különleges, sok esetben egyedi, atipikus életút állt az ősz hajú mártír mögött. Aki közel ötvenéves közéleti pályafutása során három szorosan összefüggő, de alapvetően mégis eltérő, más szempontok alapján

megítélhető korszakban játszott jelentős politikai szerepet. Perényi Zsigmond öt éves volt, amikor kitört a nagy francia forradalom, tizenegy évesen már bizonyosan értesült arról, hogy Hajnóczy Józsefet és társait kivégezték a Vérmezőn, gyermekként látta, hogy édesapja 1790-től kezdve egészen 1809-es haláláig szinte az összes diétán megjelent a felsőtáblán, 1792-ben és 1796-ban pedig Ugocsa vármegyét képviselte az alsótáblán. Perényi Zsigmondot huszonhárom évesen már Ung vármegye követévé választották, hamarosan pedig már Bereg vármegyét irányította alispánként, s lett két ízben a törvényhatóság diétai küldötte. Perényi Zsigmond részt vett tehát a napóleoni háborúk idején összeülő század eleji országgyűléseken, majd tevékeny szerepet vállalt a reformországgyűlések vitái során is, mindemellett bekapcsolódott az úgynevezett operátumok, a még az 1790-es években kidolgozott reformjavaslatok modernizálását elvégző országos bizottság munkájába, királyi biztostként irányította az első kolerajárvány elleni védekezést, tagja lett a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának, a Magyar Gazdasági Egyesületnek, miközben gyáralapítással is foglalatoskodott. Perényi Zsigmond az 1830-as években főispáni tisztséget viselt, továbbá hétszemélynökként is tevékenykedett, s végül még az 1848–49-es első népképviselési országgyűlésnek is központi személyiségévé lépett elő. A maga nemében szinte egyedülálló módon, összesen nyolc országgyűlésen volt jelen hosszabb-rövidebb ideig, hol az alsótáblán, hol a felsőtáblán, hol az új alapokra helyezett törvényhozás felsőházának elnöki székében.

Régóta folyik egy vita a történészek között, hogy az 1790-es évek szellemi pezsgése, s a felvilágosodás jegyében született reformtervek, gondolatok és törekvések megfogalmazását követően a Martinovics-féle szervezkedés eltűltét vérbefojtása miatt, 1795-ben teljesen megszakad egy ígéretes eszmei-politikai folyamat, és a felvilágosodás gondolatai több évtizeden keresztül lekerülnek a napirendről, vagy a kiépülő abszolutisztikus kormánypolitika, s a magyar rendek érzékelhető konzervatív visszalépése ellenére is létezik kontinuitás az 1830-as évek új politikai generációjával, s liberális gondolatvilágával? Amennyiben pedig létezik folytonosság, csak eszmei, vagy esetleg politikai síkon is érzékelhető? Keskeny ösvényen vagy széles úton keresztül? Nem tisztünk megválaszolni ezen kérdéseket, ellenben fontosnak véljük jelezni, hogy Perényi Zsigmond személye egy fontos összekötő kapocs lehet a két korszak között.

Végezetül szögezzük le újra: Perényi Zsigmond reformkori pályafutásának legnagyobb érdeme, hogy bár állami hivatalt viselt, nem hazudtolta meg korábbi önmagát, főispánként sem adta fel ellenzéki pozícióját, s lépésről lépésre magává tette a polgári átalakulást igénylő szabadelvű gondolatok többségét is, elfogadta a közteherviselés, a jobbágyfelszabadítás, a felelős kormányzat, s a népképviselő eszméjét. Tanulmányunkat Bereg vármegye közönségéhez intézett szavaival zárjuk, amely megítélésünk szerint kellőképpen aláhúzza hitvallását, a haza – saját meggyőződése szerinti, körülményektől független – önzetlen szolgálatát: „Valahányszor, ezen helyen a köz-összejövetelekben megjelenni szerencsém volt,

mindannyiszor, mint valamely szent helyhez, oly érzéssel közelítettem széke-
hez, ugyanis én, aki tisztí hivataltomat egyedül azon erős meggyőződésből viselem,
hogy minden hív polgár múlhatatlan kötelességének tartom azon helyen, ahova
őt a körülállás helyhez tette, a közjónak s hazájának szolgálatját felajánlani,
s annak teljesítésén teljes erejéből igyekezni.”

■ FÜGGELÉK

Perényi Zsigmond országgyűlési felszólalása a szólásszabadsági vitában

Pozsony, 1835. július 6.

*B. P[E]RÉNYI (ugocsai főispán) látván, miképpen többen a főrendek közül annak mu-
togatásában fáradoznak, hogy a korlátlan szólás szabadsága veszedelmes, kénytelen
megjegyezni, miképpen korlát nélküli szabad szólást a rendek sem kívánnak, a rendek
sem védelmeznek. Amik tehát ezen tézis bizonyítására felhoztak, azokra a feleletet
szükségesnek éppen nem tartja. – A karok és rendek csupán azt az elvet állítják fel:
hogy a gyűlésekben mondott tilalmas szavak fenyítékére törvényeink a széksértésnek
tulajdon azon gyülekezet által tüstént elítélendő büntetését rendelve, azokat a hűt-
lenség büntetésére intézett súlyos kereset alá vonni nem lehet. Nem akar a szónok erre
nézve specifikumba bocsátkozni, mert, amint ellene, úgy mellette is sokat lehetne mon-
dani, és lehetne a régibb időkből felhozott törvényekre s példákra válaszolni adni, hogy
épp azért hoztak 1723-ban szelídebb törvények, mivel a régiek keménysége újabb
időekben alkalmazhatónak nem találtatott. Azon elvet mindazáltal, hogy gyűlésbeni
szóért a széksértésnél nagyobb büntetésnek soha és semmi esetben helye nem lehet,
a szóló főispán alá nem írhatja, s azért válaszolni adatni véli a rendeknek: hogy az eset-
nek kereset alá vételében s törvényes bíró előtt megindításában a főrendek sérelmet
nem találhatnak, s azért a felírást ily alakban el nem fogadják, előre kijelentvén, hogy
ha más formában terjesztik elő a karok és rendek aggodalmuk megszüntetésének esz-
közlését, örömmel fog kezet nyújtani.*

(A felszólalást rögzítette: Kossuth Lajos: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. kötet.
Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest, 1959. [Magyarország újabkori tör-
ténetének forrásai. Kossuth Lajos Összes Munkái. IV. kötet] 262. szám)

Perényi Zsigmond országgyűlési felszólalása a vallásügyi vitában (katolikus vallásról való áttérés)

Pozsony, 1843. szeptember 7.

A napirenden levő átmeneteli kérdésre nézve én is a tegnap egyhangon nyilvánított elvekkel egyetértek: miszerint a lelkiismeret szabadsága mindenkinek önmagának meg nem fosztható tulajdona – miszerint a lelkiismeret szabadságát korlátozni nem lehet –, miszerint nem gondolható hatalom, melynek akár joga, akár tehetsége lenne a lelkiismeret szabadságának korlátozásába ereszkedni; és így ha senkinek nincs hatalma más embertársának lelkiismerete szabadságához: úgy azon hatalmat sem ruházhatja másra; és így a köztársaság nagy tömegének sem lehet hatalma olyakat tenni vagy végrehajtani, mik a lelkiismeret szabadságát korlátozzák; – de tehetségében sem áll, mert a lelkiismeret belső működéseit tapasztaljuk, és annak sugallását nem nélkülözhetjük; és valamint felfogni nem tudjuk azon működést és azt megfejtetni képesek nem vagyunk: éppen oly kevésbé bírunk azon hatalommal, hogy a lelkiismeretet lecsillapítsuk, hogy hallgatóvá tegyük és annak sugallásától magunkat megóvjuk; és így ha nem ura az ember lelkiismeretének: úgy bizony nem lehet korlátozni a lelkiismeret szabadságát. Ezen elv a természeti törvényen alapul, és összhangzásban van isten és vallás tanjaival, és egyidejű a világ és emberrel. Ezen elvek valamint jogokat, úgy kötelességeket is szültek. Mindenkinek ezen elv után joga van mindenkitől megkívánni lelkiismerete szabadságának sérthetlen meghagyását, és ennek következtében ezzel párosul azon kötelesség: nehogy másnak irányában ezen elv ellenében valamit elkövessen. Én ezen nézeteket alkalmazom a törvényhozó hatalomra is, és azt állítom: hogy a törvényhozásnak sincs hatalma lelkiismeret korlátozásáról akár mit tenni; és kérdem: mit tehet, és mit kell tenni a törvényhozásnak? – Azt, mit tegnap kijelentett elv szerint tenni kötelessége, tudniillik mit a státus [értsd: állam] közérdeke kíván; a státus közérdeke pedig mit kívánhat? Fenntartani a lelkiismeret szabadságát és minden oly lépéseket gátolni, melyek alkalmat nyújthatnak azon törekvésre, hogy a lelkiismeret szabadsága korlátozottassék. Mondám, hogy egyidejű a világgal azon elv, és mégis hosszú évek során – ha a történetek könyvébe futólag tekintünk – mennyi undok szennyét tapasztaljuk az emberi gyarlóságnak és törekvéseknek, melyek akár vallásos buzgalom, akár hatalomvágyból azon elvek ellen követettek el; mik történetek hazánkban? Bizonyítják a felolvasott békekötések; mik történetek azután? Tudva van s innen keletkezett az 1791:26. törvénycikk, melynek következései szinte tudva vannak előttünk s azt tanúsítják mostani törvényhozási tanácskozásaink. Őszintén megvallom, hogy nagy részét azoknak, mik történtek: az 1791:26. törvénycikk azon 14. szerencsétlen §-nak tulajdonítom. Azon törvénycikk főhiánya volt, hogy egy vallásos elv jelentetett ki; tehát azon mezőre tért át a törvényhozás, mely őt nem illeti, s ebből nem kis következtetlenség történt. Kijelentetett ugyanis: hogy a katolikus vallás nem pártolja az átmenetelt; minek nem az a következése lett volna, ut transitus ne temere fiat [értsd: nehogy vak-

tában/vakmerően történjen az áttérés], hanem általában ne sit transitus [értsd: tilos az áttérés]. Továbbá mit szupponál [értsd: feltételez] ezen szó „temere” [értsd: vakmerően, vaktában] a törvényhozásban? Oly jogokat és tulajdonokat kíván az embertől, mikkel csak isten bír, mert ki fogja magát azzal kecssegetni, hogy az átmenni kívánónak szívébe tekinthet, és az átmenetelt lelkiismeret sugalmának vagy külső színeknek tulajdoníthatja! Ha nincsen ember, ki az emberi szív belsejébe tekinthessen, mire vezethet ily törvény? Csak kijátszásra, midőn az embernek fogalmára bízva annak megítélését: mi az ember hatalmában nincsen, tudniillik megvizsgálni emberi szívét: vajon vakmerően történik-e az átmenetel vagy meggyőződésből? – De ha az emberi indulatokat tekintem, nem lehet ezen törvénynek nem káros következése. Természetes, hogy ha nem szabad az átmenetel, kellett felállítani egy hatalmat, mely arra ügyeljen; így tehát a törvény ezen gondoskodást a kormányra bízta, és tisztelettel kell említeni a kormányról, hogy ezen felügyelésre a legszelídebb módot választotta, tudniillik a hatheti oktatást; mely tanítás ellen, ha tisztaságban maradt volna, nem lenne panasz; de hogy áll a dolog gyakorlatilag? A tanítás bízott oly egyénre, kinek vallás elveivel meg nem egyez az átmenetel; és éppen azon törvényben, melyben a rögtöni átmenetelről szó tétetik, megemlíttetik ugyanazon vallás elve is azon egyénnek, mely az átmenetelt nem pártolja. Ennek, emberileg fölve, mi a következése? Az, hogy azon egyén nem érez magában nagy vonzódást arra, hogy a törvény célját teljesítse; és minthogy hajlandóbb vagyok a nagyobb részről mindig jót tenni fel, azt mondom, hogy ilyen egyén inkább túlbuzgóságtól, mint rosszakarattól vezéreltetik; de a törvény oly rést hagyott a túlbuzgóságra, melyen a kormány nem segíthet, mert nálunk nincs polgári hatalom, mely kötelezhette volna azon egyént a bizonyítványok kiadására, s mi történt? Nem gondoskodott a törvény azokról, kik a hatheti tanítást be nem végezték – sem azokról, kik a hatheti tanítás után bizonyítványt nem adtak, és innen támadtak súrlódások, innen következtek a panaszok. Vélekedésem tehát az: hogy miután a tapasztalás bizonyítja, miképp rossz következéseket szültek a régi törvények, hol az átmenetel tilos volt, és hogy azon törvény is rosszat szült, hol a vakmerő átmenetelt korlátozni kívánták, mint-hogy azt hiszem, hogy minden korlátozása az átmenetelnek már feltételezi azon fő elvet, mely föltételül áll, hogy a törvényhozás a státus céljaival, érdekeivel ellenkezőleg nem működhetik. Az átmenetel korlátozására nézve hallám felhozatni azon két okot, hogy a korlátlan átmenetel először ellenkezik a státus kötelességével, vallásosság terjesztésével; másodszor ellenkezik a státus kötelességével annyiban, mennyiben szükség a státusnak a vallástalanságot gátolni. Kérdem: valljon az átmenetelnek akárminemű korlátozása által ezen két cél eléretik-e? – Azt tartom, egyik sem! Fogalmam szerint a dolog attól függ, hogy a vallásos elvek keblünkbe be vannak-e csepegtetve? Az ily keblünkben létező elveknek korlátozása vagy gyengítése az átmenet által nem születik. Ennek más módja nincs, mint a célszerű nevelés, és tanítás. A vallástalanságot gátolni az átmenetel által szinte nem lehet, mert mi a vallástalanság? – Hiánya a vallásos elveknek! Az átmenetelnek korlátozása a vallásbeli elveket nem fogja megadni, és a vallástalanságot az átmenet által szinte gátolni nem lehet; itt ismét más mód nincsen,

*mint a célszerű nevelés és tanítás; se részben tegyen eleget a státus kötelességének, és a célt eléri! Azt hiszem, hogy minden keresztény vallás, mely isten iránti engedelmes-
ségre, emberek iránt felebaráti szeretetre tanít, megfelel a célnak; külön vallásoknak
külön elvei magát a vallásosságot nem terjesztik; miután tehát azt hiszem, hogy sem
egyik sem másik fő cél az átmenetel korlátozásával el nem éretik: az átmenetelnek
korlátozását fölsőlegesnek látom. De van még egy okom, mely még szembetűnőbb, hogy
tudniillik mindezen javaslatokban nem ezen okból korlátoztatik az átmenetel; mert ha
ezen okból korlátoztatnék: akkor tökéletes viszonyosságnak lenni kellene. Fölfejtetett
itt, hogy a státusnak nemcsak arra kell vigyázni, hogy a katolikus ne legyen vallástalan,
hanem hogy minden keblében levő vallások ne legyenek azok; ha tehát a korlátlan át-
menetelt akadályozni azért szükséges: hogy indifferentizmusra [értsd: közömbösség]
mező ne adassék: akkor e részben viszonyosságnak kell lenni. Én tehát azt állítom: hogy
nem oka az átmenetel korlátozásának az, hogy a vallástalanság gátoltassék. Én, mél-
tóságos főrendek, azt mondom: hogy az átmeneti ügy nem illeti egyedül a protestáns
urakat, hanem illeti közönségesen az egész emberiséget: honunkban kiváltképp a ka-
tolikusokat; kik azért, hogy az ő vallásbeli elveikkel nem egyez az átmenetel, nem gon-
dolnám: hogy kevésb lélekismeret szabadságával bírnának; ugyanazért mindazt, mi
által a katolikusok lelkiismereti szabadsága gátoltatik, a törvényhozásnak kerülni kell.
Semmi jót vélekedésem szerint az átmenetnek korlátozása nem szülhet azért, mert
– mint mondám – a nagyobb tömegnél fölteszem azt: hogy jószándékból, vallásosság-
ból kívánja vallását változtatni, és mindig csak a tömegnek kell törvényt hozni. Sok-
szoros itt a példa, hogy ha kivált valaki az áttérésre való szándokában meggátoltatott,
olyan ugyan, ki vallásos tekintetből akart áttérni, és azon gátot akár a törvényhozás,
akár a törvénynek magyarázata vetette: éppen az oly áttérésnek akadályozása vezet
vallástalanságra; ezt az emberi indulatok természetéből következtetem. Miután tehát
a törvényhozónak csak annyiban látom jogát beereszkedni, mennyiben a státus érdeke
kívánja, s miután a tapasztalás bizonyítja: hogy az átmenetelnek mérsékelt korlátozá-
sa, mely a 26. törvénycikk következtében történt, mennyi rosszat szült? Vélekedésem
szerint a státusnak érdekével leginkább az fér össze, hogy az átmenetel tökéletesen
korlátlan legyen; de miután nem azon a mezőn állunk, hanem az átmenetelre nézve
módosító javaslatok tételnek: kénytelen vagyok már csak ezekről szólni. Ezen javas-
latok közül ahhoz kell járulnom, mely kimondott elvemhez és nézetemhez legközelebb
jár. Nagyon óvakodni kell attól – mert mi gyarló emberek könnyen elragadtatunk akár-
minemű buzgalomtól – s a törvényhozónak első kötelessége, hogy minél egyszerűbb
legyen a módosítás, mert minél tágasabb az, annál inkább nyílik mező, s adatik alkalom
a félreértésre. Ezek között a tekintetes rendek nézete a legegyszerűbb, s miért? Először
azért: mivel kizárja oly egyénnek befolyását, ki – nem tagadhatjuk mert faktum [értsd:
tény] – sok zavarokra adott okot, mert vallásbeli elveivel ellenkezésben van a törvényt
teljesíteni – és ezen nem lehet csudálkozni: mert ámbár az egyházi tisztelt főnököktől
hallottam kimondatni, hogy habár vallási elveivel nem is egyez a törvény, de minthogy
a vallás is parancsolja, hogy a polgári törvénynek engedelmeskedni kell, kötelességének*

ismeri annak engedelmeskedni; ezen felvilágosodott gondoskodást nem lehet a tömegre alkalmazni, s így nem lehet ezt várni attól: miszerint – ha az ily egyénnek befolyása van oly ügynek korlátozására, melyet korlátozhat, ha korlátozni akarja, és melyet valóságának elveivel összeütközésben lenni vél – azt ne tegye. Ámbár megvallom, hogy okot nem láttam a tekintetes rendek előadásában: hogy miért zárták ki a lelkészt azon választmányból? – Itt már annak helyét látnám. Másodszor pártolom a tekintetes rendek indítványát azért: mert világosan kifejezi azt, hogy az átmenetel nem függesztethetik föl a végrehajtó hatalomnak felügyelésétől. Azonban engem sem elégít ki a tekintetes rendek javaslata, nem pedig azért, mert egy kissé változott a dolognak állása a közlebbről leérkezett királyi leirat által; hanem azt hiszem: ezen királyi levél után elfogadni a tekintetes rendek javaslatát – úgy mint áll –, visszalépés volna, mint azt tegnap is előadtam. Visszalépés lenne: mert a leiratban több foglaltatik, mint a tekintetes rendek javaslatában, és mint a múltkor, úgy most is azt vélem: hogy kár volt azon szép alkalmat nem használni, mert azon királyi leiratnak utolsó szakaszában világosan mondatik: hogy ezen magasztos, legszebb, legliberálisabb elvekhez alkalmazza az ország a törvényjavaslatnak egyéb cikkelyeit is; – ennek nyomán indulva legcélszerűbb törvényt lehetett volna alkotni, miután azon reményünk lehet: hogy azon kimondott elvei mellett a kormány ezután is megmaradand; ha pedig a karok és rendek javaslata mellett maradunk, nem előre, hanem visszalépünk. Mi gróf Apponyi indítványát illeti, melyet többen pártolnak, őszinteséggel megvallom, hogy azt sem úgy, mint állott, sem úgy, mint utóbb a tisztelt gróf úr által módosítottat, el nem fogadhatom; azt legtávolabb látom lenni azon elvektől, melyeket felfejtettem, és elvbarátimtól felfejtetni hallottam – s meg kell vallanom egyszersmind azt is: hogy azon javaslatot következményeire nézve még károsabbnak látom, mint magát a 26. törvénycikk kérdéses szakaszát. Okaim pedig ezek: ugyanis gr. Apponyi György javaslatában oly elv állíttatik fel, mely az eddigi törvényekben felállítva nem volt, és pedig oly elveknek felállításától nagyon kell óvakodni; – a priori [értsd: előzetesen] a kormányról mindig fel kell tenni azt, hogy jót akar, de a kormány is csak emberekből áll, és oly elve állíttatik itt fel, miszerint habár nem magára az engedelemre nézve is, de a formalításokra nézve mégis felfüggesztethetik az átmenetel. Mi következik ebből gyakorlatilag véve? Az, hogy az átmenetelt leginkább formalitás hiányából lehet akadályoztatni – a formalitás hiányából lehet azt hosszabbítani, felfüggeszteni; és gyakorlatilag hogy fog a dolog menni? A kormány, ha azt látandja, hogy itt az átmenetelre nézve praescribált [értsd: előzetes] formalításokban hiány van, mindaddig ki nem fogja adni az átmenetelre az engedelmet; és ez természetes következése lesz a dolognak, és logice megy a dolog, hogy az illető egyént az átmenettől mindaddig eltiltsa, míg a formalításoknak elég nem tétetett; mi következhetik ebből? Az emberek közt gyarlók és rosszak is vannak – az oly formalításokba magukat hivatalosan beavatkozók közül sokan lehetnek, kik elmulasztás által fogják azokat megszegni: tehát jöhet azon eset elő, hogy nem maga az illető egyén, hanem azon hivatalos ember mulasztotta el a formalítások megtartását, és ezen tekintetből mégis az átmenni kívánó egyénnek nem fog megengedtetni az átmenet; a formalitá-

soknak elmulasztása pedig toties quoties [értsd: gyakran] ismételtetni fog. Továbbá azt látom: hogy az eljárás a dologban nem oly ünnepélyes, mint azt a tekintetes rendek javaslották, az kevesebb egyénekre bízva lévén; és ha ünnepélyességet akarunk, azt kívánom: hogy az minél nagyobb legyen. Igaz, hogy gr. Apponyi indítványában kevesebb időre van szorítva az átmenetel, mint a tekintetes rendek javaslották: de ez nem fő dolog; hanem az: hogy ha ünnepélyességnek kell lenni, az úgy történjék, mint azt a tekintetes rendek előadják; ezt célszerűnek látom azért, mert itt több tagok vannak, és az eluzióra [értsd: kijátszásra] inkább el van zárva az alkalom. Mindezeknél fogva gr. Apponyi indítványát el nem fogadhatom, hanem szeretném, ha a tekintetes rendek indítványához a tisztelt gróf indítványából tétetnék az, mi abban jó; jót pedig látok először abban, hogy kimondatik azon elv: hogy az átmenetel a kormány engedelmetől soha nem függ; másodszor jobbnak látom azt a közelítés tekintetéből, és hogy a fejedelem felügyelési joga fönntartassék. Ezeket tehát a tekintetes rendek indítványához hozzá kell tenni, de hogy annak rossz következése ne legyen, hozzátenném: „hogy a felügyelés az átmenetelt nem akadályoztathatja,” ha ezen elv összevetéséül a tekintetes rendek ajánlatával, akkor legalább nézetem szerint a státus érdekéhez és céljához legközelebb fog járulni ezen módosítás.

(A felszólalást rögzítette: Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a' méltóságos fő-rendeknél tartott országos ülések naplója. I. kötet. 315–317. p.)

Perényi Zsigmond országgyűlési felszólalása a közteherviselés elvével kapcsolatban (rendi üzenet vitája az ország közszükségeiről)

Pozsony, 1844. október 28.

Én is azoknak sorába tartozom, kik a jelen kérdést életkérdésnek tartják: mert az átalakulásnak nagy kérdése fekszik azon eszmében, hogy a haza közterheit közösen viseljék a hazának minden lakosai. – Némelyek azon eszmét nem tudják megegyeztetni alkotmányunkkal. – Megvallom, nekem egészen más fogalmam van, s mióta gondolkodom, hazám szabad alkotmányának alapját sohasem találtam abban, hogy a magyar nemes ne fizessen – úgy abban sem, hogy a nemnemessel együtt ne fizessen; hanem találtam abban, hogy a nemzet akarata nélkül sem a nemesi, sem a nemnemesi osztály ne fizessen, és csak annyit és addig fizessen, mennyit és meddig azt a nemzet akarja, és elhatározza, és hogy a nemzet azoktól, kik határozatát végrehajtják, számot is kérhessen. – Hosszas tapasztalásom után látom, hogy nemzetünknek oly szép szabadalma van, mely képes a nemzetet naggyá kifejteni; de másrésről látván, hogy mégis naggyá nem fejlődött, kérdeztem magamban, hogy annak mi oka lehet? És úgy találtam, hogy

az arisztokrácia [értsd: nemesség] nem értette önérdekét, vagyis a közérdeket, és hogy a közérdek összpontosítva nem volt, egyesült erő nélkül pedig nagyot kivinni nem lehet (tetszés). Engedjék meg a méltóságos főrendek, hogy ily nagy fontosságú tárgyban terjedelmesebben szólhassak: mert én megvallom, hogy oly állapotban, midőn ily nagy kérdés forog fenn, nem lehet eltitkolnom azt, mit keblemben érzek. Úgy találtam, hogy azon időtől fogva, mióta a békesség ideje bekövetkezett, az arisztokrácia mintegy illúzióban él. A szegényebb sorsú társainkról nem szólok; de a nagyobb arisztokrácia [értsd: főnemesség], melyet a sors nagy vagyonnal megáldott, kéjelmesen élt, felesleges vagyona öntudatában azt vélte, hogy nincsen mit aggódnia, azt gondolván, ha eljő a háború, védem hazámat, s teljesítem kötelességemet. És így az arisztokrácia elmulasztotta békesség idejében az arróli gondoskodást, hogy miképp nevelje erejét. És ez egyik ok, miért fenyegeti veszély az arisztokráciát. A másik ok a morális hatás, melyet szült az, hogy a kiváltságos osztály a népet lenézte s vele kezefogni nem akart békesség idejében, holott háborúk idejében nem volt ellenére, hogy a nemnemesek kardja vívja is ki a győzelmet. Midőn ily állásban volt a haza: vajon lehet-e csudálkozni, hogy szellemi és anyagi jóléte pangásban maradt? Lehet-e csudálkozni, hogy én most, midőn a közös teherviselés nagyszerű eszméje megpendítettett, keblemben nagy örömet érzek? Mert ezen eszmének életbeléptetésétől várok hazámra nézve jobb jövőndőt. Azt mondják sokan, hogy ez rögtönzés. Hogyha én két pontot veszek fel, és ezen két végpontnak az egyik és másik végétől egyenlő távolságon álló középpontot választom: lehet-e azt ugrásnak, lehet-e azt rögtönzésnek mondani? – Ha ezt rögtönzésnek vesszük, akkor in infinitum [értsd: végtelenségig] mindig rögtönzés lesz: mert középút nincsen; de úgy hiszem, itt az ideje, hogy többé azon illúzióban ne éljünk. Ne misztifikáljuk magunkat; az arisztokráciának színe annyira el van adósodva, hogy e részben gr. Széchenyi István úrnak tökéletes igazsága volt. Ha arról volna a szó, hogy minden közszükséget, mit az ország határozottan tud, fedezni kell: én az országos választmánynak eszméjétől eltérnék. Magámgondolkozásom mindig az volt, hogy a hazának közszükségei oly tömérdekek, hogy azokat rövid idő alatt fedezni nem lehet másképp, mint kölcsön által. De ezen eszme a minapi tanácskozás alkalmával visszhangra nem talált. Ezt tehát elmellőzván, csak arról lehet tehát szó, miképp kelljen tehát az ország határozatának sikert és legalább annyi sikert szerezni, mennyi hatalmunkban van? A tekintetes rendek subsidium [értsd: segélypénz], a méltóságos főrendek közül pedig többen fundus publicus [értsd: közalapítvány] által vélik ezt eszközölhetőnek. A subsidium eszméje azon illúziók sorába tartozik, melyektől irtózom: mert az illúzió az, mi az emberben a jobb kifejlődésnek szikráját eloltja. A tapasztalás bizonyítja, hogy a subsidium kevés időre sem volt képes a honnak szükségeit fedezni, s annak soha várt következtései nem voltak; a jelen esetben is látván a haza, hogy a 2–3 milliónyi subsidiumnak sikere nem lesz, hajlama a fizetés iránt csökkenni fog. – Ha tehát segíteni akarunk, segítsünk folytonosan: mert a haza szükségei folytonosak, segítsünk pedig egy fundus publicusnak felállítása által. Régen kimondotta ezt a haza, és ismét egy illúzió volt az, hogy azt hitték, hogy fundus publicust csak a kiváltságos rend állítson fel: mert egyrésről rossz

ökonómiája [értsd: aránytalan elosztása] volna a politikának, hogy midőn a fundus publicusból tízmillió nemnemesre több haszon háramlik mint 600 000 kiváltságosokra, mégis csupán ezek vigyék a terhet. Tagadhatatlan az, hogy azon eszme, hogy nem bír többet az adózó nép, indok nem lehet arra, hogy aránylagosan fizessen, de arra, hogy ne fizessen nem indok. De különben is ezen fundus publicusnak felállítása az adózó népnek nagy könnyebbségére váland a közmunkák tekintetéből; s így miután ezen fundus publicusból haszon az adózóra is háromolni fog, igazságosnak tartom, hogy ezen fő elv, ha másképp nem lehet, részletesen vívattassék ki. Addig míg ez nem sikerült, hazánk erős nem lehet. Mindezeknél fogva a közös teherviselés elve mellett vagyok, magában értetődően azon alkotmányos elv: „nihil de nobis sine nobis” [értsd: semmit rólunk nélkülünk], hogy egyik országgyűlésről a másikra történjék a felajánlás. („Éljen!”)

(A felszólalást rögzítette: Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Cseh-országnak e' néven ötödik koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a' méltóságos fő-rendeknél tartott országos ülések naplója. VII. kötet. 133–134. p.)

Perényi Zsigmond országgyűlési felszólalása a hitelintézet tárgyában

Pozsony, 1844. november 10.

Azon térre, melyen a tanácskozást lenni látom, nem követhetem egészen a tisztelt szónokokat; mert nézetem szerint azok, mik itt a bizodalom- és bizodalmatlanságról felhozattak, megszűntek eszmék lenni, hanem érzéssé váltak; s ily helyzetben azt hiszem, az okok sem azt, kinek bizodalma van, bizodalmatlanságra bírni nem fogják, sem ellenben azokban, kikben bizodalmatlanság van, bizodalmat gerjeszteni nem fognak. Ezekről tehát hallgatva, nézeteimet mégsem titkolhatom el, hogy sem egyiknek sem másiknak barátja nem vagyok. Én mindazokat kárhoztatom, kik határtalan bizodalommal vannak a kormányhoz; de viszont kárhoztatom azokat is, kik iránta határtalan bizodalmatlansággal viseltetnek; mert valamint egyrésről egy alkotmányos szabad polgárnak féltékenység nélkül nem lehet követni a kormány tetteit és rendeleteit: úgy másrésről nem kell mindig azt feltenni, hogy a kormány minden lépései a házára nézve károsak és veszélyesek. Mi a jelen tárgyat illeti: őszintén megvallom, hogy a hitelintézet tekintetében többet reménylettem, többet vártam a kormánytól; meg kell másrésről azt is vallanom, hogy a királyi választ oly szempontból, mint azt a tekintetes karok és rendek felfogták, felfogni nem tudom: mert abban – nézetem szerint – olyanok is foglaltatnak, melyeket két kézzel elfogadni lehet, és melyeknek megigazítását új felírás által kellett volna a kormánytól követelni. Minél fontosabb a tárgy, minél fontosabb azon körülmény, miszerint, ha a hitelintézet most elműlik, nem fog nemzetünk hitele oly karban maradni, mint most van, de rosszabb lesz: mert minden oly ember, ki

pénzeket kölcsönözött, megpendítettén a hitelintézet eszméje, de életbe nem jövén, a jövő országgyűlésig sokkal jobban fogja adósait sarcolni, mint ezelőtt. Azért minden áron – magában érte: alkotmányos áron – a hitelintézetnek életbehozatalát óhajtottam volna; és így e tekintetben tárnok ő nagyméltóságának vélekedéséhez járulok, és felszólítandóknak vélném a tekintetes karokat és rendeket, ha kívánják, de rövidebb felírás mellett terjesszék fel a törvényjavaslatot. – Van még egy, mit meg kell említenem, és ez abban áll, hogy én alapját méltóságos gr. Teleki László nyilatkozatának, melyet két ízben felhozott, felfogni nem tudom. Az egyik az volt: hogy nagyon tudja összeegyeztetni a tekintetes rendek bizodalmatlanságát a méltóságos főrendek többségének bizodalmaival. Én itt az összeköttetést belátni nem tudom; mert úgy látszik, a méltóságos gróf a tekintetes karokról és rendekről azt teszi fel, hogy rokonérzéssel viseltetnek a haza közjára iránt, és azért viseltetnek bizodalmatlansággal a kormány iránt; a főrendi táblának többsége pedig azért viseltetik bizodalommal a kormány iránt, mert reménye van hivatalt nyerni, vagy nagyobb hivatalba lépni, szóval: nagyobb kitüntetéshez. Az elsőről, mi a tekintetes karok és rendek tábláját illeti, nem szólok, mert arról meggyőzni senkit sem lehet, sőt azt sem lehet tudni, vajon a tekintetes rendek táblájának valóságos érzete-e azon bizodalmatlanság, melyről itt szólnak; jövőről szólni bajos, jósolni még bajosabb. Hanem mi a másodikat illeti: részemről biztossá teszem a méltóságos grófot, hogy ha hatalmában volna a hazának minden hivatalait és titulusait reám ruházni, meggyőződésemet, s a hazám iránti szeretet címnek, hivatalnak soha alá nem rendelném! A méltóságos grófnak ezen felfogása a legalptalanabb; mert ha az állana, hogy azon ember, ki hivatalba lép, oly gyenge és gyáva, hogy hivatalért meggyőződését feláldozni képes, és hogy rá alkalmazni lehessen: „corvus corvo non eruit oculum” [értsd: a holló hollónak nem vágja ki a szemét], engedje meg a méltóságos gróf, hogy ily okoskodások nem kölcsönös kapacitációra [értsd: egymás meggyőzésére] vezetnek, és ha históriánkon végignéznünk, egy hosszas sorát fogjuk olvasni oly neveknek, melyek a haza előtt tiszteletben állanak. („Éljen!”)

(A felszólalást rögzítette: Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a' méltóságos fő-rendeknél tartott országos ülések naplója. VII. kötet. 310–311. p.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára I 58. Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. Kabineti iratok. Jelentések a magyar országgyűlések tárgyalásairól. 10. cs. Ungarischer Landtag vom Jahre 1825, 1826, 1827. *Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig*; Ungarischer Landtag vom Jahre 1830. *Geschichtliche Darstellung derselben und Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig*; Ungarischer Landtag vom Jahre 1832–1836. *Darstellung und Charakteristik seiner Mitglieder zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig*; HHStA Ungarn Hungarica Comititalia Fasc 417L. Konv. A.; 11. cs. Ungarischer Landtag vom Jahre 1839–40. *Darstellung und Charakteristik der Mitglieder des ungarischen Reichstages und Oberhauses zu den Staats-Konferenz-Akten gehörig*
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára N 119. Regnicolaris levéltár. Takáts Sándor hagyatéka. 62–64. fasc.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 538. Családi fondok, levéltárak (1237–2012). Perényi család levéltára (1529–1891). Perényi Zsigmond (1665–1849)
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára X 1251. Másolatok gyűjteménye. Haus, Hof- und Staatsarchiv. Kabinettsarchiv (1523–1918). Staatskonferenz (1809–1848). Akten der Staatskonferenz 1844:1348.
- Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehország e' néven ötödik koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1839-dik évi junius 2-kára rendeltetett magyar országgyűlésen a' méltóságos fő-rendeknél 1840. februarius 25-kétől majus 12-ig tartatott országos ülések naplója.* Pozsony, 1840.
- Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a' méltóságos fő-rendeknél tartatott országos ülések naplója.* I–VII. kötet. Pozsony, 1843–1844.
- Felséges első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e' néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik évi november 7-ikére rendeltetett magyar-országgyűlésen a' méltóságos fő-rendeknél tartatott országos ülések naplója.* Pozsony, 1848.
- Gróf Széchenyi István naplói.* I–VI. kötet. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta: Viszota Gyula. Budapest, 1925–1939. (Magyarország újabbkori történetének forrásai. Gr. Széchenyi István Összes Munkái. X–XV. kötet)
- J. A. Blackwell Magyarországi küldetései, 1843–1851.* Sajtó alá rendezte: Haraszti-Taylor Éva. Budapest, 1989.
- Kossuth Lajos: *Országgyűlési Tudósítások.* I–V. kötet. Sajtó alá rendezte: I–III. kötet. A Történettudományi Intézet munkaközössége Barta István vezetésével, IV–V. kötet. Barta István. Budapest, 1948–1961. (Magyarország újabbkori történetének forrásai. Kossuth Lajos Összes Munkái. I–V. kötet)
- Vahot Imre: *Országgyűlési emlékek. Politikai, történeti és szépirodalmi almanach.* Pest, 1848.
- Vaszary Kolos: *Adatok az 1825-iki országgyűlés történetéhez.* Győr, 1883.
- Vaszary Kolos: *Adatok az 1830-iki országgyűlés történetéhez.* Győr, 1885.
- Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja.* Szerkesztette: Pálmány Béla. Budapest, 2002.
- Dancs György: *Az 1831-es kolerajárvány és Perényi szerepe az ellene folyó harcban.* Acta Beregsa-siensis, 2009/2. 253–263.
- Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország főispánjai. 1526–1848.* Budapest, 1994.
- Hermann Róbert: *I. Ferenc József és a megtorlás.* Budapest, 2009.

- Hermann Róbert: *Az 1849–1850. évi megtorlás. Az elvek és a gyakorlat.* In *Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai.* Szerkesztette: Kedves Gyula, Pelyach István. Budapest, 2016. 11–63. p. (Konferenciák az Országgyűlési Múzeumban 1. kötet)
- Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történetéből, 1823–1848.* I–III. kötet. 3. kiadás. Budapest, 1886.
- Melkovics Tamás: *A reformkori főrendi ellenzék és 1839–40-es zászlóbontása.* Budapest, 2020.
- Melkovics Tamás: *Perényi Zsigmond báró. Bírából vádlott és vértanú.* In *Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai.* Szerkesztette: Kedves Gyula, Pelyach István. Budapest, 2016. 107–133. p. (Konferenciák az Országgyűlési Múzeumban 1. kötet)
- Pálmány Béla: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja, 1790–1812.* I–II. kötet. Budapest, 2019.
- Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848.* I–II. kötet. Budapest, 2011.
- Stipta István: *Az első polgári kori vármegyetörvény (1848:XVI. tc.).* Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 1992/5. 1–34.
- Szabó G. Zoltán: *Egy levéladalék Kölcsey politikai pályakezdéséhez.* Irodalomtörténeti Közlemények, 2005/2–3. 334–344.
- Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere. Abszolutizmus vagy liberalizmus?* Budapest, 1986.
- Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai, 1848–1854.* Szerkesztette: Hermann Róbert. Budapest, 2007.

Perényi Zsigmond báró az 1848. márciusi forradalmi napokban Pozsonyban és Bécsben

1848 tavasza új kihívások elé állította a reformkor vitáin pallérozódott magyar politikai elitet. Az elmúlt közel két és fél évtized országgyűlési és sajtóvitái alatt megedződött politikusok hozzászórtak az érvek ütköztetéséhez és egyeztetéséhez, a programok kialakításához és azok kíméletlen bírálatához, az olykor személyes összeütközésekhez is vezető konfliktusokhoz, de eddig talán kevésbé érezték a cselekvés kényszerét. Nemes létükre persze belátták, hogy a feudális gazdasági, társadalmi viszonyrendszer felett eljárt az idő, saját bőrükön érezték azok immár fejlődést akadályozó, béklyóba kötő mivoltát, de a változtatásokat, a reformokat megfontoltan, saját érdekeiket valamilyen szinten védve tartották csak elképzelhetőnek. S ez érthető is, hiszen egy több száz éves kiváltságrendszert őrző, annak előnyeit élvező nemestől nem várható el, hogy a polgári átalakulás kristálytisztá logikáját azonnal magáévá tegye, s lemondjon mindazon előnyökről, amelyeket addig élvezett. Nem várható el azért sem, mert a magyar történeti fejlődésből kimaradt egy erős polgári réteg színre lépése, amely komolyabb helyzetértékelésre kényszerítette volna őket. A 19. század első felében még így is elismerésre méltó módon elemezték az ország és saját maguk helyzetét, s tördtek bele, hogy előjogaik jó részéről saját érdekükben is le kell mondaniuk. A reformorientált nemesi réteg számbeli erősödése az egymást követő országgyűléseken nagyon szépen nyomon követhető. De nyomon követhető az is, hogy milyen óvatosan, fokozatosan nyúlnak a kor legégetőbb problémáihoz, a jobbágyság helyzetéhez, a közteherviseléshez, a törvény előtti egyenlőséghez, a politikai és gazdasági jogok kiterjesztéséhez, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Az óvatosság, fokozatosság azonban meghozta a gyümölcsét, hiszen 1847 végére a sok vitából, érdekegyeztetésből mégiscsak megszületett egy olyan cselekvési program, amely komoly támogatottságra számíthatott.

1848 tavaszán azonban Európában kibontakozott egy olyan forradalmi folyamat, amely lehetőséget teremtett a gyorsabb, átfogóbb változásokat sürgető, radikálisabb megoldásokban gondolkodó társadalmi erőknek nálunk is, hogy nyomást gyakoroljanak a hivatalos politikai elitre. Amikor március első napjaiban megérkezett a párizsi forradalom híre a koronázóvárosba, Pozsonyba, az országgyűlés alsótáblájának reformer többsége azonnal a cselekvés mezejére lépett. Felismerték, hogy ha nem lépnek, ezzel Magyarországon is teret nyitnak a forradalom kibontakozásának, de felismerték azt is, hogy a forradalmi fenyegetettséggel szembenézni kénytelen bécsi kormányzattal szemben is előnyös pozícióba kerültek, s ebben a helyzetben könnyebben el tudják fogadtatni az Udvarral azokat a gazdasági, társadalmi, s az ország birodalmon belüli helyzetét lényegesen megváltoztató, megerősítő programpontokat, amelyekről már valamiféle konszenzus alakult ki közöttük. Amikor azonban március 13-án Bécsben is kitört a forradalom, s Metternich kancellár lemondott, többükben ez már komoly aggodalmat váltott ki. Hiszen a párizsi forradalom messze volt, de a császárváros, a rendíthetetlen konzervativizmus szimbóluma, az európai rend őrzője és felvi-gyázója mindjárt itt, a szomszédságban. S ezzel a megváltozott helyzettel szemben mindenkinek újra meg kellett fogalmaznia önmagát. Meg kellett határoznia a helyét és szerepét, függetlenül attól, hogy addig milyen álláspontot foglalt el. A kényszer mindenkit érintett, nem lehetett kitérni előle.

A költő Petőfi Sándor határozott, az eseményekkel azonosulni akaró szándékát pontosan jelzik feljegyzései: „Oh, mikor én meghallottam, hogy Lajos Fülöpöt elűzték, s Franciaország reszpublika!... Egy Pesttől távol eső megyében utaztam, s ott egy fogadóban lepte... rohanta meg e hír szívemet, fejemet, lelkemet, idegeimet. Vive la république! – kiálték föl, aztán némán, merően álltam, de égve, mint egy lángoszlop. Amint eszméletemet visszanyertem, egy aggodalom kezdett bántani – a jelszó ki van kiáltva, gondolám, ki tudja, mi nem történt vagy történik, míg én hazaérek! Nélkülem kezdődjek a forradalom? Hah! Nyakra-főre siettem a fővárosba... reszketve, lélegzet nélkül értem haza... Általános volt a lelkesedés, de még semmi sem történt... Nagyot lélegzettem, mint a bűvár, midőn a víz alól fölmerül!” Petőfi számára tehát elérkezett a cselekvés ideje, hogy az emberi szabadságról és egyenlőségről szőtt álmait a nép vezéréként megvalósítsa. S március 14-ének éjszakáján megfogalmazódott benne az első teendő is: „Logikailag a forradalom legelső lépése és egyszersmind fő kötelessége szabaddá tenni a sajtót... azt fogjuk tenni!... Holnap ki kell vívnunk a sajtószabadságot! És ha lelővöldöznek? Isten neki; ki várhat ennél szebb halált?” S másnap a pesti ifjúság és az utca emberének támogatásával egy vér nélküli, de mégis felemelően nemes és eredményes forradalom vette kezdetét.

Másként reagált, másképp határozta meg a viszonyát az eseményekkel kapcsolatban Széchenyi István gróf. A párizsi forradalom hírének vétele után a következőket jegyezte be Naplójába: „»mi lenne, ha teljhatalmú biztossá lehetnék« [...] Kondícióim: odafentről 10 ezer forint kifizetve, s havonta 5 ezer. Folyó ki-

adások ülésenként kalkulálva, úgymint világítás, papír, fűtés. Szent István-rend nagykeresztje. Általam megfogalmazott kézirat, melyben teljhatalom és garancia... Kit akarok alkalmazni. Mindenki engedelmeskedjék nekem. Minden segédeszköz. Katonaság. Semmiféle ellenkező rendelkezés... míg vissza nem hívatom. Titoktartás. 6 hónap múlva országgyűlés. [...] Ellenzéki Kör s minden politikai klub feloszlatható, ne legyen erőltetés.” Pár nappal később pedig a viharos gyorsasággal rohanó eseményeket úgy szerette volna megfékezni, ha eltávolítják annak – szerinte – vezéregyéniségét. Titkárához, Tasner Antalhoz írt levelében jegyezte meg indulatosan: „A kérdés csak az, mi érdemel több tekintetet: [Kossuth] Lajosnak kímélése vagy a hazának érdeke! Én azt hiszem, itt volna ideje a franciakat utánozni. Nem abban, hogy a republikát proklamáljuk, hanem hogy mi is Lajosunkat seggbe rúgjuk!” A nemes gróf aztán majd március 17-e után sajátos utat bejárva felismeri ugyan, hogy a fő politikai ellenfélnek tekintett Kossuth Lajos korántsem paktált le a forradalmárokkal, s az országgyűlés által levezényelt átalakulás mellé áll, de március első felében még, mint láttuk határozott oppozíciót foglalt el.

Két markáns véleményt mutattunk be a forradalmi átalakulással kapcsolatban. Lehetőségünk volt rá, mert Petőfi és Széchenyi állásfoglalása is szinte napra, órára pontosan követhető, dokumentálható. Perényi Zsigmond báró hozzáállása, esetleges jellemfejlődése ennél jóval nehezebben rajzolható meg, elsősorban a források vészes hiánya miatt. S kifejezetten igaz ez a megállapítás az 1848-as márciusi napokkal kapcsolatban. Jelenlegi ismereteink szerint nem maradt fenn ebből a hónapból Perényi-levél, beszámoló, hiteles hosszabb beszéd. Töredékekből, apró megjegyzésekből kell tehát összeállítanunk egy korántsem biztos, hogy hiteles képet, s véleményt formálni a forradalommal kapcsolatos magatartásáról. Ez ügyben bizonyos fogódzót nyújt/hat reformkori előléte, a vármegyéjében és az országgyűléseken tanúsított politikai magatartása. Figyelemre méltó e tekintetben az 1825/27-es országgyűlés után született titkosrendőri jelentés, amely a következőket rögzítette róla (ezen a diétán Perényi Bereg vármegye első alispánja s országgyűlési követe): „Egy tehetséges és ügyes szónok, aki az országgyűlés kezdetén egy használható alanynak látszott, jóllehet maga mindig egy buzgó hazafi látszatát kereste megővni. A neki az ellenzék által tett szemrehányás, miszerint az a szándéka, hogy az országgyűlés után a Királyi Táblán ülnök legyen, mégis olyannyira hatott rá, hogy következtében egyike lett a legerősebb ellenzékieknek, ti. az adózás és adóbeszámítás kérdésében, az úrbéri nemesek adóztatása, a provisorium és a Pálffy-féle kérvény tekintetében.” Nem feladatunk természetesen Perényi reformkori tevékenységét, politikai szerepvállalását részletesen bemutatni, de a jelentésben leírt megállapítás, mely szerint „egyike lett a legerősebb ellenzékieknek” – úgy véljük – pontosan rámutat elfoglalt helyére. Habár állami hivatalt is viselt, hiszen a Hétszemélyes Tábla egyik bírása, Ugocsa vármegye főispánja volt, ismereteink szerint az évek során sem adta fel ellenzéki álláspontját, támogatta a polgári átalakulást igénylő sza-

badelvű gondolatokat, egyetértett a jobbágyfelszabadítással, a köztehverviseléssel, a népképviselő eszméjével. Ugyanakkor nem volt elfogult a bécsi udvarral szemben sem, s az ellenzék és a kormányzat viszonyrendszeréről, az ellenzék politikai véleményalkotásáról az 1843/44-es országgyűlésen így nyilatkozott. „Én mindazokat kárhoztatom, kik határtalan bizodalommal vannak a kormányhoz; de viszont kárhoztatom azokat is, kik iránta határtalan bizodalmatlansággal viseltetnek; mert valamint egy részről egy alkotmányos, szabad polgárnak féltékenység nélkül nem lehet követni a kormány tetteit és rendeleteit, úgy más részről nem kell mindig azt feltenni, hogy a kormány minden lépései a házára nézve károsak és veszélyesek.” Hozzátette azonban azt is, „miszerint, ha szeretem a szabadságot, szeretnem kell a rendet, de meg kell vallanom, hogy egy oly nyomasztó rendet, mely szabad nemzetnek szabad országgyűlését annyira megkösse, hogy mozogni alig tudjon, mely inkább hasonlíthat egy bepólyázott gyermekhez, pártolni nem fogom”.

Az idézetek talán rávilágítanak arra, hogy Perényi a reformkor egyre élesebb politikai küzdőterén megfontolt, de határozott ellenzéki pozíciót foglalt el. Bizonyoságul szolgálhatnak erre vármegyei tevékenysége s országgyűlési megszólalásai egyaránt. Mindezek tükrében izgalmas a kérdés, hogy miként élte meg ő a sorsfordító márciusi napokat. A Vasárnapi Újság 1871-es évfolyamában róla megjelent életrajzi cikk írója meglehetősen egyértelműen fogalmazott: „B. Perényi Zsigmond nem volt forradalmi ember. Meggyőződésből arisztokrata és királypárti, de szintoly erősen alkotmányos érzelmű magyar hazafi. Azonban forradalmi idők, mint nagy természeti viharok és áramlatok sajátja, hogy ellenállhatlanul ragadnak és sodornak mindent, még a meggyőződéseket is. Forradalmunk lejtője kezdetben oly menedékes, s egyszerre aztán oly meredek volt, hogy előbb nem is intette vigyázatra, utóbb nem hagyta többé megállani, akik rajta mentek. Perényi Zsigmond nem az egyetlen volt, ki akarva soha sem ment volna bele a forradalomba; de belesodortatva később volt meghalni, mint visszatérni, mikor már csak a haza ügye iránt hűtlenséggel lehetett volna”.

Az életrajz írójának véleménye e tekintetben összecseng Szemere Bertalannak, a Batthyány-kormány belügyminiszterének, 1849 tavaszától a független Magyarország miniszterelnökének Perényiről alkotott véleményével. Szemere az 1850-es években párizsi emigrációjában a forradalom és szabadságharc szinte minden jelentős személyiségéről hosszabb-rövidebb költeményben emlékezett meg. Ezekben az élők többségéről kíméletlen kritikát fogalmazott meg, a kivégzett mártírokkal kapcsolatban azonban igyekezett elfogulatlanul véleményt alkotni. Perényi Zsigmondról a következőképpen emlékezett meg:

*Mint ifjú és mint agg a királyt szolgáltad.
Kis tisztségrül a legföbbre emelkedtél.
S bár jó elv vezérlő ekkor nem volt nálad,
Nagyot alkotmányunk ellen nem vétettél.*

*De mint bírása a legfőbb törvényszéknek
A szent jogot bátor homlokkal pártolád,
S mind az, a zsarnokok kiket üldözének
Hála s bizalommal tekintének föl rád.
Sőt, midőn láttad, hogy mátyrá a hazát
Magát készül tenni a hitetlen király,
Leszálltál székedből s táborba menél át,
Hogy neki szóval s fegyverrel ellen állj.
Ősz férfi! mi buktunk, bíró nem vagy te sem,
Hóhért küld a zsarnok, az vérpadra ragad,
Hajh! felfordult minden: ellen a fejedelem,
Bíró a hóhér – a hős magyar sem szabad.*

Mindkét jellemzés kiemeli, hogy Perényi alapvetően elkötelezett, hű volt az uralkodó iránt, ragaszkodott az alkotmányos rend alappilléreihez, szem előtt tartotta a „szent jogot”, de a forradalmi események magával ragadták, s abba „belesodortatva” később volt meghalni, mint visszatérni, mikor már csak a haza szent ügye iránt hűtlenséggel lehetett volna”. Szemere véleménye szerint cselekedetét nagyban befolyásolta az is, hogy a bécsi udvar, az uralkodó, „mátyrá” akarta tenni az országot, belekényszerítette az önvédelmi háborúba, s igazságérzete, a megszerzett alkotmányos jogok védelmének kényszere törvényszerűen vezettek oda, hogy Perényi az ügy mellé állt, vagy inkább ott maradt. E két vélekedést alapvetően alátámasztani látszik a báró márciusi tevékenysége, amelyről ismételtelen meg kell jegyeznünk, hogy igen kevés forrás áll rendelkezésünkre.

Perényi, mint főrend s Ugocsa vármegye főispánja vett részt az utolsó rendi országgyűlés felsőtáblájának munkájában 1847 őszétől. A diéta különleges helyet foglal el a reformkor országgyűléseinek sorában, hiszen az előző két évtized komoly programalkotó vitái után mindenki érezte, hogy ezen immár konkrét cselekvésre, a legfontosabb kérdéseket megoldó törvények meghozatalára van szükség. Ezt támasztotta alá az is, hogy az országgyűlés alsótábláján többségbe kerültek a reformok mellett kiálló ellenzéki követek. A kérdés csak az volt, érvényre tudják-e juttatni akarataikat, illetve a felsőtábla milyen mértékben hajlandó követni őket. Létkérdés volt tehát a főrendi ellenzék hatékony működése. „Alig van valami meghatóbb, buzditóbb, mint látni és hallani ősz férfit, ki fiatal tűzű lelkesedéssel, ernyedetlen hatályossággal, előítéletektől ment korszerű haladási nézetekkel, s egyedül az igazság zászlója alatt függetlenül küzd a haza érdekében, ennek jáváért. És ezen tiszteletre méltó ősz hazafiak sorában illő hódolattal kell üdvözlönnünk báró Perényi Zsigmondot, ki kormányhivatalnok létére is úgyszólván egy-maga, mindenkor hű bajnoka volt a szabadelmű, az ellenzéki pártnak.” Vahot Imre sorai hűen mutatják be az „ősz hazafi” felsőtáblai tevékenységét, melynek legintenzívebb szakasza éppen 1848 márciusára esett. A Főrendi Napló bizonyossága szerint első felszólalására február 29-én került sor, s ezt követően szinte

minden lényeges kérdésben, vitában röviden, tömören elmondta a véleményét. S március első napjaiban felgyorsultak az események. Március 3-án Kossuth a Párizsban kitört forradalom hírének vétele után egy nagyívű beszédben hívta fel követőit a veszélyre: ha továbbra is csak kimerítő, meddő vitákat folytatnak lényeges eredmények nélkül, Magyarországra is becsaphat a forradalom lángja. Majd továbblépve javasolta egy olyan feliratra az elfogadását és uralkodó elé terjesztését, amelyben összefoglalják azon reformokat, amelyeket az alsótábla követelne, többsége elvben már elfogadott, s kéri azok haladéktalan végrehajtását is. Komoly, cselekvésre ösztönző lépés volt ez. Az alsótábla másnap nagy többséggel elfogadta Kossuth javaslatát, a felsőtáblán azonban nem kapta meg a többséget. A főrendek ellenállása érthető, a következő napokban Pozsonyba érkező hírek azonban zavart okoztak a soraikban. Elterjedt a hír, hogy Magyarországon több vármegyében (Ungban, Zemplénben és Beregben) parasztlázadás tört ki, s országszerte forrnak az indulatok. Minden bizonnyal sokukban felrémlett az 1846-os galíciai parasztfelkelés képe, amikor is a levágott lengyel nemesek fejeiért fizettek a császári hatóságok. A főrendi ellenzék is bomlásnak indult, többen – közöttük a hangadó Podmaniczky Frigyes báró – azt hangoztatták, hogy e vészterhes időben együtt kell működni a kormánnyal, hiszen csak tőlük várható adott esetben katonai támogatás, védelem. Perényit nem ingatták meg az érkező hírek, következetesen kitartott álláspontja, a felirat elfogadása mellett. Határozott kiállása komoly támogatást jelentett a főrendi ellenzék vezérének, Batthyány Lajos grófnak is, aki kijelentette, ha a feliratot nem engedik át, ő maga áll a felizgatott parasztok élére. Perényi támogatása azért is jelentős, mert a kialakult feszült helyzetben a bécsi kormányzat tudatosan is megpróbálta bomlasztani az ellenzék korántsem szilárd egységét. Igaz, a beérkező hírek a konzervatív táboron belül is komoly feszültséget keltettek; többen javasolták, hogy a feliratot némiképp kozmetikázva, átalakítva, a Magyarország és a Birodalom viszonyát érintő alkotmányos kérdéseket mellőzve fogadják el. Széchenyi István gróf kompromisszumos javaslata szerint mellőzni kellene a népképviselő, a felelős minisztérium és az örökös tartományoknak adandó alkotmány kérdését, s ezek kihagyásával kellene a feliratot az alsótáblával is elfogadtatni, majd az uralkodó elé terjeszteni. Ezt követően többen is úgy nyilatkoztak (pl. Vay Miklós koronaőr, Keglevich Gábor tárnokmester), hogy ha a Széchenyi által javasolt feliratot a kormányzat visszautasítja, lemondanak tisztségükről. Erre azonban nem került sor, mert „a legnagyobb magyar” javaslatáról voltak ugyan érdemi egyeztetések, az események azonban gyorsan túlléptek rajta. S tudjuk azt is, hogy Perényi nem értett egyet ezzel a változattal. „Perényi Zsigát a SZERKEZETemre nézve »nem elég« letorkoltam... ELHAJTANAK, FELFORDUL MINDEN, VAS VILLA A HASADBAN” – olvashatjuk március 13-i naplóbejegyzésében. Ugyanakkor itt tudósít arról is, hogy István főhercegnél járt, aki közölte vele: „Lajos főherceg azt írja nekem, hogy a felirat semmi áron nem küldendő fel... a mágnessék vessék vissza!”

A várakozásokkal és indulatokkal teli helyzetet a március 13-án Bécsben kitört forradalom oldotta meg. Ennek hatására az addig ellenálló főrendek is belátták, hogy a további akadékoskodás komoly veszélyeket hordoz magában. A március 14-én délután megtartott ülésükön István nádor felolvasta az alsótábla által felterjesztett feliratot, s azt közfelkiáltással – az ifjúság zajos kardcsörtetése mellett, minden bizonnyal többségük meggyőződés nélkül – fogadták el. S döntés született arról is, hogy másnap az országgyűlés két táblájából választott 72 fős küldöttség vigye azt a császárvárosba. A főrendek tizenkét tagot delegáltak a küldöttségbe, s közöttük volt Perényi Zsigmond báró is.

A március 15–17. közötti bécsi tevékenységéről, az ott folyó megbeszéléseken, tárgyalásokon való szerepéről alig rendelkezünk megbízható információval. Az biztosnak látszik, hogy már 16-án támogatta azt az ötletet, mely szerint, ha az udvar nem lenne hajlandó kinevezni Batthyány Lajos grófot miniszterelnöknek, de István nádor megkapná az uralkodó teljhatalmú helyettesítésének jogát, akkor vele neveztessek ki Batthyányt, ami így teljesen törvényes lenne. S tudjuk, másnap az események e forgatókönyv szerint zajlottak le. A másik róla tudósító hosszabb forrás nem korabeli, hanem Kossuth Lajosnak egy 1879-ben Helfy Ignáchoz írt levél részlete. Az emigráns Kossuth visszatekintve a bécsi napokra, meghatottan emlékezett vissza Perényinek egy a szállásán tett vallomására. Kossuth szerint Perényi szinte előre látta a jövőt. Látta, hogy „a magyar királyi és osztrák császári korona közti ellentétet alkotmányossággal” nem lehet kiegyenlíteni. Az ellentét feloldhatatlan, „vagy osztrák egységes birodalmi provincia, vagy elválás [...] Minden, ami e kettő közt van, csak amolyan színházi dekoráció, csak amolyan cafrang, mellyel magunkat ámitjuk, hogy állami életünk rongyait ne lássuk. Ily időkben jó az embereket ismerned, hát én tudtodra adom már most, hogy engem a cafrang nem ámit, nekem a provinciáskodás nem kell; én el vagyok határozva a másik irányba menni – légy bizonyos benne, a dolgok oda fognak menni, oda kell menniök – én készen vagyok menni a végletekig győzelemre, ha lehet, az akasztófára, ha kell.” Hogy 30 év távlatából Kossuth jól emlékezett-e Perényi szavaira, nem tudjuk sem igazolni, sem megcáfolni, habár tetszetős megállapítás lehetne, hogy szinte előre látta saját sorsát. Az azonban bizonyosnak látszik – feltéve, ha Kossuth nem valaki mással folytatta le ezt a beszélgetést –, hogy az ellenzéki főnemes eltökélten kötötte magát az ország alkotmányos jogaihoz, Magyarország helyének újraértékeléséhez a birodalmon belül. S meg kell jegyeznünk azt is, hogy a következő hónapokban tanúsított konzekvens, a változó eseményeket követő, azokhoz igazodó, azt felvállaló magatartása és cselekedetei igazolhatják a Kossuth által papírra vetett szavakat.

Március 17-én Pozsonyban óriási ünneplő tömeg fogadta a Bécsből győztesen visszatérő országgyűlési küldöttséget, s szinte nyomban megkezdődött a lázas törvényalkotó munka. Emellett a kinevezett miniszterelnöknek, Batthyány Lajosnak azonnal hozzá kellett látnia kormánya lehetséges névsorának összeállításához, mégpedig úgy, hogy azt támogassa az országgyűlés, s elfogadható legyen

Bécs és a fővárosi közvélemény számára is. Ezekben a napokban azonban nemcsak ő foglalkozott a miniszterek kiválasztásával, a lapokban, tudósításokban sorra jelentek meg az ötletek a lehetséges kormánynévsorról, s Perényi neve szinte mindegyikben megtalálható. Pesten az Ellenzéki Kör már március 16-án este készített egy tervezetet, s ki is nyomtatták azt Kiket kíván a nemzet felelős minisztereknek címmel, s ezt közzétette a Nemzeti Újság a március 17-i, a Pesti Divatlap pedig a március 18-i számában. A névsorban Perényi Zsigmond mint lehetséges igazságügyi-miniszter szerepel, vagyis vele a pesti radikálisok is mint jövődöbeli miniszterrel számoltak. A Hetilap március 19-i számában pozsonyi tudósításokra hivatkozva már konkrét kinevezésekről is ír: „A miniszterelnök gróf Batthyány Lajos – tehát tárca nélkül, Kossuth Lajos bel-, Deák Ferenc az igazságügyi tárcát elfogadták; kinevezettek a külügyekre herceg Esterházy Pál, ki Bécsben fog lakni, Mészáros Lázár a szardíniai király című huszárezred kormányzója (most Milánóban) a hadügyre, kikről nem tudatik, vajon a tárcát elfogadják-e. A hátralévő négy tárcákra 7 jelölt van, úm. Szentkirályi Móric, báró Eötvös József, Pulszky Ferenc, Szemere Bertalan, Perényi Zsigmond, báró Vay Miklós, Széchenyi I.” Vas vármegye követe, Vidos József március 22-én hosszabb levélben számolt be családjának a fővárosi és pozsonyi eseményekről, s ő is foglalkozott a kormány lehetséges összetételével, igaz megjegyezte, „de ez csak hírlik, nem bizonyos”. Levelében Perényit mint lehetséges belügyminisztert említette. Batthyány március 22-én tartott egy szűkkörű értekezletet, amelyről érdemben csak Kossuth számolt be a közel három évtizeddel később megjelent Irataim az emigrációból című munkájának II. kötetében. „Meghívást kaptam Batthyánytól értekezletre. A tárgy nem volt megnevezve. Már számosan voltak együtt Batthyánnal, amint megérkeztem; ott voltak Perényi Zsigmond, Teleki László, Eötvös József, Szentkirályi Móric, Szemere Bertalan, Pázmándy Dénes stb. Batthyány előadta, hogy a minisztérium alakítása iránt kíván velünk értekezni. »Íme az én candidatusaim« – mondá, s nekiállott a neveket olvasni. El is olvasta mind, némely tárcára egyet-egyet, némelyikre kettőt-hármat is (így a király személye melletti miniszterségre Perényit, Telekit, herceg Esterházy Pált, a közoktatásügyi tárcára Szentkirályit és Eötvöst), a kereskedelmire senkit se (én szuggeráltam Klauzált), s a pénzügyminiszterségre nézve kijelentette, hogy azt tanácskozással nem bocsátja, azt nekem kell elvállalnom, ez politikai kénytelenség!”

Miért nem lett Perényiből mégsem miniszter, habár látjuk, hogy a legtöbb kormánynévsor-tervezetben szerepelt a neve, s Batthyány maga is a lehetséges tagok között tartotta számon. A választ – többek között – Kossuth már idézett emlékezésében találjuk. „Megindultak a nyilatkozatok. Legelőbb Perényi és Teleki kijelentették, hogy ők hivatalt nem vállalnak.” Hogy mi lehetett Perényi viszszalépésének oka, csak találgathatjuk. Talán az, hogy Batthyány őt a király személye körüli miniszterségre jelölte (külügyminiszter), s úgy érezte, ennek a posztnak az ellátásához nagy diplomáciai tapasztalat s a bécsi udvarral való kiegyensúlyozott, jó kapcsolat szükséges, s ez Esterházy hercegben sokkal inkább

megvan, mint benne. Más tárca vezetésére pedig talán azért nem törekedett, mert a kormányban az arisztokrácia már így is négy fővel képviseltette magát, Visszalépését sokan nem értették, többen is kapacitálták, hogy fogadja el a felkínált miniszteri tárcát. Ugocsa vármegye volt főügyésze, a Széchenyi által „kedves és hetyke, vitéz és világhi”-ként jellemzett Abonyi István (természetesen nem csekély önérdektől vezéreltetve) is megpróbálta elhatározásának megváltoztatására bírni. „Mélyen tisztetem én Nagyságod bölcs nézeteit, s tudom, hogy legjobban belátja, mit kell tenni, de az istenre is kérem, vigye ez áldozatot hazánkért, melynek most oly főre, oly szívre múlhatlan szüksége van. Tudom, hogy temérdek munkával lesz e tárca elborítva, s Nagyságod szemeire terhesen hatna az, de Nagyságodnak csak gondolkozni, elveket alapítani, irányokat adni kell. Lesz kéz elég, mely azokat kidolgozza. Én parányi csekély ember életem fő boldogságának tekinteném, ha szűk tehetségimet Nagyságod oldala mellett e fontos időszakban hazámnak szentelhetném, de mennyi ügyes fők s kezek nyújtanák munkájukat; az Istenre is kérem Nagyságodat, hallgassa meg buzgó kérésemet, s fogadja el a miniszteri tárcát, hol hazája s annyi jó ember boldogítására dús alkalma nyíland.”

Március második felében Perényi intenzíven vett részt az országgyűlés felsőtáblájának törvényalkotó munkájában. Az idő sürgetett, hiszen rövid időn belül az alsó- és felsőtábla közmegegyezésével ki kellett dolgozni a korabeli rendszerváltó törvényeket. Perényi érezhette a helyzet komolyságát, mert folyamatosan kapta a beszámolókat Pestről a főváros hangulatáról is. Már március 18-án talán a két legfontosabb törvény vitáját kellett lefolytatni (közteherviselés és az úrbéri viszonyok megszüntetése) az országgyűlés mindkét tábláján. Perényi számára természetes volt az úrbéri viszonyok „közállományi kárpótlás mellett” történő felszámolása, de belátta azt is, hogy a kárpótlásra az államnak jelenleg nem állnak rendelkezésére anyagi források, ezért elfogadta, hogy azt „a nemzeti becsület védpajzsa alá” helyezték, s az aggasztó körülményekre hivatkozva sürgette a törvényjavaslat mielőbbi elfogadását. Beszédében kitért arra is, hogy ebben a helyzetben érthető, ha az országgyűlés esetleg nem tud betartani minden formát, ami eddig a működésének alapja volt. „Óhajtható lett volna, ha ezen törvényjavallat kinyomtatva lett volna, hogy így mind a stylus- mind a thesisre nézve észrevételeinket megtehettük volna”, de a jelen körülmények között mélyebb részletekbe belemenni nem tanácsos, majd ha „a körülmények egy kissé jobban ki fognak fejlődni”, akkor lesz ideje ennek. Nagyobb vihart okozott a főrendek körében a papi tized kérdése. Az alsótáblán a káptalanok küldöttei kármentesítés nélkül örökre lemondtak a papi tizedről, s a rendek a felsőtáblához eljuttatott üzenetükben erre szólították fel a főpapságot is, akik közül többen – a pécsi, csanádi, besztercei püspök, a pannonhalmi főapát – nyilatkoztak annak elfogadásáról. Felmerült azonban két jelentős probléma, amit a nagy sietségben is meg kellett oldani. A plébánosok közül sokaknak az egyetlen bevételi forrásuk a tized volt, s ha kárpótlás nélkül lemondanak erről, jövedelem nélkül maradnak, másrészt a tized sok esetben örökbérlet vagy adományozás formájában egyes családok

tulajdonába került, s a főrendek ragaszkodtak ahhoz, hogy őket kárpótolják. Perényi örömmel nyugtázta, hogy az egyház lemond a tizedről, ugyanakkor javasolta, hogy „ezen felajánlásokból következő viszonyoknak azalatt, míg a jövő országgyűlése elkövetkeznék, kiegyenlítése s a kármentesítés [...] törvényjavallatba tétessék a kitűzött magyar felelős minisztérium által, s a jövő országgyűlésnek adja be”. Március 21-én az országgyűlés évenkénti üléséről szóló törvény vitájában határozottan kiállt az évenkénti Pesten tartandó országgyűlés megtartása mellett, s természetesen támogatta azt a paragrafust is, amely előírta, hogy az uralkodónak jogában áll ugyan felosztatni azt, de csak a kormány előző évi számadásának, s következő évi költségvetési tervének elfogadása után. (Meg kell azonban jegyeznünk azt is, hogy támogatta Kossuth azon álláspontját, mely szerint a folyamatban lévő diétának – a pesti várakozásokkal és kérésekkel ellentétben – nem szabad átköltözni a fővárosba, mert ez lényegesen lelassítaná a törvényhozás folyamatát, s ez csak fokozná az amúgy is meglévő társadalmi feszültséget.) Március 22-én a sajtótörvény vitájában többször is felszólalt. A kérdés alapvetően az volt, hogy a rendek által felküldött törvénytervezetben kivel szemben lehet alkalmazni a pénzbeli, illetve fogházi büntetést. A „törvénynek értelme az, hogy azon ember, aki vagyonos, jobban hibázik a köztársaság irányában, mint az, kinek vagyona nincs. Azért minthogy a vagyonosabbnak a status irányában nagyobb kötelességei vannak, ötlet, ha vétkezik, nem csak fogsággal. hanem pénzzel is lehet megbüntetni, arra nézve pedig, kinek pénze nincs, kiszabja a törvény a maximumot a fogsági büntetésben, szóval a törvény arról szól, hogy a pénzbeli büntetés, s a fogság külön is, együtt véve is alkalmaztassék” – hangoztatta. Egyetértett azzal is, hogy sajtóvétségek elbírálásánál a bíró belátására kell bízni a büntetés mértékét, hiszen annak kiszabásánál több körülményt is figyelembe kell venni. A maximálisan kiszabható büntetés úgyis meg van határozva. Igen érdekes álláspontot foglalt el a nemzetőrségről szóló törvény vitájában március 24-én, amikor a nemzetőri szolgálathoz szükséges census meghatározásáról volt szó. Meggyőződése szerint ha a censust magasan szabják meg, a nemzetőrség létszáma oly alacsony lesz, hogy az majd nem tud megfelelni hivatásának. Ezért a választási censust a haza érdekében úgy kell a törvényben rögzíteni, „hogy a nemzeti őrsereg oly számmal legyen, hogy rendeltetésének meg is felelhessen. Mi a féltelkes jobbágyokat illeti, azokat is megtartani kívánom, sőt az $\frac{1}{4}$ telkesekre is kívánnám némely vidékeken a nemzetőrségi kötelességet ruházni, miután például Szabolcs megyében többnyire egy negyed telkesek vannak.” Az országgyűlési követek díjazásával kapcsolatban kiállt amellett, hogy ők ne kapjanak napidíjat. Tanulságos polémiába keveredett Széchenyi István gróffal, aki a közlekedés fejlesztésére, a vasútépítésre akart igen komoly összeget előirányoztatni az országgyűléssel. Perényi úgy vélte, mindaddig, amíg kiérlelt tervek nincsenek a vasút fejlesztésére, addig milliókat megszavazni erre felelőtlenység, már csak azért is, mert az állam nem dúskál az anyagiakban. „Igen látom, hogy a miniszter úr activitátása szerint működni akar, azt nem fogjuk megtagadni, hanem itt csak

arról van szó, hogy míg kész terv nincs, nem működhetik méltóságod.” Azt természetesen támogatta, hogy a már megkezdett munkákat folytassák, „mert ha megszakad a munka, annak következése káros lenne”.

Ha számba vesszük Perényi felszólalásait a felsőtábla ülésein március második felében, fel kell figyelünk egy visszatérő motívumra. A legtöbb esetben azt hangsúlyozza, hogy annak a törvénykezésnek, amelyet most folytatnak, a célja csak az lehet, hogy kijelöljék, meghatározzák az egyes kérdésekben az átalakulás kereteit. Nincs lehetőség a lezárt, minden részletre kiterjedő törvényalkotásnak, mert erre most idő sincs, de nem is lehet céljuk, hiszen majd a következő, népképviselési elven választott országgyűlés lesz erre hivatott. E tekintetben (is) Perényi igazodott az alsótáblán többek által is megfogalmazott célkitűzéshez.

Vázlatosan, a források által teremtett lehetőségekhez mérten áttekintve Perényi 1848 márciusi tevékenységét igen komoly hiányérzetünk maradt. Nem volt lehetőségünk arra, hogy az országgyűlési szereplésén túl mélyebben elemezzük az eseményekben játszott szerepét, feltérképezzük kapcsolatrendszerét. Nem tudjuk, hogyan reagált a hozzá érkező levelekre, jelentésekre, beszámolókra. Amit biztosan megállapíthatunk – természetesen ez sem kevés –, hogy következetesen kiállt a felsőtáblán korábban is hangoztatott elveihez, s ott a Batthyány Lajos gróf által szervezett és irányított ellenzéknek oszlopos tagja maradt, nagy segítséget nyújtva ezzel a miniszterelnöknek. Biztos az is, hogy Perényi a többséghez hasonlóan a törvényes, az országgyűlés által levezényelt átalakulást tartotta célszerűnek, de egyetértett azokkal a demokratikus elvekkel, amelyek a magyar társadalom feudális rendszerének lebontását eredményezték. Korabeli megítélését mindennél jobban jelzi, hogy azon kevés főispánok közé tartozott, akiket Szemere Bertalan belügyminiszter a kormány megalakulása után megtartott hivatalában.

■ FÜGGELÉK

Paulay Ferenc levele Perényi Zsigmondhoz

Pesten, március 18-án 1848.

Méltóságos Báró Főispán Úr! Nagykegyességű Uram!

Alázatosan jelenteni kívántam, miképp a Méltóságos Uram ügyében közbenjött leirat másolatát „post restance” szavakkal jegyzett cortesia alatt Pozsonyba megküldöttem, ezt a komornyiknak is tudtára adtam. Ez alkalommal bátor vagyok azt is jelenteni, hogy b. Zsijka Imre úrnak az 1845. évi esetleges károk pótlása terhe alóli felmentésére nézve megújított Recursusát is – Ő Nagysága sürgető leveleire – felküldtem Bécsbe Csarada György ágens úrnak avval a kéréssel, hogy annak altissima manu szignáltatását eszközölje minden kitelhető okkal, móddal. Ennek következtében van szerencsém Méltóságodat alázattal felkérni, hogy miután egyrészt a károknak merően esetleges

volta újabb bizonyítványokkal van támogatva, másrésről pedig azt a körülményt, miszerint az előbbi Recursus késő beadása az avval megbízott egyénnek hitelesen bizonyított betegsége (ez iránt eszközöltem medicum testimoniumot), és nem hanyagság következtében késleltetett el, és így a második negatíva indok, az abbeli indok is megszűnt lenni, ily körülmények között, melyekben a Recursus előadása valódisága, s az ügy igazsága constatírozva van, azt annál fogva kegyesen pártfogolni, és mások által is pártfogoltatni méltóztassék.

Nem állhatom meg, hogy az itteni napi események felett, bármi csonkán is, tudósításomat Méltóságodnak ne tegyem meg. Március 15-étől fogva folytonos mozgalmak között reng a két város, noha minden kifakadás, vagy csak egyetlen ablak kitörése nélkül, szóval a személy- és vagyonbiztosság fennléte mellett, s mind amellett, hogy a katonai örökös egészben mellőzve lőn. E napi délután 3 órakor Pest városa tanácsa és polgári közönsége tanácskozási termeit megnyitotta, ott az egész polgársággal s lakossággal tanácskozandó az idők komoly fejleményei felett. Részt vettek abban az ország több notabilitásain kívül a megye, az itteni körök sok tagjai, többek között Nyáry Pál másodalispánunk is. És elfogadtattak csakhamar a nemzet óhajtaiként előadott 12 pontok, miszerint azok kérelmezésként az országgyűlésre felterjesztessenek. Jelesen: a sajtószabadság, felelős minisztérium, Pesten tartandó évenkénti országgyűlés, törvény előtti egyenlőség, nemzeti őrsereg, közös teherviselés, urbéri viszonyok megszüntetése, esküdszék, Nemzeti Bank, a katonai eskü, státuszfogylok szabadon bocsátása és az erdélyi unió iránti pontok. Következve ezeknek előadása végett választmányok küldettek az országgyűlés és Ő Királyi felségéhez, egy harmadik pedig avégre nevezett ki, hogy a rendre felügyelve a határozatokat foganatosítsa. És ez a választmány ment aztán által – ha jól vagyok értesítve – gr. Almásy Móric úr elnöklete alatt Budára, a Helytartótanácsnál Stancsics kiszabadítását és a sajtó szabadságát kieszközlendő. Az e napi eseményeket a Nemzeti Színházban a felszabadított és a kiszabadított Stancsics feletti örömjaj zárta be. Másnap, 16-án, a tegnap nyílt ajtóknál megkezdett városi közgyűlés folytattatott, és az együtti működésre Buda Város Tanácsa és polgársága is felszólíttatott. Úgy vagyok értesítve, hogy a budai polgárokkal értekezés befejezése a várban a főhadiparancsnok laka előtt történt volna, nagyszerű és sok „éljen a király, szabadság, s a magyar katonaság” (mely éppen kiállítva volt) felkiáltások között. Pesten a bátorság szilárdul fenntartatott, noha izgatást és félelmet terjesztő csoportozások nem hiányoztak, sőt nőttön nőttek. A szabad sajtó már működött. Petőfinek szabad szellemű versei cirkuláltak. A Magyar Gazda is elmondta, hogy ütött az óra. Ezen utóbbi nyomtatványokból egy példánnyal van szerencsém szolgálhatni is. Estve közönséges kivilágítás volt a két városban, és voltak nagyobb csoportozatú néptolongások, de a bátorság sértetlen maradt. A tegnapi, március 17-i napról még inkább lehetett tartani, minthogy heti vásári nap volt, és különben is országos vásár van, de semmi sem történt. A közgyűlés a polgári őrsereg szaporítását elhatározta, a kokárdákat mindenki viseli, még a zsidóság és a királyi tisztviselők is, sőt az effélék a vásáros parasztok által és részükre nagy quantumban ki is vitettek Pestről. Azonban míg ezek történnek, szívszorongva halljuk, hogy odakinn Monoron s tán máshol is zavarodnak

már a parasztok is. Pesten azonban még most nincs semmi baj. Hallom, de bizonyosan nem tudom, hogy valaki azt is indítványozta volna már, miszerint a katonák fegyverkeztessenek le, s a fegyverek osztassanak ki a nép között, de – úgy hallom – ezen indítványt mellőztetni sikerült Nyáry Pál alispán úrnak. Jelenleg áll az őrsereg be- és összeírása a város több részeiben, nagy buzgalom, de egyszersmind némi zajjelek között, miután úgy veszem észre, hogy a zsidók is csatlakozni akarnak a polgári őrsereghez, mit a polgárság ellenezni látszik. Amott az indítványozott, de el nem fogadott lefegyverkeztetés ha experimentáltatik, vagy tízezer ember életébe belekerül, ámde a zsidókkal konfliktus szinte nagy vérontást hozna maga után a katonaság közbenjöttével, s anélkül is. Az akadémiai ifjúság éppen most fegyverkezik a Nemzeti Múzeum udvarában, ezeknek kívánataik felett kiadott legújabb határozatukat ide mellékelve van szerencsém szinte megküldeni. Egyébiránt a nemesebb közlekedés Pozsonyból vár érdeletet, onnan eredményt, és hazafüi élvezetet is. Várja a főméltóságú országos küldöttség pozsonybai visszaérkezte eredményét, várja a Fenséges nádort, és vele az egész országgyűlést, és a Felséges királyi családot Budára, az ország szívébe. Közlekedéssel olvastuk a leendő felelős miniszterek dicső névsorát, s abban a Méltóságos Uram régi dicsőségű nevét is. Leírhatatlan a közös öröm, vannak sokan, nagyon sokan, kik csekélységgel együtt gr. Széchenyi Istvánt kívánnók kincstári elnök és pénzügyminiszternek, és találtam sokakra, kik Méltóságos Uramat még az 1825. évi országgyűlésből tisztelve ismerik, és örömkönnyelek között halljuk és beszéljük egymásnak a Méltóságos Uramnak országos megtiszteltetését, kívánva, hogy a király akarata válna egybe s azonnal a nemzet akaratával. Adja Isten!

A további eseményeket is időről időre meg fogom írni, ha méltóztatik e megengedni; most pedig a holnapi, vasárnapi félelemteljes napra készülve többnyire magamat nagy úri kegyeibe alázatosan felajánlom, kitűnő mély tisztelettel maradván Méltóságos Uramnak legalázatosabb szolgálja:

Paulay Ferenc

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, E. 598. B. Perényi Zsigmond irathagyatéka, No. 7.; közli: A forradalom és szabadságharc levelestára. I. kötet. Összeállította, jegyzetekkel és bevezetéssel ellátta V. Waldapfel Eszter. Budapest, 1950. 123–125. p.)

Paulay Ferenc levele Perényi Zsigmondhoz

Pesten, március 20. 1848.

Méltóságos Báró Főispán Úr! Nagykegyességű Nagyságos Uram!

Az itteni napi események felett van szerencsém folytatólag jelenteni általában azt, miképp azok inkább megnyugtató, mint nyugtalanító jellegűek. Folyó hó 18-án este az összes polgári őrsereg a Városház terén kiállott; előtte és roppant polgári őrsereg előtt

szónoklott Nyáry és egy őrseregbeli kapitány, ki különösen elszavalta Petőfinek eme versét: „Talpra magyar, hí a haza! Itt az idő, most vagy soha! Rabok legyünk, vagy szabadok? Ez a kérdés, válasszatok! A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.” s. a. t. A kétszer hangoztatott „Esküszünk” szöveget az őrség és a nép mindannyiszor hatalmasan visszahangoztatta; innen az őrség a német színház terére, s illetőleg a Híd utcán menve, itt megállott, s rész szerént patroulirozva, rész szerént egyenként aztán a sokasággal együtt csendesen eloszlott. Az nap éjjel 12. óra tájban – mondják – két ember jelent volna meg Nyáry alispán úrnál, avval a tudósítással, hogy Metternich herceg Bián volna a gróf Sándor jószágán, kérvén utasítást a további teendők iránt, de ezen előadás valósága felett jót nem állok, sem azt nem tudom, hogy mi utasítással bocsáttattak el a jó emberek, ha csakugyan voltak alispán úrnál. Másnap, 19-én reggel a pozsonyi országgyűlési deputatiók eljárása eredménye hirdetve lőn, és a nádor offensege levele, melyet gróf Batthyány Lajoshoz írt, ugyanezen napi reggeli órákban Te Deum tartatva az események csendes menetele következtében; folytattattak az őrsereghezi beírások és az újoncok felesketése. Egyszersmint híre futamodott annak is, hogy az első felelős minisztertől lépések érkeztek, és délután csakugyan nyomtatásban hirdetve is lőn az 1. számú magyar miniszteri körlevél, mely közlekedéssel fogadtatott. Nagy örömet okozott a pozsonyi urak leérkezése is, kik szinte közlekedéssel fogadtattak az őrsereg által úgy, mint a két városi lakosság által is. Az ezen napi egész éjjel alatt erős és számos patrolok jártak az őrsereg részéről, de a közbéke, a csend most sem zavartatott meg legkevesebbet is. Ma, 20-án olvastuk az országgyűlési rendek nyilatkozását, a legutóbbit; a papi dézsma eltörlése vagy megajánlott eltörlése, s még más törvények felett is sokat hallottam beszélni; egyébiránt eddig a csendet sehol sem láttam zavarba lenni: úgy látszik, hogy minden vissza akar már menni a normális kerékvágásba. A monori paraszt zavarok híre sem valószínű a járásbeliek előadása szerint is, sőt, azt mondják, hogy máshol sincs annyi baj, mint amennyire hirdet a fáma.

Egyébiránt magamat méltóságos uram nagy úri kegyeibe alázatosan ajánlom, mély tisztelettel maradván méltóságodnak legalázatosabb szolgálja

Paulay Ferenc

(MNL OL E 598. B. Perényi Zsigmond irathagyatéka, No. 7.)

Paulay Ferenc levele Perényi Zsigmondhoz

Pesten, március 23. 1848.

Méltóságos Bárá Főispán Úr! Nagykegyességű Uram!

Mindenekelőtt jelenteni kívántam Méltóságodnak, hogy a tudvalevő k. nádori leirat tudomásul vétetett anélkül, hogy arra további intézkedés következett volna.

A napi eseményeket az újságokból méltóztatik immár tudni, azokat tudniillik, melyek legutóbbi levelém ideje óta közbenjöttek. Közgyűlésünk határozatait is méltóztatik bizonyosan a Pesti Hírlapból tudni; ahonnan csak némelyeket kívántam még felhozni a talán nem közlőtekből. Ilyen az, hogy pár napok előtt egy a zsidó messiás ellen kelt, s magát magyar messiásnak hirdetett anonymus az Univerzitás termében szónoklandónak jelentette magát némely falra ragasztott hirdetésekben, melyek azonban nyom nélkül eltűntek. Ámde nem tűnt el a zsidók lelkesedése, mely csakugyan odáig emelkedett már, hogy néhány keresztény egyénekből, legtöbbször pedig magokból egy külön csapatot állított ki az őrsereghez. Kapitányuk Stancsics Mihály vezérlete alatt ki is állottak már, de kapitányuk is, magok is a zsidó vitézek folytonos üldözése alatt vannak.

A szerb nép demonstrációja sem maradt el, nem annyira mozgalmi, mint inkább követelési alakban mutatkozva egy 17 pontból álló petíciót adván be a Pesti Község Választmányához, onnan az országgyűléshez felterjesztendő. A pontok leginkább valóságos érdekek, egyszersmind nagyszerű politikai szeparatizmust is igénylők, s ennél fogva közindignációval fogadtattak. Az e pontokra kelt határozatot azonban nem tudom. Ellenkezően nyilatkozték a pesti római (oláh) ajkú fiatalok, s magát a szerbektől nemcsak elszigetelte, nemcsak nem követelt nemzeti congressust és diplomáciai nyelvnek a magyar nyelven kívül a magáét, de sőt inkább minden szerb nyomtatás és befolyás ellen tiltakozva az alól felmentetni kéri magokat, s kezet fogni kívánnak a magyar nemzetiséggel: mi természetesen enthusiaszmussal fogadtattak.

De mindezeknél nagyobb az, hogy az Országgyűlési Nyilatkozatnak azon tartalma, miszerint az illetéktelenségét bevallja, s a következő hozott törvények, s a még hozandók születése legitimitása kérdések alá vonják nemcsak a közgyűlésekben, de a gyűlekezeten is. Az itt volt küldöttség egyik notabilitása kissé keményen nyilatkozott a Pesti Választmány ellenében, és úgy hallom, ez szülte meg a súrlódást, vagy talán már reactiót is. Azóta folytonos agitációk vannak; de ezek mégis csak a városi rendezést illető, és a sajtószabadság elleni kihágásokat visszatörő legújabb törvényeknek a városi rendezésének a kihirdetése alkalmával tört ki tetteleg, midőn az ifjúság in massa a nyomtatott cikkek íveit elfoglalva, az ottani piac téren nyomban és nagy ünnepélyességgel egy négyeszet képezvén nyilvánosan elégette. Mire Pulszky felküldetett Pozsonyba, a városi rendezési törvény pedig kihirdettetett, s a falakra kiragasztatott, a másik pedig egy kissé visszatartatott. Jelenleg folynak önként az ellenkező szónoklatok, s ki van mondva, hogy felelős minisztérium kell és nem uralkodó, és sajtószabadság, s nem újabb s még nehezebb cenzurái surrogatum. Tegnap és ma híre futamodott annak is, hogy a nagy kaszárnyáról sasok levétele fog következni; ez ellen a választmány tiltakozik addig is, még e részbeni petíciója teljesülve leendő; sőt, a katonai parancsnokság a fegyvertár megrohanása ellenében is – mondják – készülleteket tesz. Még ezeket írnám, tűz támadt a Sóház mellett, egy nagyobb ház martalékja lett azonnal, s bizonyosan a szomszédok is, de a tűz már jóformán el van fojtva. Itt a közvélemény az országgyűlésnek a jövő országgyűléséig permanenciája ellen nyilatkozik, valamint a megyei közgyűlési végzés is, mely azonban most már semmi utasításokat nem foglal

magában: mégis azt beszélnek sokan, hogy az országgyűlés egy pár napok múlva Budapestre fog áttétetni.

Tegnap nálam kérdést tetetett a báró Sztojka kisasszony nevelő furézere, hogy vajon nálam nincs-e assignalva vagy deponalva részére pénz, mire én természetesen nemmel feleltem, de megígértem, hogy Méltóságodat ezen kérdés felett értesíteni fogom. Kérem annál fogva kegyes válaszáat a komornyik által megüzentetni a tisztelt nevelőnének vagy nekem méltóztatnék – kérem alázatosan Méltóságodat – talán e részben utasítást adni, ha ti. b. Sztojka Őnagyságának volna csakugyan utalványa valahol vagy levele, mely úgy látszik eltévedt.

Többnyire midőn magamat Méltóságos Uramnak nagy úri kegyeibe alázatosan felajánlom, mély tisztelettel maradok Méltóságodnak legalázatosabb szolgálja:

Paulay Ferenc

(MNL OL E 598. B. Perényi Zsigmond irathagyatéka. No. 7.)

Paulay Ferenc levele Perényi Zsigmondhoz

Pesten, március 24-én, 1848.

Méltóságos Báró Főispán és k. Hétszemélynök Úr! Nagykegyességű Uram! Miután tegnapi napon írt levelemet a postára feltevém, vettem udvari ágens Csarada György uram levelét, melynek másolatát a túlsó oldalra leírva van szerencsém megküldeni, valamint B. Sztojka Imre úr Ő Nagyságának szinte tegnap vett levelét is eredetiben felterjesztem. És miután holnap sürgetős dolgaiban a gőzösön magam is felrándulok Pozsonyba, további kegyes utasítását személyesen léssen szerencsém kikérni.

Tegnap délután népgyűlés vala hirdetve a Nemzeti Múzeum udvarába; magam is jelen valék, az egymást felváltott szónoklatból azt vettem ki, hogy némelyek bizodalmatlankodnak, mások talán ármánykodnak is a Pesti Comitée ellenében, míg mások az országgyűlési permanentia ellen szónoklottak; egyszer csak itt termenek Nyáry, Klauzál, Bezerédy és több más notabilitások, és sokan a Választmány részéről. Nyáry és Klauzál uraknak sikerült aztán a nép egy részét, mely a Választmány eljárása felett, és másik részét is, mely a megtagadott fegyverek kiadása miatt látszott nyugtalan lenni, tökéletesen megnyugtadni, és eloszlatni. Nyári a Választmány legutóbbi eljárása eredményét előadta, miszerint a hadi főparancsnok a nagy kaszárniai sas felett a nemzeti zászlót ki fogja üttetni, mi meg is történt, és hogy megígérte, miképp a katonai statusnak minden legkisebb ellenkezése és fellépése nélkülöztenni fog, s hogy még ma 500 darab, s holnap ismét 500 darab fegyver fog kiosztatni. Klauzál egészen be van már rekedve, szólott mégis a Választmány mellett természetesen, és – mennyire lehet – erélyesen. Bezerédy betegen jött fel Pestre, s itt részt vőn, sőt köztetszéssel fogadtatván a Választmány tagjának is populiscito kineveztetett.

A zsidók miatt is baj volt – halloom – az éjjel, de nem nagy; Stancsicsról, a kapitányokról azt beszélük, hogy mint bolond bevitetett volna az ispotályba beteg.

Ajánlom alázatosan magamat a Méltóságos Úr kegyeibe, s mély tisztelettel maradok a Méltóságos úrnak legalázatosabb szolgája:

Paulay Ferenc

(MNL OL E B. Perényi Zsigmond irathagyatéka. No. 7.)

Abonyi István levele Perényi Zsigmond bárónak

Csaroda, 1848. március 27.

Méltóságos Báró! Kegyes Jó Uram!

Életem egy részét adtam volna szívesen oda, ha szemeimmel láttam s füleimmel hallottam volna az epochalis nagyszerűségeket, melyek március első heteiben Pozsonyban s Bécsben lefolytanak. Itt csak szív valék, mely alig vala képes elbírní az örömnök lelkesítő behatásait, látva, mi lett hirtelen s váratlanul szegény hazámból, mely kevés azelőtt még oly vékony reménnyel küzdött az abszolutizmus briareosi karjai ellen. Istennem, ha elgondolom, mi valánk, mily elnyomott s kitagadott nép, s mivé lettünk eszélyes s jól eltalált átalakulási eljárás mellett, fenndobog keblem, s alig bírom el érzéseimet. S növelé lelkem magasztaltságát a hír, hogy a közvélemény, mely most valódi nép szava Isten szava, Nagyságodat is az első nemzeti kormányra hívá meg, hogy nemes hazafi lelkének hűsége is vegyen részt e nemzet jövődjének megállapításában! E hír engem végtelen boldogított, de mélyen megszorított Egrynek ma olvasott egy levele, melyben írja, hogy Nagyságod az ajánlott igazságügyi miniszteri tárcát elfogadni nem akarja. Mélyen tisztelem én Nagyságod bölcs nézeteit, s tudom, hogy legjobban belátja, mit kell tenni, de az istenre is kérem, vigye ez áldozatot hazánkért, melynek most oly főre, oly szívre múlhatlan szüksége van. Tudom, hogy temérdek munkával lesz e tárcá elborítva, s Nagyságod szemeire terhesen hatna az, de Nagyságodnak csak gondolkozni, elveket alapítani, irányokat adni kell. Lesz kéz elég, mely azokat kidolgozza. Én parányi csekély ember életem fő boldogságának tekinteném, ha szűk tehetségimet Nagyságod oldala mellett e fontos időszakban hazámnak szentelhetném, de mennyi ügyes fők s kezek nyújtanák munkájukat; az Istenre is kérem Nagyságodat, hallgassa meg buzgó kérésemet, s fogadja el a miniszteri tárcát, hol hazája s annyi jó ember boldogítására dús alkalma nyíland.

Engem egy benső vágy ösztönzött most felmenni ipammal, s Rátonyi Lajos barátommal, de útközben, mikor már elindultam, sőt Csarodáig el is jöttem, hallom, hogy az úrbérváltsági s közteherviselési törvények a miniszterelnök által leküldettek kihirdetés végett. Tudván, hogy a mód, mely szerint az először a népnek átadatik nagy fontosságú a nyugalomra, számot vetettem megyei állásunkkal és polgári kötelességeimmel, s el-

határoztam innen visszamenni haza, részt venni a kihirdetésben s azon eljárásokban, melyektől most annyi függ. Ha ez megtörténik, s látni fogom, hogy a dolgok itten jó útnak indultak, s a még eddig nem bomladozott nyugalom veszélyezve nem leend, azonnal megyek én is felfelé, mert végtelenül vágyok látni odafenn is a dolgok állását s fejlődését, de mert Nagyságod dolgai is nagyon megkívánják az értekezést. Egyébiránt nem titkolhatom el, hogy saját állapotom is érdekel, mert ily fontos időben status szolgálatába lépni végtelen óhajtanék, de mélyen s hálával eltelve érzem én azt, hogy Nagyságod kegyessége csak oly melegen gondoskodik felőlem a távolban is, mintha magam személyesen lennék fent. Azért ha Isten az én kérésemet meghallgatja, s Nagyságod az ajánlott tárcát elfogadta, bátor vagyok bevallani, hogy inkább bureau-jába vágynék, mint bármi másfelé. De ha csakugyan valósulna a sokunk előtt fájdalmas előhír, hogy nem vállal, úgy akkor esedezem, mozdítsa Nagyságod kegyessége ügyemet oda, hova jó lelke akarja s célszerűnek véli. Most már a nádor kezei sincsenek megkötve, miután teljes hatalommal van, s Nagyságodnak tett ígérete szerint a feltörvényszékhez leendő kineveztetésemet az ő kegyelméből megnyerhetem. Mert, ó, Nagyságos Uram, nem érzek ezen megyei élethez már semmi kedvet, a közelebbi idők nagyon elfordíták tőle lelkemet. Egészen mások a viszonyok, mint Nagyságod dicső kormányja alatt valának, s oly emberek nyertek nagy befolyást Gábor őnagysága által, kikben kevés a nemes érzés, s mi háttérbe szorítottattunk, ámbár hiszem, hogy a dolgok ezen rendbe is megváltozott már Istennek hála! Mert könnyen lesüllyedt volna e megye! A bárót, úgy látom, leverte ezen váratlan fordulat, s úgy látom, alig bírja magát találni helyzetében. Az lehet legsajnosabb, hogy lelépését közsajnálattal s méltánylás kíséрни nem fogja!

Ajánlom ismét alázatosan nagylelkűségébe ügyemet Nagyságodnak, s buzgón kérem, hogy ha mielőbbi személyes felmenetelem szükséges lenne, kegyeskedjék engem staffetaliter tudósítani, én nyomban ott leszek. Addig hiszem a nádor is Budán leend, s ha dolgom úgy kívánná, hozzá küldött Recursusom következtetésében udvarolhatnék is nála, ámbár hiszem, hogy mindezek nélkül is Nagyságod méltán bírt hatalmas befolyása s tekintete engem boldogítani fog, miért áldja meg az ég!

Buzgón kérve kegyes sorait, mély tisztelettel maradok Nagyságod alázatos szolgája:
Abonyi István

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, E 598. Br. Perényi Zsigmond irat-hagyatéka, No. 7. Közli: A forradalom és szabadságharc levelestára, 160–162. p.)

Kossuth Lajos levele Helfy Ignáchoz (részlet)

Collegno (al Baraccone), 1879. november 4.

Nem tudok kijönni bámulatomból. Igazán nem ismerem ki magamat Magyarországon. Még a levegője is megváltozott, tele van pletyka miasmával. Már hogy az uram bocsáss-ba akadhat ember Magyarországon, aki csak egy percig is nem mondom feltenni,

de csak álmodni is képes énrólam, hogy annyira „tabula rasa”-vá lett emlékező tehetőségem, miszerint azt állítsam, hogy 1848-49-ben Perényit kivéve nem volt a magyar mágnások közt hazafi! [...] a baj az volt, hogy a magyar mágnáskar, mint testület, mint alkotmányos tényező elhagyta a nemzetet, nem volt látható. A magyar alkotmány testületi súlyt adott a magyar arisztokráciának a nemzet közéletében; s ezt számára a '48-i törvények is feltartották, és ez a súly hiányzott a nemzet sorsának mérlegében; a magyar arisztokrácia mint institutio, mint alkotmányos tényező nem ment Debrecenbe. Hányszor nem hallottam Perényit, azt a Perényit, ki ama kor történelmében egy kimagasló páratlan alak, mely egyedül áll, hányszor nem hallottam keservesen panaszkodni, hogy kéréssel, rimánkodással, fenyegetéssel, levelezéssel, futkározással hetek alatt sem képes egy főrendi házat összehozni, s mikor aztán óriási fáradtsággal egyet mégis összehozott, hát az olyan sovány volt, hogy szomorúság volt reá nézni. Azt a néhány „hűt és hazafit” kivéve, a született független magyar főrendiség távolléte által tündökölt. [...]

Perényit úgy említettem, mint egy páratlan kimagasló alakot, mely egyedül áll. Annak a franciának, kitől beszélgetésünk oly »bocsásd meg nekünk a mi kenyérünket« alakban került valami hypotheticus Peyramont tolla alá, nem magyaráztattam biz' én, hogy mi okon mondtam én azt Perényiről.

Hát most alkalmat veszek elmondani. Jegyezzék fel az élők a jövőendő számára, méltó a feljegyzésre.

Bécsben voltunk sanctionáltatni a 48-ki törvényeket. Valami zajos fogadtatásról annyira nem is álmodtam, hogy még szegény áldott, ideges nőmet is magammal vittem – Bécsét látni.

És lőn az a váratlan bámulatos jelenet, mely engem, az egyszerű magyar polgárt, a Bécsben idegent, azon különös helyzetbe tett, hogy azt mondhassam az ős bécsi Burghban a fejedelmi háznak: ich schaffe Ruhe dem Hause Oesterreich in Wien, amint erről a nagyméltóságú országos küldöttségnek nyomban in pleno jelentést is tettem.

Ama fogadtatási jelenet után szerettek mágnásaink közül sokan szállásom nappalijában időzni. Nem csoda, sok furcsát lehetett ott látni, hallani, gyakran ott üldögélt órahosszant, némán, mélézva Széchenyi is, ki azelőtt lakom küszöbét soha át nem lépte.

Mindjárt első este Perényi késő éjjelig ott maradt – utolsónak maradt; s mikor már csak kettecskén valánk, így szólt:

„Barátom! Ez itt már forradalom – majd lesz nálunk is. És ez a forradalom azzal a beszéddel csinálódott, melyben azt monád, hogy a magyar királyi és osztrák császári korona közti ellentétet alkotmányossággal ki lehet egyenlíteni. Tudod-e te, hogy te ezzel egy nagy absurdumot mondtál? Nem lehet azt kiegyenlíteni. Ezek az emberek itt körülted mind azt képzelik, hogy csak a sanctio legyen meg, minden jól lesz. Dehogy lesz. Hisz azt a sanctiót úgy amúgy majd csak hazavisszük. De tudod-e, miért visszük haza? Azért, mert megcsalnak. Nem lehet azt az ellentétet kiegyenlíteni, vagy osztrák egységes birodalmi provincia, vagy elválás. Tertium non datur. Minden, ami e kettő közt van, csak amolyan színházi decoratio, csak amolyan cafrang, mellyel magunkat

ámítjuk, hogy állami életünk rongyait ne lássuk. Ily időkből jó az embereket ismerned, hát én tudodra adom már most, hogy engem a cafrang nem ámít, nekem a provinciáskodás nem kell; én el vagyok határozva a másik irányba menni; légy bizonyos benne, a dolgok oda fognak menni, oda kell menniök; én készen vagyok menni a végletekig győzelemre, ha lehet, az akasztófára, ha kell. Én megyek. Ezt akartam tudodra adni.”

Én megilletődéssel néztem férfias arcába, amint e nagy dolgokat oly indulatlanul nyugodtan beszélte, mintha egy sakkjátszmáról szólna, és azt mondtam neki: te látnok vagy, a látnok hivatása a népet vezérelni. Vezesd nemzetedet.

Ő elmosolyodott és ennyit mondott: a vezér nem csinálja magát, ő csinálódik; a vezérséget a körülmények adják, neked adták, vond igádat, te szegény! kötelességed. Jó éjszakát.

És én vontam igámat. Igen nehéz volt. És még olyanok is akadtak, akik irigyelték, és az irigység szülte gyűlölet dühét még a számkivetésbe is elvitték. És még megérem, hogy magyarnak sem lesz szabad magamat neveznem. Azt pedig már megértem, hogy emberek, kik saját tegnapjukat is elfelejtették; kik ama nagy idők névtelen félisteneinek még csak az erkölcsi elismerés adóját is elfelejtik megadni, engem, már hogy engem »feledékeny kortársnak« neveznek el. Semmit sem tesz.

De neked, te kimagasló alak, ki abból az időből oly páratlan egyedül állasz, neked leborulok emléked előtt – mesterem!

(Közlő: Kossuth Lajos Iratai. IX. kötet. Sajtó alá rendezte Kossuth Ferencz. Budapest, 1902. 364–373. p.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

A forradalom és szabadságharc levestára. I. kötet. Összeállította, jegyzetekkel és bevezetéssel ellátta V. Waldapfel Eszter. Budapest, 1950.

Csatáry György: *Levéltári kalászatok*. Ungvár–Budapest, 1993.

Ez volt március 15-e. Kortársak írásai a forradalomról. Közzétette Lukácsy Sándor. Budapest, 1989.

Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország főispánjai, 1526–1848*. Budapest, 1994.

Felső Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e' néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik évi november 7-ikére rendeltetett Magyar-oroszág gyűlésen a' méltóságos Fő-rendeknél tartatott országos ülések naplója. Pozsony, 1847–1848.

Feöldy Doby Antal: *Báró Perényi Zsigmond, a magyar nemzet dicső vértanújának élete*. Nagy-Szólós, 1899.

Fónagy Zoltán: *Perényi Zsigmond báró*. Rubicon, 1999/4.

Hetilap, 1848. évf.

Hermann Róbert: „...tán a tavasz a durva tél után kellemetes leend”: Vidos József levelei és jelentései, 1848. február – szeptember. Vasi Szemle, 1998. 2. 141–160. p.

Jónás Károly: *Báró Perényi Zsigmond*. In Jónás Károly – Villám Judit: *A magyar országgyűlés elnökei 1848–2002*. Budapest, 2002. 187–190. p.

Keresztyén Balázs: *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában*. Ungvár, 2000.

Kossuth Lajos *Iratai*. IX. kötet. Sajtó alá rendezte Kossuth Ferencz. Budapest, 1902.

Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból*. II. kötet. Budapest, 1881.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. E 598. Br. Perényi Zsigmond irathagyatéka.

Melkovics Tamás: *Perényi Zsigmond báró. Bírából vádlott és vértanú*. In *Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai*. A kötetet szerkesztették: Kedves Gyula, Pelyach István. Budapest, 2016. 105–133. p.

Országgyűlési emlék. Politikai, történeti és szépirodalmi almanach. Szerkeszti és kiadja: Vahot Imre. Budapest, 1848.

Pálmány Béla: *A reformkori magyar Országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848*. I–II. kötet. Budapest, 2011.

Szemere Bertalan: *Lombok és töviskék. Forradalmi jellemképek*. Páris, 1854.

Széchenyi István: *Napló*. Válogatta, szerkesztette, a fordítást ellenőrizte, a jegyzeteket és a szerkesztői utószót írta: Oltványi Ambrus. Budapest, 2002.

Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Budapest, 1986.

Vasárnapi Újság, 1871. évf.

Az Erdéllyel való unió és Perényi kormánybiztossága

1848-ban térségünk egyik legjelentősebb geopolitikai fejleménye Magyarország és Erdély egyesülése, a kor nyelvén szólva: a „két testvérhaza” uniója lett. Ezt április elején foglalta törvénybe a pozsonyi diéta, május végén pedig az erdélyi. Szemere Bertalan belügyminiszter a kormányzati érdekek érvényesítésére biztósásként Perényi Zsigmondot küldte Kolozsvárra. Utólag Wesselényi Miklós keserűen tette szóvá, hogy miután nem adott a külsőségekre, márpedig „oly bürokratiko-arisztokratikus országban, mint Erdély nem lehet reszpublikánus egyszerűséggel imponálni”. Ha ezen az egyszerűségeen becsületességet értünk, talán éppen ezért bízták meg Perényi bárót. Gondoljunk csak arra is, hogy Deák Ferenc 1843-ban milyen szokatlanul őszinte és hosszú levélben vallott neki saját és az ország válságos állapotáról. A címzett feladata Erdélyben is válságkezelés lett. Bár korábban nem járta be Erdélyt, románul sem tudott, életútja erre alkalmassá tette. De az is lehet, hogy egyszerűen azért kapta az erdélyi megbízatást, mert ő volt éppen kéznél. Nem tudjuk. De azt egyre inkább megtapasztaljuk, hogy lehetne tanulni a történelemből, mert ha ez nem is ismétli magát, de bizonyos helyzetek hasonlítanak egymásra. Ma is geopolitikai forrongásnak vagyunk tanúi, mint 1848-ban. Ma is az emberi jogok értelmezéséből fakadó legitimációs képzetek csapnak össze. Mostanság is törnek ki valamiféle „tavaszok”, akárcsak a „népek tavaszán”, amikor mindenki a történelem alanyának és tárgyának érezhette magát a cártól a cigányig, a cár, aki attól tartott, hogy kiszoríthatják Európából és a nemzeti önrendelkezés elve felbomlasztja a birodalmát, és a marosnémeti cigány, akit a jobbágyság alóli szabadulásra készülő románok akartak elkergetni. Mélyen igaza van Simón Bolívarnak: „A forradalmárokat nagyon közelről, a forradalmakat nagyon távolról kell szemügyre venni.” Ami pedig Erdélyt illeti, az ő „története Európa egyik legérdekesebb és

legtanulságosabb története, egyben a legvitatottabb és a legnehezebb” – mint ezt 1934-ben R. W. Seton-Watson éppen Bethlen Istvánnak, az önálló Erdélyről szóló előadását követő vitán hangsúlyozta.

Erdély a geopolitikai és a nemzeti törekvések kereszttüzében

Erdély geopolitikai helyzete egyszerű, az elitek dilemmái viszont bonyolultak. A vezető körökben mindenki tudta, ha Magyarországgal egyesül, a Habsburg Monarchián belül megerősödik a hagyományos dualizmus, sőt az ország akár teljességgel függetlenné válik a császári tartományoktól vagy majdnem ellenkezőleg, a hagyományos birodalmi vezetésben a magyar kormány hegemon helyzetre tesz szert, miközben az osztrák kormány saját magát a magyar kormány fölé rendeltnek képzelte. Ha viszont Erdély – egyébként Magyarország és Galícia után a Monarchia harmadik legnagyobb tartománya – önálló marad, a magát a császári hatalommal legitimáló birodalmi vezetés valamiféle federalizált alkotmányos abszolutisztikus rendszert alakíthat ki, vagy éppen az ellenforradalom bázisává válik, amint annak kialakításán többen is fáradoztak. Ez pedig csak felcsigázta a hatalom újrafelosztását célzó törekvéseket. „Most vagy soha” hangulat kerítette hatalmába a lelkeket és az elméket. Alapvetően új fejleményként – bár nem előzmények és előjelek nélkül – szinte elemi erővel lépett színre a román nemzeti mozgalom. Erejét etnikai bázisa adta, hiszen románok tették ki a tartomány lakosságának több mint 57%-át, míg a magyarok valamivel több mint egynegyedét, a szászok pedig mintegy 10% körül jártak.

A helyzetet bonyolította a lakosság etnoszociális tagolódása. Három rendi nemzet (magyar, székely, szász) és négy bevett vallás (katolikus, református, evangélikus, unitárius) egyenjogúságára épült a rendi alkotmány, ami azt jelentette, hogy a tisztségeket egymás között arányosan osztották el. A rendi nemzet uralkodó elit. A vármegyékben, amelyet magyarok földjének is neveztek a helyi hatalmat a nemesség gyakorolta, amely maga is tagolt a gazdag adómentes arisztokratától le az adózó bocskoros nemesig. Nemes és nemes jogilag egyenlő volt. A román kisnemesek a magyarokkal egyazon jogokat és kiváltságokat élveztek. A jogegyenlőség és a kiváltságközösség politikailag asszimilált, és elősegítette az önkéntes asszimilációt, a középnemesi szintre és az arisztokráciába emelkedő románok ugyanis elmagyarosodtak, és így a román kisnemesi tömegek jelenléte ellenére egyre inkább szembetűnőbbé vált a magyar úr és a román jobbágy ellentéte.

A Székelyföld rendi világa cizelláltabb volt, itt volt a legnagyobb a különböző hadi szolgálatra kötelezett szabad elemek aránya. A Szászföld sajátos oázist jelentett. A szászföldi társadalmat nem feszítették olyan éles társadalmi különbségek, mint a megyék világát; szabad parasztok és polgárok világa volt. A szász autonómián belül nem alakulhatott ki a jobbágyság intézménye, ugyanakkor szász városoknak és arisztokratáknak lehettek a megyékben jobbágyai, jobbágyfalvai

és a megyékben is éltek szász jobbágyságok. A román szabadok viszont dézsmájukat a szász papnak fizették a valláskülönbség ellenére, a románok nem vehettek részt a városi és falusi közösségek életét irányító testületekben. A 18. század első harmadától napirendre került a román negyedik nemzetként való elismertetésének igénye, de a rendek azzal tértek napirendre a kérdés felett, hogy azért nincs a román rendi nemzetként való elismerésére szükség, mert a román nemes eleve egyenjogú a magyarral, akár a román jobbágy a magyar jobbággal. Ugyanakkor annak a paradox helyzetnek lehetünk tanúi, hogy a román nemzetként való elismertetését azok kérték, a görögkatolikusok, akik maguk is bevett felekezethez tartoztak, míg a görögkeleti ortodoxok továbbra is a törvények szerint csak megtértek voltak. A görögkatolikus egyházat a Habsburg hatalom hívta életre, és ezzel – mai formula szerint – a románok számára ablak nyílt a nyugati kultúrára. Csakhogy több fényt akartak, mint amennyi beszűrődött ezen az ablakon. Egyéni és kollektív identitásukat egyaránt sértették a 17. századi törvények. Például az ilyenek: „Noha az oláh nemzet propter bonum publicum [értsd: a nemesség hasznára!] admittáltatott [a közjó érdekében bocsáttatott be] ez hazában; mindazáltal nem vévén eszében állapotjának alacson voltát, némely nemes atyánkfíát impediálták [megakadályozták], hogy az ő innepeken ne légyen szabad munkálkodni. Végeztetett azért azok ellen, hogy a magyar nationak ne praescribáljanak [ne írjanak elő szabályokat] és ennekutána senkit is a feljebb megírt okból meg ne háborítsanak.” Hasonló kitélt olvashatunk abban a törvényben, amely a négy bevett vallás belső meg hasonlításával fenyegető további felekezeti reformot megtiltotta, és ehhez hozzáfűzte: „Ide nem értvén az oláh vagy görögök sectáján lévőket, kik pro tempore [időlegesen] szenvedtetnek, usque beneplacitum principum et regnicolarum.” Tehát „míg a fejedelemnek és az országlakosoknak tetszik”, országlakosok alatt értve a rendi nemzetek tagjait, illetve képviselőit. Ezek a törvények a maguk módján a papok hatalmát akarták megtörni, és a hívek munkára fogását biztosítani. A görögkeleti ortodox ünnepeken a román jobbágyság nem akartak dolgozni, félve, hogy a szent, akinek napján dolgoznak, bosszút áll. Persze a konfliktusra volt gyógyír. Akadtak, akik elvállalták a munkát, annak tudatában, hogy a szent majd a földesúr termését sújtja. Aztán a földesurak is olykor meg egyeztek a pappal, hirdessen ünnepet, mert akkor a jobbágyság dolgoznak neki, ha kell, némi pálinka fejében. Ezek a törvények tehát helyi konfliktusok orvoslására születtek és különböző – falvanként is változó – stratégiákba illeszkedtek.

A felvilágosodás és a liberalizmus eszméinek térhódítása nyomán ezek a törvények nemcsak anakronisztikusnak minősültek, hanem a román nemzeti képzeletvilágban az egyéni és a kollektív identitás elleni merényletnek tűntek. Annál is inkább, mert ugyan a görögkatolikus és a görögkeleti egyház a falvak világában kemény harcot folytatott a hívőkért, az egyházfőket viszont közel hozta egymáshoz a nemzeti emancipáció igénye. Az egyház lett a román nemzeti érdekképviselő szerve. A két román püspök a nemzet hivatalos feje, miközben az egyháznak egyre inkább a világi elemek igényeihez kellett alkalmazkodnia.

Az erdélyi társadalmi világ társadalmi dinamikáját messzemenően meghatározta a tartomány paramilitarizált jellege. Még az 1760-as években a déli és keleti határterületeken felállították a határőrség intézményét. A határőr nem fizetett adót, de több mint évi száz nap szolgálattal tartozott. A székelyek többsége inkább szabadulni akart ebből a szolgálattól, társadalmi lesüllyesztésként élte át a határőrstátust, míg a románok többsége számára társadalmi emelkedést jelentett. A jobbágyok számára pedig vonzó modellt. 1784-ben annak reményében lázadtak fel, mert határőrök akartak lenni, és így szabadulni a földesúri függésből.

A népek tavaszán megtörtént a folyamatosan érlelődő nemzeti és társadalmi fordulat. Az erdélyi románság is mint minden modern nemzet képzelt közösségként lépett színre. A képzelt közösség – ez a divatos, ám mégis találó fogalom – nem azt jelenti, hogy néhány nacionalista képzelődik, és a nemzet képzeletszülte fantazma, hanem vertikális és horizontális közösségi szolidaritást jelent, azt, hogy a nyelvi közösség bármely tagja a másikkal szolidáris. Az adott helyzetben a román jobbágy a román értelmiségiben érdekei képviselőjét látta, annál is inkább, mert a hangadó román nemzeti értelmiségiek jelentős része jogot végzett.

Május 15-én a balázsfalvi román nemzeti gyűlésen proklamálták a nemzeti önrendelkezés igényét, a kor nyelvén: a román nemzet függetlenségét, ahogy németre fordították: „Nationale Selbstständigkeit”-et. És hogy ez ne csak azt jelentse, mint a szász publicisztikában – a bécsi kormánynak alárendelt néhány megyére korlátozódó koronatartomány igényét –, Erdély integráns részévé nyilvánították a román nemzetet. Az önrendelkezési joggal élve 16 pontos határozatba, majd petícióba foglalták követeléseiket. Először is a nemzet számarányához képest aránylagosan kértek román országgyűlési képviselőket és tisztségviselőket. Aztán természetesen a jobbágyfelszabadítást is, hiszen a parasztokat elsősorban ennek reménye vitte Balázsfalvára. Az utolsó pontban arra szólították fel „az együtt lakó nemzeteket”, hogy az unió kérdéséről addig „ne tárgyaljanak, amíg a román nem válik alkotmányos és szervezett, a törvényhozás házában tanácskozó – és határozati-szavazati joggal felruházott nemzetté”. A román függetlenség szentesítését az uralkodótól várták, a Kolozsvárra küldött román küldöttségnek csak azt a megbízást adták, hogy a balázsfalvi petíciót minden tárgyalás nélkül csupán közölje az országgyűléssel. Ez a román követelés gyakorlatilag az unió elutasítását vagy elnapolását jelentette, kivitelezése az erdélyi magyar hegemoniával szemben román hegemoniát vagy annak távlatát ígerte. Erdélyi liberálisok ezt így is értelmezték. Az erdélyi származású báró Récsey Ádám tábornagy pedig meg is írta egykori bajtársának, id. Bethlen Jánosnak, hogy ha a dolgok így mennek tovább egészen Erdély és Magyarország egyesüléséig, akkor „a rend helyreállítása azzal fog kezdődni, hogy Erdélyt kezünkbe kerítjük, hogy a fellázadt Magyarországot két tűz közé szorítsuk”, mindehhez igénybe véve a románok „segítségét”. A kolozsvári diétát egybehívó május 5-i királyi leirat is először az erdélyi kancellár megválasztását követelte, aztán csak azt, hogy az unióról tanácskozzanak. Ez pedig azt jelentette volna, hogy Erdély Horvátországhoz hasonló

tartomány marad, legfeljebb a tartományi gyűlésről a horvátokhoz hasonlóan követeket küldhet a magyar országgyűlésbe. Az uralkodói akarat képviselőjére pedig királyi biztosnak, Puchner altábornagyot, az erdélyi főhadiparancsnokot nevezte ki, aki akár katonai erővel is élhet, ha kell. A jó császár mítosza olyan erős volt, hogy az uralkodói akaratra hivatkozva a népet is fegyverbe lehetett szólítani. Május 10-én az osztrák kormány mint „összminisztérium” arra szólította fel a magyar kormányt, hogy többek között a két „birodalom” had-, pénz- és külügyeit egyeztessék Ausztria nagyhatalmi állásának biztosítása érdekében. Ez pedig azt is jelentette, hogy a magyar kormánynak részt kell vállalnia az államadósság törlesztéséből. A vezető katonák már fenték a kardot. A „rendcsinálás” – egyelőre – alapvetően azért maradt el, mert május 15-én Bécsben újabb forradalom tört ki, és ez a magyar kormány helyzetét erősítette.

Erdély sorsa az egész Monarchia szerkezetét alakítani akaró törekvések függvényeként alakult, miközben ebbe az erdélyi fejlemények is belejátszottak. De hogy miként, annak megismerésében Perényi Zsigmond is segít. Igaz, alapvetően csak tapasztalatairól beszámoló tanú volt, és nem is lehetett más, közben bele szólhatott az erdélyi liberális hangadók vitáiba, de ezt úgy tette, hogy ne sértse érzékenységüket.

Perényi Zsigmond megbízatása

Szemere Bertalan megbízott benne, mert május 20-i levelében ugyan kikötötte, hogy pontos jelentéseket küldjön az erdélyi fejleményekről, és aztán várja meg a minisztériumi állásfoglalást, de ha erre nincsen mód, „saját bölcsességében találja fel a legbiztosb vezért”. A fő cél természetesen az unió és az ehhez szükséges támogatás biztosítása. Ápolni kell a magyarok és székelyek nemzeti lelkesedését. Ugyanakkor meg kell nyugtatni a százszokat, hogy „sem jogaik, sem nemzetiségük nincs veszélyeztetve az egyesülés által”. „De csaknem legtöbb gondot, kíméletet, ápolást igényel az oláh nép. Ezt meg kell nyernünk. Most szendereg, nem mondhatjuk a miénknek; a fölébredés pillanatára vigyázzunk. Ezt kell magunknak biztosítanunk. Ha még e népfajjal is küzdenünk kell, fennmaradásunk még kétségesb.” Az eszköz: „papjait kivált és előkelőit – ezek kevés számmal vannak – meg kell nyernünk. A jogos érdekeket, ha áldozattal, ki kell elégítenünk.” A „nemzetiség kérdése”-t nem kell feszegetni, de „biztosítani kell azon egy fenntartás mellett”, hogy a román nyelvhasználat ne tegye lehetetlenné „az országlatot”. Ugyanakkor meg kell óvni az erdélyi románokat, hogy a dunai román fejedelemségek felé gravitáljanak, ezért meg kell ismerni az ottani viszonyokat is.

Szemere Bertalan az erdélyi helyzetet alapvetően magyarországi tapasztalatai alapján ítélte meg. A magyarországi románok ugyanis keresték az együttműködés lehetőségeit a magyar kormányval, a máramarosi román nemesek között akadtak, akik egyszerűen oláhul beszélő magyaroknak nyilvánították magukat. Perényi

pedig hamar megtapasztalhatta, hogy valóban saját bölcsességére van utalva, és csak keserűen mosolyoghatott akkor, amikor a belügyminiszter éppen a kritikus napokban ilyesmivel biztatta: „Az oláh népnek minden ellenizgatás dacára folytonosan tanúsított rokonszenve s ragaszkodása Magyarország irányában bizonyosít azon reményre: hogy ha annak mód nyújtatik magát magyar nyelvtanokkal elláthatni, a magyar nyelvet könnyen sajátjává teendi, mi által azon kapocs, mely a két faj között eddig is létezett, mindinkább szilárdulni fog.”

Egyszóval míg Puchner, diétai királyi biztos kormány formális hatalommal rendelkezett, Perényi miniszteri biztos hatalma legfeljebb informálisnak nevezhető. Mindkettő súlya és befolyása a birodalmi erőviszonyok alakulásától függött.

Az unió kimondása és a román nemzeti emancipáció kérdése

Amikor Perényi május 29-én Kolozsvárra érkezett, kész helyzet várta. Előtte egy nappal a liberálisok eldöntötték, hogy mellőzik a királyi leiratban előírt napirendet, annak hangoztatásával, hogy az unió kimondása eleve feleslegessé teszi kancellár választását. A diéta további napirendjének megállapításában viszont összecsaptak. Wesselényi ugyanis az unió kimondását összekötötte volna a magyar törvények átvételével, és a további törvényhozó munkát célszerűtlennek tartotta, míg Kemény Dénes ennek folytatása mellett kardoskodott. Mellette foglalt állást Szász Károly nagyenyedi tanár és jogtudós is, aki 1835 óta most jelenhetett meg újra Kolozsvárt diétai követként. Wesselényi viszont úgy vélte, hogy társai „teóriai elvekkel, formalításokkal többlet bajlódnak s azokba sokkal több súlyt helyeznek, mint amennyivel azok Európa jelen forradalmi szakában bírnak”. Perényi is inkább Wesselényi véleményére hajlott, de Kemény győzött, hiszen miután Wesselényi fizikailag megrokkant, ő lett az ellenzék hangadója, és nem sokkal korábban Szemere államtitkára lett. Wesselényi pedig csak panaszkodhatott Kemény „polgáriasodottnak is nem nevezhető modorá”-ra. Márpedig modortalan idők jártak, a román küldöttek éppen Wesselényi modorát kifogásolták. Pontosabban George Bariț, a brassói román lap szerkesztője, aki ahelyett, hogy a balázsfalvi küldöttséggel Bécsbe ment volna, megpróbálta felvenni a kapcsolatot a magyar liberálisokkal. Majd negyven év múltával már úgy emlékezett, hogy Wesselényi alig akart vele szóba eszkedni, és azt hánytorgatta fel, hogy Balázsfalván a románok olyan orosz zászlók alá esküdtek volna fel, amelyeket a görögkeleti ortodox püspök, Andrei Șaguna hozott volna Karlócáról. Ez jellegzetes rémhír. Az emlékező beszámolója hitele kétes. De az nem kétséges, hogy nem alakult ki közöttük tartalmas eszmecsere. Márpedig kialakulhatott volna, mert Alexandru Sterca-Șuluțiu görögkatolikus vikárius is, akibe a balázsfalvi nemzeti gyűlésen unióbarátsága miatt belefojtották a szót, levélben kérte Wesselényit, hogy még a diéta elején proklamálják a román negyedik nemzetnek. Ez pedig „csak egy praemittált ceremónia lesz, mert minden esetre az unió által egyenlővé tétetvén

a natiók az unióban felfogásom szerint nem lesz székely, szász stb. natio, hanem csak szász polgár, székely, oláh stb. polgártárs – ellenben roppant nyereségre lesz a magyar nemzetnek nemcsak a nagyszámú erdélyi oláhok nyerése által, hanem a nagyobb jövőre nézve is, mert éppen az erdélyi oláhok által fognak az uniónak megnyeretni az oláhországi és moldvai oláhok is”. Wesselényi viszont ezt a ceremóniát sem tartotta szükségesnek, mert mint Szemerével tudatta, elváratainak „sikerült is eszélyes fáradozásaikkal az oláhok főbbjeivel s jelesen óhítú püspökükkel Sagunával oly egyezésre lépniük, hogy ők és minden oláhok megelégedenek azzal, s megnyugosznak abban, hogy mondassék ki, miszerént Erdélynek minden lakosa nyelv, születés s bevett vallás közti különbség nélkül úgy lesz tekintendő mint egyenlő jogokkal bíró és egyenlő kötelezettségek alatt álló polgára a nagy magyar honnak”. Ezek után május 29-én hiába kérte Hátszeg egyik követe a román negyedik nemzet elfogadását még az unió előtt és Ioan de Lemeni görögkatolikus püspökkel együtt a románokat sértő kifejezések eltörlését külön törvényben, Wesselényi azt hangoztatta – mint a brassói sajtó írta –, hogy az unió után nem lesz egy „politikai nemzetiség” sem. A diéta pedig egyhangúlag elfogadta, hogy a törvények románokat sértő kifejezéseit határozatban fogják eltörlölni. Ezek után május 30-án Perényi elégedetten számolhatott be: „Erdély lelkes fiai által az ügyet annyira elkészítve, sőt biztosítva találtam, hogy a mai országos ülésben a rendek és a nép határtalan lelkesedése közt az unió elfogadott, és általa az ismét eggyé olvadt haza boldogabb jövődjének szilárd alapja letétt.” Lemeni püspök a román nemzet nevében fogadta el az uniót, és a szász követek is az unió mellett foglaltak állást, holott többeknek is az unió elutasítását írta elő a követutasítása.

Kolozsvár örömmámorban úszott. Az erdélyi magyarság ünnepelt. A Kolozsvári Híradó fejléce alatt vastag betűk hirdették: „Magyarország 300 év óta legdicőbb napja május 30-a 1848.” [...] „Jogegyenlőség, béke és testvériség a hon minden polgárai közt, faj, nyelv és valláskülönbség nélkül”

Az erdélyi uniótörvény pontosabban rögzítette nemzeti vonatkozásban az egyéni szabadság elvét, mint a pozsonyi országgyűlés. Míg a pozsonyi törvénykönyv előbeszéde azt hangsúlyozta, hogy célja „az összes magyar népnek jogban és érdekekben egyesítése”, a kolozsvári uniótörvény szerint „valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe lépve van, ugyanazon módon itt is, a hazának minden lakosaira nézve, nemzet-, nyelv- és valláskülönbség nélkül örök és változhatlan elvül elismertetik”.

Perényi Zsigmond megbeszélései mérsékelt román hangadókkal

A kolozsvári lelkesedés némileg elfedte azt, hogy máshol már érett a harag vetése. A mérsékelt románok tudomásul vették az uniót, és inkább kompromisszumot kerestek, és pedig a dunai fejedelemségekre nehezedő cári orosz nyomás és a

pánszlávizmus elhárításában való közös érdekeltséget hangoztatták. Perényi május 30-án jelezte is, hogy találkozott „az oláhok küldöttjeivel, kik nyilváníták, hogy a szláv elemhez semmi érzés, semmi rokonszenv nem kötheti őket, de annál erősebb hajlamot kell érezniök a magyarok iránt, de ha jól vettem ki arckifejezésök nem vala a szavakkal egyező, s midőn az oláh nyelvnek még ott is, hol csak többségben vannak, beligazgatási ügyekben leendő használata iránti óhajtasokat fejezik ki, a nemzetiség érzete látszott lángolni keblökben s előmleni egész valójukon”.

Május 31-én viszont Perényi hosszabban értekezett Bariţcal, aki a miniszteri biztost emlékirataiban „szóra nyílt embernek” nevezte. Ez a megbeszélés jobban sikerült, mint a Wesselényivel való. Úgy tűnik, hogy egyik emlékét elsötétítette az emlékezet, a másikat megszépítette. Lehet azért is, mert Wesselényi már megrokkant és megfáradt, nem ültette le hosszabb beszélgetésre román vendégeit, Perényi pedig szívélyesebbnek mutatkozott. A román fél is diplomatikusabbnak bizonyult, mert jelezte, hogy „ők az oláhság jobb jövődjét Magyarhonhoz és az uralkodóházhoz hű ragaszkodásuk által látják egyedül biztosítva, minek folytán örömmel használám az alkalmat kifejteni előttök a magyaroknak s nemzeti minisztériumnak oláh polgártársaink iránti testvéri szíves hajlamát, bizonyossá tevém e népfaj boldogítása s a közhaza minden szellemi s anyagi áldásaiban minden népiség egyaránti részeltetése iránti őszinte igaz törekedését, mire ők nekem a leglojálisabb meleg nyilatkozatot tevék, melynek belértéke és szavuk hitele felelő véleményemet, míg részletesb adatokat szereznek, fel kell függesztenem.”

Az óvatosság mindkét részről indokolt lehetett. Bariţ márciusban és áprilisban Erdély svájciasítását, kantonizálását képviselte, míg a pozsonyi törvények a közép fokú közigazgatásban a magyar nyelvet tették kötelezővé. Ezt a két fél most nem feszegette. Viszont miután tisztában voltak a geo- és etnopolitikai realitásokkal, az általánosságnak hangzó megnyilatkozásokban konkrét igények jutottak kifejezésre. Tudták, hogy az őket körülvevő -izmusokkal, mindenekelőtt a cári hatalommal – tévesen – azonosított pánszlávizmussal szemben a racionalitás rövid és hosszú távon együttműködést diktál. Ugyanakkor ebben az együttműködésben mindkét fél hegemon szerepre tört, miközben az etnoszociális ellentétek polgárháború felé mutattak. És ezt mindenki a maga módján élte át.

Perényi jelentéseiben egyáltalán nem ütött meg olyan apokaliptikus hangokat, mint egyes erdélyi liberálisok. Korábbi tisztségei gyakorlásakor kiismerte magát a hatalomgyakorlás mesterségében. Igaz, ilyen válságzónában, mint Erdély, eddig még nem fordult meg. A szász elittel szemben azt a hagyományos erdélyi magyar politikát képviselte, amihez hasonlót a szász elit a magyarokkal szemben. E két szemben álló elit a másik fennhatósága alatt élő románok helyzetén akart javítani. Mindebben van némi machiavellizmus. A magyar liberálisok elsősorban a jobbágyfelszabadítással, az egyéni szabadság biztosításával próbálták elejét venni annak, hogy kijátsszák ellenük a román kártyát.

A forradalom sodrában viszont a szász vezetés nemcsak engedményeket tett, hanem a románok nemzetként való elismerését is néhány szász törvényhatóság

diétai programként vállalta. Ez gyakorlatilag olyan formán valósulhatott volna meg, hogy az erdélyi diétán a román nemzet is a magyar, a székely és szász nemzetéhez hasonlóan egy szavazatot kap, a vitás kérdésekben pedig az uralkodó dönt. És éppen az efféle elképzelés volt az, ami a magyar liberális szemlélettel radikálisan szemben állt. Az viszont nem, hogy a szászok „demokratikus” intézményeit valamiféle tiszteletben tartsák. Perényi ebben a szellemben járt el, amikor Kolozsvárt a szász követekkel tárgyalt, részben „a kiengesztelődés jelen szakában” célszerűnek tartotta a nehéz kérdésekről tapintatosan hallgatni, részben általánosságokat hangoztatott a „közsabadságról”, amikor azok a nemzet nevében „municipális jogaiknak s nyelvöknek fenntartását, mint életfeltételeit kívánja meg”. Ugyanakkor a kormányzatnak a szász közélet demokratizálását javasolta, és természetesen a szászföldi románok egyenjogúsítását – amire egyébként maga a szász vezetés megtette az első lépést. Az elitek küzdelmébe új elemet hozott a román nemzeti mozgalom vezető ereje: földbirtokos és polgári elemek hiányában az a világi értelmiség, amelynek éppen az anyanyelvhasználat nyithatott működési teret, jobb szó híján: életteret. A radikális román elemek pedig fegyveres felkelésre is készen mutatkoztak megfelelő uralkodói támogatás esetén. Ők lettek a közvetítők a tömegek és „a jó császár” között. Az egyházi vezetőknek is igazodniuk kellett népük igényeihez. Az öreg Lemeni püspök – miután már korábban szembekerült a radikális nemzeti értelmiségiekkel és némileg együttműködött a magyar liberálisokkal – elvesztette népe bizalmát. A fiatal és dinamikus Andrei Șaguna viszont ügyesen lavírozott.

A mintegy 20–40 ezres balázsfalvi nemzeti gyűlés ezt igazolta. Perényi is ezt érezte: „a különben nyers tömeg soraiban ittasság esete alig fordult elő, s mindenütt a közös nemzetiség érzetében való összeolvadás vala észrevehető, mire leginkább a szászok példája által buzdítottak”. Június 2-án jelentette ezt Perényi, amikor a továbbiakban a balázsfalvi pap tanárral, Augustin Poppal folytatott eszmecserejéről beszámolt. Természetesen a dunai román fejedelemségek és Magyarország szövetségéről értekeztek, és Pop külön hangsúlyozta, hogy a Kárpáton túlról is figyelik, hogy a diéta mit tesz az erdélyi románok érdekében. Mire Perényi így számolt be saját válaszáról: „Értekezésem folyamán szükségesnek láttam ezen értelmes pap előtt kijelenteni, hogy ha bár lehető gyöngéd kímélettel kíván hazánk a benne létező külön *nemzetiségek* [kiemelés tőlem M. A.] iránt viseltetni, de a jelen demokráta szellemű átalakulásnak valamint nem lehet feladata azokat némely kiváltságaiktól s beligazgatásukban eddig is használt önynyelvük gyakorlatától megfosztani, úgy más részről az sem lehet hivatása, hogy a hazában lakó külön ajkú népiségek részére felállítandó újabb kiváltságok által nehezíttessék a beligazgatás, s elkülöníttessenek az érdekek, sőt inkább vallási és polgárjogi teljes egyenlőség alapján minden *nemzetiségek* [kiemelés tőlem M. A.] tiszteletben tartása mellett szilárdíttassék a külön ajkú népek egyetértése, s ezáltal erősíttessék az egyéolvadott testvérhonok erkölcsi s anyagi állása.” A mérsékelt elemek megnyerése mellett azoknak a román radikálisoknak a megfigyelését

javasolta, akik „egy független oláh álladalom s felsőség iránti vágyakat élesztgetnek”, és aztán „erélyes, de óvatos eljárás által ámitásaik mētelyétől [kell] a népet megmenteni”. Akiket megnevezett, azok közül Simion Bărnuțiu és Ioan Buteanu bekerültek a román nemzeti panteonba.

Perényi válaszában nincs sok új, csak éppen egyvalami: korábban a népiség kifejezéssel jelölte azt, amit most nemzetiséggel. Ezt a szót általában azért kerültek a magyar liberálisok nehogy ezzel már legitimációs alapot szolgáltatassanak az együttélő népek számára a nemzetté válás követeléséhez, hiszen a szó: nemzeti-ség a nemzethez, mint kollektív jogi alanyhoz való igényt fejezte ki.

Mikor erről beszámolt Perényi, már folyt Kolozsvárt a törvényhozó munka.

Az eltérő erdélyi viszonyok miatt törvényesen kellett szabályozni az erdélyi képviselő-választás és a jobbágyszabadítás feltételeit, és végül a románok követeléseit sem lehetett teljesen elnapolni.

Az erdélyi választójogi törvény

Wesselényi Miklós és id. Bethlen János, akik az erdélyi diétát a fejlődés érdekeit előmozdító törvényhozó munkára mindig is képtelennek, alkalmatlannak tartották, és egyedül az uniótól vártak valami jót, most a régi, illetőleg a jelenlegi, utolsó rendi diéta követelének felküldését javasolták. Úgy látták, nem lesz idő új választásokra. Attól is tartottak, hogy az új választás csak felszítaná a szenvedélyeket, s az vagy nem lenne elég liberális, vagy ha az lenne, akkor az unió ellenfelei futnának be a választásokon, aminek beláthatatlan következményei lehetnének. Perényi azt vetette fel, hogy a jelenlegi vagy bővített vármegyei választmányok válasszanak. A diéta – Kemény Dénes és Szász Károly érveinek hatására – végül a népképviselési elv érvényesítése mellett döntött. Perényi ekkor a magyar törvény átvételét javasolta, de aztán látnia kellett, hogy az elv nem elég. Először 5 forint adóban próbálták meghatározni a cenzust a felszabadult jobbágyok és zsellérek számára. De aztán attól tartva, hogy sok községből senki sem jutna választójoghoz, a községeknek lehetőséget adtak, hogy nagyságuktól függően egy vagy két küldöttel bekapcsolódhassanak a választásokba, és ugyanakkor 8 forintra emelték a cenzust (a fejadót nem számítva), hogy „biztosítva legyen a csekélyebb számú magyar elem túlnyomó befolyása” – jelentette Perényi. És egyben aggodalmait sem hallgatta el, mert hozzáfűzte: „de nem lehet tagadni: hogy sok részben aristocraticai nézetek is segéllék azt [a törvényt] létrejönni, s én nem tartózkodom bevallani meggyőződésemet, miképpen így a nép szemben a nemességgel igen aránytalanul leendő képviselve, s azon aggodalmat támaszthatja miszerint a választások bevégezése után, midőn láttatni fog: hogy az oláh nép igen gyéren lesz képviselve – az itten különben is nagy számmal levő s igen rossz akaratú bujtogatók ürügyül használhatandják fel az eredményt az arisztokrácia elleni néplázításokra”. Az idézett aggodalmak sok vonatkozásban iga-

zolódtak is. A választási törvényt először elismeréssel fogadta a balázsfalvi román néplap, de a választások után már nem leplezett csalódással nyilatkozott a brassói lap, s némi gúnnyal is jegyezte meg, hogy legalább mutatóba kellett volna néhány román képviselőt választani. Valóban – ismerve a választók összetételét – a 73 erdélyi képviselői helyre 14 románt lehetett volna bejuttatni a pesti parlamentbe, de még így is 6 román lehetett képviselő, akik aztán Debrecenbe is követték a magyar kormányt.

Jobbágyszabadítás Erdélyben

Az unióval járó sorsfordító eseményként került sor a jobbágyszabadításra. Miután ezt a pozsonyi diéta már kimondta, a Magyarországhoz közel eső erdélyi részekben a jobbágysok megtagadták a robotot, aztán ez az agrársztrájk egész Erdélyben elharapózott, és volt ahol már vitatott tulajdonú erdőt és legelőt foglaltak. Június 2-án Balázsfalvától nem messze, Mihálcfalván a – fő-hadiparancsnokság által – karhatalomként kivezényelt székely határőrök fegyvert használtak, és az összezsapás tucatnyi áldozatot követelt. Válaszként a radikális románok az Érc-hegység lakosságát akarták fegyverbe állítani. Köztük Avram Iancu, aki annak hangsúlyozásával ígért szabad erdőhasználatot, hogy ha a kolozsvári diéta „az úrbéri mentességet úgy meg nem adja, mint azt a magyarországi gyűlés az oda-valóknak megadta, akkor azt erővel is szerezzük meg magunknak”. Ennek híre még nem ért el Kolozsvárra, amikor Perényi június 3-án arról jelentett, hogy a robotmegtagadó mozgalmak már „elenyésztek”. A dítétának lépnie kellett. Korábban ugyan néhányan úgy képzelték, hogy az unióval automatikusan lehet kivitelezni az úrbéri viszonyok eltörlését, de az erdélyi sajátos viszonyok külön törvényt igényeltek. Hiszen jó egy évvel korábban olyan törvényt hoztak Kolozsvárt, amely az 1819–20-i összeírás alapján húzta meg a határt a földesúri és az úrbéres tulajdonba kerülendő földek között, és ez azt jelentette volna, hogy a parasztságnak a használatukban lévő földek majd egyharmadáról le kellett volna mondaniuk. Ezt a törvényhozást az újkonzervatív Jósika Samu kancellár vezényelte le, aki a várható paraszti lázongást egyrészt azzal szerelte volna le, hogy a paraszti földeket a gazdáknak igaerejük arányában kellett volna újraosztaniuk, és így egymás ellen fordultak volna, a földesúrral szembeni elégedetlenséget pedig a jó császár mítoszával élve semlegesítette volna. Jósika március 15-e után is arra törekedett, hogy az uralkodó még 1849 márciusáig elhalassza a jobbágyszabadítást, ahogy azt az osztrák örökös tartományokban is tervezték. És nagy szerepet játszott abban, hogy uralkodója – a törvényes formák megkerülésével – Jellačićot nevezze ki horvát bánná, aki aztán ősszel vállalta is a fegyveres fellépés kockázatát. Jósika Erdélyt is az ellenforradalom bázisává akarta tenni. De aztán lemondott tisztról, és legfeljebb a háttérből figyelte, hogy – mint mondta – „a királyi szó a pozsonyi és pesti jogászläzadást törvényes forradalommá tette”.

A liberálisok 1847-ben kétségbeesve tiltakoztak az úrbéri törvény ellen, most 1848 júniusában cselekedtek, persze a kulisszák mögött egy kicsit még veszekedtek, majd 6-án nyilvánosság elé léptek. Talán némi joggal hangoztatta Kemény Dénes, hogy ha az erdélyi arisztokrácia „húzni akarta volna” a jobbágyszabadítást, „Bécs” ebbe beleegyezett volna. Sokan szerették volna halogatni az ügyet. De kockázatosnak is tűnhetett a halogató taktika, hiszen szeptemberre a birodalom örökös tartományaiban is kilátásba helyezték a jobbágyszabadítást, Galíciában pedig a kormányzó, Stadion azonnal keresztülvitte éppen a lengyel nemesség semlegesítése céljából. Június 6-án az utolsó erdélyi rendi országgyűlés elfogadta a liberálisok jobbágyszabadítási törvényét, és június 18-ára kitűzte az úrbéri szolgáltatások megszüntetésének időpontját, és ezt még a törvény szentesítése előtt ki is hirdették. Perényi sajnos jelentésében nem tért ki a törvényalkotás körül forgó vitákra, és saját szerepére sem. De kiérezhető, hogy a jobbágyokkal szemben nagylelkűbb szándékokat támogatta, és azt, hogy bírósági ítélet nélkül a földesúr nem léphet fel egykori úrbérese ellen, nem szoríthatja meg annak földhasználatát, és ugyancsak Perényi közbenjárásával született az a paragrafus, amely előírta, hogy a magyar minisztérium egy főbíróságot és albíróságokat jelöljön ki a vitás kérdések eldöntésére. Ezzel a kolozsvári törvény a paraszti érdeket jobban kímélte, mint a pozsonyi.

A liberális törvényhozás Magyarországon és Erdélyben a parasztságot megkímélte attól is, hogy szolgálatai eltörlése fejében közvetlenül pénzzel kárpótolja a volt földbirtokos nemességet, mint az osztrák örökös tartományokban, vagy földje egy részének leadásával, mint például a század első felében Poroszországban. A jobbágyszabadítás technikai megoldásai felől nézve az erdélyi parasztság, úgy látszik, viszonylag kedvező feltételek között kerülhetett a polgári fejlődés útjára, amit persze erősen beárnyékolnak az árutermelésnek a magyarországinál is jóval mostohább adottságai. Ugyanakkor a nagybirtok nyomása nem érvényesülhetett olyan brutális erővel, ami a kelet-európai fejlődést több régiójában is jellemezte, és Erdélyben éppen az 1847-es úrbéri szabályozás életbeléptetése esetén a paraszti lét feltételeit mostohábbá tette volna.

Még akkor is, ha a feudális birtoklási viszonyok rendezetlensége évtizedes küzdelmek és viszálykodások forrása maradt, és ha azok, akik földtulajdont nem kapván, továbbra is munkajáradék-szolgáltatásra kényszerültek; az erdélyi jobbágyszabadítás egyik fontos állomása volt annak a polgári forradalmi átalakulásnak, mely Kelet-Európának a Habsburg Birodalom által összefogott régióiban felszámolta a rendiséget, azt a rendszert, amelyet a kortársak feudalizmusnak neveztek. Az orosz birodalomban és a román fejedelemségekben csak másfél évtized múlva sikerült megroppantani a jobbágyság intézményét, anélkül azonban, hogy például Romániában a nagybirtok nyomásának mérséklésével olyan erős kis- és középparaszti rétegek jöhettek volna létre, mint Erdélyben. Az erdélyi román társadalomfejlődés pozitívumaként is emlegetett kisbirtokos paraszti réteg nem utolsósorban az unióval jobbágyszabadításnak köszönhetette létét.

Csakhogya keményvonalas román nemzeti értelmiségi és a paraszti elégedetlenség úgy talált egymásra, hogy Kolozsvárt már kezdtek felkeléstől tartani. Perényi június 9-én hajnalban sürgönyben tudósította Szemerét az aggasztó állapotokról. Wesselényi pedig arról írt Deák Ferenc igazságügy-miniszternek, hogy „kitörésben van az, mit még jórészt könnyen lehetne elfojtani”. „Imponálni” képes teljhatalmú királyi biztos kinevezését szorgalmazta, először is Széchenyit. Újra elő kellett venni a románok ügyét.

Miért nem lett a román negyedik nemzet?

Június 12-ére eshetett az a különösnek tűnő epizód, amelyről az egykori hátszegi követ, Constantin Papfalvi tudósít az 1880-as években papírra vetett emlékirat-töredékeiben, és mely esetet mind a kortársak, mind a történészek többsége kétségbe vont vagy hallgatással mellőz. Az egykori hátszegi román követ szerint Szász Károly ugyanis azt javasolta, mondja ki a diéta, „hogya erdélyi oláh nemzet már román név alatt a többi bevett nemzettel egyenlő joggal bír”. Erre a megbeszélés résztvevői a leghevesebben tiltakoztak, és másnap Zeyk József úgy nyilatkozott Papfalvinak, hogya Şaguna azt javasolta volna: „az oláhoknak semmiféle engedélyt ne tegyenek, csak a szászok jogait szüntessék meg, s ehhez tartsuk magunkat”. Láttuk, hogya mi igaz a Şagunának tulajdonított kijelentésből. Zeyk az ortodox püspök május végi kolozsvári állásfoglalását magyarázhatta át. Hitelesnek kell viszont tartanunk az epizód lényegét. A diéta indítványozó bizottsága a balázsfalvi román nemzeti gyűlés követeléseit Szász Károlynak adta ki, „hogya országos határozatban kimondandó oly feleletet tervezzen, amely az oláhok iránt viseltető békítő szellemet s rokon érzetet fejezzen ki”. Szász már a választójogi törvény vitájakor – Perényi jelentése szerint – a követek közül egyedül „szóltat fel ezen [8 forintos] képességi alap ellen, okul adván: hogya az nem demokrácia, s nem az Unió szellemében alkottatott”, és közben azt javasolta, hogya az adók középárányosa szolgáljon a cenzus mértékeként. Ennek román körökben híre is ment. És talán Samuil Poruţiu írta azt a levelet, mely szerint „jól mondta Szász Károly, hogya ők a demokrácia álarca alatt saját arisztokratikus érdeküket hajhászák. Egyedül ezen embernek van még némi demokratikus szelleme; a többiek mind azt akarják, hogya amit a vámon vesztenek, a harmincadon visszaszerezzék.” Ezek után a nagyenyedi professzor olyan törvényjavaslatot állított össze, amelyet egyelőre csak Perényi Zsigmond keze írásával készült másolatból ismerünk. Eszerint: „Az oláh nemzetet, mely a Hazának régibb törvényei szerint többféle megszorításoknak, s alárendeltségnek alája vettette, s a honban maradhatásra nézve is ingatag állapotba helyezve volt: Erdély többi bevett nemzetei ezentűl egyenlő jogú és kötelezettségű testvéries koszorújukba szíves örömet befogadják; s hogya ezen nemzet régi oláh nevezet helyett, melyhez elnyomatás és több nemű méltatlanságok emlékei köttetvék, ezentűl országgyűlési s egyéb közigazgatási, va-

lamint a közéletbeni gyakorlatban is román nevezete használtassék ő Felsége kegyelmes jóváhagyásának hozzájárultával meghatározzák.”

Mint minden rendhagyó epizód, ez is csak újabb kérdéseket vet fel. Nem tudjuk, hogyan képzelte Szász Károly a negyedik nemzet helyzetét. Vajon arra számított, hogy Erdély valamiféle autonómiával élő tartományként fűzi szorosabbra a Magyarországhoz kötő szálakat, vagy – ami valószínűbbnek látszik – ő is azt latolgatta, hogy az unióval úgyis értelmét veszti a natiók rendszere? Nem tudjuk azt sem, hogy küzdőtársai előtt kifejthette-e egyáltalán idevágó nézeteit. Papfalvi emlékiratai szerint azonnal elutasították a törvényjavaslatot, és ha leveleikben foglalkoztak azzal, akkor csak saját ellenérveiket sorakoztatták fel.

Az erdélyi liberálisok a román negyedik nemzetként való elismerésében az unió kockáztatását, és ezáltal a haladás és a nemzeti fennmaradás veszélyeztetését látták. Az unió kockáztatását azért, mert attól tartottak, hogy a román példára a szlovákok, szerbek, a magyarországi románok és svábok is hasonló követelést támasztanak, és így Magyarországnak nem lévén érdeke az unió, ezért „bajosan lesz hajlandó Erdély négy nemzetét és ezek között a külön álló oláh nemzetiséget is kebelébe elfogadni” – mint ezt május 20-án Weér Farkas, id. Bethlen János, Teleki Domokos, Jósika Miklós, Zeyk József, Béldi Ferenc, ifj. Bethlen János, Bánffy János, Pálffy János, Kemény Domokos a magyar minisztertanácsnak írták a balázsfalvi követelések elhárítása érdekében. (Grófi, bárói rangjukat az aláírók nem tüntették fel.)

A románok ügyében a kilátásba helyezett határozat azonban elkészült. Weselényi Miklós fogalmazta meg és Szász Károly véglegesítette. Eszerint az erdélyi és magyarországi törvények „által mindazon megszorítások s alárendeltségek, melyek az eddigi törvények értelmében az erdélyi különböző népeket s jelesen az oláhokat s a különböző vallásokat illetőleg fennállottak, merőben és teljesen eltöröltettek s a jogegyenlőség elve, nemzetiségre s valláskülönbségre való tekintet nélkül az egyesült hon minden lakosaira nézve kimondatott és a magyar alkotmány épületének örökre mozdíthatatlan alapkövéül állíttatott fel; és miután az említett törvények által az úrbéri tartozások és dézsmák örökre megszüntettek, a törvényhozás népképviselőten alapíttatott, s így az oláh nem nemeseknek is az országgyűlési követek választásában részvétők megnyílt; a teherviselés egyenlősége felállíttatott: mindezekkel oláh atyámfiai sérelmeiket s panaszra helyes okaikat elenyésztetve s igazságos óhajtásaikat s kívánataikat betöltve látják az ország rendei.” A határozatnak azonban nem lehetett olyan hatása, mint a törvénynek, és a kérdés napirendről való lekerülése is csak újabb aggodalmakat szülhetett.

A túlfeszített légkörben nem sikerült megtalálni a nemzeti önfenntartás követelményének és az együtt élő népek nemzeti igényeinek a liberalizmus szellemében való, harmonikusnak nevezhető összehangolását. S ha az unió perspektívája a jobbágyfelszabadításban döntő pozitív szerepet játszott, a nemzeti kérdés rendezésében fékező módon hatott.

Szász Károly törvényjavaslatának ellenzői szerint az nemcsak a magyar nemesség pozícióit veszélyeztette volna, de a nemzeti fejlődés perspektíváit is korlátozta volna, anélkül hogy biztosítékokat lehetett volna találni a veszélyeztetettség ellen. Wesselényi érvelésében a veszélyeztetettség konkrét mozzanatait is parttalan távlatokba vitték a képzeletet. Hiszen – mint Szemerének június 12-én írta – „ha a szász azért használja beligazgatásban és keblén kívül hivatalos írogatásokban a német nyelvet, mert neki az nemzetkénti létezéséből és helyzetéből folyó joga, úgy az oláhoknak is nemzetként létező állásából és a jogegyenlőségből következő méltó igénye lenne mindenütt, hol többségben van a közigazgatás és beldolgaik vitelébe, sőt azon kívüli bármi levelezésekben is az oláh nyelvet használni”, és így a negyedik nemzet elismerése miatt „Erdély a Székelyföldet és a Szászföld egy kisebb részét kivéve tettelegesen oláhországgá lenne átvarázsolva”. A román név hivatalos elismerése pedig utat nyit a „dákoromán”, azaz a nemzeti egységtörekvéseknek.

A veszélyeztetettségnek ebben a légkörében mintha a magyar liberálisok többsége nem is feltételezte volna, hogy a polgári átalakulás kérdéseit meg lehet úgy is oldani, hogy a magyar nemzeti mozgalom – feladva pozícióit – ne juttassa önmagát és a magyarság jelentős tömegeit a függőség és a nemzeti elnyomatottság állapotába. Sajátos vonása az 1848-as esztendő fejleményeinek, hogy a Duna-táji népek nemzeti szabadságmozgalmainak vezetői nem is tekintették át egymás törekvéseinek egészét, és az esetek többségében a hegemoniát célzó szándékokon mérhették egymás mozgalmát. Jellemző, hogy Nicolae Bălcescunak, a havaselvi forradalom egyik szervezőjének a román–magyar szövetségre alapozott „svájci konföderációs” tervéről Erdélyben akkor legfeljebb néhány román tudhatott, bár nem feltételezhető, hogy az adott erőviszonyok, az évtizedes és évszázados tapasztalatokon nyugvó politikai tájékozódási készség mellett bármiféle tervezet vagy elképzelés rövid idő alatt döntő fordulatot idézhett volna elő. Ez teszi – a maga tragikumában – igazzá azt, ahogy Ion Voinescu I. az 1860-as évekből 1848 bonyolult kérdéseit – jókora leegyszerűsítéssel – látta: „Akkor néhány [havaselvi] fiatal, akik magukba szívták a szocializmus eszméit, de akiknek semmiféle pozitív eszméjük nem volt az ország politikai helyzetéről, rosszul magyarázva Lamartine kiáltványát, pártot kezdtek alakítani, hogy ledöntsék Bibescu fejedelmet a [havaselvi] trónról, és a Porta teljes fennhatósága elismerésének álarca alatt köztársasági kormányzatot akartak, meg akartak szabadulni az orosz protektorátustól, és nagy dunai dákoromán köztársaságra vágytak, amely egyesítette volna az összes, más államokban élő románokat, nem meg, hogy ez az önmagában dicséretes terv nem valósítható meg csupán az ő akaratukból és erejükből; mivel azok a nagy államok, amelyeknek alattvaló között románok is élnek, minden erejükből ellenszegülnének egy ilyen szándéknak, amely ellenkezik az ő politikájukkal, és a románoktól lakott területen vannak köztük más nemzetiségű elemek is, mint magyarok, szászok és szerbek: így a románok azon álmának megvalósulása, hogy ezek a nemzetiségek alávetnék magukat a románok szupremáciájának, és ez szá-

mukra csak egyszerű uralomváltás lenne, másrészt a nemzeti büszkeség, hogy alávéssék magukat egy olyan népnek, amely egyes helyeken eddig nekik engedelmeskedett, végül a vallás, csak kegyetlen, valamennyiük számára teljes és haszontalan romlást hozó polgárháborút okozott volna.”

A nagy Dákorumánia valójában csak néhány nemzeti harcos álma volt, az erdélyiek tagadták, hogy ilyen nagy román nemzeti egységet tervezgettek volna, és George Bariț élete végéig hangoztatta, hogy ilyesmiről nyilvánosan csak Wesselényi Miklós és aztán Daniel Roth írt. Sőt, Wesselényi, amikor valamennyi veszélyt feltornyosulva látta, felvetette Erdély megosztásának lehetőségét. Június 18-án Klauzál Gábor földművelésügyi miniszterhez olyan levelet írt, amelyben felvetette az etnikailag, pontosabban állampolgári tudatában egységes, új, területileg kisebb magyar nemzeti állam alapításának lehetőségét. Ugyanis „az egy conteguitásban lakó tótok hasonlóan tömegül együtt létező oláhok el fognak tőlünk szakadni, amazok a hegyeiken túl lévő szláv rokonaikkal, emezek pedig a velük határos oláhországi s moldvai testvéreikkel külön s önálló hont s országot fognak alakítani”. A várhatóan kész tények elfogadása mellett – miközben szilárdan ragaszkodott az unióhoz – olyan népességcserét tartott kívánatosnak, amelynek során a románok között lakó magyarok lakhelyet cserélnének „a valódi magyarlakta föld határaihoz közelebb lakó” románokkal. Liberális szemléletére jellemzően a szász–magyar együttélést annyira optimista módon ítélte meg, hogy feltételezte, esetleg a szászok is az új Magyarországon keresnek új hazát. A lakosságcserét pedig a békés egymás mellett élés szellemében látta megvalósíthatónak: e „még példátlan de nem lehetetlen [...] népvándorlás [...] a mostani kor szelleméhez s míveltségéhez illő s békés tractatusok által eszközzendő”. Nem tudjuk, hogy „e hit és nézet” a magyar kormányférfiak körében milyen fogadtatásra lelt. Az optimizmus légkörében aligha foglalkoztak vele sokat. A levél Kossuthhoz is eljutott, aki ezután került a régi barát, Wesselényi társaságát.

Nem tudni, hogy Perényinek beszélt-e Wesselényi erről az ötletéről. Míg Wesselényit aggasztotta, hogy az érchegységi románok június 18-án fegyveresen felkelnek, június 16-án a miniszteri biztos arról írt, hogy „nem lehet az oláh néptömegek kitörésétől tartani”. Június 10-én az uralkodó ugyanis elfogadta a kolozsvári uniótörvényt. Erdélyt is még korábban István nádornak rendelte alá, és Perényi azt javasolta, hogy a kedélyek lecsendesítésére a nádor, aki királyi helytartóként is működött, utazza be Erdélyt. Ez az út elmaradt, Perényi is hazatért, a polgárháborús hangulat is elenyészett. A radikális románok közül többet is elfogtak a hatóságok, többen pedig elrejtöztek. Az egyházfők továbbra is nyugalomra intették népüket. Körleveleikben az átalakulás előnyeit fejtegették. Şaguna például, miközben Pesten a román nemzetiség törvényes elismeréséért lépett fel, körleveleiben az olyan intézkedéseket, mint a szászföldi románok dézsmakötelezettségének eltörlése vagy a katonaság önkényeskedéseinek kivizsgálása, úgy állította be, hogy a románság is végre élvezheti a szabadság és egyenlőség gyümölcseit. A liberális és politikailag mérsékeltbb értelmiségiek is a fennálló alkot-

mányos és törvényes viszonyok elfogadásával, sőt némi megszépítésével keresték a román törekvések kibontakoztatásának útját-módját. S nemcsak a balázsfalvi, de a politikai életbe való bekapcsolódás érdekében a sokkal következetesebben vezetett brassói román sajtó is elfogadta az új fejleményeket. Azt hangsúlyozta, hogy „az új magyarországi és erdélyi törvények megsemmisítettek valamennyi román és más népet elnyomó törvényt”, s hogy az új törvények a balázsfalvi gyűlés „összes pontjait valóra váltották a szó legszorosabb értelemben vett nemzetiség kivételével”.

Az unió és Perényi Zsigmond erdélyi tevékenységének mérlege

Tény: Erdélyben a liberális nemesség és a hozzá kapcsolódó értelmiség a magyar kormánynak a reakció erőit ellensúlyozó támogatását élvezve, a nemességet mint rendi osztályt megszüntette. Abban a tudatban tette ezt, hogy annak minapi tagjai – vagyoni helyzetük, műveltségük, a társadalmi munkamegosztásban betöltött helyük révén – a polgári alkotmányos nemzeti fejlődés hordozói lehetnek. Kényszer nyomására, forradalmi helyzetben cselekedtek így, de olyan feltételek között, melyeknek kialakításában maguk is tevékeny szerepet játszottak. Ez erkölcsi alapot adott. Így aztán egész Európában – írhatta 2000-ben az 1848-as forradalmakat összehasonlító nacionalizmuselemző John Breuilly – „csak Magyarországon tudták a lázadók intézményesíteni a forradalmi hatalmat”, és éppen a nemesi elitek részvétele biztosította „az ellenforradalomnak való ellenállás sokkal szilárdabb alapját”.

A történeti táj messziről szép, de közelről azt láthatjuk, amint az emberek pusztító és önpusztító szenvedélyek rabjaiként fordultak egymással szembe. 1848 őszén kitört a nagy polgárháború, hiszen a forradalom és a katonai ellenforradalom küzdelme is az volt, de azt legalább reguláris hadseregek vívták, míg Erdélyben elszabadult tömegek is színre léptek. Mikó Imre úgy vonta meg az unió és az uniós törvényhozás mérlegét, hogy elhárította a polgárháború veszélyét. Egy időre, de legalább egy időre. Ebben rejlik Perényi Zsigmond kormánybiztosi tevékenységének is az érdeme. Talán szemére lehet vetni neki is, hogy nem pártolta Szász Károlynak a román negyedik nemzet deklarálását célzó javaslatát. Hiszen ez a gesztus elképzelhető, hogy némileg csökkenthette volna a nemzeti mozgalmak közötti feszültséget. Viszont amikor 1865-ben Deák Ferenc maga is hasonló törvény lehetőségéről írt egy cikket, barátai lebeszéltek a közlésről. Márpedig Deák osztatlan tekintélynek örvendett. Mit tehetett volna akkor 1848 júniusában Perényi és Szász Károly a többiekkel szemben! Mégis a miniszteri biztos kiegyensúlyozott, diplomatikus magatartásával egyengette a románok útkeresésének útját az új feltételek között. Így lehetett a történelem szereplője, majd áldozata és hőse. És ma igazában azzal a bizonyos „reszpublikánus egyszerűséggel” imponál...

■ FÜGGELÉK

Perényi Zsigmond miniszteri biztos Szemere Bertalan belügyminiszternek az erdélyi hangulatról és az uniótörvény megszavazásának lehetőségéről, a pesti országgyűlésbe küldendő képviselők megválasztásának módjáról

Kolozsvár, 1848. május 30.

Belügyminiszter úr!

Midőn folyó hó 25. Erdélybe indulásom előtt jelentést tettem, megyém vidékén oly aggasztó hírek terjedtek el az erdélyi oláhok és szászoknak az unió szent ügye elleni mozgalmak felől, melyek, midőn azokhoz a kir. előterjesztvényeket olvasám, keblemnek az óhajtott siker iránti forró reményét nem kevésbé ellankaszták, de annál magasabb hazafellekesedés fogá el egész valómat, midőn folyó hó 29. reggel ide érkezvén, Erdély lelkes fiai által az ügyet annyira elkészítve, sőt biztosítva találtam, hogy a mai országos ülésben a rendek s a nép határtalan lelkesedése közt az unió elfogadtatott, s általa az ismét egyé olvadt haza boldogabb jövődjének szilárd alapja letétt. Ez iránt Erdély különböző ajkú s vallású népiségeinek kellő megnyugtatóására célzólag formulázott törvénycikk holnap hajnalban futár által királyi szentesítés alá terjesztetik. A haza üdvé, a köznyugalom érdekei egyiránt igénylik, hogy a szentesítés ne késsek, a rossz akaratauk bujtogatásait ez hiúsíthatja legelőbb meg, melyek nagy részben kerültettek volna el, ha a királyi előterjesztvényekben a trón és a haza érdekében egyaránt roppant fontosságú ügy iránti hajlam nyíltan fejeztetik ki.

Az oláhok és szászok részéről eleintén bizonyos feltételekhez vala az unióhozi járulás kötve, de a rendek bölcs tapintata s ügyes kiegyenlítő szelleme az oláhokat a törvénycikk formulázása által csak hamar megnyugtató, s a szászok feltételei iránt is oda vitte a dolgot, miként magok a szász követek, talán önkénytelenül is hódolva a közlekedés varázs hatalmának, azokat csak mint kivonatokat óhajták az egyetemes törvényhozás méltányoló figyelmébe ajánlatni.

Midőn a közelgő hongyülésre választandó képviselők ügye fordult az elő tanácskozások szőnyegére, az idő rövidsége azon gondolatra vezérle némelyeket, hogy a jelen országgyűlési követek, addig is míg a népképviselet alapján választandó követek megjelenhetnek, a július 2. megnyitandó országgyűlésre bízattassanak meg. Nem oszthatván e nézetben, javaslam hogy még a királyi szentesítés megérkezte előtt, a magyarhoni utolsó közgyűlések mintájára népképviselet alapján szabályoztassanak a márkás gyűlések, s nem lévén elegendő az idő a törvény szabta stádiumok megtartására, ily a nép arányos befolyásával alakított gyűlések által választassanak meg a követek, miáltal mégis felöltene magára ezen választás a népképviselet típusát, s lehetővé tenné azon buzgó óhajtatást hogy a közhazába olvadt Erdélyt illető követek, mindjárt az országgyűlésen megjelenhessenek, s a tanácskozásokba befolyhassanak. Mely pontra nézve további utasítást kérek.

A szentesítést nyerendő unió által, nézetem szerint, Magyarhon mind azon legújabb törvényei, melyek alkotmányos szerkezetét a régiektől különböző új, s erősebb alapokra fektették, a beolvadott Erdélyre nézve is kötelező erejűekké válván, itten újabb törvények hozatalát csak annyiban találtam szükségesnek, mennyiben azt Erdély sajátos körülményei igényelik, s ennél fogva a követválasztást tárgyzó s a nemzeti gyűlésen már átvitt 2. t.cikket, a ma esti tanácskozányba oda óhajtam módosíttatni: hogy mondassák ki a magyarországi 1848:5 tc. elfogadása, s csupán az itteni viszonyok igényelte módosítások tétessenek ki részletesen, de a tanácskozány tagjai, minthogy már a nemzeti gyűlésben a szerkezet megállapíttatott, azt fenntartani kívánták. E szerint az 1/4 úrbéri telek helyett, 5 pft adó van képességi kvalifikáció gyanánt kimondva. De hogy ez alap célszerű nem leend, mutatja azon többek által felfedezett körülmény, miszerint így leend sok csekély népességű helység, hol 50 választó leend, mikor más népesebb több helységek közül egy választó sem kerülend, azért önkényt fel kelle azon javaslatnak merülni, hogy tétessék egy kísérlet földbirtoki kvalifikáció alapján teendő összeírásra, mely javaslat a holnapi nemzeti gyűlés tanácskozási tárgya leend. Többiben a törvényjavaslat szerint a választók összeírása, s előkészületek megtétele iránti intézkedések a kormánysszékre bíztnak. Meg kell említenem, hogy éppen a mai tanácskozás alatt hallám b. Kemény Dénes úrtól miszerint a miniszteri tanács kívánsága, hogy a közlött 12. t.cikk azon szerkezetben vitessék keresztül; ez így lévén, habár nézeteim módosítást igénylenének is, mennyire befolyásom engedi annak elfogadásán munkálni fogok.

Az országgyűlés több jeles tagjaival már értekezésben állván, kiküldetésem céljához képest érintkezésben teendem magamat a királyi biztossal is, kivel eddig még nem találkozhattam ugyan, de azon nyilatkozata felől értesültem, miszerint ő az uniót uralkodóházunk egyik legfontosabb érdekének tekinti. Ennek az ügyre kedvező hatását remélhetjük. A balázsfalvi egyesült oláh püspök Leményit kell mint a siker egyik fő tényezőjét felemlítenem, kinek hazafi érzete s az oláh népre való befolyása, az unió elleni indulatokat s ármányokat nem kevésbé lehangoló. Ma találkoztam b. Kemény Dénes úrnál – kinek lelkes hazafisága s erélyes munkássága oly hatályoson mozditá elő az unió szent ügyét – az oláhok küldöttjeivel, kik nyilváníták, hogy a szláv elemhez őket semmi érzés, semmi rokonszenv nem kötheti, de annál forróbb hajlamot kell érezniük a magyarok iránt, de ha jól vettem ki arckifejezésök nem vala a szavakkal egyező, s midőn az oláh nyelvnek még ott, hol csak többségben vannak, beligazgatási ügyekben leendő használata iránti óhajtasokat fejezik ki, a nemzetiség érzete látszott lángolni keblökben s előmleni egész valójukon.

A balázsfalvi népgyűlés folyamáról s eredményeiről, nem kétlem azóta értesítettett Ön, nagy befolyást gyakorlott itt, mint értesítve vagyok, a nem egyesült oláhok püspöke, Szaguna egy eszes férfiú, de nemzetségünk elleni törekvésekkel eltölt illír érzelmű főpap, igyekszem vele megismerkedni, s megkísérlendem hatásának kedvezőbb irányokat adni, egyébiránt hallám, hogy őt legyőzni alig, de megnyerni s paralizálni lehet.

Mi az oláhországi viszonyokat illeti, itten felölök biztos esméretet szerezni nem lehet, mert az itteniek inkább esméretesek a messze Frankhonnal mint a szomszéd oláhor-

szágiakkal, szándokomban van azért, miután itt némely adatokat összegyűjthetek, Máramaros megyei szolgabíró Jura Györgyöt, kit mint az oláh nyelvet bíró s különben is művelt egyént átutaztomban ide meghívtam, s a napokban várom, egy még ezután kiszemlélendő ügyes és hű értelmes székely társaságába beküldeni az aldunai fejedelemségekbe, nemcsak az oláh érzelmek kiesmerése, s az ottani szimpátiák s politikai irányok biztos megtudása végett, de ottan lakó csángó magyar feleink felőli adatok megszerzése végett is, kik jelenleg, miután szabad földjüket elpörlék a bojárok, nagyrészt szegénységgel küzdeni mondatnak.

Felemlítem még hogy a ma délutáni ország[os]ülésben az unió iránti I tc. 4. § értelmében az országgyűlési bizottmány a főkormányzó, vagy akadályozása esetében a rendek elnökének vezérlete alatt kiküldetett.

Fogadja Miniszter úr teljes hazafi tisztelettel párosult üdvözetemet!

Kolozsvárt, május 30. 1848.

B. Perényi Sigmond

(H 9 212. Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania. V. Szerk. Ștefan Pascu. București, 1992. 318–320. p.)

Perényi Zsigmond miniszteri biztos Szemere Bertalan belügyminiszternek az erdélyi diéta törvényhozó munkájáról: az országgyűlési követválasztási és a nemzetőrségi törvényjavaslatok vitájáról, a szászok magatartásáról és a székelyföldi társadalmi állapotokról

Kolozsvár, 1848. június 3.

Belügyminiszter Úr!

Tegnap őr országos ülésben a népképviselőt s nemzetőrség iránti törvényjavaslatok, az ide mellékelt szerkezetek szerint megállapítottak és szentesítés alá leendő felterjesztésük elrendeltetett. A vita felettők csekély vala, mert a kerületinek helyét pótló nemzeti gyűlésekből megbízott választmányok előleges tárgyalásokban kifejtik az ügyet, kiegyenlítik a felmerülő különbségeket, s megállapodás szerint formulázva a törvényjavaslatot, a nemzeti s országos ülések elibe terjesztik, hol felkiáltás útján jobbadán elfogadtatik a szerkezet, miáltal a tanácskozások s végzések folyama igen gyorsítottik.

Közelebbi jelentésemben felemlítém, hogy miután a negyedrésztelki birtokot Erdélyben választóképeség alapjául felvenni nem lehet, ennek pótlékaul teendő 5 pengőforintnyi adófizetés megállapítása által pedig, miután számos helység van, hol ennyi adót fizető polgár nem lakik, képviselőtől fosztatnék meg, azon elv állítottatott s fogadtatott el: hogy helységenként képviselőt választassanak, s ezek a 8 pengőforintnyi adót fizetőkkel együtt vegyenek részt a követválasztásba. Ezen, az egyenes és kétfokú választás összevegyítése főleg azon törekvés kifolyása volt, hogy a követválasztásoknál biztosítva légyen a csekélyebb számú magyar elem túlnyomó befolyása; de nem lehet

tagadni: hogy sok részben arisztokráciai nézetek is segéllék azt létrejönni, s én nem tartózkodom bevallani meggyőződésemet, miképpen így a nép szemben a nemességgel igen aránytalanul leendő képviselve, s azon aggodalmat támaszthatja, miszerint a választások bevégezése után, midőn láttatni fog: hogy az oláh nép igen gyéren lesz képviselve, az itten különben is nagy számmal lévő s igen rossz akaratú bujtogatók ürügyül használhatandják fel az eredményt az arisztokrácia elleni néplázításokra. Szász Károly Vízakna követe egyedül szólalt fel ezen képességi alap ellen, okul adván: hogy az nem demokrácia, s nem az unió szellemében alkottatott, de habár a magyar elem csak így biztosítható túlbefolyásának, másképpen bekövetkezheto elnyomás iránti aggodalom nem alapos is, de jelen körülmények közt csak ezen szerkezet nyerheté meg az országgyűlés tagjainak benyugvását.

A 3. törvényjavaslat lő és 2. §-ban, a nemzetőrségi képesség alapjának kijelölése azért mellőztetett, mert a magyar törvényhozás által megállapított feltelki birtok helyett való szubsztitúció nehézségeit, hamarjában kiegyenlíthetőknek nem, sőt tanácsosabbnak vélték szabad intézkedési tért hagyni e részben a minisztériumnak.

Két ok forgott fen, mi a képesség meghatározásától visszatartá a törvényhozás tagjait. Mondják, hogy jelenben a jobbágyság kezén sok majorsági föld létezik, melyet majd az e szellemben alkotandó úrbéri viszonyokat megszüntető törvény szerint, visszaváltthat a földesúr, de ha azon föld már előzőleg nemzetőrségi szolgálat alapjául vétetik fel az összeírások alkalmával, e körülmény nehézségül szolgál a visszaszerzésre. Másrészt pedig ha a jobbágyság földjei bevallására felhívatik, hogy a nemzetőrségi kötelezettség annak nyomán megállapíttassék, s utóbb a földesúr azon földmennyiséget, melyet a jobbágyság eltírt s be nem vallott, tőle elszedni, mint vallomása szerint nem övét, ez a jelen izgatott állapotban kitörésekre adhatna alkalmat. Nem lehet mindkét nézet fontosságát el nem ismerni, de miután a magyarhoni felső megyékben is, hol igen kevés helyeken hozatott be a terézi úrbér s még kevesebb az úrbérileg rendezett helység, az úrbéri állomány tüzetett ki nemzetőrségi köteletség alapjául, s ennek nyomán történik mind az összeírás, mind az őrség kiállítása, véleményem az, hogy közintézményeinknek az unió által igényelt egyenlősége itt is a nálunk törvényesen fennálló képesség elhatározását teszi kívánatossá, mi azt hiszem óvatos alkalmazás által itt is célhoz vezetend.

A törvénynek székelly atyánkfiaira vonatkozó része reájok vigasztaló s megnyugtató hatással leendő bizonyoson, hogy e részben az oláh határőrségi ezredek iránt is, az egyenlőség s testvériség érzetéből eredő figyelem s méltányosság kitüntessék, érdekelt törvényhez egy ragaszték toldatik az érdekelt ezredek nézve szintén e szellemben, de a helyi viszonyok által kívánt némi változásokkal, még ezen javaslat országgyűlésbe nem vitetett.

Az unió előtt itten mutatkozott mozgalmak felől, több értekezéseim után jelenthetem, miként azok csak kisebb kihágásokat, némely helyen úrdolga-megtagadást is idéztek elő, de katonai erő közbenjötté által csak hamar elenyésztek. Sok helyt a földesurak félénksége adott reá okot, kik seregestül húzódtak a városba – s ezáltal az izgatók kezére hagyák a népet – holott személyes éber örködésük s erélyük nagy részben meghiúsíthatá sok rossz akaratú bujtogatónak szabadon űzhetett ármányait.

Az unió elleni izgatást a szászok kezdték meg a Királyföldön lakó oláhok között, kik eleinte az unió mellett nyilatkoztak, menekülni csak így reménylven a szász hatalom nyomasztásaitól. Mert a demokráciai típus mi a szászok ős intézményeit jellemző, idővel bürokráciai despotizmussá változott át, s főleg odafejlett a közelebbi korszakban. Minden a tisztek s papok hatalmába került, kiknek gyermekeik összeházasodván egyed-áruztak minden közjavadalmat, s képezik a patrícia oligarchiát, fizetések tetemesek annyira, hogy például a szebeni polgármester jövedelmét 1600 pengőforint fizetésével évenként öt-hatezer pengőforintra számíthatni, az alsóbb osztályokon a céhek által uralkodtak, melyek kezelését szintén oly szorosan egyedáruzták, hogy magának a királyi kormányzónak is csak ritkán sikerült más nemzetiségű kézművesek céhbesítését eszközölni. Nemzeti pénztáruk hatalmas s azonkívül Magyarföldön szép jószággal bírnak, melyek köznemesi tulajdont képeznek, hol – ide nem értve a bírói foglalkás útján bírt vagy fiskalitás név alatti birtokaikat – mind úri hatóságot mind politikai igazgatást gyakorolnak. Mind ezek a szászok állását otthon s kívált a köztök lakó oláhok irányába igen erősítették, a kormánynál pedig fő támaszuk Rosenfeld status-tanácsi igató vala, kinek segítségével s befolyásával, felhasználván hol szükség vala a nemzeti pénztár erejét is, keresztülvitték a legnehezebb dolgukat is – mindig saját érdekükben. Ily viszonyok közt természetes, hogy az oláhoknak csak ellenszenvét bírhaták, s az unió elleni izgatásaik egyelőre nálok visszhangra nem találhattak. De Rosenfeld vagy némelyek szerint annak testvére s a mostani szebeni követ Schmidt Konrád, különben erélyes, s az oláhok közt népszerűséggel leginkább bíró szász férfiú, gyöngye oldalaikról kezdték kísérteni a közhivatali alkalmazásban teljesen mellőzött oláhokat, jövedelmes hivatalokat, pénzt, segedelmeket kezdtek ígérni nékik, miáltal célt mindig érni már megszoktak; mondják, hogy egyik népvezér, Barnucznak 10 ezer pengőforintot ígértek s többeknek befolyásuk arányához képest nevezetes összegeket, még Saguna nem egyesült püspök is, ki jövedelmein túl szeret költeni, részesült adományaikban – eszerint a népvezéreket meghódítván, nem vala nehéz a tömegeket azon hamis hírekkel ámítani: hogy a magyarok célja az unió által, felséges urunktól elszakadás, s a magyaron kívüli minden népfajok s óhitű vallás teljes elnyomása. Ebből szükségképp mély ellenszenvnek vagy ingerültségnek kelle fakadni, melynek vészes kitörését csak lelkes hazafiaknak a nép közti erélyes fellépései s cáfolatai, de leginkább s gyökeresen az uniónak a szerinti kimondása szüntethette meg, hogy minden lakosokra nemzetiség, faj, valláskülönbség nélkül a polgári szabadság minden malasztjai kiterjesztetnek. Ez az oláhok kedélyét igen megnyugtató s az unió üdve felől teljesen meggyőző – mi hogy annál tartósabb legyen a nem egyesültek püspökével, fentebb említett Saguna Andrással, személyesen értekezni óhajtottam s lépéseket is tettem, hogy Kolozsvárra jöjjön. De épp most értesít a főkormányzó, hogy június 1-jén elutazott, Ő felségének püspökké lett kineveztetését megköszönni. Hihetőleg egy pár napot Pesten töltend. Úgy értesültem ez eszes és kitűnő tulajdonokkal bíró férfiúról: hogy egy jövedelmesebb alkalmaztatás s kitüntetés által bizonyosan lehetséges lesz őt lekötelezni. Egyébiránt szerb érzelmű ember lévén, miután az itteni oláhok most még szerb szimpátiákat éppen nem táplálnak, hogy ezektől megőriztessenek, minden áron

szükséges őt Erdélyből kivinni. További itt hagyatása könnyen szerb érzelmeket terjeszthetne az oláhok közt – mi igen veszélyes lenne.

A nyert szabadság érzete kezdi tehát, mint említém, szászföldi oláhainkat az unióval megbarátkoztatni, s így célszerű óvatos bánásmód mellett tőlök tartani alig lehet. A szászok, magok tudván s esmerőleg inkább a nyomtatást, melyben az oláhokat tartották, félni kezdi őket, s az unióban kell keresniök védelmük reményét, melyet az országos terembeni bizalmas eszéyes nyilatkozataik a magyar- és székelyföldi törvényhozóknak igen élesztik bennök, városaik kapuit erősítik s fegyverezni kezdi magokat. Unió elleni reakciójuktól többé tartani nem lehet. Egyébiránt e faj igen kevesedik, a halandóság felülmúlja a szülöttek számát, alig van, s pedig vagyonossági elvnel fogva, köztök egy párnak több két gyermekénél, ha sok gyermeke van némely párnak, némi bélyeget von maga után, mely okok a népszaporodást gátolván, ha azokat tovább is fenntartják, úgy a polgári jog egyenlőség és szabad birtok által több önérzetre hevült oláhok közt igen meggyérülnek s oláh kezekre kerülendének birtokaik.

Tegnapelőtt vala nálam az egész szász követi kar; a minisztérium iránti tiszteletét s bizalmát fejezi ki. Szónokuk Goosz segesvári ágostai lelkész s követ vala. Szavaiban a magyar király iránti hűséget, ki egyszersmind „Ausztia Császára” törhetlen hűségük érzetét emelé ki, s a magyar nemzethezi hő ragaszkodásukat fejtegeté. De legmelegebb szavakkal legtöbb önérzettel német származatuk, német érzelmük, „Deutschthum” iránti vonzalmukat ecsetelé, mely municipális jogaiknak s nyelvöknek fenntartását, mint életfeltételt kívánja meg tőlük. Előadásuk folytán több észrevételek merülének fel előttem, de a kiengesztelődés jelen szakában jónak láttam azokat elhallgatni, sőt inkább megnyugtatójukra kívántam annak fejtegetése által hatni, miszerint Magyarhonnak sem szándoka, sem oka nem lehet a szászokat azon jogaiktól s intézményeiktől megfosztani, melyek a közszabadság szellemében átalakítandó álladalmi szerkezetbe helyesen beilleszthetők, mely nyilatkozatom megnyugtató hatást láttatott reájok gyakorlani.

Egyébiránt véleményem szerint szükséges a szász szerkezetet az idővel becsúszott s megkövesedett bürokráciai önkény kinövéseitől megtisztítani s azt demokráciai alapjaira visszavezetni, a köztök lakó oláh népességet pedig az eddigi nyomasztás alól megmentve helyhatósági kormányzásban részesíteni. Nem lehet ezek miatt visszahátástól tartani, mert most sem a szász nép vala az, mely az unió s magyar elem elleni mozgalmakat megindító s a veszélyes irányokat kitűző, hanem az egyedáruzó szász bürokrácia emberei, kik az unió által a patrícia kaszta által élvezett javadalmakat kockáztatva látták.

A balásfalvi oláh népgyűlés részleteibe, minthogy azok Ön előtt bizonynyal tudva lesznek, nem ereszkedem, szükségesnek találom azonban felemlíteni, hogy noha ezelőtt az egyesült és nem egyesült hitűek közt semmi rokonszenv nem vala, a körül 20 ezerből álló népgyűlésben melegebben kezdtek a külön felekezetek egymáshoz közeledni, s oly szoros rendet tartának, hogy a különben nyers tömeg soraiban lopás s ittasság esete alig fordult elő, s mindenütt a közös nemzetiség érzetében való összeolvadás vala észrevehető, mire leginkább a szászok példája által buzdítottak. De ezen nemzetiségi

érzelem mint közelebb többek s különösen egy balásfalvi hittanár s nagybefolyású egyházi férfiú, Pap Ágoston által értesíttettem, korántsem rejt magában orosz, vagy szláv szimpátiákat, mert azoktól nemcsak az itteni oláhok idegenek, de az aldunai tartományok oláh népségei is forrón óhajtják a török uralom s orosz védelem alóli mielőbbi menekülést, s feszült figyelemmel várják közelebbi hongyülésünknek itteni oláhaink iránti intézkedéseit, melyek minél kedvezőbbek leendenek, annál inkább növekednék az aldunai tartományoknak Magyarhonnali szövetségre való hajlamuk és készségük. Értekezésem folyamában szükségesnek láttam ezen értelmes pap előtt kijelenteni, hogy habár lehető gyöngéd kíméléttel kíván hazánk a benne létező külön nemzetiségek iránt viseltetni, de a jelen demokráta szellemű átalakulásnak valamint nem lehet feladata azokat némely kiváltságaiktól s beligazgatásukban eddig is használt ön nyelvük gyakorlatától megfosztani, úgy más részről az sem lehet hivatása: hogy a hazában lakó különajkú népiségek részére felállítandó újabb kiváltságok által nehezítessék a beligazgatás, s elkülöníttessenek az érdekek, sőt inkább vallási s polgárjogi teljes egyenlőség alapján minden nemzetiségek tiszteletben tartása mellett, szilárdíttassék a különajkú népek egyetértése s ezáltal erősíttessék az egyeőlavadott testvérhónok erkölcsi s anyagi állása. S én hiszem, hogy e cél elérésére ily művelt s jó irányú egyének hatásától sokat lehet várni, a túlhajtott nemzetiségi követelések lehangolása s mérséklése ezektől leginkább függ, de vannak az oláh tömegek közt számos alsórendű papok s iskolába járt félművelt, egyébiránt szegény jövőjüket a nép felbujtása által biztosítani törekvő izgatók, kik nemzetiségre buzdítás ürügye alatt az ábrányos reményekkel kecsegtetett népben túlkövetelést s egy független oláh álladalom s felsőség iránti vágyakat élesztgetnek, Barnucz, Borucz, Buttyán s több ilyenek. Ezeket nevenként mennyire lehet kitapogatni, lépteiket őrszemmél kísértetni, s erélyes de óvatos eljárás által ámitásaik metelyétől a népet megmenteni, egyszersmind pedig szükséges néhány befolyásos, a nép előtt hitelben álló oláh egyéneket mind világiakat, mind papokat kiszemelni, megnyerni, lekötelezni, s pedig az oláh vidékek minden pontjain, kik a népben a magyar iránti hajlamot, a kormányhoz bizalmat s legjobb reményeket gerjesszenek s növeljenek. Ilyeneknek hallám én Moga Demeter kincstári ellenőrt, Bob János oláh fordítót, de ezt csak továbbat s itt lakó, az embereket s viszonyokat közelebbről esmérő, egyszersmind hű honfiak segélyével biztosabban jelölhetni ki. Embereket az anyagi érdekek buzdítanak tettekre, s én bizton hiszem: ha a magyar ügynek számos lekötölezett apostolai leendenek az oláh tömegek közt s még a legalsó osztályok előbbkelői is adomány által megnyeretnek, az uszítókra pedig erélyes figyelem fordítatik, hatásuk megszűnik s a nép lecsöndesül.

Leghőbb figyelmet s részvétet érdemli a székelyek állapota. E minden más fajokkáli összeházasodást büszkén kerülő, tiszta vérű, nemes jellemű, szabadságért s függetlenségért lángoló tós magyar nép, melyben szigorú erkölcsössége s kora házassága miatt nem ritka a 10, 12 tagból álló család, a Háromszéken, de különösen a bércecs Csíkszékben nagyon elszaporodott s minthogy büszke másnak földiért szolgálatot tenni, osztályok által földje annyira fel van darabolva, hogy sok gazdának keskeny földjén boronája alig fér meg – és csak példás erkölcsiségük, rendkívüli szorgalmuk s munkásságuk

által tarthatják fenn magukat. E földön létező colonicaturák oláhok kezein vannak, s ha ezek a nemsokára életbe lépendő törvény által az úrbéri tartozásoktól felmentve szabadokká válandanak, tartani lehet, hogy a kisebb székely birtokos nem engedi át földjét jobbágyának, de leginkább hogy a szabad székely nem tűrhette volna, hogy őt telep-jén tágasabb telkeket több földet bírjon a felszabadult oláh, mint ő, megrohanja s ősjogának képzelt igényénél fogva elfoglalandja azokat. Jól avatott s hazafi érzésű székelyek bizonyosan élő, állandónak jósolják ez állapotot, mi a magyar, székely és oláh elemek közti harmóniát teljesen feldúlhatja a veszélyes kimenetelű viszállyoknak nyithatja meg forrását. Elhárításukra egy célszerű mód van, mely által nemzetiségünk érdekei is, hazánk déli szélein védve lennének, kedvező s ösztönző feltételek melletti kiköltöztetés és telepítés a Bánságba s Bácsba. De ennek, vagy legalább a település feltételei megállapításának s a kiköltözésre való felhívásnak késedelem nélkül kell történni, mielőtt az úrbéri tartozásokat megszüntető törvény életbe léptetetik, mi igen hamar bekövetkezendő. A kiköltözésre való buzdítást s annak vezetését több buzgó székely hazafiak elvállalni készek, marosszéki követ s honfiai előtt bizalommal s befolyással bíró polgártársunk Berzenczei László még arra is ajánlkozott, hogy példaadásul kész leend maga is kis időre velők kiköltözni. De e székely faj erdős bércei vidékhez lévén szokva, rónákra vágyakodni nem fog. Azért az első áttelepítést célszerű lesz a Bánság erdős vidékeire megkísérelni. Avatottak mondják, hogy erdős helyen szűkebb, soványabb telkeket szívesebben elfogadnak, mint fa nélküli rónán kövőbb s tágasabb téreket. Utóbb Bácsnak Tisza közelében eső kincstári pusztáira lehetne folytatni a telepítést, hová a Tiszán s Maroson fenyő s egyéb fákkal elláttathatnak épületre s famunkákra, melyekkel szívesen kereskednek. Érintenem alig szükség, hogy a vagyonos őt fészket nemigen hagyva el, s csak a szegényebbek vágyandának jobb sors reményében új s távol telepekre, kiknek mind költözésük, mint telepedésükre nézve az álladalom gyámolása szükségük leend. De ez áldozat dúsan kamatozand, mert azonkívül hogy a kiköltöző székely nemcsak a pénzbeli előlegezést s a megszállott föld jutányos árát az álladalomnak visszatéríti, a szerb népiségek ellen, edzett hűségű kebellet s vaskarral örködend, mint folyvást fennálló nemzetőr hazánk s nemzetiségünk felett. A kiköltözhetőek számát hűszeszernyire teszik, sőt többre is. E részbeni hatályos és haladéktalan intézkedést nemzetiségünk érdekében igen szükségesnek tartom.

Ezeket kívül a Moldvába költözött s Jassy közelében lakó székelyek: úgy a csángó magyarok is, kiknek száma 40 ezerre mehet, követni fogják feleik példáját. Szükség azonban előbb állásuk s hajlamaik felől: biztos adatokat szerezni. Mint említém, e célra Jura György Máramaros megyei szolgabíró hívtam fel, de még ide nem érkezett, hanem itt is van egy Hahn nevű brassói lakos, ki mint e célra alkalmas egyén ajánlatot nekem, lehet-e azonban bízni jellemében, még bővebben akarok értesülni. Ezeknek áthozatala iránt, véleményem szerint, ez időben, midőn a velünk szövetkezésre náluk hajlam mutatkozik, az illető fejedelemmel akár az ágencia útján, akár más alkalmas módon előleges érintkezésre jönni célszerű leend.

Engedje ezek után miniszter úr, hogy ezen a tárgyak sokfélesége miatt hosszabb s minél hamarábbi felterjesztetése miatt sietve szerkesztett jelentésemhez, röviden egy

éppen most hallott kihágást felemlítsek. Alsófejér megye Obráza és Miháczfalva helységekben, Eszterházy grófok birtokában, a balásfalvi gyűlés izgatói által felbujtott oláh jobbagyok, az uraság földjeit foglalni, vetéseit feldúlni kezdvén s még veszélyesb kitöréseket tervezvén, Bánffy Miklós főispán a lázangók fékezésére székely katonákat hívott fel, kik midőn katonai rendben előnyomulnának a vetések közül löni kezdtek az oláhok s egy széket elejtettek, egyet megsebesítettek, mi által ezek felingerülvén, nem várva a parancsot, az oláhoknak rohantak s közel negyvenet megsebesítettek. Ennyit ír ide sietve a főispán, az események részletei s kimenetele még nem tudatnak. Ez ismét egy adat arra, mily szükséges leendő nyomozni s erélyesen fékezni a sok bujtogatót, egyszersmind minél nagyobb számmal lekötöztetni a népet lecsöndesítő jobb akaratú befolyásos oláh egyéneket.

Fogadja miniszter úr, teljes hazafi tiszteletemet!

Kolozsvárt, június 3 d. 1848.

B. Perényi Sigmund

Még N. Szőlősről tett jelentésemben foglalt azon hír, mintha B. Wesselényi Miklós zsidói laka a jobbagyok által megtámadtatott volna, teljesen valótlan.

(H 9 288. 1848 – A szabadságharc története levelekben ahogyan a kortársak látták. Szerk. Deák Imre. Budapest, [1942.] 114–120. p.; Documente, V. 459–464. p.)

Perényi Zsigmond miniszteri biztos Szemere Bertalan belügyminiszternek az uniót övező hangulatról, a szászföldi unióellenes politikai lépésekről, a két román püspök (Andrei Şaguna görögkeleti ortodox és Ioan de Lemeni görögkatolikus) magatartásáról, az erdélyi sajátos viszonyok törvényes szabályozásáról

Kolozsvár, 1848. június 7.

Belügyminiszter úr!

Folyó hónap 3. költ s engem buzgó örömmézzel eltöltő rendeletét azonnal közlém Kémény Dénessel. Ő azonnal a délutáni országos ülésben tudatá Erdély teljes hatalommal kormányzásának felséges urunk által Nádor királyi helytartónkra történt k. átruháztatását. E meglepő értesítés Erdély rendéit lelkesedéssel tölté el. Megújult az ma ismét, midőn a királyi Helytartó magos leirata olvastatott fel.

Az unió feletti öröm és lelkesedés itt folyvást tart. Általános az érzélem, hogy Erdély üdvé s jövője csak az unióban feküdt. Sajnos, hogy a vidékeken, kivált az izgatott tömegek között még iránta sok ellenszenv mutatkozik. A tetteges egyesítés, s utána előálló erélyes és igazságos kormányzás azonban elenyésztendi azt. Szükségesnek találtam a tisztelt rendelet közölhető pontjait többek közt az erdélyi főhadparancsnok királyi biztossal azonnal közleni.

Mint folyó hó 3., felterjesztett jelentésemben felemlítém: úgy igen üdvösnek találom, hogy biztos jellemű, jó akaratú úgy apostolok mint Pap Sigmund és Szőlősi küldetnek

be a nép téveszméinek kiigazítására. Hogy addig is míg ide érkezendenek, működésüket elősegítő biztos adatok álljanak használatukra, Máramaros megyei szolgabíró Jura Györgyöt, ki az oláh nyelvet s génuszt esmérí, jónak látom Balázsfalva és Szeben vidékeire beküldeni az oláhok közé, megbízva, hogy székely feleink közt is forduljon meg s hasson az ügyre.

A havasalföldi oláhok megnyerésére nézve újabbi értesítetéseim után, nem tudhatom, kedvezők leendenek-e az ottan jelenleg fennforgó körülmények. Az itteniekre, féltem, kedvetlen hatást gyakorlott, s a bujtogatók kezeibe újabb fegyvert adott volna azon határozat, szólíttassék fel a Kormánysház, tegyen erélyes rendeleteket a népköltörések megakadályozására, s mint nálunk a helységeknek ez iránt felelőssékké tételére. Ezen, arisztokráciai szerkezetű országgyűléstől keletkező határozat, a népnek az arisztokrácia elleni felizgatására alkalmat adott volna, s gyöngíthető vala előre a minisztérium küldöttjeinek hatását. Az itteni oláh népre legerősebb hatást-benyomást és sikert a királyi akarat kijelentése gyakorol, azért hittem s meg valék győződve, hogy e célra a teljes hatalmú királyi Helytartó miniszteri ellenjegyzés melletti rendeletei az oláh tömegekre nézve biztosabban hatandanak; példa is volt rá már Erdélyben, midőn a gyűjtogatók ellen ily formában hozott határozat nagy ellenszenvet élesztett, az ezt megváltoztató királyi rendeletnek legjobb sikere következett. Ezen tekinteteknél fogva a ma reggeli tanácskozmányban elfogadást nyert azon javaslatom, hogy a határozat a bátorságnak fenntartása iránt csak általánosságban hozassék meg. A részletes intézkedés, s utasítás a Királyi Helytartó s Minisztérium által célszerűbben fog felállíttatni. E tekintetben még azon megjegyzést bátorodom tenni, hogy mivel a „Király” neve az itteni tömegekre nagy hatást gyakorol, igen szükséges leend, hogy az a kir. helytartói s miniszteri rendeletekben minél többször említettessék.

Megyém főjegyzője, Abonyi István, ki vélem jött, s munkálkodott itten, Szeben felé tett utazásából ma visszatérvén, az alatt tett tapasztalásai felől értesített – szükségesnek találtam azokból némely – biztos forrásból merített adatokat előterjeszteni.

Habár a szász követek több ízben, de a mai ülésben is az unió iránti rokonszenvüket nyilváníták, de a Szászország némely vidékeinek hangulata, különösen Szeben és Szászsebes székeken ellenkező értelemben mutatkozik. Ott ügyünk besárlása, jobb embe-reink rágalalmazása, az egyesülés elleni folytonos és keserítő izgatás napirenden vannak. A papok és eddigi egyedáruzott kövér javadalmaikat féltő bürokraták, a szászokat nyelvük és nemzetiségüknek a magyarok általi elnyomatásával, az oláhokat, kik köztők laknak, szintén avval, úgy szabad földjeiktől megfosztatásukkal ijesztgetik. Ez annyira hangolja az ingerültséget: hogy a jó ügy minden barátja aggódva jelenhet meg közöttök. Tegnapelőtt Szebenben a brassói német lapnak, az unió mellett hön küzdött, magyar szimpátiákkal teljes Kurz nevű segédszerkesztője, a fogadóban saját szobájában mintegy 20 kardos szebeni polgár által epés kifakadások közt megtámadtatott, hon-s nemzetiségárulónak, becstelen embernek kiáltatott. Városokban a templomok tornyai-ból, középületek és Szebenben a szász gróf Salmen házának erkélyéről is fekete-sárga lobogók lengenek; egymást éri az ily színű kokárda is, főintézője ez a már törvényellen-sé aljasult ármánynak s izgatásnak maga a szász gróf, fősegéde a szebeni német lap

Benigni nevű szerkesztője, egy kétes jellemű elbocsátott hadkormányzói tiszt. Az előbbi ahelyett, hogy tekintélyét, mint álladalmi előkelő tisztviselő a törvényes rend fenntartására felhasználta, s itten kötelessége szerint az országgyűlésen megjelent volna, otthon az ármány s káros viszályok magvait hintegeté, miért ellene itt nagy az elégtelenség, s általános a hiedelem, hogy a minisztériumnak ellenébe leendő erőyes fellépése s kiviláglendő törvényellenes eljárásért szoros feleletre vonatása elmaradni nem fognak. Azonban a közönyhöz s hideg természetű pór szász reakciója minket magába véve nem igen aggaszthat, mert habár jelen izgatott kedélyében elszántan kiabálja, hogy kész inkább elvérezni, mint az uniót elfogadni, de a f. hó 3-án kelt tiszteletteljes jelentésem végén felemlített obrázsai oláh lázongás ellenében a harcias székel katonák által kifejtett szigor máris megijeszté őket s oláh lakostársaikat, annyira, hogy falaik bejáró boltjait mindenütt erős kapukkal látják el s igen szövetkeznek, barátkoznak a köztük fekvő Bianchi sored katonáival, ezekben vetik reményüket. Nem is nézheti méltó megindulás nélkül a törvényes rend embere, mennyire táplálják, élesztik az irántunk s fejlődéseink elleni törekedést a német soredi tisztok.

G. Waldstein alezredes hozá magával Bécsből a fekete-sárga lobogókat s kokárdákat, ő buzditá fel a reakciót. Az osztrák kormány vagy nem tudja ezeket, vagy feledni akarja, hogy katonáinak ily eljárása által az uralkodóház legfontosabb érdekei iránt tartozott hűség szegetik meg! Felemelő érzés azonban, ennyi ármány közt a székel hűség s forró ragaszkodás jelenségeit látni mindenütt. Egy zászlóal közölök Alsófejer megyében tanyázik a közbátorság fenntartása végett. Lelkesedés közt várják, mikor hívja őket tettekre a nagy magyar Haza, nejeiknek hazaüzengetik, hogy csak éljenek otthon földjeikből, mert ők vissza nem térnek, míg ki nem irtják a Hon ellenségeit. Az otthon lévőkből is hasonló vágy lobog. A nem rendes katonák, mint nemzetörök gyakorolják magokat s várva-várják felfegyvereztetésüket. Nagy figyelmet érdemel e hű székel katonákra nézve egy fontos körülmény: a mily derék, lelkes honfiak kezében van a 2. gyalog székel ezred kormánya, éppen annyira abszolutisztikus irányokkal, Jellashir iránti szimpátiákkal eltölt tisztok vezérlik az első gyalogezredet. A székel tisztjei erélytelen emberek, s a bukott kormány maradványai lévén, elnézik; hogy a német s horvát tisztok mesterséges ámitásaik s cseleik által katonáikban az uniós reform iránti bizalmat meggyöngítsék. Ezen ezred ortodoxus katolikusokból állván, ősvallásuk elnyomatásával is ijesztetett, mi rája keserűn hatott. Így van a naszódi és orláti két oláh végezred is. Német és horvát tisztjeik ügyünk hatályos ellenei, s a székel erőt a közlakosokkal könnyen egyesíthető oláh katonáik által nagyon ellensúlyozhatják. E komoly körülmények közt tehát veszélyesebb tisztjeiknek minél előbb más soreddekbe leendő széktosztása, ezen ezred kormányának pedig erőyes s hű keblű honfiakra bizatása, s buzgó, de hazafi érzésű tábori papoknak haladéktalan alkalmazása igen kívánatos lenne, valamint az erdélyi főhadkormányzónak rögtön királyi parancs által oda leendő utasíttatása is, hogy a magyar hadügyminiszter minden rendeleteinek hűn engedelmeskedjék.

Brassó vidéke jól érez irántunk, ott azt beszélük, hogy az egész vidék kész elszakadni a szász nemzettől, mintsem az unió elleni reakciónak helyt engedjen kebelében. E vá-

rosban sokat s közelebből biztos adatok nyomán esmérík az aldunai viszonyokat. Mint igen biztos hírt beszélík, hogy lassyban s tán Bukarestben is a török kormány biztosai, a két fejedelemségnek török uralom alóli felszabadítása íránt értekeznek s alkudoznak ezek kormányaival, miből annyi átlebegett, hogy a megállapítandó váltságöszerletet kölcsönképpen a protektor állítandja ki, melynek biztosítékául nékie a fejedelemségek bányái köttetnek le, s ennek folytán bányász név alatt nagy számú orosz és kozák költöztetik s feles mennyiségű löporkészlet szállítatik nemsokára be!!

Saguna nem egyesült erdélyi püspök felől egy jelentésben emlékeztem, most Leményi egyesült püspöktől vett értesülésém folytán szükségesnek taládom folytatólag azon titkos szándokát bejelenteni, hogy a magyarhoni s erdélyi disunitus oláhokak maga mint metropolita alatt egyesíteni törekszik, s mind az arisztokráciát, úgy a népet egyaránt ámitja, ezt, hogy mindent tesz érette, amazt, hogy a népnéli befolyásai érdekében használandja fel. Ezen adattal kapcsolatban említém meg azon botrányos tettét a balázsfalvi oláh népgyűlés örszemmel tartása végett kirendelt katonaságot vezérlő tábornoknak, hogy midőn a híres 16 pont felolvastatott, s reá a nép megesküdütt, helyeslése jeléül ő ágyúból több üdvölvéseket tétetett – mely eljárás itten méltó neheztelést gerjesztett és szoros vizsgálatot érdemlend.

Mielőbbi intézkedést kíván itten a megyék kormányainak célszerű elrendezése is. Erélyes, ügybuzgó főispán adhat a közdolgoknak legjobb irányt. Jelenleg 3 megye: Belső Szolnok, Doboka, Hunyad főispán nélkül van, melyeknek mielőbbi kineveztetése a közrend érdekében felette kívánatos. Engedje Miniszter úr, hogy a közvélemény által e helyekre óhajtott hazafiak neveit azon sorban, mint a megyéket, felemlítsem: Weér Farkas, báró Kemény Domokos és Wesselényi Ferencet. Többi megyék főispánságainak is másképp leendő betöltése íránt közkívánat nyilatkozik, mert többen közülök az abszolutizmus embereinek kifolyásai s orgánumai. Ez íránt is már többek által értekezésre szólíttatva, ha miniszter úr azt kiküldetésem körén túli lépésnek nem tekintendi, az itteni nézetek felől jelentésemet teendem. Most éppen megbízatásom rendében szükségesnek találván előzőleg idős gróf Bethlen János íránt felhívni Ön becses figyelmét. E férfiú az itteni közvélemény által Erdély elsőrendű kapacitásának tartatik, s magam is annak esmérem. Komoly megfontolás, mély belátás, tiszta jellem, nagy népszerűség sajátjai, még teljes erejében van s kitűnőbb hivatalra leendő alkalmaztatását úgy vélem, elfogadni hajlandó lenne.

A közelebbi ülésekben tárgyalat s az úrbériséget tárgyzató 4. s 5. cikkelyeket ide mellékelem. Az előbbinek 8. §-ban a korcsmák különös megemlítése ingerültséget szűlt a hallgatóságnál. Kitörését az erélyesebbek közbevetése mellöztethet el egyedül. Az 5. §-nak ily általánosságban szerkesztése, s megállapítása pedig csak hosszabb tanácskozmányi viták után sikerült, én tartottam tőle, nehogy a földhözi igények íránti részletes rendelkezések terjedtebb vágyakat élesszenek a népben, s halmozott perekre adjanak alkalmat, azért e megállapodást célszerűnek, de azt is szükségesnek taládom, hogy az ily kérdésekre nézve felsőbb megvizsgálásnak helye légyen, e részben odajárulnak itt a többség nézetei: hogy egy fő királyi biztos mellé négy-öt albiztos rendeltetvén, külön vidékeken de egyenlő szabályok nyomán járjanak el, s az alatt felmerült de ki

nem egyenlíthetett kérdéseket végelintezés, s illetőleg elítélés végett közösen s együtt tartandó tanácskozás elibe terjesszék.

A törvényhozás tagjainak szándoka még az 1848-i magyarhoni törvényekből Erdélyre is alkalmazhatóknak általános elfogadását kimondó – a közteherviselést, s a só jelen árát továbbra is megállapító törvények kidolgozása után, kivált ha az alatt, mint bizton reményük az uniótörvény szentesítése beérkezik, kevés napok alatt bevégezni Erdély utolsó országgyűlését, mi annál kívánatosabb, hogy ezáltal a követek megválasztására, s ahhoz képest még a július 2-i országgyűlés kezdetén leendő megjelenésük idő engedtessek.

Ennek következtetésében méltóztassék vélem is rendelkezni, Miniszter úr, hogy miután a köztörvényhozás kitűzött napja közeleg – az itteni országgyűlés bevégezésével kiküldetésemet én is befejezettnek tekinthetem-é?

Fogadja Miniszter úr teljes hazafi tisztelettel párosult őszinte üdvözlétemet.

Kolozsvárt, június 7. 1848

Báró Perényi Sigmond

(H 9 352. Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania. VI. București, 1996. 122–126. p.)

Perényi Zsigmond miniszteri biztos Szemere Bertalan belügyminiszternek a nagyszabeni unióellenes szász és román szervezkedésről

Kolozsvár, 1848. június 9.

Belügyminiszter Úr!

A balásfalvi oláh népgyűlésből kirendelt bizottmány Saguna nem egyesült püspök elnöklete és Barnutz elmozdított tanár s izgató másodelnöklete alatt Szebenbe települt, ott tartja üléseit. Mily veszélyesek légyenek célzatai, tanúsítja az ide mellékelt három levél, melyből az első Szász Károlhoz, másik kettő oláhhul hátszegi követ Bohetzel Sándorhoz egy lojális érzésű oláh férfiúhoz intéztetett. Az írók neve szoros titokban tartatik, nehogy kitudatván, kedvetlenségek érvén, de becsületességök s hitelességük felől bizonyossá téttem. Sietek azokat hirtelen lemásolva, most, hogy a tanácskozmányból hazajövök, Önnek késedelem nélkül felterjeszteni. Nem kell írnom hozzájuk kommentárt, az izgatók iszonyú merényeik és célzataik világosan kitűnnek azokból. Azonnal a főhadkormányzóhoz mentem s közlém vele tartalmakat, de ő csak holnap várja tudósításait Szebenből, ígéré azonban, hogy holnapi gyorskocsival küldendő rendeletében az ideiglenes parancsnok ezen levelekben foglaltak iránti jelentéseket békívnandja.

Ezután a Királyi Biztos főhadkormányzóval G. Teleky főkormányzóhoz mentem – ott vala idős Bethlen János és Kemény Dénes is. A főkormányzó is mutatott elő egy oláh paptól a nép izgatásai felől hozzá intézett tudósítást, olyforma tartalmúakat, mint az

említettek, a szász ispánról azonban azt nyilvánítá: hogy habár nem kételkedik, miszerint ez nem barátja az uniónak, de hogy az oláh nép felizgatásában – a szerint, mint a levelekben íratik – befolyt volna, nem hiheti. Azonban az itteni közvélemény a szász ispán felől úgy van meggyőződve mint a levelekben íratik. Értesített továbbá a főkormányzó, hogy a Szász grófot az országgyűlésen való megjelenéstől a Kormánysház mentette fel, valamint az iránt is, hogy a szebeni polgármesternek szorosan meghagyá, miszerint a fennemlített oláh Bizottmány tagjait s másodelnökét maga elibe rendelvén, gyűlések tartásától a legszorosabb felelet terhe alatt rögtön tiltsa el.

E fontos tárgyak feletti tanácskozmányaink után abban állapotánk meg, hogy idős G. Bethlen János mint kormányshéki biztos elegendő katonai erővel ellátva haladék nélkül menjen Szebenbe s a gyűléseit kormányshói rendelet ellenére is folytatott bizottmányt rögtön s végképp oszlassa fel, a levelekben elsorolt körülmények felől pedig szigorú vizsgálatot tegyen. Ezenkívül a két oláh határőr ezredekeni biztosabb s magyar stabalis tisztekhez a fennforgó körülményekhez képest megkívánt utasítások küldetnek.

A királyi Biztos ígéré Szebenből veendő tudósításainak közlését, melyet a holnapi királyi biztos közbejöttével tartandó tanácskozásoknak teendő intézkedések iránti eredményével együtt azonnal felterjesztendek.

Reményleni lehet ugyan, hogy az unió királyi szentesítésének kihirdetése után a szászok ellenséges izgatásai, melyeknek létezését a szász követek sem merik tagadni, szűnni fognak, s így az oláh nép lecsöndesül. De az oláh végezredek célba vett felizgatásának, ha ideje korán eleje nem vétetik, s ez a néppel hajlamainál fogva egyesül, a veszéyes kitörések ki nem számíthatók, annál inkább, mert mint a főhadkormányzó már értesíté a hadügyminisztert, az Erdélyben fekvő kevés katonaság is annyira el van szórva: hogy hirtelen elegendő erőt összehúzni nem lehetne, s e miatt sok vérontás következne. Véleményem szerint azért, ha a levelekbe foglalt adatoknak csak egy része is igaz, s a kormánysház által kiadott tilalom ellenére a szebeni bizottmány még folyvást ülésezik, vagy éppen az újabbi intézkedések iránt engedetlen leend, főnökeinek befo-gatásával késni nem kellene, habár belátva, hogy a kedélyek ily ingerült állapotában a terrorizmus felhasználásával igen óvatosnak kell lenni.

E jelentésemet szükségesnek találtam rögtön s még a holnapi intézkedések előtt sürgönnyel küldeni, mert az itteniek nagy megnyugtatótást eszközli a remény, hogy így annál hamarabb erélyes rendeleteket várhatnak a minisztériumtól.

Fogadja teljes hazafi tiszteletemet!

Kolosvart, június 9. 1848

B. Perényi Sigmond

(H 9 353. Documente, VI. 267–268. p.)

Perényi Zsigmond miniszteri biztos Szemere Bertalan belügyminiszternek a nagyszebeni szász és román unióellenes lépésekről, a mihálcfalvi véres incidensről, Teodor Rășcanu moldvai bojárral folytatott eszmecsereiről és a moldvai orosz csapatmozdulatokról

Kolozsvár, 1848. június 11.

Belügyminiszter Úr!

Utóbbi jelentésemben említett szebeni körülmények felőli csak tegnap este végzett tanácskozásoknak végeredményében, hogy kormányzói biztosok G. Bethlen Pál vagy Gábor és B. Kemény Domokos teljes hatalommal és elegendő katonai hatalomkarral ellátva katonai egyén is csatlakozván hozzájuk, küldessenek azonnal Szebenbe az oláh komité elosztatása és a szükséges vizsgálatok megtétele végett, és ennek folytán a netalán elkerülhetetlenné vált elfogatásokat eszközölje a legnagyobb óvatosság mellett, melynek szüksége már csak onnan is kiderült, mivel a szebeni polgármester két egyénnek már elébb megrendelt befogatások iránt azon jelentést téve, hogy ha feltaláltattak volna is, befogatások a népnek hozzájuk való erős ragaszkodások miatt alig lett volna eszközölhető, sőt, ha sikerülhete is, a nép bizonyoson kiszabadította volna, a két oláh ezredek illető tisztjei szintén ki fognak kérdeztetni a köztők történt izgatások mibenléte felől és Szeben közelébe 4 század székely katonaság fog egybehúzódni, egyszersmind a szászok ispánját, nehogy jelenléte a biztosok működését paralizálja, a főkormányzó bérendelendi Kolosvárra azon oknál fogva is, hogy a minisztérium biztosa vele a szászok miképpeni teljes megnyugtattatása iránt értekezhessék.

E hónapnak 7-én ott ismét gyűlés tartatott a templom előtt, sokan szónokolának mind az unió elleni szellemben azt reájok nézve kötelezőnek nem tartván, mint a híres Rosenfeld, Pap Zsigmond, Benigni, Barnutz s többen; az oláh komité közelebben közülrők többeknek aláírásával ellátott proklamációt bocsáta közre, melyben szintén tagadtatik az elfogadott uniónak kötelező ereje, minthogy aziránt az oláh nép meg nem hallgattatott.

Obrázsa és Mihálcfalván a csend többé nem háborgatott, az említett komité egy hosszas panaszt küldött be, a székely katonáknak némely falukban átmenetelek alkalmával elkövetett erősb kihágásaik iránt, melyben a mihálcfalviak ellentállása azon félelem kifolyásából eredetnek nyilváníttatik, mely közöttök a fennebbi kihágások híre után elterjedett, és ámbár az egész feladás már csak azért is hamisnak tartható, mivel a hivatalos jelentésekkel merőben ellenkezik, vegyesbizottmányi megvizsgálása elrendeltetett.

Másutt sem történtek újabbi kihágások, és az oláhságnak egy része csendesen és békén viseli magát, és nekem most is erős reményem van, hogy az unió szentesítése leérkezte után a szászok is le fognak csendesedni és én a még jelenlegi unió elleni szegüléseket a nemzetiségők felőli és kiváltképpen a bürokráciai hatalmok osszeroskadási félelmők végső agóniájának tekintem és meg vagyok győződve, hogy a szász népnél teljességgel nem általános ezen reakció eszméje, arról mindazáltal, hogy a kitörés ese-

tére a két határőrezrednek bízni nem lehetne, s annak fékezése egyedül a székeleyek által, ha a sorkatonaság elégséges nem volna, lehetne eszközölhető, nincsen különböző vélemény, valamint arról sem kételkedik senki, hogy az oláh ezredeknek a kivihető része Magyarhonba igen jól lenne használható, mert egyaránt nem szítanak sem a szláv, sem a rác elemekhez, jelenben azonban minduntalan szaporodván a Pruth mellett a muszka sereg, a határőrizet nagyobb vigyázatot igényel, mert nem lehetetlen, hogy a muszka önmaga küldöttjei általi felizgatását is használandja Moldáviába ürüggyül, ha csakugyan célja a Pruthhon átszállítani seregeit, és akkor nem Erdély megtámadása ellen ugyan, de a prédára berohanható egyes habár kisebb csapatok ellen a határőrizetet erősíteni szükséges leendő, és a hadifőparancsnok nézete szerint sem lenne tanácsos két batallionnál számosabb katonaságot kivinni mostan Erdélyből.

Hosszasabb értekezéseink közben felmerült azon eszme, mi célarányos lenne Erdélyben s kivált a Székelyföldön önkénteseket gyűjteni toborzás útján, kiket 3-4 ezer főre könnyedén számíthatókat, akár itt a szükség esetében, akár Magyarhonban lehetne használni, azon kötelezettséget azonban nyilván eleikbe adni szükséges s elkerülhetetlen leendne, hogy akárhol Magyarhonban is szolgálatot tegyenek, mert jelenleg is Enyed tájékára néhány századot mint önkénteseket kihozni csak a kormány beleegyezésével gróf Mikes részéről tett azon ünnepélyes ígéret által, mire életet, becsületet és vagyonát lekötötte, sikerült, hogy Erdély határain kívül nem fognának katonai szolgálattételre köteleztetni.

Roskan Theodor nevű moldáviai bojérrel, ki a forradalmak idejében Parisban tartózkodott, megösmérvén, minekutána felfedezte, hogy egypár évvel ezelőtti a fejedelem ellenies mozgalmaknak részese volt, most a további üldöztetéstől tartva hazájába vissza nem mehet, és minekutána gondolkodása irányát s jellemét kiösmertem, hosszasabb értekezésbe bocsátkoztam vele, ki is az aldunai tartományok jelen körülményeit imigyen festé. Fejedelmeik zsarnokságától mindenáron menekedni, szinte mind a muszka protektorság alól igyekezzenek, magasabb szempontbóli törekvéseik a két tartomány egyesítését, mind az ellenállhatási nagyobb és szükséges erő kifejtetésének egyetlenegy módját célozva, most még mindazáltal ennek kivihetése idejét eljöttnek nem találja, miről is teljesen meggyőződött a jelenlegi Európa népeinek viszonyaiból merített Lamartine nyilatkozata által, kitől többek között hallá, mennyire örvend hazánk átalakulásának, azt mint első postáját tekintvén a nagyobbyszerű változásoknak Észak ellenében, a bojér maholnap a határszélekre elutazand és nemzete közelében hatását oda kívánja irányozni, hogy övéit a jelen körülményekre figyelmeztetvén igen óvatosan, készüljenek előre is, de tetteleg teljességgel fel ne lépjenek, míg a kedvező időpont be nem érkezend; fejedelme hajlamáról hiszi, hogy régebben felénk fordula, de mivolta önállása, s maga fenntarthatása tekintetéből a muszkanál találhata csak segedelmet, most már annyira átadá s aláveté a muszka kabinetnek magát, hogy attól akarhatja ellenére sem menekedhetne. Bibeskot nem véli sem annyira lekötöleztetnek, sem oly abszolutista és zsarnoki elvűnek lenni, a szabadság és felszabadulás iránti vonzalmat nem tartja elterjedtnek a nép között, de az előbbkelőknek biztos reményök van, hogy annak idejében a nép teljesen hozzájuk csatlakozand. Oláhországban a reform

eszméi még annyira ki nem fejlődtek ugyan, de terjesztetnek és csak a kedvező alkalom váratik. Nem hiszi, mit minapi jelentésembe érinték a török birodalmi küldöttek alkudozásáról és a muszka részről történt megajánlásáról a megválasztási somma lefizetése iránt, az aldunai tartományokat képeseknek tartja annak díját egyszerre s azonnal lefizetni, ígéretet tőn utoljára tapasztalásairól s az aldunai tartományok jeleni körülményeiről engem, hova hamarébb értesíteni bővebben, ez egyénnek hajlama felénk erős meggyőződéséből és a szabadság iránti lelkesedéséből eredettnek látszik, és bennem erős bizalmat gerjeszte.

Belátván az országgyűlés tagjai, hogy Insbrukból, nem Bécsből érkezendő szentesítése idejéig az unió törvénycikknek, elég idejük van több törvények alkotására is, a minisztérium által formuláztakat is tanácskozás alá vévén, kevés módosítással mind elfogadják, mostan az oláh nép petíciójával foglalatoskodnak, véleményök általános országgyűlési határozata által eszközteni lehető megnyugtatókat.

Az miniszter úr által leküldött proklamációt magyarra lefordítottam s ennek tartalma iránt kötelességemnek tartám egész őszinteséggel bevallani, hogy némely igen nagy általányosságban lévő kifejezései az itteni oláh népet könnyen téveszmékre vezethetné, például ahol mondatik: „átláthatjátok román polgár testvérek, hogy azon földet melyért századokon, ált viaskodva vérünket öntöttük, és melyet Magyarországba egy néposztály, kik nemeseknek nevezettek, úgy nézték mint saját vagyonukat, most a ti örökös és tagadhatatlan birtokotok s a többi,” a nemesek elleni létező ingerültséget nevelhetné és túlságos vágyokat terjeszthetne közöttük mint már jelenleg is szóba jött a népnek szegényebb osztályánál a vágy, felosztani a vagyonosabb úrbéresek földjeit közöttük, és vajon a fennebbi általános kifejezések nem vezethetnék-e a vagyonosabbakat azon gondolatra, hogy a szegényebbek a földesurak s nemesek megmaradandó birtokokból kapják s vegyék ki őket illető részüket, ami majdan az Erdélyben bekövetkező elkülönözésekor az allodiális és úrbéri földeknek nem kis nehézséget gördíthetne elő.

Báró Wesselényi Miklósnak tudtul adám Ön tisztelt rendelvényének követté nem választhatására vonatkozó tartalmát. A kővári főkapitány állását, ami illeti, minekutána az utóbbi magyar országgyűlésen a visszakapcsolandó Részek iránt keletkezett karok és rendek üzeneteiben foglalt s elősorolt adatokat megtekintem, melyek hogy a régi időkben nékie az magyar mágnási táblán ülése volt, bizonyítják és minekutána ezen üzenetet a Főtábla ellenészrevétel nélkül elfogad és a nádori közbenjárást az ország felhasználá, s ennek következtében a visszacsatolás meg is történt minekutána az múlt Erdély országgyűlésen a kővári kapitány az 1791: 9. törvénye szerint mint királyi hivatalos jelen volt, habár más személyben is, mivel Teleki Sándor azóta nevezetett ki, mindezeknél fogva nem tartám célarányosnak tudatni véle követté elválaszthatását, s mind Wesselényi, mind B. Kemény Dienes osztják a nézetemet.

Báró Kemény Dienes jószágára utazott tegnap délután, eddigelé nem vehete magának elég időt halmozott elfoglaltatása miatt a vélemi előértekezésre, többször is valahányszor nála valék, majd mindig tömve találtam szobáját hol küldöttségek, hol or-

szágygyűlési érdeklettek által, a bizottmányi tanácskozmányokban mindazáltal sokszor találkoznánk.

Máramarosi alszolgabíró Jura Györgyöt tovább itten nem használhatom, mert Abo-nyi István aktuáriusommal együtt tegnap visszautaztak mindketten, mert követté kívánják magokat választatni, az elsőbbik kiváltképpen attóli értesülésinél fogva is, miszerint távollétében bizonyos pap izgat maga mellett, kit Mihályi Gábor úr szinte elmellőzhetni óhajt.

A kolozsvári főbírónak maga neve alatt ugyan, de a polgárság egyetértésével a város érdekében beadott nyilváníását azon megjegyzéssel van szerencsém idecsatolni, miszerént általános nézeteit osztom, s kiváltképpen pedig az Egyetem felállítását a magyar elem terjesztése céljából teljes figyelemre méltónak vélem lenni.

Az 1834 országgyűlésre idősb Ugron István, B. Józsiika Miklós, G. Kun Gergely, G. Lázár József, B. Apór József, és idősb G. Bethlen Gábor régibb regalistáknak meg nem történt királyi meghívattatások valamint akkor panaszos felírásokra nyújta alkal- mat, úgy ez jelenleg is megeléguetlenséget idézne elő szinte, mintha a kővári kapitány meg nem hívatna a júliusi köz országgyűlésre.

Közöltetett vélem azoknak névsora, kiket az oppozíció főispánoknak óhajtana, mint- hogy azonban feltűnő vala előttem, hogy 10 közül csak kettő katolikus, oláh egy sem, még bővebben kívánok többekkel értekezni, minekelőtte felküldeném annyit azonban addig is jelenthetek, hogy Báró Kemény Domokost más pályára, a juridicumra kívánják inkább használni.

Többen egy petícionális előterjesztést fognak rövid idő alatt a minisztériumnak Er- dély jelen körülményeiről beküldeni, legalább ebbéli szándékokat előttem ma kijelenték, közleni fogják vélem célzatok, e jelen terhes körülállásban a közbátorság fenntartása, s e tekintetből kikérni a nádornak és minisztériumnak az uniótörvény szentesítése alkalmával azonnali rendelkezéseit kívált a katonai parancsnokságnak teljesen a pol- gári igazgatóságtól függése érdekében.

Fogadja Miniszter Úr hazafiúi tisztelettel párosult őszinte üdvözetemet

Kolozsvart, június 11-én 1848

B. Perényi Sigmond

(H 9 354. Documente, VI. 365–368. p.)

**Perényi Zsigmond miniszteri biztos Szemere Bertalan belügyminiszternek
a románokat történeti jóvátételként elismerő törvényjavaslat
szövegezéséről és várható hatásairól, valamint e törvényjavaslat
mellőzéséről, a Mihálcfalvára vezényelt székely határőrök hangulatáról**

Kolozsvár, 1848. június 15

Belügyminiszter Úr!

Minduntalan tappingatva, mert az itteni ellenkező és túlságos hírek után csak így lehetséges némileg a dolgok állásáról véleményt alapítani, meggyőződtem arról, hogy az oláh nép általános felkeléséről csak két esetben lehetne tartani; először ha a moszka izgatások jelenleg már céloznák az egyesült oláh monarchia felállítását, és a Pruthoz ált közeléinkbe költöznének, másodszor, ha a jobbféle bujtogatásoknak csakugyan sikerülendne a két oláh határ őrezredeket tetteges csatlakozásra bírni a felingerelt oláh néppel a magyarok ellen, mert az ezeken túli szász mozgalmakat mostanig csupán a megbukott kormány illír szellembeni és a szász egyedárus bürokráciai reakciónak tartom, és azoknak az unió tc. szentesítése utáni lecsillapultát jelenleg is erősen hiszem; egyes és erős kitöréseket azonban, hogy utóbbi jelentésemben kifejtett nézeteim szerint az alldiális és úrbéri földek k. biztosság által rögtöni elkülönözése kétségtelenül előidézhetheti, nem tagadhatom, és bármily komolyan és sokat gondolkozom e tárgy felett, csak egyetlenegy mód tűnik fel előttem e veszélyes állapot megelőzésére, ha tudniillik minden a volt jobbágyságok kezénél lévő föld (kivéve a kontraktuálisok által vagy külön szerződések mellett bírt alldiális földeket) birtokokukba hagyatik minden további szolgálat és fizetés terhe nélkül, a közállomány adván kárpótlást e részben is a tulajdonosoknak, és ez intézkedés magyar honra is kiterjesztetne, mert nagy része, hol úrbéri rendezések még nincsenek hasonló helyzetben van. Igaz ugyan, hogy ezáltal a státus adóssága tetemesen feljebb rúgna, de vajon nem áll-e a státus érdekében, kivált jelenlegi körülmények között, mindenáron biztosítani a csendet, melynek felbomlása a földesurakat legnagyobb veszéllyel fenyegeti? És én még ezen állapotban sem változtatnám a vélekedésemet, ha kitöréseket nem idézendne is elő a szóba nem elkülönözés, mert szerintem az ebből tagadhatatlanul eredő elégtelenség az igen számos néptömegnél minduntalan kivált kívülről felhasználandó izgatásoknak erős gyűlékony anyagot nyújtana.

Ezek folytán én nem látom még oly közel, oly valószínűnek s kikerülhetetlennek a veszélyt, mint báró Wesselényi [Miklós] és gróf Bethlen [János], s azért nem is osztom nézeteiket általánosan, hogy mindazáltal a hadi főparancsnok elbetegesedett s elgyengülése miá is, itt nem egészen helyén áll, szinte belátom, fogna-e azonban gróf Haller, kinek becsületes jellemét ösmérem szinte és igen tisztetem, a veszélyes körülményekben helyesen megfelelni a várakozásnak, nem vagyok képes megítélni, egy mobilis katonai csapat minél előbbi felállítását is az egyes kitörések rögtöni fékezhetőre célszerűnek látom, valamint azt sem hozhatom kétségbe, hogy itten jelenleg a közigazgatási rendelvények teljesítése nem éppen szigorúan eszközöltetik, és ezen minél hamarabb segítni erélyes főispányok kinevezése által múlhatatlanul szükségesnek vélem.

Közlötte vélem elmenetelkor b. Kemény Dyenes az ide mellékelt nevek sorát; e tárgyban első észrevételem az, hogy a székely és szászoknál eddig törvényes szokásban volt főnökeik szabad választási jogokat változtatni nagyobb ingerültség nélkül egyedül csak újabb törvény hozatala által sikerülhet, következőleg ezen kinevezésekkel a jövő köz országgyűlésen alkotandó törvényig várni lehetne, mely véleményemet felette sokan osztják; feltűnt továbbá előttem, hogy a 7 volt katolikus főispányok helyett csak két katolikus tétetik ajánlatba, kik között sem oláh, sem unitárius nincs, a mágási rendűeknek pedig egész légiója.

A minisztérium általi hivatalok betöltése amennyire csak a fő cél háttérbe szorítása nélkül eszközölhető, minél inkább népszerűbbé tenni nézetem szerint igen kívánatos, és azok neveit, kik ajánlatba hozattak a mellékleten feljegyzém.

Azon véleményben, hogy Salmen szász ispán jövőre is helyén hagyassék, nincs senki alkalmasabb egyént helyébe a törvény alkotása utáni időre a mostani segesvári szék követénél, Gosz Károlynál [Karl Goos] nem ösmérek, ő jelenleg lelkész, de művelt és kitűnő ész, jelleme is elvei után igen ajánlható, Szász Károly szinte felemlíti b. Eötvösnek [Eötvös József].

Az oláhok petíciója tárgyában a közéleti bizottmányi határozaton túl az idecsatolt törvénycikk formuláztatott és a tanácskozást megelőzve több előkelőbb oláh egyénekkel közölve is volt. Célelles mivoltát mind az oláh nemzetiség felemlítése tekintetéből, mind pedig azért, hogy a román név felvehetése aránt kívánatosabb lenne a köz országgyűlésen alkotni általános törvényt, többekkel együtt belátván hosszabb értekezések után kivált azon szempontból kiindulva, hogy egyesült honnak intézménye inkább a létező nemzetiségek egybeolvadását nem pedig újabbaknak diplomáciai előismerését teszi kívánatossá, figyelve kivált azon következésre is nehogy az oláhok példájára a tót, rác s svábok is szinte külön nemzetiségi állást igényeljenek, ami tagadhatatlanul diszunióra vezethetne, sikerült e dolgot eddigelé odavezetni, hogy törvény ne alkottassék, és az oláhok némi megnyugtatósokra téendő az ügyneveztetni szokott protokollációban is se a nemzetiség, se a román név felvétele meg ne említettessék, hanem egész általánosságban amennyire petíciójuknak az úrbéri felszabadítás által elég nem tétetett a jövő köz országgyűlés határozata alá hagyassék, amennyiben pedig a szászok ellenében követeléseiket tárgyzná, bíró eleibe tartozandónak nyilvánítottassék; ilyen határozat céloztatik a szászok arányában is hozatni sajátos állásukhoz alkalmazva.

A haza szükségait pótlendő adakozások gyűjtése itten is folyamatban van, e tárgyban azon körülményt véltem felemlítendőnek, miszerént itten is találkoznának kisebb summák kölcsönzésére hajlandók, ha a minisztérium részéről némely itteni pénztárak a kölcsönpénz átvételére felhatalmaztatnának, és e részben biztos rendszabályok tétetvén, ezek a közönséggel tudatnának.

Gróf Teleki László és Domokos uraktól tegnap két értesítést vettem, egyiket a szebeni követek állásáról, kiket a szebeni kamarilla, mert az unió mellett szavaztak, visszahívni szándéklott; ők tehát hazamenvén öszvehívták a szebeni polgárokat, és Schmidt Konrád szónoklatának sikerült a polgárság bizalmát továbbra is megnyerni, és már útba is lennének visszafelé, és hogy ottan jelenleg az oláh komiténak hatása igen

csökkent volna, a másikat mint a székelyek közti katonai fegyelem hiányának bizonyosságát tartom figyelemre méltónak. Midőn ugyanis Mihálcfalváról a vizsgálat után visszaindulóba vala a székely katonacsapat, egy közvitéz kiállta a sorból és meg nem elégedve a 8. c. [konvenció] krajcár napidíjjal, 12 krajcárt követelt, az őrnagy megfejtvén előttük miképpen hatalmát haladná a kormány rendeletén túl terhelni a népet, megnyugtatósul átajánlá katonáinak azon 30 pengő forintjait, melyek részére járulnának, ekkor egy káplár állott elő, s bé nem elégedve a parancsnok ajándékával szinte 12 krajcárokat követelt, kit, a tiszta általi megdorgálás után engedelmeskedve a sorba visszaállott, közös éljenzéssel fogada a katonaság, innen gróf Béldy [Béldi Ferenc] királyi biztos után kellett volna e csapatnak Abrudbánya felé és Hunyadba indulni, az őrnagy nyilvánítása következtében azonban, hogy katonai ünnepnap, kik zsoldárral szoktak foglalatoskodni, bizonyosan nem fogadták el indulási parancsát, a Bianki [Bianchi] ezredből kelle katonaságra rendelni.

Megyémből igen kellemetlen tudósítást vettem, melyet azon megjegyzéssel terjeszttem elő, hogy célszerűnek láttam az alispán erélyes fellépése által odamunkálni a megye bizottmányi ülésben, miszerint egy általános segedelmezés határozatna meg kinek-kinek földbirtokától, mert hacsak néhány krajcárok is vettetnének ki egy holdra, mégis nevezetes somma folyhatnak bé, igaz hogy Ugocsa szegény állapotától keveset reménylhetni, hol a földesurak az úrbéri törvény által tetemesen károsultak, de mégis tagadhatatlanul bizonyítja a fennebbi jelentés a majdnem általános hideg és vétkes részvétlenséget, mi lelkembe megszorította.

Van még amaz jelentésből egy említenem való, báró Perényi Gábor volt főispányi helyettes követsége melletti izgatás a múlt országgyűlési követ, ifjabb Újhelyi Sándor ellenében. Még a megyében létemkor hallván e célzatot, tartózkodás nélkül többeknek nyilvánítám ellenvéleményemet, mert bátor, tiszta jelleméről meg vagyok győződve, és mint közel rokonomhoz barátságos érzéssel viseltetem, de az országgyűlésre küldését sem nehéz beszédére, sem a múltban tanúsított némely elveire nézve célszerűnek nem tartom.

Abonyi István megválasztása nem tudom, ha időközben a Királyi Táblához történt kinevezése által nem fog-e nehézségre találni, egyébiránt úgy vélem, hivatalával egybeférhető lenne.

Másik, ugocsai ügyvédeimtől vett tudósításban arról is értesültem, hogy az orosz és oláhok általában vonakodnak a nemzeti őrsereg szolgálatjától, és hogy az ottlételemben ajánlkozók és már katonai fordulatok gyakorlatában lévők is egyrészen szétszlottak volna, egyébiránt összeíratásuk épp most van folyamatban, Rákóc helységben a küldöttség is gorombasággal illeteték, és a nép papjainak sem hiszen, Rakasz helységben azzal fenyegetőztek, hogy ha fegyver adatik kezeikhez először is földesurak ellen használandják, Munkács és Ungvár közt az oroszok már zavarognának, és Szigetről egy század gyalog katonaság küldetett kettőztetett marsban Munkács felé egyenes vonalban, Ugocsába jelenleg semmi katonaság nincsen, szükségesnek tartom az alispányi jelentésben foglalt körülmények után is legalább ½ századnak Nagyszőlőstre léendő rendeltetését, mert ha Bereg zavarog, az olthatatlanul ált terjed Ugocsába is, ahol a

nép vágyai eléggé túlfeszítvék, és ahol a nemzeti őrsereg jelen állása a csend megőrzése s helyreállítására semmi biztosítékot nem nyújthat.

Az általam megemlített moldovai egyénnek a nálam hagyott adresse szerint neve Theodor Reschkan, elutazás előtt nálam lévén ismételte, mit róla közelebb feljelenték, és ha csak minden emberi ösméretem nem csal, benne bízni lehet, jónak láttam mindazáltal a főkormányzót értesíteni arról, hogy ő mostanság a gimesi passzus közelében kíván tartózkodni s vigyázni a hazájában mozgalomokra, és érintkezésbe jöhetni honatársaival, nem lészen felesleges működéseit mégis szemüggyel tartani.

Jordán bujtogatónak befogatása sikerült, a mihálcfalvi vizsgálatok nyomán alig lehet kétkedni, hogy az ottani kitörés az oláh komité tagjai általi biztatások kifolyása lett legyen.

Számításunk szerint tegnap éjszakára vártuk az unió szentesítésének Innsbruck-bóli megérkezését, ez ha késni talál, az izgatások minden bizonnyal terjedni fognak. Most bizonyos Pomne [Aron Pumnul] nevezetű unitus pap, Balázsfalván bölcsekedési tanító mondatik Fogaras vidékén izgatni az oláh népet.

A Szebenbe küldött kormányzati biztosok még nem küldének jelentést az ottani tapasztalásaikról, mint szinte a szász ispán sem érkezett meg Kolozsvárra.

Fogadja Ön hazafi tisztelettel párosult őszinte üdvözetemet.

Kolozsvárott június 15-én 1848.

B. Perényi Sigmond

(H 9 355)

Perényi Zsigmond miniszteri biztos Szemere Bertalan belügyminiszternek az erdélyi kedélyek megnyugvásáról és további megnyugtatótatásának módozatairól, a nádor erdélyi körutazásának várható hatásáról

Kolozsvár, 1848. június 16.

Belügyminiszter Úr!

Szöllősi úrral mai értekezésem után még inkább meg erősödtem véleményemben, hogy a jelen körülményekben nem lehet az oláh néptömegek kitörésétől tartani, habár a bujtogatók folytonosan működnek is közöttük; a szászok kiknek szebeni vissza hívott, de ismét meg választott követjei már vissza is érkeztek, hírére a Királyi Biztosok ki küldetésének nagyot csendesedtek (e nép a tüzes gesztenyét maga kezével ki nem kaparná) és a balásfalvi oláh komité is szétoszlott ama hírre, másodelnöke azonban, Barnutz, jelenben a második oláh határőrezrednél mondatik bujtogatását folytatni. Papp Sándor, egy veszélyes, elszánt, bátor egyén eddig talán kézre is került.

Mindezek után jóllehet én jelentéseim folytán erősebb kitörésektől mindaddig nem tartok, míg a törvény javaslatába hozott majorság és úrbéri földek rögtöni elkülönözése meg nem kezdetik, ha csak utóbbi jelentésem esetei elő nem állanak, annyit mind-

záltal bé kell vallanom, hogy Erdélynek jelen állása, hol a külön érdekelt lakosoknak kedélyei túlságos vágyok által is erősen felizgatvák, hol a jövődöröli kétkedés igen elterjedett, hol a nagy szám aggasztó elcsüggedésben remeg, a kormánynak a nép lecsendesítése és megnyugtatólásáról gondosságát komolyan igényli.

Ennek legbiztosabb módjáról tanakodván, összpontosult meggyőződésünk fenséges teljeshatalmú nádorunk személyében, kinek idejövetele kivált az unió megszentése alkalmával, és kevés idő alatti körutazása csilhatlanul oly hatással lenne a közcsend biztosítására és a népek megnyugtatólására, hogy még az idegen izgatások sikerét is megtörné. Erdélyben a nép hű ragaszkodást érez az uralkodóház iránt. Királyunk teljes hatalmazottjának a vérének, és itten is erélyes emlékezetben élő volt nádorunk fiának megjelenése lerombolná a bujtogatók minden ámitásait, a százszoknál a megbukott kormány működését paralizálná, a székelj nemzetet, a harcias férfiakat magasztosan lelkesítené, a magyar erősítve látná állását, a nemesi rendet kiékítené a parancsoló körülményekkel, az elcsüggedteket felbátorítaná, a beligazgatást mind felülről, mind alólról tevékenységre buzditaná, szóval oly hatást gyakorolna, mely Erdélynek normális állását idézendné elő.

Jól tudom ugyan, hogy nádorunknak minden idejét betöltik fontos foglalatosságai, de Erdélynek állása is komoly, és ha e kétes helyzetből néhány napok feláldozásával ki lehet ragadni, mi hogy sikerülend, bizonyossággal merem állítani, az unió nagy eszméje elve felszólal Erdély mellett, a nádor idejövetele mellett leírhatatlan lenne Erdély minden rendű lakosinak öröme, teljes a nádor meglelégedése, nevededne felettebb kormányának s a minisztériumnak hatása, és magyar honunk testvérebe, Erdélybe erős támaszát találhatná, mit tőle jelen állapotjában nem reménylhet.

És mivel meggyőződéseim szerint s tapasztalásaim után a javaslatom gyorsabb és tartósabb sikert biztosít, egy bár számos sorkatonasági csapat iderendelésénél s alkalmazásánál, méltóztassék Miniszter úr merészségemet menteni, hogy avval szorgos idejét terhelem.

Fogadja teljes s őszinte hazafi tiszteletemet.

Kolosvárott, június 16. 1848.

(H 9 413. Documente, VI. 560–561. p.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Szőcs Sebestyén: *A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban*. Budapest, 1972.
- Miskolczy Ambrus: *Társadalmi és nemzeti kérdés az utolsó erdélyi rendi országgyűlésen*. Századok, 1979. 5. sz. 851–883. p.
- Miskolczy Ambrus: *Erdély a reformkorban (1830–1848), Erdély a forradalomban és a szabadságharcban (1848–1849)*. In Erdély története III. Főszerk., Köpeczi Béla. Szerk. Szász Zoltán. Budapest, 1986, 1987, 1988. 1193–1424. o.
- Egyed Ákos: *Erdély 1848. évi utolsó rendi országgyűlése*. Marosvásárhely, 2001.
- 1848 – *A szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták*. Deák Imre (összegyűjtötte és szerk.) Budapest, 1943.
- Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania. IV.* Szerk. Ștefan Pascu. București, 1988.
- Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania. V.* Szerk. Ștefan Pascu. București, 1992.
- Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania. VI.* București, 1996.

A tanulmány az ELTE BTK Román Filológiai Tanszékének műhelyében, a 128 151 sz. NKFI-pályázat keretében készült.

Régi forma új közegben. Perényi a forradalom és szabadságharc felsőházának élén

Perényi Zsigmond báró a magyar történelmi emlékezetben házelnökként maradt meg leginkább, aki a polgári Magyarország alapjait megteremtő törvényhozás legmagasabb rangú mártírja lett 1848 vértanúinak panteonjában. Sajnálatos módon napjainkra az egyik legkevésbé ismert még az országgyűlési vértanúk között is, pedig korának egyik legismertebb politikusa volt, akitől kortársai az elismertséget sem tagadták meg. Politikai pályája nemcsak Kossuthénál, vagy Batthyány Lajosénál húzódott régebbre, de kezdete még Széchenyi István legendás 1825-ös országgyűlési fellépését is megelőzte. Ehhez képest a köztudatban a házelnök-mártírság uralja Perényi emlékezetét, s legfeljebb a reformkor iránt mélyebben érdeklődők körében kerül szóba pozitív szerepe – nem ritkán legendával vagy félreértéssel körítve – Kossuth Lajos politikai perében. Ilyen félreértés egyébként házelnöki szerepe is, amihez már nemigen kötnek konkrét politikai tevékenységet. Ezért bevezetőként le is kell szögezzük, Perényi Zsigmond báró voltaképpen nem házelnök volt, hanem a felsőház másodelnöke, aki az elnök távollétében vezette az 1848-49-es forradalom és szabadságharc magyar törvényhozása második kamarájának üléseit, illetve szervezte annak tevékenységét. Igaz, ez a felsőház működési idejének legnagyobb részére kiterjedt, s a szabadságharc kibontakozása szempontjából leglényegesebb időszakot teljesen kitöltve, 1848 decemberétől folyamatos volt. Azonban a folyamatos ülésezés a felsőházra már korántsem volt jellemző, politikai súlya pedig a képviselőházhoz képest elenyésző volt. Maga a házelnökség a felsőházban így sokkal inkább elvi, mintsem gyakorlati jelentőséggel bírt.

A köztudat mégsem téved nagyot, mert Perényi hadbírószági elítélésében ez a házelnöki szerep volt a legjelentősebb. A megtorlás irányítói szimbolikus jelentőséget tulajdonítottak a forradalmi törvényhozás megbüntetésének, s a kézre

került politikus – különös tekintettel a Függetlenségi Nyilatkozat aláírására – erre a célra tökéletesen megfelelt.

A modern parlamentarizmus megszületésének jogi szabályozására szolgáló 1848. évi IV. törvénycikk tulajdonképpen érintetlenül hagyta a rendi országgyűlésektől megörökölt felsőtáblát. Az áprilisi törvényekre olyannyira jellemző jogki-terjesztéssel élve nem csorbította a feudális Magyarország rendi országgyűlésében képviselettel bírók addigi jogait, így a korábbi felsőtábla lényegében komolyabb változtatás nélkül megmaradt az országgyűlés egyik kamarájaként. Csupán összetételében módosult valamelyest, és az elnökség tekintetében került sor változtatásra.

Az összetétel módosulását azonban nem törvénnyel kényszerítették ki, hanem a gyakorlati élet hozta magával. Az országgyűlésektől magukat addig is távol tartó született főrendiek, akik egyébként az arisztokrácia túlnyomó részét (kétharmadát, időnként háromnegyedét is) kitették, a számukra idegen forradalmi hangulatú országgyűlés munkájában még kevésbé kívántak részt venni, mint a rendi előjogaikat biztosító korábbiakban. Pedig az országgyűlési meghívóleveleket ugyanúgy megkapták, mint előző évben. Szemere Bertalan belügyminiszter külön gondot fordított az 1847. évi országgyűlés meghívási rendjének pontos betartására, nehogy azzal vádolják a hatalomra jutott ellenzékét, hogy politikai ellenfeleiket megfosztják parlamentáris lehetőségeiktől. Mégis mintegy harmadával kevesebben gyűltek össze az új országgyűlés július 5-i megnyitására a főrendek, és számuk ezt követően csak csökkent, 1848 őszétől kifejezetten meredeken. Ezáltal megnőtt a befolyása a felsőház születési előjoggal nem rendelkező tagjainak, akik tisztségük, betöltött állami funkciójuk révén voltak a felsőház tagjai.

Legnagyobb részük abból a főispáni karból került ki, amit a forradalom győzelme után a Batthyány-kormány már a polgári átalakulás híveiként számontartott politikusokból nevezett ki. Természetesen közöttük is voltak arisztokraták, többnyire a reformkori liberális főrendi ellenzék fiatalsága, mint Andrássy Gyula, Csáky László és Erdélyből Teleki Sándor grófok, de az üléseken a köznemesek közé tartozó új tagok, így Beöthy Ödön, Újházy László és Hunkár Antal játszik majd meghatározó szerepet. A felsőház gerincét mindenesetre az a 40 főispán alkotta, aki a Debrecenbe történő átköltözésig többé-kevésbé rendszeresen megjelent az üléseken, ha csak törvényhatósági vezetői feladatai, vagy kormánybiztosi kinevezése nem szólították el, mint például Jeszenák János báró, nyitrai főispánt. Új egyháznagyok kinevezése is ezt a tendenciát erősítette. A kormány előterjesztésére az uralkodó június 27-én nevezte ki az 1847 óta üres két érseki székre Hám Jánost és Lonovics Józsefet, csanádi püspöknek pedig Horváth Mihályt. Utóbbi mindvégig a forradalom győzelméért munkálkodott, ezért a megtorló hatalom az emigrált történetíró in effigie felakasztással büntette az országgyűlés mártírjainak kivégző helyén, az Újépület melletti fapiacon. 1848 végéig a különben konzervatív nézeteket valló két új érsek is részese volt a felsőház üléseinek, Lonovics kifejezetten aktív hozzászóló volt, különösen a kárpótlási

ügyekben. Kemény megtorlás is érte emiatt. Nemcsak a júniusi kinevezéseket érvénytelenítette a győztes hatalom, de Lonovicstól még a püspöki méltóságot is elvették, példátlan módon kierőszakolva a lemondását.

Megállapítható tehát, hogy a polgári Magyarországot megalkotni igyekvő törvényhozás felsőházának a szerkezete ugyanaz volt, mint a rendi országgyűlés felsőtáblájáé. Itt voltak majdnem teljes létszámban – legalábbis őszig – az egyházmegyes főpapok, látványos távolmaradással csak a szerb nemzeti mozgalom szításában élenjáró görögkeletiek tüntettek, illetve a horvátok megjelenését lehetetlenítette el Jellačić. 1848 szeptemberéig még a román ortodox egyházfő, a későbbi erdélyi román felkelést szervező Andrei Saguna is részt vett az üléseken. A világi főméltóságoknál még jobb volt a részvételi arány kezdetben. A forradalommal már tavasszal nyíltan szembeforduló horvát bánt kivéve a számvetésből, 12 zászlósúrból csak egyetlen maradt távol, a magyar nemes testőrség kapitánya, amit végső soron még magyarázni is lehetett. Gróf Vécsey Ágoston lovassági tábornok, egyik aradi vértanúnk édesapja ugyanis udvari szolgálatot végző hivatásos katona volt. (A polgári átalakuláshoz és különösen a fia sorsához való viszonyulása azonban nem hagy kétséget bennünk valós szándékait illetően.) Ketten ugyan csak néhány nyári ülésen vettek részt, de a zászlósúrak harmada, 4 fő az év végéig részt vett a felsőház munkájában. Közülük a két Mailáthot még Debrecenben is igazoltnak vette a távolmaradók ügyében döntő választmány. Az is igaz viszont, hogy a felsőház munkájában kezdetben még részt vett zászlósúrak köréből került ki a leghírhedtebb muszkavezető is, a főajtónálló-mester Zichy Ferenc gróf személyében. A hivatalviselők (főispánok) jelentek meg a legtöbben, és létszámuk leolvadása az előző két csoportnál jóval csekélyebb volt a későbbiekben. A született mágnások, akik pedig a reformkor végére kialakuló főrendi ellenzék bázisát adták, már jóval kisebb arányban jelentek meg. Illetve megjelentek számosan, de már a hivatalviselők körében, amint azt a fentiekben jeleztük. Tehát egyértelműen súlypont-áthelyeződés történt. Ebből a csoportból így a több mint 400 meghívott arisztokratának alig negyede jelent meg a nyári pesti üléseken, ami különben nagyjából megfelelt a rendi országgyűlések gyakorlatának. Számuk azonban ősztől olyannyira meredeken kezdett zuhanni, hogy kéttucatnyian maradtak 1849-re. Ezeknek a fele is leginkább csak az eltávozási engedélye eszközésére jelent meg egy-két alkalomra Debrecenben. Hat-nyolcnál többen egyszerre egyetlen ülésen sem voltak. Az is igaz viszont, hogy ebből a körből eredt a hadseregbe álló felsőházi tagok szinte mindegyike. Hasonló volt az arány az erdélyi regalistáknál, amely csoportot nem csak mágnások alkották. A 108 meghívottból 23 jelent meg. Sokkal rosszabb volt a helyzet a honosított főrendiek, az ún. indigenák körében. A 87 meghívottból mindössze 9 jelent meg a felsőházban (Debrecenben már csak hárman „kukkantottak be” egy-egy ülésnapra).

A házelnökség kérdése érdekesen alakult, és az ország számára sorsdöntő törvényalkotó lázban égő március végi napok egyik legizgalmasabb vitáját eredményezte. A felsőtábla az országgyűlésről szóló törvényjavaslat láttán megnyugod-

va konstataulta jogkörének csorbitatlanságát, s ebből azt a véleményt alakította ki, hogy lényeges változás híján a tanácskozásait évszázadok óta vezető nádor maradjon az elnöke. Ez István főhercegnek kapóra jött, hiszen így befolyásolhatta, sőt ellenőrzése alatt tarthatta az új törvényhozásnak legalább az egyik felét. A március 21-i ülés végére megérkező kinevezett miniszterelnök, Batthyány Lajos gróf nemcsak felismerte ennek a veszélyét, de elképedve látta azt is, hogy a formálódó polgári rendszer alapját jelentő hatalmi ágak szétválasztására akarnak fittyet hányni a felsőtábla konzervatív hangadói. Azonnal szót kérve kifejtette, hogy a nádor egyszersmind királyi helytartóként, sőt a legutolsó uralkodói kéziratban foglaltak szerint egyenesen alteregóként a végrehajtó hatalom legfőbb letéteményese lett Magyarországon, ezáltal a törvényhozás egyik fórumát nem vezetheti. Ezt követően lángolt fel igazán a vita, amelyben Majláth György országbíró, a nádort rangban elsőnek követő zászlósúr kardoskodott leginkább a nádor elnöksége mellett. A miniszterelnök úgy vélte „ebből nagy baj lehet, ezt előre mondom”. A számos hozzászóló között Perényi nem csak elfogadva, de a leg hatásosabb okfejtéssel támasztva alá Batthyány érvelését, a nádor elnökségével szemben foglalt állást. Maga a nádor öltöztetett, elsősorban időt szeretett volna nyerni és az elnökségét ellenzők megnyugtatóra kijelentette, hogy házelnökként „a felelős minisztérium hatáskörét soha csonkítani nem fogom”. A probléma elvi alapját azonban nem érintette, és csak homályosan utalva felhatalmazása teljhatalmára, úgy vélte legjobb lenne elhalasztani a felsőtábla állásfoglalását a kormány hatáskörét szabályozó törvényjavaslat szövegének megismeréséig, mert „arra nézve, vajon szükséges-e, ha szinte a fels. kéziratban kijelentett hatalommal felruházva vagyok is, miképp elnökségemre nézve változás történjék, ő felsége által Bécsben semmi sem mondatott”. Batthyány azonban nem tárgyalt, és a dolog eldöntésében alapvető fontosságúnak tartotta István főherceg határozott válaszadását arra vonatkozóan, hogy az uralkodó március 18-án hozzá intézett kéziratában „bennfoglaltatik-e azon teljhatalom, melynek kivívására iparkodtak az országos Rendek, vagy olyan-e tartalma, mint most itt magyaráztatott”. Az országbíró segített az egyértelmű választ továbbra is kerülő nádoron a vita folytatása másnapra halasztásának javaslatával, amit az sürgősen meg is szavaztatott a konzervatív többséggel. Március 22-én aztán a köztudottan aulikus Károlyi Lajos gróffal elmondott, az alsótáblától átküldött törvénysszöveg helybenhagyására vonatkozó javaslatra reagálhatott István főherceg. Tekintélyét immáron megőrizve nyilatkozhatott az előző napi kérdésről, hogy mivel „a királyi válasz tartalma szerint hazánk kormánya ő felsége távollétében reá ruháztatott”, így „teljes hatalommal is él”. Sajnálattal látja, hogy a honatyák egy része összeférhetetlennek tartja ezzel a hatalommal a házelnökségét, ezért nem kívánja az alsótábla szövegének a módosítását.

Így született meg az április 11-én szentesített országgyűlési törvény felsőházi tisztségekre vonatkozó 7. §-a: „Elnököt és egy másodelnököt a főrendi táblához, a tábla tagjaiból, Ő felsége nevez ki, de jegyzőit, szinte saját tagjai közül titkos

szavazás útján a tábla maga választja.” Ennek értelmében V. Ferdinánd magyar király június 26-án – nem véletlenül, és igazi kompromisszumként – a fentiekben bemutatott vita két ellentétes oldalán álló hivatalviselő főrendit nevezett ki a felsőház élére: elnökként Mailáth György országbíró, másodelnökként báró Perényi Zsigmond ugoccai főispánt. Mailáth kinevezése elsősorban konzervatív nézeteinek és megingathatatlan udvarhűségének szolgált, de megfelelt a rendi hagyományoknak is. Ha már – a polgári állam megteremtését fő feladatának tartó felelős magyar kormánynak a hatalmi ágak szétválasztását alapvető fontosságúnak tartó véleményét respektálva – a királyt helyettesítő nádort nem lehet a törvényhozás fejévé tenni, legyen az a rangban következő főméltóság, az országbíró. A másodelnök kinevezésénél azonban már egészen más szempontok érvényesültek. Itt a polgári átalakulás híveinek tett uralkodói gesztusról volt szó egy liberális gondolkodású, nemzeti elkötelezettségű politikus megbízásával, aki már az országgyűlési törvény márciusi felsőtáblai vitáján határozottan kinyilvánította – az uralkodóház tagjával szemben is – világnézetét a főrendi naplóban így rögzített szavaival: „Miután parlamentáris rendszert óhajtottam, annak természetével meg nem egyeztethető, hogy oly nádor, ki egyszersmind alkirály, országgyűlésen elnökséget viessen.” Perényi ráadásul minkét tábor számára megfelelt, politikai elvei megfontolt, higgadt, és a politikai ellenfél érveit is figyelembe vevő tálatásért a konzervatívok körében is tisztelték. Mint ahogy a két politikus is kölcsönös tisztelettel viszonyult egymáshoz, nem is fordul elő majd közöttük semmilyen torzszalkodás törvényhozási hivatalviselésük alatt.

A törvény a folyamatosság biztosítására az országgyűlés évenkénti ülésezteséről rendelkezett, s egy-egy országgyűlési ciklus időtartamát 3 évben szabta meg, a felsőház két vezetőjének, az elnöknek és a másodelnöknek a kinevezése így 3 évre szolgált. Mindazonáltal benne volt a levegőben a politikai rendszer olyan mértékű átalakításának az igénye is, amely elveti a felsőtáblának gyakorlatilag a polgári törvényhozásba történő átmentését. Ezt ugyan a politikusok döntő része (még a liberális oldalon is) elfogadhatatlannak tartotta, de a közvélemény, főleg sajtóban megjelenő cikkek formájában komoly hangot adott neki. Perényinek így nem volt egyszerű megtartania politikai közmegebecsültségét. Ennek sikerére jellemző, hogy a szeptemberi válság kezdetén a hatalom megragadásával kacérkodó István főherceg benne látta azt a törvényhozási vezetőket, akire rendkívüli hatalma gyakorlásában támaszkodhatna. Bécsbe titokban eljuttatott levelében úgy vélte, hogy a kormány várható lemondása miatt magához kell ragadnia a hatalmat, különben „maga a törvényhozó testület fogja bitorolni, amire a francia forradalom adja a példát”. Ezért Perényire és Vay Miklós báróra kormány-szerv-irányítási pozíciót kíván bízni, mert ők „nyugodt felfogásban képesek működni”.

Meglepő a felsőházzal kapcsolatosan megmutatkozó kettősség a liberális Vukovich Sebő és a Pesti Hírlapnak az országgyűlés megnyitásáról tudósító írásának hangvételét összehasonlítva. A forradalom későbbi minisztere így vélekedett az

új törvényhozási berendezkedésről: „Kétségtelenül a főrendi tábla tekintélye s nemzet előtti hitele növekedett, és sajátságos körülmény gyanánt említjük, hogy az 1832-es országgyűlés alatt, midőn a democraticus elveknek alig csírája lehetett még a magyar közélet mezején, a főrendi tábla eltörlése az előrehaladottabb hazafiak egyik jelszava volt, midőn most, a néperdek erős meggyökerezése korában e kívánságnak hangja sem volt hallható.” A Pesti Hírlap viszont kifejezetten fanyalgott az új országgyűlés megnyitását a népképviselő születéseként ünneplő lelkesedése közepette.

„A redoutteremből, a képviselők házából a múzeumba, az antiquitások gyűjteményébe vezetjük olvasóinkat. Itt ülnek a főrendek. Minő ellentét. Amott népképviselők, itt rendek és pedig főrendek. Mily anachronizmus. Azonban legyünk türelemmel kis ideig. Nemzeti létünk van kérdésben. Ha ezt biztosítottuk, aztán folytassuk az építést, az újabb kor szelleme szerint; vessük le az elkorhadt tetőt az új épület díszes falairól. Ily gondolatokkal, ily kedélyhangulatban léptünk a főrendi tanácsterembe. Csoda-e, ha e hangulatban különösen hatott ránk minden. A halál jelenségeit láttuk a tagok erőltetett vidámságában. A szokatlanul csendes társalgást csak Beöthy és Wesselényi erődús hangjai tették kissé zajosabbá. Midőn ők is elhallgattak, úgy tetszett, mintha egy halottas ágy körül gyülekeztünk volna, azon különbséggel, hogy a beteg mellett nem láthatánk könnyűs szemeket, s az orvosokban nem látánk igyekezetet dacolni a kor hatalmával.”

A képzavaros tudósításban nem véletlenül nevesítették Beöthy Ödönt. A bihari főispánként helyet kapó politikus már alakuló ülésén felvetette a felsőház reformjának elkerülhetetlenségét. Az első ülések vitái leginkább ekörül folytak, miközben Újházy László sárosi főispán javaslatára a méltóságos főrendi tábla helyébe az egyszerű felsőház megnevezés lépett. 1848. július 6-tól a kezdeti berzenkedés ellenére ez lett a magyar országgyűlés második kamarájának a hivatalos neve. Ezekben a vitákban Perényi sajátos módon nem nyilatkozott meg. Végül július 8-án fogadták el Szemere belügyminiszter jelenlétében (és hathatós támogatásával) Beöthy előterjesztését a reform szükségességéről. A főrendek súlyának csökkenését mindennél jobban mutatja, hogy a reform részleteinek a kidolgozását, beleértve annak mélységét és időpontját a kormányra, vagyis a végrehajtó hatalomra bízta. Szó szerinti változatában szavazták meg Beöthy javaslatát: „felhívni a ministeriumot, hogy a felsőház új alapon rendezése iránt, a kor igényeinek megfelelő javaslatot terjesszen elő”. Jellemző, hogy a törvényhozó kamara sorsát alapvetően befolyásoló kérdésre az „újoncok” keresték a megoldást, a régi főrendiek egészen passzívak voltak. Ez különben általánosságban is elmondható, még a polgári átalakulás híveiként számontartott, liberális gondolkodású fiatal arisztokratakról is. A miniszterelnök képviselőiben megjelenő Széchenyi István gróf megbotránkozva jegyezte le az augusztus 18-i 10 órakor kezdődő ülésről: „Andrássy Gyula és társai 11 körül jönnek meg álmosan”. – Az arisztokrata életritmus, főleg fiatalon, nehezen igazodott a délelőtti ülésezéshez...

Perényi ebben az időszakban higgadt közvetítő készségével sikeresen háritotta el a viták öncélú politikai érdekek kiszolgálására szolgáló elfajulását. Részben ez vezethetett a felsőház visszafogott diskurzusaihoz, a politikai viták nyugodt hangvételű lefolytatásához. A dolog igazán értékes a képviselőház ingerült hangulatából fakadó zsvaj ismeretében válik, ami egy sajtótudósító szerint akkora, hogy a belépő idegen „azt gondolná, hogy felül a karzaton van a képviselők terme, s lenn a képviselők termében a karzat”. Még a képviselők közül is méltatlankodtak: „a gyűlésünkön magán is oly ingerültség, egymás elleni agyarkodás kap inkább-inkább erőre, melyet alig láttam gyülekezetben”. A másodelnök készséggel dolgozott a házelnök keze alá, ami azzal az előnnyel is szolgált, hogy Mailáth esetenkénti időhúzó próbálkozásait feltűnés nélkül el tudta háritani. A radikálisabb természetű, szókimondó felsőházi tagokat is mérsékletre tudta bírni, így az országgyűlésnek ebben a kamarájában nem tapasztalhatta a sajtó azt, amiről a másikat illetően így tudósított: „vannak emberek, kik csupa ellenkezési viselkedésgből a legsürgetősb dolognak is útját állják, kik jó tudóvel lévén megáldva a teremttől, egy ülésben 8-10-szer is szónokolnak”.

A képviselőháztól átküldött törvényjavaslatok megvitatása pedig leginkább a gyorsaságot kívánta meg, hiszen csak mindkét ház egyetértésével lehetett azt az uralkodóhoz szentesítésre küldeni, hogy törvényerőre emelkedhessen. A szöveg értelmezése körüli vitát a kellő dörzsöltséggel párosuló ellenzéki szándék a végtelenségig elhúzhatta volna, aminek ellenszeréül kis létszámú házbizottságok terjesztették a szöveg gondos tanulmányozását követően elfogadásra, vagy helyenkénti módosításra vonatkozó véleményüket a felsőház elé. Perényi ebben a tevékenységben már főszerepet játszott. Szinte mindegyik választmányban helyet kapott, és rendszerint ő szerkesztette meg, majd adta elő a felsőház döntésének szánt javaslatot. Már július 14-én sor került az első ilyen feladatra, és a trónbeszédre adandó válaszfelirat megszerkesztésére választott házbizottság tagjaként 21-én ő adta elő a rövid vita nyomán egyhangúan elfogadott határozatot. A képviselőházihoz teljesen hasonló tartalmú szövegből jól kitűnik Perényi gondolkodása és a forradalmi változásokkal való azonosulásának mértéke, ami határozott kompromisszumkészséggel társult.

A felirat, miközben sajnálkozik az uralkodó távolléte miatt, az itáliai háborúnál is fontosabb problémának nevezi meg az ország békéjét megzavaró mozgalmakat. Perényi szavai emelkedettek a határozott kijelentésben: „a nemzet becsületét, a magyar szent korona épségét, bármi veszély ellen életünkkel s vagyonunkkal megvédeni készen állunk”. Ezeket a veszélyes mozgalmakat élesen kettéválasztja, s míg a horvátokkal törekszik az ellentéteket békés úton kiegyenlíteni, a birodalom szuverenitását is fenyegető szerbeknél kész „példátlan elbizakodottsággal terjengő lázongásoknak haladéktalan megsemmisítését eszközölni”. Aggasztónak véli ugyanakkor az itáliai problémát, ami, lám, háborúhoz vezetett, de hajlandó „erőteljesen hozzájárulhatni” a birodalom háborús erőfeszítéseéhez, ha „megzavart belbékénk felsége királyi hatásának mérlegbe vetése által helyreállhand”.

A biztonság kedvéért még hozzáfűzi, hogy a probléma kiegyenlítését kell keresni, amelynek „a trón méltóságával és igazaival egyeztethető alkotmányos szabadság elve szerint” kell megtörténnie! Ezzel kapcsolatban alakult ki a legélesebb vita, Újházy ugyanis radikálisabb szövegezést kívánva be akarta szűrni „az európai polgárosodás érdekének egyiránt megfelelő béke általi megszüntetését igen óhajtjuk” szövegrészt. Wesselényi és Andrássy érveinek hatására azonban a ház ezt elvetette, és Mailáth megvédte Perényi szövegezését.

Ennél is nagyobb jelentőségű volt közreműködése az újoncozási törvény felsőházi elfogadásában. A képviselőházban oly sokáig húzódó és késhegyig menő vitákat, sőt párbajt hozó eljárás után a Perényi által előadott házbizottsági véleménynek köszönhetően meglepően hamar döntésre jutottak a képviselőházi határozat elfogadása vonatkozásában. Hiába került rekordgyorsasággal az uralkodó elé augusztus végére, szentesítése elmaradt, de a magyar törvényhozás mindkét kamarájának egységes állásfoglalása nyomán ez adta a honvédsereg megszervezésének és tömeghadsereggé fejlesztésének a törvényi alapját.

A felsőház hetedik hivatalos ülésén, július 25-én elnökölt először Perényi Zsigmond. Ezzel kapcsolatban érdemes áttekinteni, hogy mi is volt a felsőház elnökének a feladata. Elsősorban az ülések összehívása és berekesztése, esetleg elnapolása, ami egyúttal a legfontosabb jogkörét adta. Csak az elnök vagy a másodelnök nyithatta meg az ülést, foglalhatta konklúzióba a vitákat és rendelhetette el a szavazást, majd állapíthatta meg annak során a többséget. Ennek nyomán ő mondta ki a ház határozatát, amit a jegyzők egyike írásba is foglalt hivatalos jegyzőkönyv formájában, majd azt együttesen írták alá. (Ennek majd a megtorlás alatt rendezett főbenjáró perekben lett vészes következménye.) Meghatározhatta a szavazás módját, amely kétféle lehetett. Név szerinti szavazás, amikor a névsor szerint megszólított honatya fennszóval foglalt állást, illetve a helyeslés felállással való jelzése, amikor egyszerre szavaztak. Titkos szavazás csak személyek valamely funkcióba történő megválasztásánál történt, „cédulák beadásával” az elnöki pulpitusnál. A szavazás szabályosságának felügyelete mellett általánosságban is az elnök őrizte a ház rendjét, különösen a hozzászólások vonatkozásában. Itt a házszabályt sértő szónoktól (a felszólalásokat tilos volt felolvasni, azt szabad beszéddel kellett előadni) akár a szót is megvonhatta. Amennyiben a rendreutasítás hatástalan maradt, vagy súlyos rendzavarás történt, egy órára felfüggeszthette az ülést. Erre Perényi egyszer sem kényszerült. Annál több feladatot adott neki az elnök azon jogköre, hogy csak ő adhatott eltávozási engedélyt a felsőház tagjainak, amit a következő ülésen a többieknek be kellett jelentenie. (Ami aztán a válságos helyzetekben elbizonytalanodók körében természetesen jelentkező elképzelt hullámmot váltott ki.)

Ezzel kapcsolatos probléma jelentkezett már első elnökösködése idején, amikor is a sok, még Mailáth által engedélyezett távolmaradó miatt határozatképtelenné vált a felsőház. (A 24 eltávozóból mindössze 6 indokolta hivatalos megbízatásával elutazását, köztük Perényi későbbi mártírtársa, Jeszenák János báró, nyitrai főis-

pán.) Az alig két hete érvénybe lépett házszabály 50 főben jelölte meg a jelenlévők minimális számát „bármely tárgy érvényes eldöntésére”. Az uralkodóhoz induló országgyűlési küldöttségben helyet foglaló 12 fős felsőházi delegáció megválasztása után többen is elmentek, így a megvitatásra kerülő tárgy ügyében történő szavazáskor derült ki, hogy a 45 főre csökkent ülés határozatképtelenné vált. Ez a probléma jelentette aztán Perényi házelnökségének az egyik legnagyobb, állandósuló gondját a későbbiekben is. A felsőház egyes üléseinek a létszáma csak kezdetben, 1848 júliusának első felében haladta meg néhány fővel a százat. A többi pesti ülésen általában 40-60 között alakult a jelenlévők száma, tehát Perényinek állandóan a határozatképtelenség határán kellett vezetnie a tanácskozásokat. Felvetődött a határozathozatalhoz megszabott létszámminimum 30 főre csökkentése (annak nyomán, hogy augusztus 25-én még Mailáth elnöksége alatt ezt határozták meg a ház harcvágyó fiatalsága néhány hétig terjedő önkéntes szolgálatának idejére) de Perényi a ház komolytalanná vételének kialakulásától tartva ellenállt. A Debrecenben még rosszabbul alakuló létszám kényszeríti majd rá erre a lépésre.

Perényit mély közjogi ismeretei és nagyon komoly államigazgatási tapasztalatai segítették a felsőházi viták mederben tartásához és a kialakuló ellentétek feloldásában. Ennek egyik szemléletes példája, ahogyan a különben politikai ellentéteket felszínre nem hozó, a kincstári birtokokra történő telepítésre vonatkozó törvényjavaslat elfajuló vitáját kiegyenlítette. Az augusztus 7-i felsőházi ülésen a törvényjavaslatért felelős pénzügyminiszterként felszólaló Kossuth Lajost teljesen váratlanul arra szólította fel a korábbi főrendi liberális ellenzék soraiba tartozó, s éppen a forradalom győzelmével Pozsonyi főispáni hivatalhoz jutó, kitűnő szónoki készségére támaszkodva vitázni imádó Pálffy József gróf, hogy a törvényjavaslatához az alsóháznak benyújtott pénzügyi jelentést a felsőháznak is nyújtsa be. Az elnöklő Mailáth figyelmeztette, hogy annak kinyomtatott példányai már napok óta itt vannak, mire a gróf azzal vágott vissza, hogy magánúton ő is beszerezte, de itt az elvről van szó: a felsőházat ugyanúgy kell kezelni, mint a képviselőházat. Ebből olyan vita kerekedett, ami már nem is a törvényjavaslatról szólt, és Pálffy egyre inkább beleloallta magát abba, hogy tisztázni kell a két törvényhozó kamara egymáshoz való viszonyát. Na más sem hiányzott az érdekegyeztetésre olyan kínosan ügyelő kormányoknak!

Kossuth ezért higgadtan figyelmeztette a házat, hogy ennél fontosabb dolgokkal kellene foglalkozni, és ne keltsenek felesleges feszültséget a törvényhozók között, ami egy ilyen vita során óhatatlanul előkerül. (A felsőházi reform kidolgozását is ezért tolta ki a kormány meghatározatlan időre, hiszen maga a felsőház fogalmazta meg a dolog kényességét: „A politikai jogélvezetet azoktól, kik eddig gyakorlatában voltak, elvenni a jelen országgyűlés hivatásának nem érezheti.”) Pálffy átlátta, hogy kényelmetlen helyzetbe hozta kormányra került elvbarátait, ezért véleménye fenntartása mellett gyakorlatilag elnapolta a kérdést, bejelentve, hogy a probléma orvosolására írásba foglalt javaslatot fog később beadni a háznak.

Mégis parázs vita alakult ki, mert az eredeti törvényjavaslat megtárgyalása alatt a konzervatív hozzászólások folyamatosan támadták az ötletet. Az ülés végére már süketek párbeszédévé vált Mailáth és Pálffy vitája, ami azzal zárult, hogy a gróf kierőszakolta egy bizottság felállítását a pénzügyminisztériumi jelentés „megvizsgálására”. A vita elfajulása különben személyes ellenszenvből fakadt. (Az országbíró már 1844 óta orrolt Pálffyra, aki bár most a felsőház tekintélyének védelmében okvetetlenkedett, akkor a felsőtábláról kifejtett radikális nézeteiről vált hírhedtté főrangú társai előtt az ilyen szavaival: „a nemzet érdekének előmozdításában egyedüli gátnak tekintem ezen táblát” és „örülni fogok, midőn azon időpont elő fog jönni, midőn ebbéli jogommal utoljára fogok élni, miszerint ezen tábla eltörlésére szavazhassak”).

Végül Perényi oldotta fel a kínos helyzetet. A bizottsági tagok választása közben szólalt fel, s a házszabályok megsértéséért elnézését kérve – a határozathozatal után fejtette ki véleményét – azt az észszerű javaslatot tette, hogy míg véglegesen megszerkesztett törvényjavaslat formájában nem adja be a kormány, a bizottságnak nem érdemes a dologgal foglalkozni, mert úgysem lenne értékelhető eredménye. Pálffynak ez mentőövet jelentett az elnökkel kialakult parttalan vita lezárására, és elfogadva Perényi érveit, visszavonta indítványát.

Mindazonáltal igazi főszerepet a felsőházban Perényi Zsigmond a szeptemberi válság kicsúcsosodásától látott el. Az egyik legkeményebb válsághelyzetben vette át a felsőház egyedüli irányítását. Mailáth ekkor hagyta el a fővárost, valószínűleg szeptember 28-án. Az uralkodó ugyanis helytartónak nevezte ki a Bécsbe távozott nádor helyébe, legalábbis azzal magyarázta később a felsőház előtt távollétét, hogy Bécsbe kellett mennie, megindokolni a kinevezés elfogadásának lehetetlenségét. (Finoman megkerüli a számára kínos tényt, a kinevezés törvénytelségét, amit aztán Batthyány nem is volt hajlandó ellenjegyezni Bécsben sem.) A magyarázat azért hihető nehezen, mert ez a kinevezés már elutazása után derült ki, a miniszterelnök által is csak a 28-ról 29-re virradó éjszaka Martonvásáron felbontott királyi postából. A felsőház 29-i ülésén elnöklő Perényi is csak annyit tudott bejelenteni Mailáth távozásáról, hogy az „véletlen esemény miatt” történt. Ez az esemény alighanem a teljhatalmú királyi biztosi kinevezéssel a fővárosba érkezett gróf Lamberg Ferenc altábornagy (elvileg maga is a felsőház tagja) felkoncolása lehetett. A dolog azért érdekes, mert a házelnök menekülésének (?) fényében lehet igazán értékelni Perényi helytállását. Ne feledjük, a történelmi emlékezetünkben még a Mailáthnál összehasonlíthatatlanul pozitívabb megítélésű Eötvös József is ekkor menekült külföldre a forradalom radikalizálódásától megrettenve.

Perényi ellenben kellő határozottsággal vezette a felsőház üléseit, még a Lamberg-lincselést is azzal jelentette be 29-én, hogy az országgyűlés ura a helyzetnek, és képes meggátolni az események elfajulását. Fő figyelmét azonban a Jellačić vezette támadás megállításának alakulása kötötte le, az ezzel kapcsolatos intézkedésekről és eseményekről naprakész tájékoztatást nyújtva igyekezett kitartásra

rávenni a felsőház fogyatkozó tagjait. A hadsereget, különösen annak ingadozó és az alig átlátható politikai helyzetben bizonytalan hivatásos tiszti karát bátorította, kitartásra biztatta és a haza iránti hűségüket magasztos szavakkal ismerte el. Ennek hivatalos formát is adott azzal, hogy két felsőházi honatya kíséretében felkeresve a martonvásári tábor, személyes szónoklatával lelkesítette a katonákat. Erről az október 3-i ülésen tájékoztatta képviselőtársait, biztosítva őket nemcsak az újonnan szervezett honvéd, de a régi magyar sorkatonaság hűségéről is, miközben ismertette velük a táborban tett látogatásának felemelő jelenetét és felolvasta a felsőház nevében tett köszönetét. Más felsőházi tagok is meglátogatták a hadsereget, illetve bekapcsolódtak az erők mozgósításába, ezért szigorúan csak ideiglenes jelleggel a veszélyhelyzet elhárításáig, Perényi belement a határozatképességi létszám 20 főre csökkentésébe október 1-jén.

A válságból való kibontakozás során, ami az Országos Honvédelmi Bizottmánnak az országgyűlés általi kormányra nyilvánításával oldódott meg, rendíthetetlennek mutatkozott. A képviselőház határozatait az esetek többségében már másnap megvitattatta a felsőházzal, és rendszerint változtatás nélkül jóvá is hagyta azokat. Rendkívül határozott, ugyanakkor a főrendi érzékenységhöz is kellő empátiával viszonyuló ülésvezetéssel elejét tudta venni a felesleges szócséplésbe bonyolódó vitáknak, és néhány konzervatív időhúzó kísérletnek is. El tudta érni, hogy az általa összefoglalt vita olyan döntést eredményezzen, amibe az ülés valamennyi tagja belenyugodott. Persze ez távolról sem jelentette mindenki részéről az egyetértést, ugyanakkor nagy volt a jelentősége abban a tekintetben, hogy mindez a törvényességet demonstrálta. Az országra kényszerített fegyveres harc kibontakozásával felmérhetetlen fontosságúvá vált a kormány számára a nemzeti összefogás minél szélesebb volta. A két törvényhozói kamara zavartalan együttműködése pedig ennek az egyik leglátványosabb jele volt a hazai és külföldi közvélemény számára egyaránt. Tulajdonképpen ez indokolta Perényi delegálását a gyakorlatilag ideiglenes kormányként működő Országos Honvédelmi Bizottmányba, ahol nem pártérdeket, valamely politikai csoportosulást szolgált, hanem a törvényhozás egyik ágának a képviselője, ha tetszik ellenőre volt. Ezekben a napokban személye különösen előtérbe kerülve, még az is felmerült, hogy a testület irányításában is részt vegyen. A képviselőház először egy triumvirátusra akarta bízni a kormányzás vezetését, amelyben az elnöklő Kossuth mellett Nyáry Pál és Pázmándy Dénes vett volna részt. A képviselőház elnöke azonban ettől összeférhetetlenségre hivatkozva húzódozott, és maga helyett Perényit javasolta, figyelmen kívül hagyva, hogy házelnöktársa ugyanúgy törvényhozási vezető (talán arra gondolván, hogy Mailáth hamarosan visszatér?). Nem is lett aztán az elképzelésből semmi, amire csak az emlékeztethetett, hogy Nyáry gyakran, Perényi csak elvétve élt az elnökhelyettes címmel.

Ennek az időszaknak a legnagyobb politikai jelentőségű felsőházi döntése egy parlamenti különbírótság felállítása volt, amelynek meghozatalában mutatkozott meg talán a legjobban Perényi rendíthetatlensége. Az udvar, hogy valamiféle tör-

vényességi látszatot adjon az országgyűlést alkotmányellenesen feloszlató uralkodói manifesztumnak, a magyar nemes testőrség másodkapitányaként szolgáló báró Rétsey Ádám tábornagyot nevezte ki – a lemondott Batthyányt becsapva – miniszterelnökné. A „törvényesség” mértékére jellemző, hogy a politikában teljesen tájékozatlan idős katonabáró (elvileg a felsőház tagja!) saját maga ellenjegyezte kinevezését, s gyakorlatilag parancsot végrehajtva szignálta az ominózus, Magyarország sorsát eldönteni hivatott manifesztumot október 3-án, szinte kinevezése pillanatában. A képviselőház a kirívó törvénytelenések sorára hivatkozva érvénytelennek nyilvánította az így keletkezett és hiteles formában október 8-i ülésén bemutatott iratokban foglaltakat, Rétseynek pedig az 1848. évi III. törvénycikkben foglaltaknak megfelelően elrendelte vád alá helyezését. A perben való ítékezés joga a soraiból megválasztott bíróság által a felsőházat illette, így Perényi másnap a törvénycikk 32. §-ának iránymutatása alapján beterveztette javaslatát a bíróság haladéktalan megválasztására. Fontos volt annak demonstrálása, hogy nemcsak egyetért a két ház az uralkodói önkény elutasításában, de a felsőház önállóan is hajlandó szankcionálni a „honárulást”, szigorúan betartva az uralkodó által szentesített törvény előírásait. A gyorsaság pedig azokban a napokban, amikor katonai vezetők és hivatalnokok tömegei próbáltak választ kapni arra, hogy melyik oldal is áll törvényes alapon, elengedhetetlen volt. Ezt a gyorsaságot volt a legnehezebb Perényinek biztosítani.

A felsőház egy része ugyanis pontosan érezve, hogy állásfoglalásával ebben az ügyben egyértelműen elkötelezi magát, szeretett volna időt nyerni. Nyíltan ellentmondani a képviselőház döntésének nem mertek, az uralkodói akaratnak megfelelő Rétseyt perbe fogni pedig nagyon nem akaróztak, hiszen ez már felségsértésszámba mehetett. Miután 36 tagot kellett a különbíróságba delegálni, nyilvánvaló volt, hogy a kevés radikális gondolkodású mellett (akik többsége ráadásul „szerencsésen” távozhatott kormánybiztosi és egyéb hivatalos megbízatás miatt) sok olyan honatya is „bizalmat kap” aki a háta közepébe sem kívánja ezt a veszedelmes bíráskodást. Teleki József gróf, a nagy tekintélyű utolsó erdélyi főkormányzó még csak időt kért a megfontolt vélemény kialakítására és a felelősségteljes választás átgondolására. Ezt Perényi végül részben elfogadva délutánra tűzte ki a bírák konkrét megválasztásának a lebonyolítását. Lonovics József egri érsek már egyenesen ki akart maradni az egész ügyből, az egyházi rendet a bíráskodástól tiltó törvényi passzusra hivatkozva, amit úgy értelmezett, hogy „nem lehet befolyjni a bírák választásába” sem. Ezt az ülés elutasította „mert más ítélni, más pedig bírót választani”. Szapáry József gróf viszont egy olyan következtetésre mutatott rá a képviselőházi határozatban, ami már alkalmas lehetett a parlamenti különbíróság szükségességének az elvetésére is. Úgy vélte „csak akkor kell bírákat választani, ha miniszter panasztatik be, de Récsei a képviselőház által nem ismertetik el miniszternek”. Ezek után Bánffy Ferenc báró nagy ravaszul már egy kényelmes megoldást is tálalt, nehogy a képviselőház részéről a haza ártalmára tevők kimenésével vádolják a főrendieket. „Récseit nem akarjuk elismerni miniszternek, és úgy

kívánjuk megítélni mint ministert; ha ő nem minister akkor közkereset alá való, de ezt a bíró határozza el.” A felelős döntés alóli illetén kibúvást azonban Perényi nem engedte, és lényegtelennek, illetve a képviselőház jogkörébe történő avatkozásnak ítélve a felvetést, összefoglalva az elhangzottakat csak a választás délutánra halasztását bocsátotta szavazásra. A felsőház tehát „egészen magáévá tette” az alsóházi határozatot, és elfogadva Rétsey vád alá helyezését az ország alkotmányát megsértő rendelet aláírásáért, még aznap rendben sor került 36 felsőházi honatya beválasztására a parlamenti különbíróságba. A magyar törvényhozás ezzel adta határozottan tudtára mindenkinek, hogy nem tűri az alkotmány sértést, és az abban vétkesekre a törvény erejével fog lesújtani.

Magára a perre aztán nem került sor. Már másnap híre érkezett a botcsinálta miniszterelnök (akit kinevezési okmánya felolvasásakor a képviselőház egyszerűen kinevetett) lemondásának, sőt Kossuth még arról is tájékoztatta a képviselőket, hogy „könyörögve kérte” lemondólevelében az uralkodót október 3-i manifesztuma visszavonására. Bár ez nem adott okot a vád alá helyezés ejtésére, de enyhítette Rétsey megítélését, akiben innentől egy elbolondított vénembert láttak csupán, s érthető módon a fontosabb problémákra koncentráltak. Még megválasztotta a képviselőház a per előkészítését és felügyeletét végző biztosait, akik munkához is láttak, de a dolog már csak egyszer, az október 28-i képviselőházi ülésen került elő. Ágoston József (egykori politikai perében Kossuthot védő neves jogász) mellékesen vetette fel, hogy semmi hír a határozat végrehajtásáról, s nehogy „a per a régi slendrián modor szerint folytattassék”, azt javasolja, hogy az „nyíltan és minél rövidebben történjék”. Erre Palóczy László (Ágoston egykori mentora) a perrel foglalkozó egyik képviselőházi biztos válaszolta nagy mérgesen: „A dolog a maga rendes folyamatában van, amit e tekintetben a törvény kiszabott, teljesítettük.” A vádirat elkészültére utalt ezzel, s maga a terrorisztikus hajlamokkal gyanúsított Madarász László zárta le a lényegtelennek ítélt kérdést, ami után a képviselőház egyhangúlag elvetette Ágoston képviselő okvetetlenkedését: „a bizottmány tudja mit kell tennie, s ha fennakadása lesz, fogja a háznak határozatát kikérni”. Erre nem került sor, és a felsőházi bírónak delegált urakat nem háborgatták a per lefolytatásával az év végéig. Nagy részük nem ment el Debrecenbe, így új bíróság választására lett volna szükség, amivel már végképp nem akart senki foglalkozni.

Perényi a többi októberi ülésen is hasonló gyorsasággal foglaltatott állást a képviselőház határozatairól, novembertől pedig inkább OHB-tagságából adódó feladataival foglalkozott. A fővárosba visszaérkező Mailáth ugyanis november 1-jétől újra ellátta házelnöki teendőit, de 2-ától 20-áig nem hívott össze ülést. Decemberben hosszan betegeskedett, így többnyire újra Perényi vezette a felsőház üléseit, ahol a trónváltásra adott képviselőházi határozat elfogadásában és ezzel az ellenállást vállaló országgyűlési döntés kialakításában komoly szerepet vállalt.

Az úrbéri kármentesítésre vonatkozó törvényjavaslat vitája közben érkezett a trónváltás híre, így a megszokottnál nagyobb számban voltak jelen az érdeke-

ikbe vágó ügy megvitatásán a főrendiek. Perényi a képviselőháztól ezzel kapcsolatban érkezett nyilatkozatot zárt ülésen fogadtatta el velük, amelynek a lényege a magyar közjogi szokásokra alapozott elutasítása volt az országgyűlés megkérdezése nélkül foganatosított uralkodócserének. December 7-én az erre adandó országgyűlési kiáltvány megvitatására került sor, amikor is Perényi talán minden eddiginél nagyobb határozottsággal vezette a felsőházi ülést. Bethlen Pál gróf tétova javaslatát arra, hogy nem kellene felvenni a kesztyűt „egy plakát miatt”, inkább várják meg a hivatalos formában vett értesítést, többen elutasították. Ezt felhasználva az elnök további vita nélkül azonnal szavazást rendelt el a szöveg elfogadásáról, amelynek során a noszogatástól sem idegenkedett, látván többek húzódozását. Korholására, miszerint „Sokan hallgatnak, méltóztassanak felkelni, akik elfogadják” nehezen, de minden jelenlévő feláll, így egyhangú lett a képviselőház támogatása. Pedig komoly hangú, radikálisan fogalmazott kiáltvány utasította el az új uralkodó személyét, határozottan kijelentve az ország politikai önállóságát. „Magyarország s a hozzá kapcsolt országok és részek az ausztriai birodalom részei valamint soha nem voltak, úgy most sem azok, hanem független, önálló országot képeznek, mely saját alkotmánnyal bír, s csak a nemzet megegyezésével alkotott saját törvényei szerint kormányoztathatik.” Ez utóbbi utalás arra vonatkozik, hogy az országgyűlés által elfogadott koronázási hitlevél nélkül nem törvényes a hatalomgyakorlás, amit különben a felsőház is egyöntetűen vallott, de jogtalan bitorlásnak tekinteni minden utasítás kiadását, amit nem az országgyűlés által felhatalmazott személy hoz meg, már megosztotta a véleményüket. A közjogi álláspont lényegének kifejtésében viszont egyetértés mutatkozott: „A magyar királyi szék birtoklásával senki egyoldalúlag nem rendelkezhetik”, mivel „a királyi szék birtokához kötött köteleességekről lemondáshoz a nemzet előleges megegyezése múlhatatlanul megkívántatik”. Emellett „a magyar királyság kétoldali kötésen alapszik, melynek egyik sarkalatos oldala az, hogy törvényes királynak csak az tekinthető, ki a nemzettel országgyűlési egyezkedés útján koronázási egyezséglevelet kötött, az ország alkotmányára, jogaira s törvényeire megesküdött, s ezen eskü következtében Szent István koronájával megkoronáztatott”. Perényi még a gyorsaságra is ügyelve nem engedi eloszlanı az ülést. A jegyzővel azonnal formába önteti a határozatot, majd megszavaztatja elfogadását, s hitelesítése után nyomban küldi a képviselőházba. Ezt normál esetben a következő ülésnapra szokták előkészíteni.

Ezek után hirtelen közérdeklődést váltott ki a korona, s országgyűlési bizottság ellenőrizte meglétét a budai várban lévő őrzőhelyén. A két ház közös bizottságba delegálta tagjait, de a felsőháznak volt most nagyobb felelőssége, mivel a két koronaőr zászlósúrként e testületnek volt a tagja. Perényi mindenesetre külön jelentést kapott az ellenőrzésről, ami rendben találta a korona őrzését és elhelyezését, de igazán komoly jelentőségűvé az országgyűlés Debrecenbe költözéséről (s ezáltal voltaképpen a szabadságharc folytatásáról) döntő december 31-i országgyűlési eseménysor alakításában betöltött szerepe vált.

A főváros közelébe nyomult császári haderő és a móri vereség híre arra készítette Kossuthot, hogy közös tanácskozásra kérje fel a törvényhozás mindkét kamaráját. A fő kérdésnek az országgyűlés és a kormány székhelyének Debrecenbe helyezésére irányuló kormányjavaslat elfogadását szánta, de Batthyány Lajos is benyújtott, immár képviselőként egy indítványt. Azt javasolta, hogy egy országgyűlési küldöttség próbáljon elfogadható feltételeket kicsikarni Windish-Grätzről. A képviselőház üléstermében este megkezdett együttes ülést Pázmándy Dénes és Perényi Zsigmond közösen vezették. Kossuth nem emelt kifogást Batthyány indítványával szemben, bár nem remélt semmi eredményt attól, inkább a költözés szükségességéről érvelt. Batthyány viszont a kormány áthelyezésével egyetértve, szükségtelennek tartotta az országgyűlés Debrecenbe helyezését. Kifejtette, hogy az a fővárosban nagyobb szolgálatot tehet, különösen, ha reményteljesen alakulna a császári fővezérrel kezdeményezett tárgyalás. Amennyiben „itt maradhatásának végperce elérkezett”, még mindig dönthet az átköltözésről, de még jobb, ha elnapolja üléseit. A volt miniszterelnök szemmel láthatóan ki szeretne volna vonni a törvényhozást Kossuth és a végrehajtó hatalom radikalizálódó tagjainak befolyása alól. Ezt követően szenvedélyes hozzászólásokkal színezett hosszú vita következett, amit Perényi sokkal inkább alakított, mint vezetett hozzászólásaival. A kormányjavaslatot támogatva ugyanis helytelenítette Batthyány országgyűlést Pesten marasztaló, többek által is támadott véleményét. Úgy vélte, hogy ezzel a kormány tekintélyét kockáztatnák, mert „a honvédelmi bizottmány működése sikert nem arat, ha az országgyűléstől megválnak”. Érvelésének lényege, hogy nem egyszerűen a kormány parlamenti felelősségéről van itt szó az új politikai rendszer kulcsaként, hanem a népfelség elvének olyan markáns érvényesüléséről, ami a népképviselők „kifolyásának”, vagyis magának a honatyák testületének a szerves részeként értelmezi az ideiglenes kormányként működő OHB-t. (Valami hasonló elv válthatta ki egyébként a Batthyány-kormány tagjait országgyűlési képviselővé választásra való törekvést is, még a mágnásként születési joggal országgyűlési tagsággal rendelkezők esetében is.)

Perényi joviális szavakkal tompította a szinte tapintható feszültséget. Ősz szakállára, vagyis a magyar politikai életben szerzett négy évtizedes tapasztalataira hivatkozva közli: „ha a honvédelmi bizottmány nem lesz *egészen kifolyása* [kiemelés tőlem K. Gy.] az országgyűlésnek, nem fog bizodalmat kelteni a hazában”. Szavaiból tökéletesen kiviláglik saját kormányzati szerepvállalásáról vallott felfogása is, amikor az együtt maradás elengedhetetlenségét ecsetelve a pozícióváltás személyes okainak figyelembevételét ajánlja a sorsdöntő országgyűlési határozat meghozatalánál. „Méltóztassék azt is megfontolni, hogy a honvédelmi bizottmány tagjai nem önakaratukból, nem utánajárásból, hanem az országgyűlés parancsából lettek a honvédelmi bizottmánynak tagjai, és talán csak úgy váltalták el ezen tisztet, ha mindig kifolyásai lesznek az országgyűlésnek.” A kormány és az országgyűlés együttes Debrecenbe költözését tartja a nemzeti összefogás leglátványosabb jelének, amire most olyan nagy szükség van a közvélemény meg-

győzésében. Mennyire más ez az érvelés, mint az előtte szóló Madarász László dörgedelmei, ami azzal zárult: „azt ki a másikat elhagyja, löje főbe a legközelebbi”! Az ülés zaklatott hangulatára jellemző, hogy a Perényi után felszólaló felsőházi Hunkár Antal veszprémi főispán is arra ragadtatta magát, hogy a Debrecenbe induló vonathoz majd egyszerűen fel kell olvasni a megjelent képviselők neveit, „és aki nem lesz ott, az halál fia”.

Batthyány meghajlott Perényi érvei előtt és közhelyeslés mellett visszavonta az országgyűlés helyben maradására vonatkozó indítványát, bár megjegyezte, hogy abban nem látja „a kifolyásnak megszüntetését”. Madarász és Hunkár szavait azonban visszautasította, és felhívta az ülésezők figyelmét, hogy komoly kérdés megtárgyalása a feladat „nem pedig, hogy mielőtt e kérdés eldöntetett volna, már halálos ítéletet mondjunk”. Nyomatékosan, talán érzelmeitől elragadtatva jelentette ki, hogy a döntésben a lelkiismeretnek és nem a fenyegetettségnek kell érvényesülni, mert ha az országgyűlés tagjait „mint rabokat” kényszerítik Debrecenbe „ott szuronyokkal körülfogni, akkor ott nem lesz országgyűlés és ez nem nevelendi a honvédelmi bizottmánynak tekintélyét”. Elvi jelentőséget tulajdonítva az ügynek, felszólalása végén újra kitért a dologra. „Annyit mondom, hogy ily kényszerítő mód a törvényhozáshoz nem illik.” Ezzel Perényi is teljes mértékben egyet értett, nem is fog semmilyen kényszernek ható lépést tenni a felsőház tagjai felé a Debrecenbe menetel ügyében, ami pedig nem kis fejfájást okoz majd számára, legalábbis március végéig. Kossuth is igyekezett elvenni a radikálisok fenyegetőzésének a súlyát, ugyanakkor a más véleményen lévők felé is tett egy szúrást a kényelmetlen kérdést lezárni akaró szavaival. „Kijelentem, hogy oly embernek szolidaritása felelősség dorgában, kit csaknem bottal kell odaverni, nem kell, inkább viselem magam a terhet. A dolog egyébiránt egyszerű. Az országgyűlés engedelme nélkül elmaradni senkinek nem szabad; ha valaki elmarad, majd fognak iránta intézkedni, tehát semmi szankció nem szükséges.”

A két elnök szavak nélkül is értve egymást, innentől lendületesen vezette az ülést. Helyben maradást kértek a jegyzőkönyv azonnali elkészítésére, majd Pázmány megállapítva az országgyűlés áthelyezését akarók szemmel látható többségét, határozatként kimondta: „mind az ország gyűlése, mind a honvédelmi bizottmány, mely az ország gyűlésének kifolyása s egyszersmind meg van bízva az ország kormányzatának vezérletével, Budapestről a jelen nyomasztó körülmények miatt Debrecenbe áttételek.” Bejelentette, hogy miután senki nem tett ellenvetést a megegyezési lehetőség kipuhatolását megkísérlő országgyűlési küldöttség alakítására, azonnali szavazásra bocsátja a Windisch-Grätzhez indítandó választmány tagjaira vonatkozó javaslatát. A névsort a képviselőház elnöke a két ház közötti egyensúlyra ügyelve állította össze, de Batthyánn kívül aligha egyezettett bárkivel, Perényivel bizonyosan nem. A felsőházból a házelnök országbíró mellé az egykori főkancellár Mailáth Antal grófot és Lonovics József érseket, a képviselőházból Batthyány mellé Deák Ferencet és Bezerédj Istvánt javasolta. Perényi azonban váratlanul felszólalva a küldöttség megbízásának kiszélesítésé-

re tett javaslatot. Bár a Batthyányval folytatott polémijában kijelentette a tervről, hogy „nemigen van nagy reményem a sikerhez” nem ellenezte a próbálkozást, sőt azt „mellőzhetetlennek” minősítette. Valószínűleg az ülés vitáin elhangzottakat továbbgondolva úgy látta, hogy az új uralkodó felkereséséig terjedően kellemesen felhatalmazni a választmányt. Az igazi meglepetést azonban a Batthyány küldöttségéből történő kihagyására tett javaslata okozta. Kettejük ezt követő véleménycseréje vezetett a szabadságharc országgyűlésének az egyik legemelkedettebb jelenetéhez, amiből tökéletesen kiviláglott a pillanatnyilag ellentétes nézeteket valló, különösebb baráti kapcsolattal nem összefűzött politikusok egymás iránti kölcsönös tisztelete és az ebből fakadó megértés.

Perényi esetében még az általa nagyra becsült államférfi (egyúttal politikustárs egy új, jobb rendszer kialakításában) féltése, megóvásának nemes szándéka is értékelendő dolog. Az ülést vezető báró ugyanis őszintén gondolta az első parlamentnek felelős miniszterelnök „megkímélését”, és az érte való aggodás vezette javaslata megtételében. Batthyány bár rendkívül udvarias szavakkal válaszolt, a „megkíméltetése” kifejezés mögött politikai szándékot is sejtett, ezért kijelentette, hogy a kényelmetlenség vagy veszély nem tartja vissza, de ha nemkívánatos személynek tartják, eláll a tagságra való jelentkezésétől. Perényi félreértve a „persona ingrata” kifejezés irányultságát, biztosította Batthyányt iránta való tiszteletéről, ami kizárja, hogy bármiféle nemkívánatosságot látna személyében. Ha más lenne a véleménye „kötelességemnek érezném tudatni, miért kívántam volna tisztelt barátomat úgy tekinteni, mint persona ingratát” – folytatta. Batthyány ekkor „Ott fenn” közbeszólással oldotta fel a félreértést, arra utalva, hogy az udvarban, illetve az új, neoabszolutista birodalmi politika kialakítóinak a körében számít nemkívánatosnak. „Az már más, az meglehet” – állapította meg Perényi, véglegesen tisztázva a helyzetet. Ezek után Batthyány belátására bízva a dolgot, visszavonta a küldöttségéből való kihagyására tett javaslatát.

Az országgyűlés két leendő, legnagyobb tekintélyű vértanújának utolsó eszmecseréje zajlott ekkor le, s mindketten mentek a lelkiismeretük szerinti úton szolgálni közös céljuk megvalósítását. Szavaikból kitűnik, hogy Perényi megsejtette a szabadságharc leveretése esetén rájuk váró sorsot. Sejtelmét Batthyány egy hét múlva bekövetkezett letartóztatása, majd perbefogásának híre csak erősítette, további megingathatatlan helytállása így még inkább érdemessé teszi nemzeti emlékezetünk kiemelt figyelmére.

Debrecenben Perényinek sajátos körülmények között kellett újjászerveznie a felsőház működését. Alig néhányan követték, teljes volt a bizonytalanság, sem házelnök, sem pedig jegyzők nem voltak jelen. A császári fővezérhez indított küldöttség vezetését ellátó házelnök megérkezésére nemigen volt esély. Mailáth György ismert nézeteiből különben is nyilvánvalónak látszott távolmaradása, amit még betegeskedése is tovább erősített. A négy jegyzőből, ugyan csak Radvánszky Antal báró vonta ki magát a további küzdelemből, de ő volt az egyetlen, aki decemberben jegyzői feladatokat látott el. Podmanitzky Frigyes báró huszár-

tisztként, Andrassy Gyula gróf zempléni, Sárközy Albert pedig somogyi főispánként szervezte az ellenállást. (Andrassyn kívül nem is tértek többé vissza a felsőházba, ő is csak márciusban egy rövid időre.) A helyettesítésükre választottak is elmaradtak. Új jegyzők választására törvényes lehetőség nem volt, mert a tucatti megjelent messze elmaradt a határozatképesség Pesten még előrelátóan húszra lecsökkentett létszámától. (Pedig Perényi októberben a harmincas határ végeleges elfogadását is komolytalannak tartotta.) Nem is nagyon volt kilátás annak elérésére, mert a felsőház számban legnagyobb csoportját adó főispáni kar szinte valamennyi tagja megyéje vagy – kormánybiztosi megbízást kapva – más területek ellenállását szervezte. Még a környékeliekre sem lehetett számítani, mert a szomszédos Szabolcs főispánja, gróf Degenfeld Imre minden energiáját a megyéje nyugati határvidékén betörni akaró, s már-már Debrecen veszélyeztető Schlik-hadtestet feltartóztató Klapka csapatainak ellátása, és a harcukat segítő szilárd hátország biztosítása kötötte le. A területileg illetékes bihari főispán, Beöthy Ödön pedig Erdély teljhatalmú országos biztosaként tevékenykedett. Perényi január 17-én hozzá intézte első, a felsőház tagjainak összeszedésére irányuló intézkedését, amelyben felkérte, hogy hívja fel a hatósága alatti területen tartózkodó honatyákat „törvényes kötelezettségek teljesítésére”. Erdély látszott ugyanis ekkor a felsőház „személyi tartalékának” a tagsággal rendelkező egykori ún. királyi hivatalosok, és a hivatal nélküli főrendiek viszonylag nagy számával. Az akkori hadi helyzetet és a mostoha időjárási-utazási viszonyokat figyelembe véve, ennek eredményére azonban csak hetek múltán lehetett számítani.

Az igazi megoldást csak a katonai helyzet javulása hozhatta meg. Ennek a gyásvaságból elhúzódókra gyakorolt bátorító hatása sem volt lebecsülendő, amire utalva azzal vigasztalta a házelnököket március végén az egyik jelenlévő, hogy a győztes honvédsereg ágyúdörejének a hangja hamarosan megtölti a Bárczay-ház nem túl tágas nagytermében kialakított felsőházi üléstermet. Komolyabb támogatást jelentett az, hogy a szervezéssel lekötött felsőháziak sora, különösen a megyéjük veszélyeztetésének megszűntével felszabaduló főispánok ezáltal kapcsolódhattak be a törvényhozási munkába. Erre azonban még három hónapot kellett várni, így Perényi a téli időszakban a kormányzati tevékenységben vett részt.

A felsőház első debreceni ülésére március 12-én került sor. Ekkorra jelentette magát Perényinél 24 honatya, de az ülés közepén derült ki, hogy csak 18 jelent meg a teremben. Perényi ennek ellenére határozatot hozatott, a képviselőház által január óta megalkotott, ideiglenesen törvénynek tekintett határozatok elfogadására, melynek során még a vésztörvényszékek működését szabályozót is vita nélkül megszavazták. A képviselők számára jelentett ez fontos alkotmányos megerősítést, mert ezek után elvileg már csak az uralkodói (államfői) szentesítés hiányzott, hogy határozatuk az alkotmányosságnak teljes mértékben elegendő törvénnyé váljon. Formalitássá változott így a felsőház működése, a képviselőház határozatainak automatikus megerősítése maradt rá. Méltatlankodott is néhány felsőházi emiatt, de a testület súlya ilyen létszámmal eltörpült a képviselőház

mellett. Léte szükségessége újra előkerült, amiről a tagok úgy vélekedtek, hogy ebben a helyzetben a képviselők határozatainak észrevételezése különösen fontos, mert „ők is hibázhatnak, egy szenátusnál bajos a visszalépés”. A március 24-i ülésen azért határozat született arról, hogy a képviselőház meghozott határozatait haladéktalanul küldje át, hogy azokat a felsőház, mint „a törvényhozás ki egészítő része” időben megvitathassa, ezáltal „életbe léptetésük ne szenvedjen törvényi csorbát”. Ugyanakkor Perényi nyomására önkritikusan soraik rendezését tartották elsőrendű feladatnak.

Március 27-én került a felsőház elé a tagjai távolmaradásának igazolásában eljáró bizottság jelentése, amely 140 főt vett számba igazolásra javasoltként, 6 csoportba kategorizálva. Ennek vizsgálata (még a szembetűnően engedékeny igazoló indoklásokat figyelembe véve is) erőteljesen módosítja azt a megcsontosodott vélekedést, hogy a felsőház 1849-re már elfordult a szabadságharctól és gyakorlatilag szétfoszlott, Debrecenben csak néhány emberrel képviseltette magát. A beterjesztett névsor 28 fős jelenlévők kategóriája első pillantásra alátámasztja ezt a vélekedést. A 140 honatya azonban közel kétharmadát jelenti a felsőház munkájába 1848 folyamán bekapcsolódók összlétszámának, ami már nem is olyan rossz arány. Különösen annak figyelembevételével, hogy a teljes létszám-ba legalább 100 olyan embert számolhatunk, aki tényleges tevékenységet nem végzett, s csak néhány alkalommal tette be a lábát a felsőház ülésére, felszólalás nélkül. A lemorzsolódás aránya nem volt sokkal jobb a képviselőházban sem, ahol pedig az igazolások engedékenységet Kossuth botrányosnak minősítette. Az igazolt távollétű felsőházi tagok kétharmadát hivatalos okból nélkülözték az ülések, amiből meglepően nagy volt a fegyveres szolgálatot vállalók aránya. A 14 „kormány általi kiküldetésben” tevékenykedő mellett 8 nemzetőrségi törzstisztet és 56 katonai szolgálatban tudott személyt nevesített a nyilvántartás. Utóbbiak között jó néhányan voltak, akik alighanem csak az egyenruhát viselték, s tényleges tevékenységüket csak további kutatásokkal lehetne megítélni, de igazolásukra mégis csak jobban rászolgáltak, mint a külföldi tartózkodásra engedélyt kunyerráltak. Az már most elmondható, hogy a nemzetőr törzstisztek megjelenése nem omlasztotta volna össze sehol sem a védelmet. A felsőháziak aránya azonban sokszorosán felülmúlta a fegyvert fogó képviselőket (természetesen csak a felsőházban ténylegesen tevékenykedők figyelembevételével).

Következő lépésként április 15-ét jelölték meg a felsőházba beérkezés határnapjának (ezáltal érkeztek meg a Wenckheim grófok éppen a trónfosztás estéjén) Perényi pedig utasította a felsőház személyzetét a tagságra jogosultak névsorának összeállítására, a valószínűen fővárosban maradt pótlásaként. Ha elkészült is, aligha volt használatára mód, mivel az erdélyi regalistákat számbavevő jelentés csak május 16-án a felsőházi ülésezést erdélyi főkormánybiztosságra cserélő Szent-Iványi Károlynak köszönhetően érkezett Debrecenbe. Nem volt hát könnyű dolga a bárónak, de mégis elérte, hogy a felsőház áprilisban már a pestihez hasonló létszámmal tanácskozzon! A körülmények ismeretében ez, különös tekintettel

a kényszerítő eszközöktől való tartózkodására, rendkívüli teljesítményként értékelhető, s alighanem a személye iránti bizalommal magyarázható. A katonai sikerek aztán tényleg Debrecen felé igazították a főrendiek útját, ahol május elején már állítólag 70 felett volt a számuk.

Perényi Zsigmond debreceni felsőházi tevékenységének csúcspontját a trónfosztás és a Függelenségi Nyilatkozat törvényhozási elfogadása jelentette. Bár mentes volt mind gondolkodása, mind pedig politikai gyakorlata a radikalizmustól, Kossuth erre vonatkozó felvetését egyértelműen támogatta az országgyűlési döntést megelőző zárt, egyeztető megbeszélésen. A forradalomról vallott felfogásának ismeretében – amit Kossuth visszaemlékezve nagyjából így adott elő – tulajdonképpen érthető: A magyar király és az osztrák császár koronája közötti ellentétet alkotmányos úton kiegyenlíteni nem lehet, harmadik út pedig nincs. Arra hivatkozva, hogy rendkívüli körülmények előadódásakor a képviselőházzal együtt a felsőház ülését is össze kell hívni, felsőházi társait elvezette a református templomba helyezett „elegyes” ülésre, ahol a gyakorlatilag népgyűléssé változott országgyűlésben egyes róla szóló írások szerint Almásy Pál alsőházi alelnökkel együtt elnökölt. (Ez utóbbit a hivatalos jegyzőkönyv nem tartalmazza!) A törvényhozási munka java azonban ezt követően zajlott le.

Az este megtartott szabályos felsőházi ülésen Perényi – előrebocsátva, hogy „rendkívüli esetekben a nem lényeges formákat néha elhagyni szükség” – a képviselőházi határozat hitelesítésének bevárása nélkül betérjesztette a nagytemplomban megszavazottakat elfogadásra. A sietség oka a Függelenségi Nyilatkozat megszerkesztése volt, amihez a felsőháznak is tagokat kellett delegálnia. Az elnök arra hivatkozva, hogy a legtöbben tanúi voltak a Kossuth javaslatait helyeslő, a képviselőkre és a népre egyaránt kiterjedő lelkesedésnek, a javaslatok felolvasását követő vita nélküli szavazást kért. A várakozásának megfelelő egyöntetű helyeslés Újházy és Hunkár lelkes igenlő hozzászólása nyomán meg is született. Perényit is elfogta az emelkedett hangulat, s az alábbi szavakkal hirdette ki a határozatot. „Sokszor volt szerencsém részesülni az országgyűlési tanácskozásokban, de ennél fontosabb tárgy még soha elő nem fordult s nagyobb örömemre nem szolgált semmi, midőn a hazai ügyekben részt vettem, mint ezen egyhangú nyilatkozata a felsőháznak, midőn a képviselőháznak határozatát teljes hazafiúi érzettel egyhangúlag elfogadta.” A szerkesztést végző országgyűlési bizottságba Hunkár Antalt és a jeles tollú Horváth Mihály püspököt választották meg. Perényit is javasolták, de ő – indoklása alapján a felsőház tényleges szerepét reálisan értékelve, s valószínűleg tudván arról, hogy Kossuth maga kívánja a szövegezést elvégezni – azt elhárította, mondván „a képviselőház három tagot küldött ki, tőlünk elég lesz kettő”.

A Függelenségi Nyilatkozat szövegét április 19-én a törvényhozás két háza vegyes ülés keretében vitatta meg, majd került rá a felolvasó jegyző, a későbbi vértanútárs Szacsvey Imrée mellé, sőt elé az elnöklő Perényi és Almásy aláírása. A hitelesítési eljárás hasonló vegyes ülésen 24-én történt meg. Kétségtelen, hogy

ez az aláírás súlyosan esett latba hadbíróági perében, s a halálos ítélet kellő indoka lett a megtorló hatalom szemében, de sorsát nem ez döntötte el. Még kevésbé, mint mártírtársánál, Szacsvey Imrénél, akiről korábbi konferenciánk során megállapítást nyert, hogy sokkal fontosabb szerepet játszott a képviselőházban és a Függetlenségi Nyilatkozatnak a megalkotásával kinyilvánított demokrata politikai irányzat megerősítésében, hogysem „egyetlen tollvonás” okozza a vesztét. A szabadságharc felsőházának nemcsak az első embere volt Perényi Zsigmond, de annak valóságos irányítója, sok esetben gondolkozásának, véleményalkotásának a kiformalója is, az így született döntéseknek pedig következetes, megalkuvás nélküli hivatalos képviselője, szószólója.

Nem véletlen, hogy bitóikat egymás mellé állították a modern Magyarországot megteremtő törvényhozás mindkét kamaráját megbüntetni kívánók. A felsőházat (megint csak arányosítva és a működésében résztvevőket számítva) különben erőteljesebben sújtotta a megtorlás, különösen annak szigorúbb formái. Meggyőző bizonyítéka ennek a két ismert mártír mellett további 22 halálos ítélet. Ezekből hatot, igaz csak in effigie, végre is hajtottak, amelynek nyomán szép akasztottnak becézték a párizsi szalonok hölgyei a forradalom felsőházának délelőttönként álmos jegyzőjét, az emigrált fiatal grófban nem is sejtve a leendő kiegyező miniszterelnököt. Rajtuk kívül még 2 ember vesztette életét a fogság, vagy az üldöztetés miatti öngyilkossága következtében, két vértanú pedig olyan felsőházi tagsággal rendelkező katona volt, akik nem a törvényhozában, hanem a harcmezőn tevékenykedtek. Azt gondolom, nem vettük eddig súlyának megfelelően figyelembe a számszerűségével is meggyőző tény, 46 felsőházi tagot marasztaltak el a hadbíróságok. Ez a szám gyakorlatilag megfelel azokénak, akik ténylegesen mozgatták a testületet, valóságosan a szabadságharc felsőházát jelentették!

Debrecenben hozott még a képviselők által megszavazott intézkedéseket támogató több fontos határozatot a felsőház. Ilyen volt a hadsereget 50 000 újonccal megerősítő határozat elfogadása, amit Perényi most is a lehető leggyorsabb eljárással bonyolítottatott le, és a Szemere Bertalan miniszterelnök által benyújtott kormányprogram elfogadása. Pedig annak „republikai és demokratai iránya” bizonyára bántotta nem egy honatya fülét. A figyelem viszont már sokkal inkább arra irányult, mikor és hogyan lehet a fővárosba visszaköltözni, s az ezzel összefüggő, sokakat nyugtalanító kérdés a hadisírek tartóssá tételének lehetőségéről. Nyilvánvaló volt, hogy nem az üléstermekben, hanem a harctéren dől el az ország sorsa. Május 14-én tartották meg a két ház utolsó együttes ülését, amikor is a református nagytemplomban ezúttal Perényi hivatalos társelnöksége alatt fogadta a magyar országgyűlés ünnepélyes keretek között Kossuth Lajos kormányzói eskütételét, majd a kormány tagjainak Kossuth kezébe letett esküjét.

A felsőház utolsó érdemi vitát hozó ülésén május 29-én vitatták meg az adótörvényeket, ahol Perényi tág teret adott Vay Miklós báró számára a referáló Duschek Ferenc pénzügyminiszter megszorongatására. A honatyák aligha gondolták,

hogy a fővárosba költözést eldöntő május 31-i alig egyórás késő délutáni tanácskozásuk lesz a szabadságharc felsőházának az utolsó tényleges ülése. A kultuszminiszterre kinevezett Horváth Mihály püspök terjesztette be társainak a kormány javaslatát, amit a képviselőház már el is fogadott. Itt is vita nélkül megszavazták, s ugyanúgy július 2-ra tűzték ki következő ülésüket, mégpedig a kármentesítést és az úrbériséget illető törvényjavaslat megvitatásában kijelölve a témát. Perényi utolsó ülésvezetői ténykedése is jellemének szerénységét, a hivatkozást megvető, annak külső jeleit elutasító természetét emelte ki. Horváth Mihály javaslatára jegyzőkönyvbe kívánták iktatni a felsőház összefogásában és a törvényhozás működtetésében szerzett érdemeit, amit az alábbi szavakkal hárított el: „nagyobb nyereségem nem lehet a t. felsőháznak azon kifejezésénél, hogy velem megelégedett, ez nagybodni nem fog a jegyzőkönyvbe iktatás által”. A szabadkozás mögött ne keressünk más szándékot, aggodalmat a leveretés esetén vádként szolgáló írásos bizonyíték hagyásától. Az ősz házelnök pontosan tisztában volt tevékenysége jelentőségével, ami írás nélkül is határozott nyomot hagyott maga után. Ekkor osztotta meg debreceni működésüket lezáró, értékelő gondolatait társaival: „ezen országgyűlés folyama alatt történt meg hazánk átalakulása, mely az igazi szabadság, egyenlőség és testvériség alapjára fektetve, hazánk jövődjét sokkal szebb színben, sokkal szebb reményben tünteti elő”.

Perényi felsőházban betöltött szerepét értékelve megállapíthatjuk, hogy első sorban neki köszönhető az, amit kissé emelkedett szakzsargonon így mondhatunk: a forradalom és szabadságharc felsőháza teljesítette történelmi hivatását. Már másodelnökként is komoly formálójának bizonyult, ősztől gyakorlatilag ő fogta össze a testületet. S ha kézzel fogható bizonyítékot lehetetlen is felmutatni rá, a tévedés veszélye nélkül állítható: rajta kívül senki nem akadt, aki képes lett volna Debrecenbe átvinni és ott összetartani a felsőházat. Azt, amit a polgári Magyarország megalapozását vállaló, a népképviselői parlamentarizmus kereteit kialakító országgyűlés még a rendiségtől örökölt, de vezetése alatt „elértette a kor igényeit, elérte és felfogta a forradalom elvét”. Ennek a felsőháznak pedig pótolhatatlan szerepe volt. Megszűnésével, pláne felosztatásával a magyar '48 különleges értéke, a „törvényes forradalom” kikezdehetetlen, egyszerre jogi és erkölcsi alapja csorbult volna.

■ FÜGGELÉK

Batthyány Lajos gróf javaslata a főrendek tábláján a nádor leendő felsőházi elnökségének tarthatatlanságára

Pozsony, 1848. március 21.

Hivatalosan elfoglaltatásomnál fogva nem lehettem jelen a tárgyaláson, de a szerkezet elolvasásából azt vettem észre, hogy a mélt. főrendi tábla abban állapodik meg, miszerint ő fensége az ország nádora, továbbá is a mélt. főrendi táblánál az elnökséget vigye. Ez a régi rendszer mellett jó volt, de most miután felelős kormány van, és minthogy azon jogokkal, melyek ő fenségére a Felség által reáruháztattak, absolute incompatibilis, hogy az kiben összpontosul ő Felségének távollétében a végrehajtó hatalom, s ki úgy szólván Ő Felségének képviselője, a főrendi táblánál a tanácskozási teremben az elnökséget vigye. Arra kérném méltóságokat, méltóztassanak ezeket még egyszer figyelembe venni, mert ebben nagy felakadás lesz a t. KK. és RR-nél. [az alsótábla hivatalos címének rövidítése, feloldása: tisztelt Karok és Rendek]

Mailáth György országbíró eltérő véleményére adott válasza:

Bámulással veszem azt, hogy majd ezen egész tábla által úgy magyaráztatik és értelmeztetik a dolog, mintha a legfelsőbb kézirat következtében ő fenségére az ország nádorára semmi új jog nem ruháztatott volna. Ha ez így van, vagy itt lenne, vagy Bécsben volt félreértés, midőn ő cs. apostoli kir. Felségétől ezen kéziratot nyertük volt. Ebből nagy baj lehet, ezt előre mondom. Én úgy fogtam fel a dolgot, s nekünk positive úgy magyaráztatott ezen legfelsőbb kézirat, miszerint ő cs. kir. apostoli Felsége magának csak a törvények sanctióját tartotta fel, a többire nézve minden jogát távollétében ő Fensége országunk nádora, mint királyi helytartóra ruházta. Ennek mi hitelt adtunk, ha most más értelmet adnak ezen leiratnak, ám lássák, mit fognak a KK. és RR. hozzászólni.

A nádor véleményének és az azt támogatók hozzászólásának elutasítása:

Igen sajnálom, hogy nem lehetek egy vélekedésben cs. kir. főhercegségével, mert igaz, hogy a minisztérium hatáskörének meghatározása azon törvénytől függ, mely e napokban a mélt. Fő-RR. elébe fog terjesztetni, de cs. kir. főhercegségednek innentul hatásköre körül van írva ő Felségének azon kéziratában, melyet cs. kir. főhercegséged kapott. Minthogy tehát ez már bevégzett tény, azon túl vagyunk, s ennek értelme vétetett discussio alá; azt gondolom, ez nem közömbös dolog, hanem fő dolog, hogy e tekintetben az ország megnyugtattassék, ha vajon azon levélben bennfoglaltatik-e azon teljhatalom, melynek kivívására iparkodtak az országos Rendek, vagy olyan-e tartalma, mint most itt magyaráztatott. Ezt kötelességemnek ismertem azon hűségnél fogva, mellyel ő cs. kir. fenségének, míg hivatalnoka leszek, tartozom kinyilatkoztatni.

(Felséges első Ferdinánd austriai császár, Magyarország és Csehországok e néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik év november 7-ikére rendeltetett magyar országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartatott országos ülések naplója. I. kötet. Pozsonyban, az Országgyűlési Iratok Kiadó hivatalában, 1848. 374–375. és 377. p.)

Esterházy Pál jelentése a miniszterelnöknek, hogy az uralkodó képviselőjében a nádor nyitja meg az országgyűlést és közli a felsőház elnökének és másodelnökének a kinevezését

Innsbruck, 1848. június 26.

A külügyminiszter a Miniszterelnök Úrnak.

Midőn azon legfelsőbb kéziratot, mely az országgyűlés megnyitása és Ő Felségének betegeskedése miatt szükségessé vált képviselőség tárgyában Fenséges István főherceg Nádorhoz intéztetett, másolatban ide zárnám, egyszersmind jelentem: hogy Főherceg Ferenc Károly Ő Felségének oldala mellett okvetlen szükséges lévén, több napok előtt nyilvánította, miszerint fenséges fiát, főherceg Ferenc Józsefet az országgyűlés megnyitására mint királyi biztost leküldendi. De mély fájdalomunkra ezen főherceg is hideg-lelés folytán ágyba kerülén, abból nyolc vagy tíz nap előtt nem szabadulhat, s így az országgyűlés megnyitása Fenséges Nádorunkra bízattatott.

Ő Felségének mibenléte és lassanként Magy[ar]ország felé veendő útoni közelítése, megjelenése s további tartózkodása iránt az itten volt miniszter urak bővebb tudósítást adhatnak. Én kötelességemnek tartottam mindazt, mi a Budapesti Ministerialis tanácsban Ő Felsége megjelenésének sürgetősége iránt előadatott, az itteni konferentiában a felséges udvar tudomására juttatni; de bátran állíthatom, miszerint az elkésett megjelenés jelenleg nem az akarat hiányának, hanem egyedül a physikai lehetetlenségnek tulajdonítható.

Ő Felsége képviselőisége iránt némi nehézségek forogtak fenn, miután Felséges Urunk Magyarország kormányzását úgy mint eddig, továbbá is megtartani kívánván, azon legalázatosabban előadott nézetnek mindazonáltal engedni méltóztatott, hogy a mostani szempillantásban minden halasztás veszélyes lévén, Innsbruckból Magyarország dolgait igazgatni lehetetlen. Így Fenséges Főherceg Nádorunk teljhatalmú képviselőnek a tisztelt Minisztérium által készített leirat értelmében kineveztetvén, Ő Felsége csak az 1848-i 3-ik törvénycikk 7. §-ban kijelölt jogok gyakorlatát tartotta fel magának.

A főrendi tábla elnökének Majláth György országbíró úr, alelnökének Báró Perényi Zsigmond, és a vallás miniszter úr előterjesztésére a primás és több püspökök Ő Felsége által neveztettek ki.

Ezek szerint a reám bízott tárgyakban eljárván, miután már most az országglás akadéktalan folyama miatt Ő Felsége a Kormányt teljhatalmú képviselőjének, Fenséges

Nádorunknak ideiglenesen átadni, és Önmagának egyedül fennemlített jogok gyakorlatát fenntartani méltóztatott, mely mellett ugyanazon törvény rendelete szerint mindig az illető felelős miniszter ellenjegyzése megkívántatván, annak felírása az álladalmi titkár úr által is Ő Felségének bemutatathatik, törvényes hivatásom érdekes működése megszűnt, s így f. h. 20-án bejelentett szándékomhoz képest holnap Innsbruck városát elhagyván, Méltóságodnak jelenteni kötelességemnek tartom, hogy jelenleg gyengélkedő egészségem miatt Budapestre nem jöhetvén, míg Ő Felsége, egészségének helyre álltával az országglást ismét átveendi, saját egészségem és magán ügyeim érdekében hivatalos foglalatosságimtól visszavonulva azoknak folytatását Méltóságod helybenhagyása mellett, Pulszky álladalmi titkár úrra bízandom. Fenntartván magamnak, hogy Ő Felségének Bécsbe leendő visszajövetele után miniszteri hivatalommal összekötött viszonyokat tekintve mostani állásom meg vagy meg nem tartása iránt azon nyíltszívűséggel és bizodalommal nyilatkozhassam, mellyel Méltóságod becses felszólítására szerencsém volt hivatalom elvállalásakor nézeteimet előadni. Midőn Méltóságodat és a tisztelt Minisztériumot már most arra kérném, hogy ha a bennem helyezettett várakozásnak minden tekintetben eddig is meg nem felelhettem volna, ezt nem a tiszta akaratom, vagy forró ügyekezetem hiányosságának, de a körülmények parancsoló fordulatának tulajdonítani méltóztassanak. Egyszersmind kinyilatkoztatván, hogy ha időközben a horvát viszonyok kiegyenlítése tekintetéből akár Bécsben, akár Zágrábban is Méltóságod közbenjárásomat hasznos és szükségesnek tartaná, szeretett hazám boldogságára szentelt minden tehetségeimet és perceimet ezen feladat elősegítésére ezennel felajánlom.

Innsbruck, június 26-án 1848.

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H2. Miniszterelnök, elnöki iratok 1848:410. Közli Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. 1–2. kötet. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Budapest, 1999. 1. kötet. 800–802. p.)

Az országgyűlés megnyitó programjának közzétett tervezete

Budapest, 1848. július 2.

Országgyűlés Megnyitásának rende július 5-én 1848.

Julius 4-én reggeli 10 órakor úgy a képviselők, mint a felsőház tagjai termőkben összegyűlnek.

Az alsóházban a legkorosabb tag elfoglalja az elnöki, a hat legifjabb tag a jegyzői széket, és sorshúzás útján 11 tagból álló küldöttség alakíttatik.

A felsőházban szinte a legkorosabb tag foglalván el az elnöki helyet, elnököket kinevező királyi rendelet felolvastatik, s az elnök székébe ülén, miután a négy legifjabb tag a jegyzői kötelességet veszi át, sorshúzás útján 11 tagból álló küldöttség alakíttatik.

A küldöttségnek tagjai az elnökök és jegyzők is.

A két küldöttség szónokot választván, Ő Fenségénél, mint királyi Biztosnál és Ő Felsége Képviselőjénél, július 5-én de. 10 órakor, a várban udvarol és tisztelkedik.

Ő Fensége július 5-én, délben 11 3/4 órakor indul ki a várból, ministerek és udvara kíséretében.

A menet sorkatonaság és nemzetőrség kettős sorai közt halad, kik a vártúl kezdve a színpületi terem lépcsőzetéig leendének fölállítva.

A lépcsőzetnél Ő Fenségét az alsó és felsőházi küldöttség fogadja.

Ennek előmenetele mellett vezettetik Ő Fensége az alsóházi terembe, hol mind az alsóház, mind a felsőház tagjai állva fogadják.

A teremben Ő Fensége beülván székébe, jobbról és balról a ministerektől környezetve, olvassa a trónbeszédet; felolvastatik Ő Felségének az országgyűléshez intézett királyi kegyelmes két rendbeli leirata is, melyben Ő Fenségét mint királyi biztost az országgyűlés megnyitásával megbízni és a törvényhozási és végrehajtási ügyekben teljes hatalommal felruházni méltóztatott.

Ekkor a miniszerelnök az országgyűlést Ő Felsége nevében megnyitottnak jelenti ki.

Ezután Ő Fensége fölkél, és a ministerek s udvara kíséretében, a két ház küldöttségének előmenetele mellett, a teremből eltávozik.

Az két ház tagjai pedig termeikben gyűlvén össze, megalakulásukkal foglalkodnak.

Kelt Budapest, július 2-án 1848.

(Nyomtatvány, közzétette a Közlöny, 1848. júl. 4.)

A házszabály felsőházi elnököt érintő pontjai

Pest, 1848. július 10.

II. szakasz

4. §

Felolvastatik az elnök és másodelnöknek Ő Felsége általi kineveztetését tudató királyi rendelet, s az elnökök helyöket elfoglalják.

III. szakasz

A rendőrségről

13. §

Ha valaki a rendet zavarja, s az elnök egyszeri intésének sikere nincs, másod ízben, az 1848. IV. t. cikk. értelmében, az egyes hallgató vagy illetőleg az egész hallgatóság kipurcsolatik azon karzatról, hol a csend megzavartatott.

15. §

A csendzavarók, a kitiltáson kívül, az elnök felhívására hatóságilag is meg fognak megnyitni.

17. §

A ház megalakulván, a ház tisztjeit s alá rendelt személyzetét az elnökség nevezi ki.

18. §

Ezen kívül mindenik házhoz a budapesti nemzetőrségtől minden ülésre nemzetőrök kellő számmal rendeltetnek, kik az elnök intézkedése szerint a rendre ügyelnek fel.

19. §

Szükség esetében a parancsnokokhoz intézendő írott rendelet által, a törvényhozás biztosítására, az egész helybeli, mind nemzetőrségi, mind katonai fegyveres erőt kirendelheti az elnök, saját felelőssége mellett.

IV. szakasz

A tanácskozási rendről

39. §

Midőn felállás által történik a szavazás, a többséget, a jegyzőkkel egyetértőleg, az elnök számítja össze, s az elnök mondja ki.

42. §

Szavazásra, a többség beleegyezésével, az elnök teszi fel a kérdést.

43. §

A kérdésnek mindig úgy kell föltétetnie, hogy igen, vagy nemmel történhessék a szavazás.

V. szakasz

Az elnökről

48. §

Az elnök, a ház véleménye szerint, megnyitja és eloszlatja az ülést; őrködik a csend és rendszabályok megtartása fölött; a kérdéstől eltérőket a kérdésre igazítja; a rendet sértő szónokot, beszéde félbeszakasztásával is, rendre utasítja.

49. §

Rendreutasíttatás után a szónokot illeti a szó mentessége előadására.

50. §

Másodszor is rendre utasíttatván valamely szónok, s ez után mentsége is meghallgatván, afelett a ház határoz, és ha a rendre utasítást megerősíti, ez jegyzőkönyvbe vétetik, és a szónoknak ezen tárgyban a szólás többé meg nem engedtetik.

51. §

Ha a csend a szólás rendén nem lévők által zavartatik, az elnök csengettyűvel jelt ad; ha ezen jelre sem áll helyre a csend, név szerint felszólítja az illetőket; ha a csend még akkor sem áll be, fővegének fölvetelével az ülést bizonyos kijelentett időre felfüggeszti, mely egy óránál tovább nem terjedhet.

52. §

A hallgatóság által okozott rendzavarás vagy egyéb féktelenkedés esetében, a rendnek mind a terembeni, mind a karzatokoni fenntartására nézve, a 9-19-ik §-okban foglaltak határozzák meg az elnök jogait és illetőleg kötelességeit.

53. §

Az elnök jelenti ki a többséget s mondja ki a ház határozatait.

54. §

Ha valaki a felsőház tagjai közül szükségképpen az országgyűlés helyéről eltávozni kénytelenítettnek, eltávozását az elnöknek bejelenteni tartozik, ki azt a legközelebbi ülésnek tudomására juttatja.

VII. szakasz

A két tábla viszonyairól.

58. §

Mindenik ház külön készít választfeligazítást.

59. §

Határozataikat jegyzők által közlik a házak egymással.

60. §

Mind a két ház által elfogadtatván valamely törvényjavaslat s az illető elnökök és jegyzők által aláíratván, királyi szentesítés alá terjesztéséről a minisztérium gondoskodik.

(Nyomtatvány, Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtár Kny. 1848. 8°/30.)

Perényi Zsigmond előterjesztése a felsőháznak a katonaállítási törvényjavaslat változatlan formában történő elfogadására

Pest, 1848. augusztus 29.

A bizottmány vizsgálat alá vetette a két törvényjavaslatot, a magyar hadseregről ti. és az évi közszükségek fedezése végett kamatlan pénzjegyek kibocsátása iránt. Irányát tanácskozásainak leginkább tették a hazának jelen körülményei, melyeket nem tartom szükségesnek bővebben festeni, minthogy azok a tisztelt ház tagjai előtt anélkül is ismeretesek, annyit azonban megemlíteni mégis jónak látok, miszerint hazánk körülményei oly aggasztók, oly súlyosak, hogy minden egyéb lehető és fölismerhető észrevételeket méltán háttérbe szorítanak. A bizottmány úgy gondolkodott, hogy ezen két törvényjavaslatnak – mely a jelen szükséghez alkalmazva van – minél előbbi életbe léptetése szükséges és nélkülözhetetlen célszerű. Ugyanazért, minthogy minden perc iszonyú drága, és minden halasztás e súlyos körülményeket még inkább nehezíthetné, a bizottmány azt véleményezi, hogy a ház éppen azt, mint előbb említék, hogy a jelen

perc nem engedi, hogy hosszabb vitatkozásba ereszkedjünk, mert minden elhalasztott perc által – meglehet azt, mit elmulasztottunk – visszapótolhatatlanul elvesztettük. A bizottmány rövid véleménye ez, s hogy az időt annál inkább megnyerje, elégségesnek tartotta azt szóval általam a tisztelt háznak bejelenteni. (Közhelylés)

(Közlöny, 1848. augusztus 31.)

Perényi előterjesztésére elfogadott határozat a hadsereg megjutalmazására

Pest 1848. október 1.

A felsőház határozata

Örömmel értesülvén a felsőház azon diadalról, melyet a honi sereg az ellenségen folyó év szeptember 29-én tartott csatában kivívott, hazafiúi kötelessége érzetében ezen fényes haditettet illő méltánnyal fogadja, és valamint a közvitézeknek – kik ritka bátorságuknak őseiktől örökített újabb fényes példáját adták, úgy az egész tiszti karnak s főképp a fővezér Moga altábornok, és Kohlman tábornoki vezéreknek és mindazon tiszteteknek, akik a fővezéri jelentésben bennfoglaltatnak, és a tüzéreknek – kitüntetett ügyességökért, a haza iránt tett nagy érdemeikért, úgyszintén a többi felsőbb s alsóbb hadi tiszteteknek hasonló vitéz bátorságukért, buzgalmukért s ügyes vezérletökért, a haza nevében teljes bizalmat és köszönetet szavaz.

Ugyanazért teljes örömmel fogadja és magáévá teszi a képviselői háznak azon határozatát, mellyel az érdemet jutalmazni késznek nyilatkozik.

A nemzet nem fordíthatja vagyonát szebb és dicsőbb ügyre, mint midőn nagy és főképp vitéz tetteket, a jutalmazandók örököseire is átmenendő jutalommal is, mind a jelen, mind a jövő maradéknak példát adandó, jutalmazni kívánja.

Meg levén a felsőház győződve arról is, hogy a lelkes honi sereg régi vitézségével a fő és alsóbb tisztei iránti bizalmat és fenytéket, mint a győzelemnek múlhatatlan föltételeit, szorosan megtartandja.

Ezen határozatát a felsőház ünnepélyesen akarván a vitéz hadsereggel tudatni, a fővezért, az elnökség több tagokkal az iránt szóval is ezen határozat átnyújtásával értesítendi.

Kelt Pesten 1848. év október 1. napján tartott felsőházi ülésből.

*B. Perényi Zsigmond
a felsőház másodelnöke*

(Közlöny, 1848. október 5.)

Perényi Zsigmond előterjesztése a felsőház számára a törvénytelenül kinevezett Rétsey Ádám miniszterelnök perbe fogására

Pest, 1848. október 9.

A mai ülésnek a tárgya a képviselőház elnökének egy közlése csatlékaival együtt. Mielőtt azonban felolvastatnék, kötelességemnek tartom a tisztelt házat a dolgok mostani állásáról röviden értesíteni. A Jellachich tábor Mosonynál van és ottan nyert némi segedelmet, két német ezred lovast és valami gyalogságot. A mi seregeink nyomulnak előre utána. Rendelés tétel, hogy Perczel Móric és Görgey urak vezérlete alatt levő seregek szinte eljőjenek államásukról. Görgey átkelven a Dunán biztosítja a másik partot, ha talán Jellachich Pozsonyban szándékoznék általtörni. Perczel Móric pedig csatlakozzék Moga vezérhez. Röviden kell említenem, hogy ezen utolsó rendelkezést az tette lehetségessé, hogy Rothnak serege egészen megadta magát először 1500, később 6000. Ez utóbbi nagyobb számú foglyokról úgy intézkedett Perczel Móric, hogy azok kísértessenek hazájokba. A tisztek azonban gondolom, ma megérkeztek Budára. Seregeink 14 ágyút fogtak el, sok löszert és fegyvereket. Azonban meg kell említenem, hogy ezen fegyvereket melyekre a hazának nagy szüksége volna, azon balsors érte, hogy miután lerakattak, sok fegyver oly kezekre került, melyekben nem oly jól állanak, mint ha a honvédsereg kezében lennének. Megtétettek azonban a rendelkezések, több egyének küldettek a falukba, hogy azon fegyvereket szedjék vissza.

Érkeztek tudósítások Bereg, Szatmár, Ugocsa megyékből, miszerint Erdélyben az oláhok nagyon lázonganak és már katonai erő is alkalmaztatott ellenök, s annak sikerült őket szétverni. Minthogy azonban ezen megyék hegyláncai összeköttetésben vannak Erdély hegyeivel, félnek, hogy azon mozgalom hazánkba is átszivárog; annyival inkább, minthogy a beregi nemzetőrségi őrnagy az oroszok között is hasonló mozgalmakat vett észre. Kérnek tehát fegyveres erőt. Amit nélkülözni lehetett, a bizottmány oda küldötte, s egyéb rendeleteket is tett, hogy ezen mozgalmak meggátoltassanak, Erdélyben pedig a kir. biztos tegye a magáét. Vidos nemzetőrségi parancsnok azt jelentette a háznak, hogy Nugent Albert seregét Nagy- és Kiskanizsa lakosaival és gr. Batthyány Károly seregével egyesülve megtámadta és visszaverte el annyira, hogy kénytelen volt a Légrádi hegyek közé vonulni.

Azonban Mayerhofer tábornok Verbász ellen több ezer sereget szedett össze, és által tört Serviából. Erre nézve megtétettek a rendelkezések, hogy a verbászi tábor Szegedről kapjon segítséget, a táborból pedig gyakorlott katonaság vonuljon visszafelé Mayerhofer ellen. Gr. Batthyány Kázmér rendelkezése alá pedig leküldetett egy gőzös vontatóhajókkal, hogy Mayerhofer seregeit körülvegyék, és ne engedjék, hogy a verbászi tábornak háta mögé kerülhessen. Evégett a népfelkelés ott is organizáltatik.

Történt, hogy némely biztosok egészségök megromlása miatt leköszöntek, mint Horvát Vilmos Zalában, és Vidos József nemzetőrségi parancsnok. Ezek helyett parancsnokul Gáspár őrnagy úr neveztetett ki, úgy szinte Horvát Vilmos helyett is más biztos rendeltetik.

Pulzskynak ma éjszaka érkezett sürgönye Sopronból, mely igazolja a bécsi eseményeket, s hozzáteszi, hogy Bécsben Borrosch követ van 1. miniszternek nevezve (éljen!); hogy a fejedelem az utolsó kir. manifesztumot, melyben Jellachichot főkormányzónak nevezte, visszavonta legyen (éljen!) és Jellachichot ismét hazaárulónak nyilvánította.

Jegyző: Olvassa az alsóház elnökének levelét, mely mellett ő felségének manifesztumát és a ház határozatát a felsőház elnökének átküldi; továbbá olvassa gr. Récsey Ádámnak miniszterelnökké kinevezését magában foglaló kir. rendeletet; továbbá a kir. leiratot és az alsóháznak erre vonatkozó határozatát.

Erre nézve azon figyelmeztetést kell a ház elébe terjesztenem, hogy mielőtt gr. Récsey Ádám levele mellett ezen kir. rendeletek megérkeztek volna, az alsóház elnöke ezen rendeleteket már közölte a képviselőházzal. Akkor azon hitben volt a képviselőház, hogy ezen rendelet koholt; azonban még azon nap megérkezvén Récsey levele és felolvastatván, ebből látták a képviselőház tagjai, hogy nem koholt; hanem érvénytelennek nyilvánították. Ezen rendeletnek 3 főrésze van. 1-ször: hogy Récsey ellenjegyzése mellett ő felsége az országgyűlést eloszlotnak nyilvánítja. A képviselőház ezt érvénytelennek tartja azért, mert az 1848. törvény azt rendeli, hogy az országgyűlést addig eloszlatni nem lehet, míg a számtételek azon évről meg nem tétettek. Ez van a 4. cikkben. Legelső lenne az, hogy ezt méltóztatnának tárgyalni. (A törvény világos, el kell fogadni az egészet!)

A határozatnak másik része az effectuatiót tárgyazza, ti. Récsei Ádámnak perbe fogatását. Az 1848. 3. tc. 32. §-a rendelkezik, hogy midőn valamely miniszter perbe idéztetik, minő eljárást kell követni. A törvény azt mondja, hogy a felsőház annak bírája; a ház válassza titkos szavazással 36 tagot, ezek közül 12-t a vádlott fél, 12-t az alsóház bizottmánya, mely képviselőház által a per instruatijára választatik, elvethet. Itt azt vagyok bátor jelenteni, hogy a képviselőház biztosokat még nem választott, vajon tehát meg akarja-e várni a felsőház, míg a képviselőház a törvény értelmében azokat meg fogja választani.

A hozzászólások után azok összefoglalása

A többség azon véleményben van, hogy válasszunk bírákat, csak hogy gr. Teleky József időt kíván engedtetni arra, hogy ki, ki lelkiismeretes bírákról gondolkodhassék, akikben meg lehessen nyugodni, a másik rész pedig azt kívánja, hogy mindjárt fogjunk a választáshoz. Azok tehát, kik gr. Teleky Józseffel vannak egy értelemben, méltóztassanak felállani. (Egy rész feláll!) Nem tudván jól a többséget kivenni, azokat kérem a felállításra, kik ellenkező véleményben vannak. (Felállanak!) Jóformán egyenlő számmal vannak mind a két véleményben lévők.

[...]

Azt gondolom, a dolog egyre megy ki. Tegyük tehát azt, hogy maradjunk együtt addig, míg a választást befejezzük, gondolkodhatunk mellette 5 óráig is; vagy pedig függesztük fel az ülést.

[...]

Úgy hiszem, abban megállapodhatunk, hogy az ülés nem rekesztetvén be, még ezen ülésből történjék a választás. S hogy mindenkinek ideje legyen gondolkozni, az ülés 5 óráig felfüggesztetik.

Az ülés 5 órákor folytattatván

Az ülés megnyílt. A tisztelt ház mai ülése fel lévén függesztve avégett, hogy kinek-kinek legyen ideje azon 36 tagból álló bíróság megválasztására, mely a miniszter ellen fog eljárni, méltóztassanak tehát most a cédulákat beadni. (Beadtuk!) Erre nézve némelyek azon indítványt tették, hogy a 36 tagot igen hosszasan fogjuk megválasztathatni, ha a régi mód szerint járunk el, azért azt ajánlották négy részre 3-3 tagból álló deputáció neveztessek, kik felosztván magok közt a cédulákat s azokra kombinálván, megtudják kik nyertek általános többséget. (Elfogadjuk.) Ezen 4 deputáció nem távozik el innét, hanem mindegyik félrevonulva fog működni. Tagjai: 1.-é Esterházy Mihály, a szentmártoni apát, Bánfi Pál. 2.-é Ráday Gedeon, Jekelfalusy püspök, Teleky Samu. 3.-é Teleky József, Horváth püspök, Redl Imre. 4.-é Géczy Péter, Podmaniczky Frigyes, Festetics Vincze. Nem tudom hány a cédula? (27). Azokat 4 részre felosztván, a deputációk ki fogják tudni kik nyertek többséget. Méltóztatnak ebben megnyugodni? (Meg!) (Jegyző: 14 az absolut majoritás.) Méltóztassék tehát 4 részre osztani a cédulákat, s a deputációknak által adni.

A szavazás kihirdetése és a jegyzőkönyv hitelesítése után

Miután a képviselőháznak határozata akképp keletkezett, hogy midőn a manifestum először felolvastatott, a manifestum akkor még nem jött meg a képviselőházhoz hivatalosan. Meg kell tehát említeni határozatunkban, hogy ámbár a Récsei által a képviselőházhoz küldött levélből, és mellékleteiből nyilvánosan kitetszenék, hogy ezen manifestum ő felsége által íratott alá, és nem koholt; mindazonáltal ez nem változtatván a körülményeken, a felsőház magáévá teszi a képviselőház határozatát. Ezen határozataink a szokott úton fognak közzétetni a képviselőházzal, mert mint hallottam, a képviselőház holnap ülést fog tartani, és biztosokat nevezni a per foganatosítása végett. Utóbb érkezett híreket bátor leszek a tisztelt ház elébe terjeszteni. Festetics Miklós visszaérkezvén Móga vezértől, annak azon nyilatkozatát jelentette, hogy ő már most elég erősnek érzi magát Jellachich seregének nemcsak megtámadására, hanem megsemmisítésére is, azért neki innét több segítségre nincs szüksége. Annál fogva Perczel Mór és Görgey Arthur, kiknek innét előbb azon rendelet ment, hogy erősítsék Móga táborát, jelenleg azon újabb utasítást kapták, hogy Jellachich elébe menjenek, minthogy a Bécsben történtek után Jellachich nem Bécs felé, hanem Sopron felé készül kimenni

a hazából. Egyszersmind eleibe ment Vidos is 10 000-ből álló seregével. Zalában, Somogyban és Baranyában a nép tömegestül felkelt, Jellachich serege a legrosszabb állapotban van. A mi előcsapataink már elérték Jellachich utócsapatát, a nép Jellachich seregének nem ad enni, s mindenütt requirálni kell neki. Egyszóval Csányi László kir. biztostól érkezett levél szerint teljes reményünk van, hogy Jellachich tábora is minél hamarább azon sorsra fog jutni, mint Roth tábora jutott. A lelkesedés mindenütt igen nagy, s a nép vív szabadságáért, különösen Vasban Batthyány vezérlete alatt, a hidakat felszedték, utakat elrontották, hogy az ellenség haladásában gátoltatván, a mi seregünk annál hamarább utolérhessék, és a rabló sereget megsemmisítsék. Adja Isten, hogy minél előbb több jó híreket is közölhessek a csata eredményéről! Most egyéb tárgy nem lévén, az ülést feloszlatom. (Éljen az elnök!)

(Közlöny, 1848. október 11.)

Batthyány Lajos és Perényi Zsigmond vitája az országgyűlés Debrecenbe helyezése és a Windisch-Grätzhez indítandó békeküldöttség ügyében az országgyűlés utolsó pesti ülésén

Pest, 1848. december 31.

Kossuth az OHB és az országgyűlés székhelyének áthelyezését javasolta. Batthyány pedig küldöttség menesztésére tett javaslatot a császári erők főparancsnokához elfogadható békefeltételek elérésére. Az indítványokat az országgyűlés két háznak nyilvános, együttes ülésén vitatták meg, amelyre az esti órákban került sor. Az ülést Pázmándy Dénes és Perényi Zsigmond vezette.

Gr. Batthyány Lajos: *Tisztelt ház! Azon kérdéshez nem kívánok szólni, melyre éppen most tisztelt kormányelnök úr véleményét kimondotta, mert azt tartom, hogy az félig-meddig eldöntöttnek tekinthető, hanem kívánok szólni a másik kérdéshez, amely azzal kapcsolatban van, hogy ti. az országgyűléssel mi történjék? Én megvallom, bővebb megfontolás után igen nagy nehézséget látok abban, hogy egyúttal az országgyűlés és a kormány innen eltávozzék, és ugyanazon időben a küldöttség is eljárjon tisztjében; én azt gondolom, hogy a mostani állapot azt kívánja, miszerint a kormány oly helyzetben legyen, hogy minden akadály nélkül is biztosan intézkedhessék. A kormánynak nem lehet és nem szabad az utolsó percben innen távozni, mert annak már ott kell lenni a maga helyén, mikor majd innen hátrább nyomul a sereg és egyáltalában mind az, ki az ellenség által innen el fog szoríttatni. De az országgyűlésre nézve azt gondolom, hogy ily nagyszámú testületnek egy helyről a másikkal általtelepítése ilyen háborús időkben sok bajjal jár, nehezíti magának a kormánynak a lépteit is, minthogy az országgyűlés az executiv hatalmat már átruházta a honvédelmi bizottmányra, mely a bizalmat a legnagyobb mértékben bírja. Eddig is megfelelt a bizalomnak, s meg fog*

felelni, midőn törvényhozási tanácskozásnak most e percben ideje nincs, minthogy ezen végrehajtó hatalom megmarad a bizottmánynál addig, míg azt az országgyűlés vissza nem kéri. Azt gondolom tehát, legcélszerűbb volna, az országgyűlés maradjon itt addig, míg úgyszólván itt maradhatásának végperce el nem érkezett, a kormánynak ellenben adjon parancsot, hogy rögtön távozzék Debrecenbe és ottan biztonságban intézkedjék azokra nézve, mit a nemzet védelmére megkívántatnak. Az országgyűlésnek azután fennmarad azon tiszte, miszerint a küldöttségnek jelentését fogadja el, s bocsátkozzék érintkezésbe, bírálja meg s határozzon a teendők felett. A nem reménylett esetben pedig tőle fog függni, vajon in corpore által kívánja-e magát helyeztetni Debrecenbe, mit én az előzményeknél fogva nem tartok gyakorlatilag szükségesnek és hasznosnak, hanem akadályos dolognak, vagy pedig magát prorogálni fogja-e addig, míg az idők olyanok lesznek, hogy hatásköre biztosabb leend.

[...]

B. Perényi Zsigmond: Legyen szabad véleményemet kimondani. Az első tárgyra nézve, mit előttem szóló megérintett, meggyőződése az, miként, mindenki azt kívánja, hogy békés úton érthessük el azon jót, melyet nem akarunk harc nélkül által engedni, mondom, mindenki ezt kívánja még akkor is, ha, mint nekem is – optimista nem lévén – nemigen van nagy reményem a sikerhez, a kísérletet mindazonáltal mellőzhetetlennek tartom. Előttem szóló gr. Batthyány Lajos észrevételének két ága van. Egyik, miként a honvédelmi bizottmány, hogy erélyesen működhessék, a veszélynek úgyszólván helyéről rögtön távozzék, a másik, hogy az országgyűlés maradjon itt az utolsó percig, és rendelkezék amint jónak látja. – Mi az elsőt illeti, meg vagyok győződve, miszerint azon hitben tette a gróf úr előadását, hogy a honvédelmi bizottmány erélyesen működhetik az országgyűlésnek távollétében is. Én éppen ellenkező véleményben vagyok (Helyeslés.) Azt hiszem, hogy a honvédelmi bizottmány működése sikert nem arat, ha az országgyűléstől megválnak. (Úgy van.) Ősz szakállam kezeskedik, hogy hazámat ismerem, s ennél fogva tudom, hogy ha a honvédelmi bizottmány nem lesz egészen kifolyása az országgyűlésnek, nem fog bizodalmat gerjeszteni a hazában, és ha ez nem lesz, akkor erélyesen nem működhetik, lépései siker nélkül fognak elenyészni. Meggyőződésem tehát az: ha valaki azt kívánja, hogy sikerteljesen működhessék a honvédelmi bizottmány, maradjon ezután is, mint eddig kifolyása az országgyűlésnek – Mi a másikat illeti, úgy hiszem gr. Batthyány azon meggyőződéssel tette kijelentését, hogy az országgyűlés, ha utolsó percig itt marad is, oly állapotban lehetend, hogy erélyesen intézkedhetik minden dologról. Én itt hasonlóképpen eltérő véleményben vagyok, mert azt hiszem, miként az utolsó percben nincs annyi erő, hogy az országgyűlés, összetartása iránt intézkedhessék. Tehát ellenkező véleményben lévén gr. Batthyányval, azt hiszem, hogy a honvédelmi bizottmánynak, ha sikerrel akar működni, együtt kell lenni az országgyűléssel, különben megszűnik minden jelentősége. (Helyeslés.) Méltóztassék azt is megfontolni, hogy a honvédelmi bizottmánynak tagjai, és talán csak úgy vállalták el ezen tiszte, ha mindig kifolyásai lesznek az országgyűlésnek, azáltal tehát, hogy az

országgyűléstől elválasztassanak, több terhet nem lehet rájuk róni, és ha vállalnának is többet, nem lenne sikere működésüknek. Távozzék tehát Budapestről a honvédelmi bizottmány az országgyűléssel együtt. (Közhelyeslés)

[...]

Gr. Batthyány Lajos: Legyen szabad egynéhány szót mondanom. Ha a tisztelt ház e tekintetben eltérő véleményben van, hogy talán a honvédelmi bizottmány megszűnik befolyása lenni az országgyűlésnek, mihelyt azt a ház más helyre rendeli: szívesen visszaveszem indítványomat. (Helyeslés.) Én nem vagyok azon nézetben, mert abban megegyeztem, s talán a ház sem tekinti úgy a dolgot, hogy a háznak hatalmában nem volna egyes embert vagy egy testületet küldeni, s így akármely testületet küld Debrecenbe vagy Pozsonyba, az azért folyvást a háznak kifolyása, én tehát nem látom a kifolyásnak megszüntetését. És ne méltóztassanak valamit becsúsztatni szájamba, ami tőlem nem eredett. Ha azt mondják, ez vagy az félnék ember, avval nem törődöm; én vagyok félnék vagy Madarász, azt bírálják meg mások. Én azért mondtam ki véleményemet, mert nem vagyok félnék, ha félnék volnék nem mondtam volna ki. És ki fogom akkor is mondani, ha Madarásztól kell tartani. Hogy Hunkár által előterjesztett sanctiot ki kellessék mondani arra, ki el nem fog menni, nem tartom helyesnek, nem tartom praktikusnak. Én azt tartom, ma azért jött össze az országgyűlés, miszerint tanácskozzék a kérdés felett, mi történjék az országgyűléssel, maradjon-e, meddig maradjon és hova menjen-e? nem pedig, hogy mielőtt e kérdés eldöntetett volna, már halálos ítéletet mondjunk. Ezt praeoccupatumnak tekintem, mert ha a képviselőket, kiket lelkiismeretségük és becsületérzésük nem vezérel, hogy így vagy amúgy cselekedjenek, mint rabokat Debrecenbe kell kísérni és ott szuronyokkal körülfogni; akkor ott nem lesz országgyűlés és ez nem nevelendi a honvédelmi bizottmánynak tekintélyét. Meg vagyok győződve, hogy ha 50 követ fog megjelenni szabad akaratanál és köteletségérzeténél fogva, több súlyt ad a nemzetnek, mintha erőszakkal többen jelennek meg. Meglehet, hogy rosszul fogom fel a dolgot, de meggyőződésemet mindég nyíltan szoktam kimondani, kibúvó ajtót soha nem kerestem; s felhívom az országot tud-e ilyet felmutatni? Annyit mondok, hogy ily kényszerítő mód a törvényhozáshoz nem illik.

[...]

A határozat szavazásra kitűzése után

B. Perényi Zsigmond elnök: Én úgy értettem tisztelt ház, az elnök úrnak kijelentését: az elsőre nézve, hogy azon választmánynak feladata lesz a sereghez elmenni s a sereg vezérével alkudni. Nem tudom, ha csak eddig terjed-e a tisztelt háznak véleménye, mert én véleményem kissé tovább terjed, ti., hogy az ellenség fővezérével legelőször kívánjon egyezkedni s fegyvernyugvást eszközölni, és onnan menjen aztán tovább Ferenc József. A felolvasott tagok közül Majláth György maga ugyan beteg, hanem remélem,

hogy a mostani körülmények között jelen állapotában is fel fogja vállalni küldetését, de őszintén megvallom, sokallom a hat vagy hét tag kinevezését, s nyíltan kijelentem, hogy van a felolvasott tagok közt olyan is, kit én nem küldenék oda. Nem azért mintha nem bíznam benne, s nem érdemelné meg a ház bizalmát, hanem némely körülményeknél fogva, így például gr. Batthyány Lajost én megkímélném. A tagok számára nézve tehát vélemény az volna, hogy négy tag untig elég. Majláth György, Majláth Antal, Lonovits József és Deák Ferenc untig elég volna. Batthyány Lajost azért is kimélenők meg, mert indítványozó volt. Nem tartanám tehát szükségesnek a soktagú választmányt, mert különben is ezen kísérlet csak kezdeményese lesz a békealkudozásnak.

Gr. Batthyány Lajos: Nem tudom, mi oknál fogva volt tisztelt barátom Perényi Zsigmond oly szíves az én megkíméltetésem indítványozni?! Ha ez valami oly ok, mely az én személyes bátorságom vagy más kényelmem iránti tekintet volna, kijelentem, hogy én igen szívesen fogok szolgálni; kellemetlenséget és veszedelmet nem ismerek a haza szabadsága körül, (tetszés) ellenben, ha az én személyem, mint persona ingrata talán nehezítené a dolgot, szívesen elállok. (Egyfelől: menjen, másfelől: maradjon)

B. Perényi Zsigmond elnök: Kénytelen vagyok nyilatkozni s kijelenteni, hogy Batthyány Lajos iránt oly tisztelettel s őszinteséggel viseltetem, minél fogva propositiomat rosszra magyarázni lehetetlen s hogy ha állana az, amit mondani méltóztatott, nem tartózkodnám nyíltan kimondani, s kötelességemnek érezném tudatni, miért kívántam volna tisztelt barátomat úgy tekinteni, mint persona ingratát. (Batthyány Lajos: Ott fenn) Az már más, az meglehet. Egyébként, hogy ha a gróf jobban ismerve a körülményeket azt gondolja, hogy a dolgok akadására nem lesz, s oly szívesen ajánlkozik, én Isten látja lelkemet, nem akadályozom kiküldetését.

(Közlöny, 1849. január 14.)

Az országgyűlési határozat jegyzőkönyve

Pest, 1848. december 31.

Az 1848. évi dec. hó 31-én tartott vegyes országos ülésben.

Elnökök: b. Perényi Zsigmond és Pázmándy Dénes, Jegyző: Záborszky Alajos. A képviselőház határozatának következtében felszólíttatván a honvédelmi bizottmány, hogy hazánknak általában, de különösen hadseregünk állapotáról és működéséről jelentést tegyen.

Ennek folytán a honvédbizottmány elnöke előadta, hogy az ellenségnek a fővároshoz közeledése miatt az országgyűlés tanácskozása minden pillanatban mostani helyén lehetetlenné válhatván, az ország gyűlése és kormánya Debrecenbe általtétessék, és

*minden törvényhatóságok ezentúl is az ország kormányának engedelmeskedni tartoz-
zanak.*

*Továbbá indítvány tétetvén, hogy a haza jelen döntő perceiben a békés kiegyenlítés
a nemzet becsülete, törvényes szabadsága és jólétének alapjain és biztosításával meg-
kísértessék.*

*Mindezek határozattá váltak, mire Majláth György országbíró, gróf Majláth Antal,
Lonovits József érsek, gr. Batthyány Lajos és Deák Ferenc megbízatván, oda utasított-
tak, hogy az ellenség fővezérétől fegyvernyugvást, és a céloztatott békekötést kieszkö-
zölni iparkodjanak, sőt a körülmények úgy hozván magokkal, magához ő cs. k. felségé-
hez, Ferenc Józsefhez is járuljanak. Miről a törvényhozáshozzi jelentésük elváratik.*

Az ülés éjféle 11 órákor eloszlott.

(Közlöny, 1849. január 14. 1/4.)

Perényi Zsigmond felszólítása Beöthy Ödön erdélyi teljhatalmú országos biztoshoz a felsőházi tagok felhívására az országgyűlésen történő megjelenésükre

Debrecen, 1849. január 17.

*Múlt év és hó 31. napján tartott országgyűlési vegyes ülésben hozott határozat szerint,
hazánk jelen körülményeiben Debrecenbe tétetvén át az ország gyűlésének folytatása,
kötelességemmé tétetett Önt erről azon hivatalos fölszólítással értesíteni, hogy ható-
sága alatt lakó minden főrendi tagokat haladéktalanul hivatalosan hívja föl e részbeni
törvényes kötelességek teljesítésére; azon hozzátétellel, miszerint a képviselői ház tag-
jainak napi díjukhoz és szállási költségeihez hasonló napidíjat és szállásolási költség-
pótlást nyerendnek. Elvárván Kormánybiztos úrtól ezen hivatalos felszólításom mi-
képpi teljesítéséről körülményes jelentését.*

*B. Perényi Zsigmond
a felsőház másodelnöke*

(Complexul Muzeal Arad ereklyemúzeumi gyűjtemény No. 3624. Közli: *Aradi
Ereklyemúzeum Okmánytár. Válogatott iratok és dokumentumok.* Szerkesztette Her-
mann Róbert. Szeged, 2012. 194–195. p.)

Beöthy Ödön Erdély teljhatalmú országos biztosa falragaszokon teszi közhírré Perényi felszólítását a felsőház tagjaihoz

Kolozsvár, 1849. január 20.

Felsőházi másodelnök báró Perényi Zsigmond úr vett rendelése nyomán minden törvényhatóságokban levő főrendi tagok haladéktalanul felszólítandó, hogy Debrecenbe az országgyűlésén megjelenjenek, hol a képviselőház tagjainak napi díjukhoz és szállásköltségeihez hasonló díjt fognak nyerni.

Kolozsvárt, jan. 20-án 1849.

Beöthy Ödön

(Nyomtatvány, Complexul Muzeal Arad ereklyemúzeumi gyűjtemény No. 1524.)

Perényi Zsigmond előterjesztése a felsőháznak a trónfosztás és a Függetlenségi Nyilatkozat ügyében

Debrecen, 1849. április 14.

Tisztelt Felsőház! Jelen voltak a tisztelt háznak érdemes tagjai, minthogy meghívtattak rá, a képviselői háznak tanácskozmányában, úgy szinte a mai ülésben is jelen levén tanúi voltak azon eseménynek, mely tegnap vitatás alá vétetvén a képviselőháznak mai ülésében határozattá emeltetett. Részemről mellőzhetlen kötelességemnek tartottam azon iparkodni, hogy a képviselőházban mai nap előfordult tárgyalás minél előbb tudomására jusson a t. felsőháznak, s minthogy a felsőház még jelenleg törvényeink szerint constituált része az országgyűlésnek, afölött minél előbb tanácskozhassék. Ugyanazért a képviselőház elnökével értekezvén, s megemlékezvén a t. felsőháznak azon akaratáról s határozatáról, mely már ezelőtt a képviselőházzal közöltetett, hogy ha ti. rendkívüli esetek fordulnak elő, azok a felsőháznak is mindig jó eleve tudtára adassanak, hogy ülést tarthatván, rögtön intézkedhessék azok fölött. Minthogy a felsőház úgy volt meggyőződve, hogy rendkívüli esetekben, a nem lényeges formákat néha elhagyni szükséges – mondom értekezvén a képviselőház elnökével, ámbár a mai határozat még hitelesítve nem volt, de amint tanúi voltunk, miszerint Kossuth Lajos indítványa egyhangúlag s nagy lelkesedéssel fogadtatott el, az rövid úton általam a t. felsőháznak általtétetett. Ezt annyival inkább szükségesnek láttam a mai estvéli órákban tartandó ülésünkben felvételni, mert akik közölünk a képviselőház ülésében jelen voltak, méltóztatnak emlékezni arra, hogy a határozat következtében az indítvány formulázására a képviselőházból 3 tag küldetett ki. Hogy tehát a kiküldött választmányban s az indítvány formulázásában s a határozatnak elkészítésében a t. felsőház is részt vehessen, jónak véltem azt itten előterjeszteni, hogy választott tagjai által a felsőház is befolyást gyakoroljon e részben. Van szerencsém tehát a képviselőházban mai napon felolvasott

indítványt ezennel bemutatni. – Előre kell bocsátanom, minthogy az indítvány csak az eszméket foglalja magában, röviden azon eseményeket, vagy inkább csak megemlíteni, melyek azon határozatnak előzményei voltak s melyek szükségképpen a képviselőháznak egyhangúlag s egy szívvel tett nyilatkozatát magok után vonták. Röviden említem meg hazánknak eseményeit. Mióta oly zavaros körülményekbe hozattunk, hogy a nemzet a maga védelmére fegyvert fogni kényszerítettet, miszerint nemzeti életét védje, azon tettek által, melyek hazánknak romlására, éppen a dynastia részéről követték el, párosulva különböző eseményekkel, kellett szükségképpen a legutóbbi nagyszerű eseményeknek is kifejlődni. Ezt csak röviden említettem meg, mert az események mindnyájunknak tudomására vannak. Méltóztassék jegyző úr az indítványokat felolvasni.

Majthényi József felolvassa Kossuth Lajosnak a képviselőház mai ülésében tett s egyhangúlag elfogadott indítványait az ország függetlenségének kimondása, a Habsburg-Lotaringiai háznak tróntóli megfosztása és az ország kormányának újbóli alakíttatása iránt.

Sokszor volt szerencsém részesülni az országgyűlési tanácskozásokban, de ennél fontosabb tárgy még soha elő nem fordult s nagyobb örömemre nem szolgált semmi, midőn a hazai ügyekben részt vettem, mint ezen egyhangú nyilatkozata a felsőháznak, midőn a képviselőháznak határozatát teljes hazafiúi érzettel egyhangúlag elfogadta. – Egy van még, amit ennek folytán megemlíteni kívánok, az ti. hogy miután a dolog ily rövid úton hitelesítés előtt közöltetett velem, nem tartom szükségesnek ezt határozatilag kijelenteni, mert anélkül is ennek következménye az fog tenni, hogy vegyes ülésben fog felvételni a formulázott indítvány; hanem értesíteni kívánom a t. házat arról, hogy a képviselőház részéről a választmány, mely Kossuth Lajos, Szacsvey és Gorove tagokból áll, még ma össze fog ülni. Ha tehát méltóztatnak jóváhagyni a t. ház részéről két tagot lehetne kiküldeni, s én ajánlanám Horvát Mihály püspök és Hunkár főispán urakat. (Helyes.) – Arra kérem a t. urakat, méltóztassanak tüstént Kossuth Lajos úrhoz elmenni, kinél a választmány tüstént megkezdí munkálkodását.

(Közlöny, 1849. április 15.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

1847/8-ik évi országgyűlési törvényczikkek. Pozsony, 1848.

Az 1848–1849. évi első népképviselési országgyűlés történeti almanachja. Szerkesztette Pálmány Béla. Budapest, 2002.

Az 1848. évi július 2-ára egybehívott Nemzeti Gyűlés képviselőinek 's a Felső Ház tagjainak név- 's lak könyve. Pest, 1848.

Az 1848. évi július 2-ára összehívott országgyűlés irományai. Pest, 1848.

- Felséges első Ferdinánd austriai császár, Magyarország és Csehországok e néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik év november 7-ikére rendeltetett magyar országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartott országos ülések naplója.* Pozsony, 1848.
- Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai.* I–II. kötet. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Budapest, 1999.
- Borosy András: *Az országgyűlés.* In *A szabadságharc fővárosa Debrecen, 1849. január – május.* Szerkesztette Szabó István. Debrecen, 1948.
- Csengery Antal: *Történeti tanulmányok és jellemrajzok.* Pest, 1870.
- Doby Antal: *Báró Perényi Zsigmond, a magyar nemzet dicső vértanújának élete.* Nagy-Szóllós, 1899.
- Halász István: *Az 1848. és 1849-diki magyar szabadságharc kitűnőbb vértanúinak emlékkönyve.* Pest, 1873.
- Hermann Róbert: *I. Ferenc József és a megtorlás.* Budapest, 2009.
- Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben.* 1–3. kötet. Genf, 1865.
- Hunfalvy Pál: *Napló, 1848–1849.* Sajtó alá rendezte Urbán Aladár. Budapest, 1986.
- Kacziány Géza: *Magyar vértanúk könyve.* Budapest, 1906.
- Keresztyén Balázs: *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában.* Ungvár, 2000.
- F. Kiss Erzsébet: *Az 1848–1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek.* Budapest, 1989.
- F. Kiss Erzsébet: *A magyar törvényhozás szerkezetének átalakulása.* In *A magyar országgyűlés 1848/49-ben.* Szerkesztette Szabad György. Budapest, 1998.
- Kossuth Lajos *Összes Munkái XII.* Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban. Sajtó alá rendezte Sinkovics István. Budapest, 1957.
- Kossuth Lajos *Összes Munkái XIII–XIV.* Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I–II. kötet. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1952–53.
- Kossuth Lajos *Összes Munkái XV.* Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1955.
- Közlöny 1848. és 1849. évfolyamai
- Melkovics Tamás: *Perényi Zsigmond báró, bírából vádlott és vértanú.* In *Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai.* Szerkesztette Kedves Gyula, Pelyach István. Budapest, 2016.
- Palóczy László beszédei és írásai 1848–1849.* Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Fazekas Csaba. Miskolc, 1998.
- Papp Dénes: *A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban.* I–II. kötet. Pest, 1866.
- Papp Dénes: *A parlament Debrecenben 1849.* I–II. kötet. Lipcse, 1870.
- Ruszoly József: *„Évenkénti országgyűlést Pesten”. (Az 1848:IV. tc. létrejötté).* In *Emlékkönyv dr. Szentpéteri István egyetemi tanár születésének 70. évf-ra.* Szerkesztette Tóth Károly. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta juridica et politica. Tomus XLIX. Fasciculus 1–48. Szeged, 1996. 503–518. p.
- Pesti Hírlap 1848. és 1849. évfolyamai
- Szabó István: *Debrecen 1848-49-ben.* Debrecen, 1928.
- Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848/9-ből.* Pest, 1850.
- Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége.* Budapest, 1986.
- Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai, 1848–1854.* Szerkesztette Hermann Róbert. Budapest, 2007.

„...igen munkátlan ember” (?)

Perényi Zsigmond báró az Országos Honvédelmi Bizottmányban

Perényi Zsigmondnak az Országos Honvédelmi Bizottmányban (OHB) betöltött szerepét nem könnyű bemutatni. A báró 1848. október 3-án került a testületbe, azonban ezzel egy időben a felsőház alelnöke is volt, s november 1-jéig folyamatosan helyettesítette a távol lévő elnököt, Majláth György országbíró. Láthatólag nem tartozott az OHB legaktívabb szereplői közé, s az iratanyagban nehezen fedezhetők fel egyéni munkásságának konkrét nyomai. Ahhoz azonban, hogy Perényi tevékenységéről mégis valamiféle képet alkothassunk, szükséges néhány szót szólni magának az OHB-nak a létrejöttéről.

A Honvédelmi Bizottmány létrejötte

Kossuth Lajos képviselő és volt pénzügyminiszter 1848. szeptember 15-én kezdeményezte, hogy Batthyány Lajos kinevezett miniszterelnök honvédelmi intézkedéseinek parlamenti ellenőrzésére küldjenek ki egy parlamenti bizottmányt, annak érdekében, hogy a miniszterelnök ne legyen kénytelen a parlament nyilvánossága előtt felvilágosításokat adni katonai kérdésekről. A bizottság tagjainak (Kossuth Lajos, Nyáry Pál, Madarász László, Pálffy János, Patay József és Sembery Imre) megválasztását szeptember 21-én jelentették be a képviselőházban. Szeptember 22-én Kossuth már e bizottmány esetleges kormányjellegű működésére tett célzásokat.

Szeptember 28-án a képviselőház az előző napon a sukorói táborba távozott Batthyány Lajos távollétének idejére a „honvédelmi választmány” jelen lévő tagjait, Kossuthot, Sembert és Nyáryt bízta meg a végrehajtó hatalom vitelével. Estére Patay is visszatért. Másnap, szeptember 29-én Kossuth javasolta, hogy

bővítsék ki a választmányt a minisztériumok államtitkáraival. A képviselőház ezt is elfogadta. Kossuth azonban rövidesen ismét elhagyta a fővárost, s visszatért az Alföldre, hogy folytassa toborzóját; vele egy időben távozott Patay is. Ezt követően Sembery és Nyáry mellett ifjabb Pázmándy Dénes, a képviselőház elnöke intézkedtek a szükséges védelmi kérdésekről. Ők állították össze azt a dandárt, amelynek feladata a pákozdi csata után a fővárosba vezető utak védelme volt. (Madarász hollétééről nem tudunk, Pálffy pedig szeptember 28-án a dunántúli táborba ment; ő informálta Batthyányt Lamberg Ferenc altábornagy, kinevezett főparancsnok haláláról és a Budapesten történetekről.)

Szeptember 30-tól az eddig a „képviseelőház honvédelmi bizottmánya” nevet viselő testület Országos Honvédelmi Bizottmányként (OHB) folytatta működését. Munkájába bekapcsolódtak a visszatért tagok, Madarász László (szeptember 30.), Pálffy János (október 1.), az államtitkárok közül Kovács Lajos (közlekedés- és közmunkaügyi minisztérium, szeptember 30.), Kemény Dénes és Zoltán János (belügyminisztérium, október 3., illetve 4.), Szász Károly (vallás- és közoktatásügyi minisztérium, október 5.), Gombos László (hadügyminisztérium), Ghyczy Kálmán (igazságügyi minisztérium).

Már szeptember 30-án fogalmazott, illetve írt alá rendeleteket két volt miniszter, Szemere Bertalan, s az ezen a napon a Délvidékről visszatért Mészáros Lázár. Másnap, október 1-jén Pázmándy javaslatára mindkettőjüket beválasztották a bizottmányba. Néhány rendeletet Nádosy Sándor alezredes, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke és Czetz János főhadnagy, a hadügyminisztérium segéd-tisztje szignált. Az igazán fontos ügyekben, így a Jellačić üldözésével kapcsolatos katonai-politikai döntésekben Pázmándy volt a főszerep. Ő volt az, aki október 2-án a képviselőháznak bejelentette, hogy az OHB szerint előbb-utóbb szükséges intézkedni a végrehajtó hatalom viteléről.

Perényi tagsága a Honvédelmi Bizottmányban 1848 október elején

Másnap, október 3-án a felsőház határozott arról, hogy az OHB kiegészítésére néhány tagot küld ki; ezek Perényi Zsigmond báró, idősb Pázmándy Dénes, Jósika Miklós báró és Esterházy Mihály gróf voltak. A választást október 4-én a képviselőház is elfogadta. Ezzel a testület létszáma – az államtitkárokat nem számítva – 12 főre növekedett.

Perényi megválasztása nem a véletlen műve volt. A felsőház alelnökeként egyike volt a testület legaktívabb tagjainak, emellett több bizottságban is szerepet vállalt. Amikor id. Pázmándy Dénes szeptember 25-én javasolta, kérjék meg Batthyány Lajos miniszterelnököt, hogy tájékoztassa a felsőházat az ország állapotáról, ezen a napon a felsőház id. Pázmándy Dénes és Szapáry József mellett Perényi Zsigmondot bízta meg azzal, hogy a képviselőház által kiküldött tagokhoz hason-

lóan, a miniszterelnöknél megjelenve „a haza mikénti állásáról magának tudomást szerezne”.

Ugyanezen a napon Perényi számolt be a felsőház előtt az országgyűlés által az osztrák Reichstaghhoz küldött delegáció eredménytelen bécsi útjáról. Szeptember 29-én délután 4 órakor alelnöki minőségében jelentette be a felsőházban a képviselőháznak a Lamberg meggyilkolása tárgyában folytatandó vizsgálatról szóló határozatát, s javasolta annak elfogadását. Ekkor közölte azt is, hogy Majláth György elnök elutazott, s őt bízta meg a felsőházi ülések vezetésével.

Október 1-jén kérte, hogy a felsőház is határozatban dicsérje meg a pákozdi győzelem részeseit. Egyben javasolta, hogy az újabb csata eredményének megérkezéséig ne tartsanak ülést, de vegyenek részt a képviselőház zárt ülésein. Másnap id. Pázmándy Dénessel meglátogatta a Martonvásárnál állomásozó magyar hadsereget, s személyesen kézbesítette a felsőház által hozott, a hadseregnek köszönetet mondó határozatot. Október 3-án pedig beszámolt a táborba tett útjukról. Ezen az ülésen javasolta, hogy a korábban a miniszterelnök munkáját segítő bizottmányba az eddigi három felsőházi tagot pótlandó, a felsőház is delegáljon néhány tagot. A beszédben utalt arra, hogy már eddig is részt vett a bizottmány munkájában („magam is gyakran részt veszek ott, de éjjel-nappal a folyvásti együttlétet nem győzőm”), s önmagán kívül id. Pázmándy Dénest, Jósika Miklóst, Somssich Pongrácot és Esterházy Mihályt javasolta delegálni. A felsőház a javaslatokat elfogadta. Somssich azonban vagy nem fogadta el a jelölést, vagy a Honvédelmi Bizottmánynak volt kifogása a konzervativizmusáról ismert főrend ellen – mindenesetre, amikor másnap, október 4-én Pázmándy Dénes a képviselőházban bejelentette a delegálást, már csupán Perényi, Jósika, Esterházy és id. Pázmándy Dénes nevét említette.

Kossuth már korábban számított Perényinek a kormányzatba történő bevonására. Amikor szeptember 11-én a kormány lemondását követően az országgyűlés Szemerét és Kossuthot bízta meg a végrehajtó hatalom vitelével, Kossuth bejelentette, hogy az ülés befejezését követően minden államtitkár kötelességévé teszi, hogy szállásán jelenjenek meg, s Szemerét és őt „az ország kormányzatában folytonos működéseikkel előmozdítani kötelességöknek ismerjék”. Emellett felkéri a Házat, „hogy minden tag, kit fel fogunk szólítani, hogy gyámolítson bennünket, ezt hazafiúi kötelességénél fogva tegye meg.” Futárt fognak küldeni a délvidéki táborban lévő hadügyminiszterhez, hogy vigye tovább a tárcát. Ő maga „most mindjárt Nyáry Pál, b. Perényi Zsigmond, nem különben Pázmándy Dénest” felkéri, „méltóztassanak magokat nálunk megalázni, és minket segíteni a haza megmentésének munkájában”.

A Honvédelmi Bizottmány 1848. szeptember 28. – október 7. közötti tevékenysége a kiadott iratanyag, illetve Urbán Aladár ezt tárgyaló tanulmánya alapján jól követhető. A jelenleg ismert összesen 125 iratból mindössze egy olyanról van tudomásunk, amelyet Perényi Zsigmond írt alá. Madarász Lászlóval közösen aláírt levélben tudósította Csány Lászlót, a dunántúli hadsereg kormánybiztosát,

hogy utasították a hadügyminisztériumot, miszerint Győrig állítson fel tábori postaállomásokat. Egyben utasították Csányt, „hogy ezentúl amint a táborunk nyomul, azon irányban a biztos tábori postát rögtön felállíttatni szíveskedjen.”

Perényinek ez a látszólagos passzivitása persze nem jelent semmit, hiszen a felsőház által delegált tagok közül ebből az időszakból Jósikától két, Esterházy Mihálytól négy ilyen iratot ismerünk, id. Pázmándy Dénestől pedig egyet sem. A csak fogalmazványban ismert iratoknál is feltételezhető, hogy tisztázati példányuk aláírói között felsőházi tagok is voltak. Tegyük hozzá, hogy Perényi – mint láttuk – szeptember 29-től november elejéig Majláth György távolléte miatt a felsőház de facto elnöke volt, azaz, ellentétben Jósikával, Esterházyval vagy id. Pázmándy Dénessel, a bizottmányi tagság mellett fontos országgyűlési funkciót töltött be.

Perényi szeptember 29-től december 31-ig 23 ülésen Majláth György elnök távollétében mint alelnök, gyakorlatilag a felsőház elnöki funkcióját már Pesten is ellátta. (A szakirodalomban szereplő azon feltételezés, hogy már szeptember 25-én, illetve 28-án is ő elnökölt volna, nem tűnik megalapozottnak, hiszen Perényi szeptember 29-én jelentette be, hogy Majláth őt bízta meg az elnökléssel.)

Perényi tevékenysége az Országos Honvédelmi Bizottmányban 1848. október 6. – november 20.

Október 6-án a képviselőház ülésében Mártonffy Károly Bács megyei képviselő kért felvilágosítást Pázmándytól, milyen minőségben tartózkodik Bécsben Batthyány Lajos. Pázmándy erre nem tudott egyértelmű választ adni. Már az ülés után érkezett meg Bécsből Szirmay István képviselő az V. Ferdinánd király által október 3-án kibocsátott, a magyar országgyűlést feloszlató, s az országot a haditörvények alá rendelő királyi manifesztum szövegével. Ez immáron nemcsak a Honvédelmi Bizottmány, hanem az országgyűlés legitimitását is megkérdőjelezte. A manifesztumot azonban az esti ülésen még nem tárgyalták. Valószínűleg azért nem, mert a Honvédelmi Bizottmány meg akarta várni a döntéssel Kossuthot. A testület már szeptember 30-án visszahívta Kossuthot a fővárosba, de ő csak október 7-én tért vissza.

Október 7-én Kossuth a képviselőház ülésében csak egy futó célzást tett arra, hogy az országgyűlésnek majd intézkednie kell a végrehajtó hatalomról; de az ülés fő tárgya az volt, hogy a ház nyilvánítsa törvénytelennek az október 3-i manifesztumot. Hiszen ez volt a jogi alapja annak, hogy az egyáltalán intézkedhessen a végrehajtó hatalomról. Kossuth ezen a napon csak ezzel foglalkozott.

Másnap megérkezett az október 6-i bécsi forradalom híre is. Ebből nyilvánvalóvá vált, hogy az október 3-i manifesztum végrehajtására egyelőre Bécsben nem lesz erő, hiszen a forradalomnak áldozatául esett az ellenforradalom erős embere, Theodor Baillet de Latour cs. kir. hadügyminiszter, s a városban lévő cs. kir. helyőrség egy része átállt a felkelők oldalára.

Kossuth tehát az október 8-án reggel 10 órakor tartott ülésben javasolta, hogy a képviselőház a végrehajtó hatalmat ruházza az Országos Honvédelmi Bizottmányra, olyan módon, hogy három tagját bízzák meg ennek gyakorlásával, míg a többiek feladatait e triumvirátus határozná meg. A képviselőház közhelyesléssel fogadta az indítványt, majd Zákó István Bács megyei képviselő javaslatára, az OHB elnökévé választotta Kossuthot.

A kérdés az volt, kik legyenek a végrehajtó hatalmat ténylegesen gyakorló triumvirátus tagjai. Pázmándy javasolta, hogy a képviselőház bízza Kossuthra a bizottmány belső rendezését. Kossuth Nyáryt javasolta a triumvirátusba, Nyáry Pázmándyt, Madarász László pedig – korábbi politikai ellentétük dacára – Szemerét. (Ez is arra mutat, hogy „elégedett” volt a volt belügyminiszternek a bizottmányban kifejtett működésével.) Pázmándy kijelentette, hogy ő, mint a képviselőház elnöke, nem tartaná helyesnek a törvényhozó és a végrehajtó hatalom személyében történő összekapcsolását. Javasolta viszont Nyáryt és Perényit a triumvirátus tagjaivá. Nyáry azt indítványozta, hogy az OHB tartsa meg eddigi szerkezetét, csupán Kossuthot válasszák elnökévé. Pázmándy kitartott előző javaslata mellett. Ez ugyan általánosabb volt, mint a Kossuth által előterjesztett, de majdnem ugyanolyan kiterjedt jogkört biztosított az OHB elnökének. A továbbiakban már Kossuthon múlt, a feladatok milyen megosztására sikerül rábírnia a bizottmány tagjait. Kossuth érzékelte, hogy a tagok közé kiszemelt Nyáry nem lelkesedik a triumvirátus gondolatáért, s a képviselőház aligha tudna dönteni a felvetődött nevek között. Így elfogadta a Pázmándy által javasolt szerkezetet, azaz visszakozott a triumvirátus gondolatától. Kossuthot tehát egy kollegiális (tehát a tárcákat el nem osztó) kormány elnökévé választották s ezzel az ország első számú vezetője lett.

Az OHB egyes tagjainak tényleges munkássága a Bizottmányon belül azért nehezen rekonstruálható, mert Kossuthon, Szemerén és Madarászon kívül mások csak ritkán foglalmazták saját kezűleg a kiadmányozott iratokat, de a saját kezű szignózás is ritka gyakorlat volt, legalábbis 1848-ban. Marad tehát a kiküldött tisztázatok számbavétele, ám miután az iratok többségének tisztázati példánya nem ismert, ezek alapján is csak óvatosan lehet következtetéseket levonni. Mindenesetre úgy tűnik, hogy ha Kossuth terve a triumvirátusról nem is valósult meg de iure, de facto mégis megtörtént, mert pl. a Hadügyminisztériumhoz és az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz befutó utasítások többségén Kossuth, Nyáry vagy Perényi aláírása szerepel, az utóbbiaké mint az OHB alelnökei. 1848. október 8. után érezhetően csökkent a többes aláírások gyakorlata is, legfeljebb katonai kinevezéseken maradt meg ez a gyakorlat.

Perényi október 8-án Semberyyvel együtt írt alá egy Görgői Artúr ezredeshez szóló utasítást (adassa vissza a Zichy Ödön gróffal együtt letartóztatott Zichy Pál gróf, százados ingóságait). Az OHB-n belüli működésének következő írásos nyoma október 13-áról származik: Madarász Lászlóval együtt utasították Kiss Miklós budai nemzetőr őrnagyot, hogy „a hadifoglyoknál lévő minden pénz azonnal összeíratván, tőlök a törvénynek s kormánynak további rendelkezése elvétessek”.

Október 15-én ő utasította Kisst, hogy a Karl Roth vezérőrnagy által Pincehely helységétől „kizsarolt” 2000 pengő forintot a fogoly horvát tisztektől beszedett pénzből adja át a pénzügyminisztériumnak. Miután az intézkedést egy iktatószám alatt adták ki több más, az ozorai diadallal kapcsolatos utasítással, feltételezhető, hogy ezek tisztázati példányait is Perényi írta alá, vagy ő is az aláírók között volt. Ezt követően november 5-ig egyedül Csuha Antal október 26-i ezredesi kinevezésén találkozunk az aláírásával.

Perényi egyéni kezdeményezésére egyetlen adatunk van. Október 9-én érkezett meg Pulszky Ferenc külügyi államtitkár október 7-én Sopronból kelt jelentése az október 6-i bécsi forradalomról. Ennek végén beszámolt arról az utazóktól hallott hírről, „Jellačić, miután az október 4-i manifesztum visszavonatott, Ő Felsőge által ismét árulónak nyilatkoztatott.” Egyben közölte, hogy „Én Gróf Batthyány Lajossal lemegyek Vasba, hogy onnét felhozzuk a Vidos seregét, nehogy Jellačić Sopronyba vonulhasson.” Az OHB a jelentést véve utasította Pulszkyt, hogy térjen vissza Bécsbe, egyébként pedig ne avatkozzon a katonai ügyekbe, mert ez a Bizottmány illetékességi körébe tartozik.

Perényi aznap (valószínűleg a délelőtti felsőházi ülésből, vagy inkább az OHB ezt követően tartott üléséből) hazatérve, arra jutott, hogy „ha Pulszky levelének azon tartalma, hogy a k[irályi] manifeszt[um] visszavétetett, és Jellačić újra árulónak nyilvánítottatott, igaz, akkor Jellačić sem Ausztriába, sem Bécsbe nem mehet, hanem sietni fog a legrövidebb úton kitakarodni”, s esetleg megpróbál egyesülni a Sopron megyében lévő 3. (Szász) vértesezreddel, „következőleg mégis szükséges lenne Sopron felől gondoskodni”. A dolgot végül is feleslegessé tette az, hogy Móga fővezér maga is hasonló következtetésre jutott, s ahogy arról Csány László kormánybiztos október 8-án beszámolt, Perczel és Görgei csapatait Sopron megye felé irányította Jellačić feltartóztatására. Perényi a felsőház délutáni ülésében már ennek szellemében számolt be a dunántúli hadieseményekről.

Amint már említettem, Perényi az Országos Honvédelmi Bizottmányban viselt tagsága mellett Majláth György országbíró, a felsőház elnöke távolléte miatt október folyamán a felsőház elnöki tisztét is betöltötte. Az ülésnaplók alapján jól látszik, hogy Perényi mindkét minőségében jelen volt a felsőház ülésein, hiszen október 9-én egyszerre ismertette a hadi helyzetet, illetve a képviselőháznak az október 3-i uralkodói manifesztummal kapcsolatban, valamint a Récsey Ádám ellen hozott határozatát. Október 10-én, 16-án, 25-én és 27-én ismét a hadi helyzetről és az OHB ezzel kapcsolatos intézkedéseiről számolt be. E beszámolók alapjául szolgáló intézkedések többnyire megtalálhatók az OHB kiadott iratai között.

Noha Majláth november 1-jén visszatért és újra elfoglalta az elnöki pozíciót, a felsőház másnapi, november 2-i ülésének egyetlen tárgya ismét Perényinek az OHB nevében tartott beszámolója volt a legújabb hírekről (pl. a schwechati verezésről) és a Bizottmány katonai intézkedéseiről. A felsőház ezt követően több mint egy hónapon át nem ülésezett, legközelebb december 6-án ült csak össze.

Kossuth október 17-én a lajtai táborba ment, s csak november 8-án tért vissza a fővárosba. Perényi ebben az időszakban képviselte a Bizottmányt a felsőházban. Maga az OHB a fontosabb ügyekben ugyan véleményt kért a táborban lévő elnöktől, alapvetően úgy tűnik, hogy a rá zúduló feladatokkal nélküle is megbirkózott. Sajnos, Barta Istvánnak az OHB 1848-as iratait közreadó magisztrális forráskiadványa ennek az időszaknak a budapesti iratanyagát erősen megválogatva közli, így csupán ennek alapján nehéz hű képet alkotni a Bizottmánynak Kossuth távollétében végzett háromhetes munkájáról.

Mindenesetre november 4-én, röviddel Kossuth visszatérése előtt Szemere Bertalan utasítást fogalmazott, amelynek értelmében a Bizottmány tagjai közül a továbbiakban „Kovács L[ajos] a fegyverszerzésre felügyelve, a különböző minden munkára felügyelni, Szemere B[ertalan] az ágyúfelszerelésre és lőszerkészítésre felügyelni, Perényi S[igmond], a budai erősítési munkára felügyelni, Sémberi [sic!] Imre a pesti erősítési munkára felügyelni és arról legalább harmad naponként jelentést tenni, mindenesetre az előlegesen elintézendőket tüstént elintézni szíveskedjék.” Úgy tűnik azonban, hogy ez a feladatkör-kijelölés nem lépett életbe, legalábbis a Bizottmány iratanyagában nincs nyoma ezeknek a háromnaponta teendő jelentéseknek, de pl. Perényi esetében annak sem, hogy bármilyen módon foglalkozott volna a budai erősítési munkálatok ügyével. Erre mutat egyébként az is, hogy amikor november 5-én az OHB tájékoztatta Kossuthot az elmúlt napokban tett intézkedéseiről, a Szemere által fogalmazott iratban egy szó sem volt a feladatkörök új kiosztásáról.

Ugyanakkor a november 5–20. közötti bő két hétben érezhetően megnőtt Perényi aktivitása a Bizottmányban, legalábbis az általa aláírt okmányok száma erről tanúskodik. November 5-én négy okmányt látott el aláírásával, köztük a Szemere által fogalmazott, az evangélikus és református püspökökhöz intézett felhívást arról, hogy mind ők, mind az alájuk rendelt lelkészek aktívan járjanak el a nép fellelkesítésében. November 6-án Móga János altábornagy nyugalmaztatása ügyében írt át, illetve egy Békés megyei jelentést küldött át a Hadügyminisztériumnak. Aznap vagy másnap az OHB nevében ő hagyta jóvá Almásy Ernő őrnagy kinevezését az alakulófélben lévő 17. (Bocskai) huszárezredhez.

November 10-én Kiss Miklós gabonafelvásárlási kormánybiztoshoz küldött utasítást az általa felvásárolt gabona kifizetésének módjáról. November 11-én az ő aláírásával jelent meg a Közlönyben a Temes megye székhelyének Lippára történő áthelyezéséről szóló közlemény. Emellett kiadott egy utasítást Kiss Miklós őrnagynak a fogoly horvát tisztek pénzének kezeléséről, valamint egy jelentéktelen ügyben a Hadügyminisztériumhoz intézett átiratot írt alá. November 12-én több, Erdély védelmével kapcsolatos utasítást írt alá. Szintén ezen a napon az ő aláírásával ment ki a rendelet, amely szerint az OHB Szentkirályi Móric jászkun főkapitányt megbízza a jászkun kerületi nemzetőrség szervezésével.

November 16-án a Lipótvárról kivonult, Budapesten lefegyverzett román határőrök őrnagyának jelentését küldte át a Hadügyminisztériumnak. November

19-én Degenfeld Imre szabolcsi főispánnak a kolera terjedésének megakadályozására teendő intézkedésekről írt, a Hadügyminisztériumot pedig egy gőzhajókapitány alkalmazására szólította fel. Ugyanezen a napon az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak küldte át Sárközi Albert somogyi kormánybiztos jelentését.

November 20-án a Hadügyminisztériumnak a Bihar megyei csapatok felfegyverzésével, illetve egy új zászlóalj tisztí állományának kinevezésével kapcsolatban írt, Csány László kormánybiztost két gabonakereskedő ökreinek megvásárlásáról értesítette, emellett Kossuthhoz és Nyáry Pálhoz a Bizottmány nevében küldött értesítést, illetve utasítást Perczel csapatainak szükségleteiről. Ezzel aztán Perényi ilyen irányú aktivitásának vége is szakadt – legalábbis iratszintű nyoma nincs. Ugyanakkor az is látszik, hogy az iratok tartalma alapján semmifajta rendszer vagy koncepció nem fedezhető fel abban, hogy Perényi milyen ügyekben írt alá vagy intézkedett; igazán érdemi kérdésben viszont egyetlen iraton sem szerepel az aláírása. Szintén figyelemre méltó, hogy az északkelet-magyarországi ügyekkel kapcsolatban egyetlen intézkedése sem ismert, holott azt a régiót kétségkívül jól ismerte.

Annak ellenére, hogy az OHB tagjainak vagy az üléseire meghívottaknak viszonylag jelentős száma (Kossuth, Szemere, Madarász, Pálffy, Jósika, Duschek, Mészáros, Kovács Lajos) hagyott hátra valamilyen visszaemlékezést, magának a testületnek a belső működéséről kevés adatunk van. Madarász László semmi lényegeset nem ír az ülésekről, Duschek pedig csak azt tartotta fontosnak megemlíteni, hogy ő csak a saját szakterületét érintő ügyekben volt jelen, s a politikai ügyekben nem rendelkezett szavazati joggal. Szemere és Kossuth töredékes visszaemlékezései sem őriztek meg semmiféle részletet a Bizottmány üléseiről.

Tudjuk, hogy a testület rendszeresen ülésezett, s egy-két ülésről valamiféle jegyzőkönyv-féle is fennmaradt. Pálffy János szerint az üléseket eleinte a Redoute-épületben, majd Kossuth Nádor utcai lakásán tartották. Pálffy szerint Mészáros és Szemere „más elfoglaltságuk lévén, ritkán jelentek meg a bizottmány gyűléseiben, valamint a két Pázmándy is”. Mészáros és ifj. Pázmándy Dénes esetében ez még érthető, hiszen az előbbi megmaradt hadügyminiszternek, Pázmándy pedig a képviselőház elnöke volt; Szemere azonban ez időben „csak” az OHB tagja volt, s a fennmaradt iratanyag tanúsága szerint egyike volt a Bizottmány legaktívabb tagjainak. Jellemző, hogy Jósika Miklós az OHB mindennapjait bemutató leírásából egyszerűen „kifelejtette” Szemerét. Ez megerősíteni látszik Pálffy idézett sorait, de valószínűbbnek látszik, hogy ebben a kihagyásban Szemere emigrációs szerepe játszott szerepet: az „egységbontónak” már a történelemben sem volt helye.

Jósika szövegében előkerül Nyáry Pál, Esterházy Mihály, Perényi Zsigmond, Kovács Lajos, Csetz János, Pázmándy Dénes, Patay István (helyesen József), Pálffy János, majd a később érkező Kossuth, Madarász és Sembery Imre. (Pálffy-ról egyébként maga Jósika írja, hogy „ez időben, mint Pázmándy Dénes, ritka jelenet a bizottmányban”.) Ugyanakkor Jósika beszámolója láthatóan legalább három különböző időpontról szól: 1848. október közepéről, november végéről és

december 20. környékéről. Az „öreg, s szívben, erélyben mindig ifjú” Perényiről igen szép jellemzést ír: „Magas fehér homloka, egész mellet elfödő ezüst szakáll, a szilárdság s őszinteség kifejezése nemes vonásaiban s élettelijs szemei szerfelett kellemes benyomást tőnek a nézőre...”

Mészáros Lázár emlékirata ironikus, de életteli képet ad a Bizottmány ténykedéséről: „Az úgynevezett táblabírói világban szokott s a bizottmányoknál is megtartott eljárásnál fogva a hivatalos levelek vagy a honvédelmi bizottmányhoz vagy az elnökhöz küldettek be; tehát sok levél az elnökhöz, sok a honvédelmi bizottmányhoz jutott. Mivel pedig az elnöknel nyilvános, titkos, diplomatikus s hivatali szakok léteztek, és ezek nem egyes személyek által képviseltettek, hanem csak „egy” által, és – mivel az elnök többnyire szobájából, mint a hon kellő közepéből vezette az ügyeket, melyek legtöbbször magá a honvédelmi bizottmány is csak mint fait accompli-ról tudott – ily elfoglaltsága mellett az elnök reggelenként nem jött mindig a bizottmányba, este pedig egyszerre hozván magával a dolgot, késedelmeztette az ügyeket, noha azok ennek dacára mégis elég hamar folytak. Ekkor mindenik kikapván a magáét, több óráig tartó olvasás után a tanácskozmány eloszlott. – A reggeli ülések nem voltak érdekesek azaz mulatságosak, mert érdekesnek érdekes volt minden, mivel többnyire az ellenség hollétéről, betöréseiről, az újoncozás haladásáról, a megyék szükségéről stb. volt a szó, mely ügyeket Nyáry – mint alelnök és jó adminisztrátor – csakhamar szétosztott és elvégzett. – A belföldi posták és futárok délután és estefelé érkeztek.”

Mindezzel egybecseng Pálffy János leírása:

„Soha ezen bizottmánynál amicabilisabb egy kormánytestület nem létezett. Elein a Redoute épületében tartotta üléseit (legtöbbször a Nyáry elnöklete alatt, miután Kossuth nem mindig jelent meg), azután a Kossuth Nádor utcai szállásán, két szobában. A belsőben, melynek ajtaja mindig nyitva volt, Kossuth csaknem leszegezve örökre, ült íróasztala mellett, s írt, és mindig csak írt. Valóban megfoghatatlan, hogy mit tudott mindig csak írni? S Nyáry szokott erős kifejezéseivel nem egyszer kiáltott fel: »De mit a fenét tud annyit írni az a prókátor?!«

Ezalatt a tagok, rendesen Nyáry, Eszterházy, Jósika és én konverzáltunk, szivaroztunk. Végre aztán kijött Kossuth, eléterjesztett valamely tárgyat, Jósika à priori helyeselte, Eszterházy beleszólt, s ha ki nem akartuk hallgatni, ezen szavakkal egyszer, mint máskor: »De kérem szépen én elmondom az én becsületes véleményemet!« Azt el is mondta, ha senki sem is hallgatott. Ha Madarász jelen volt (noha ő csak utcai kravallok szervezésével foglalkozott mint rendőrfőnök!), soha sem mondott egyebet, mint hogy nem is lehet másként, mint ahogy Lajos mondja. Nyáry pedig egy pár ellenvetést téve, ha Kossuth bement a más szobába, mindig ezen sztereotip szitkot küldte utána: »Ebatta komédiása!«

Én hallgattam és szántam a szegény nemzetet.

Ennyiből állott többnyire minden tanácskozás, minden kormányzás, mely az ügy politikai részével soha sem bajlódott, hanem csak hadi, katonai és fölszerelési kérdésekkel. Egyébiránt a bizottmány határozhatott testületileg bármit, Kos-

suth sohasem szegült ellene, de később önhatalmából a bizottmány nevében egész ellenrendeleteket bocsátott ki.

Ilyen volt azon kormány, mely Magyarország és Erdély sorsát hét hónapig vezetve, eldöntötte; mely korlátlan hatalommal uralkodott, igazgatott, kormányzott, s melynél soha kormány önkéntesebb, pontosabb engedelmességre nem talált.”

A testület munkájába novemberben bekapcsolódó Pulszky Ferenc szerint „mindennap összeültünk a honvédelmi bizottságban, mely a kormány összes teendőit magában pontosította össze. A bürokrata formák mind elmaradtak, s magunk is csodálkoztunk, mily kevés ember elégséges arra, hogy a kormány teendőit mind pontosan elvégezze, ha ezekben megvan a felelősségérzete s a hazafi akarat.”

Az Országos Honvédelmi Bizottmány kormányvá alakításának kísérlete

November 14-én Kossuth kérte az OHB-t, utasítsa Szemerét, hogy mint volt belügyminiszter, dolgozzon ki tervet az országos rendőri hivatal „hatásköre tágitásáról, s egyáltalában jövőndőbeli egész országos szerkezetéről”. Hunfalvy Pál november 19-én azt jegyezte fel a naplójába – Kovács Lajos elbeszélése alapján, hogy az OHB csupán a védelmi ügyekkel foglalkozik, s a szakigazgatási kérdésekben az egyes minisztériumokra támaszkodik – ezért is hívták be az államtitkárokat a testületbe. Azonban öt nappal azelőtt, tehát 14-én „a bizottmányi tagok a titkárokat kizárni kezdték”, s ezért azok vissza is vonultak.

A dolog azért érdekes, mert Kossuth november 14-én közölte a Bizottmány tagjaival, hogy betegsége miatt nem tud részt venni az üléseken. November 15-én pedig az OHB utasította a szakminisztériumokat, hogy „a hivatalos munkák és fogalmazások naponként szaporodván, s az országkormányzás minden ágaira kiterjedvén, valamint a többi minisztériumoknak, úgy ennek is ezennel megghagytik, hogy célszerű intézkedést tegyen, miszerint részéről naponként reggeli 9 órától 2-ig és délutáni 5-től 10-ig, egy-egy alkalmas titoknak, a honvédelmi bizottmány tanácsüléseiben jelen legyen, az illető tárgyakat előadja s a határozatokat fogalmazza.”

Az OHB működésében ugyan nem voltak jelentősebb fennakadások, de a szervezet belső rendezetlensége főleg Kossuth távollétei alatt éreztette hatását. Hiszen a Délvidékről vagy Erdélyből érkező jelentésekkel kapcsolatban lehetőleg azonnal kellett intézkedni, s nem lehetett tudni, hogy a kiadott utasítások megegyeznek-e a lajtai táborban lévő Kossuth nézeteivel. Az OHB átszervezését az is indokolta, hogy Schwechat után nyilvánvalóvá vált: rövid időn belül aligha lehet békés megoldásra, s így királyi jóváhagyással történő kormányalakításra számítani. Így az ideiglenes rendezés olyan módosítása tűnt kézenfekvőnek, amelyben a tárcákat felosztják az OHB tagjai, illetve más, a kormányzásba bevonandó személyek között. Technikai jellegű probléma volt, hogy az OHB tagjainak egy része – éppen

a kollegiális kormányzat miatt – rendszeresen távol volt a parlament üléseiről. Ez maguknak a képviselőházi üléseknek a ritkulásához is vezetett, s ifj. Pázmándy Dénes, a képviselőház elnöke november 16-án jelezte a képviselőknek, hogy Kossuth „a bizottmánynak elrendezését maholnap végbe fogja vinni”. Madarász László, aki szintén jelen volt az ülésben, egyedül a Bizottmány állandó elfoglaltságának tulajdonította azt, hogy az átszervezésre még nem került sor.

Az OHB szabályos kormánnyá alakításáról, tehát a tárcák elosztásáról november 19-én indultak meg a tárgyalások Kossuth és Szemere között. Kossuth beteg volt, s így írásban érintkezett Szemerével. Szemere november 19-én jelezte, igazából nagy hiány van rátermett emberekben, főleg, „ha vallás, rang, Erdély figyelembe vétetik”. (Azaz ha figyelemmel vannak arra, hogy a kormány tagjai között számarányuknak megfelelően legyenek ott a bevett vallások képviselői, ne legyen túl sok az arisztokrata, s ott legyenek az erdélyiek is). „Sok van, ki attól fél, hogy te saját kormányodnak cethala leendesz”; azaz hogy Kossuth „lenyeli” a kormányt, mint a cethal Jónás prófétát. A legfőbb tisztázandó elvi szempontnak pedig azt tartotta: „alkunak van-e helye a dinasztiaival, vagy nincs-e semmi esetre?” Technikai jellegű, de politikai következményekkel járó kérdés a tárcák elosztása is. „Valaki politikai színe miatt lehet szükséges, de nem lehet közömbös, melyik tárcát vezetendi. Szószék és tárca közt nagy a különbség”. Jelezte, hogy beszélni akart Nyáryval, de nem találkozott vele, s az a hírek szerint nem akar tárcát vállalni, ami baj lenne. „Én reám pedig egyes törvényjavaslatok stb. kidolgozásánál mindig, sőt mindenben számolhattok, ami elveimmel nem ellenkezik – és ismersz, hogy az én horizontomon, amint az égen, kevés a változhatlan planéta, a dolgok természete szerint, és így azokon kívül nehézkes nem vagyok” – foglalta össze politikai ars poeticáját. Szemere a személyekre is javaslatokat tett (köztük Perényi neve is előkerült), de a tárcák elosztására nem.

Kossuth aznap kelt rövid válaszából kiderült, hogy magának tartja fenn a felügyeletet a pénz- és hadügyre, illetve a „politikai irányzatra nézve”. Nyáry Pálnak a hadfelszerelés és hadseregellátás ügyei, Szemerének az igazság, Madarásznak a bel-, Perényinek a kereskedelem-, Vukovics Sebő kormánybiztosnak a közlekedés-, Teleki Lászlónak a külügy jutott volna. A kultusztárcára két jelöltje is volt: Horváth Mihály és Szent-Iványi Károly. Kinevezendőnek tartott még négy nemzetőri kerületi főkapitány: Batthyány Kázmért, Ráday Gedeon, Beöthy Ödönt és Károlyi Györgyöt.

Szemere szintén még aznap írott válaszában úgy vélte, hogy „ekképpen a kormány sikerülhet”. Mivel azonban Kossuth és Madarász között „soha nincs véleménykülönbség”, Kossuth javaslata lényegében önnön teljhatalmát jelentené. Ezért Madarász helyett Nyárynak javasolta adni a belügyi tárcát, s Pulszkynak a pénzügyit, Madarász pedig megkaphatta volna a rendőrségi és postai ügyeket. Felhívta a figyelmet Pázmándyra is. Ugyanakkor jelezte, hogy ebben a kombinációban ő nem vehet részt, ti. miniszterként, de bármilyen más feladatot szívesen fogad.

Kossuth november 20-án írott válaszában közölte: Nyáry a belügyi tárcát nem akarja vállalni, Pázmándy pedig egyiket sem. Újabb javaslatában Mészáros Lázárt

meghagyta volna a hadügy élén, Teleki helyett Perényit javasolta a kül-, Vukovics helyett Beöthy a közlekedés-, Pulszkyt a kereskedelemügyi, s Horváth Mihály mellett Teleki Domokost a kultusztárca vezetésére. Furcsállta, hogy Szemere kifogásolja, amiért olyan kormánytagokat akar, akik vele, ti. Kossuthal egyet-értenek. „Az bizon különös volna, ha abban törném fejemet, hogy egyet ne ért-senek” – ironizált. Szemere igazságügyminiszteri jelölését azzal indokolta, hogy Madarász az igazságügy élén „az arisztokráciában terrorisztikus félelmeket gerjeszthetne”. Miután Szemere volt az, aki kialakította a belügyminisztérium személyzetét, nehezebb lenne ott változtatnia, s ez is Madarász belügyminisztersége mellett szól.

Szemere, aki közben érintkezésbe lépett Nyáryval, vállalja el a belügyet; ezt szintén november 20-án azzal a hozzáadással közölte Kossuthal: ha az új kormányban a belügyet „másnak engedem, [...] alkalmatlan voltomat írom alá”. Ezt Pázmándynak vagy Nyárynak megtenné, de Madarásznak nem. Madarásznak a belügy „nagy és sok lenne”. Kossuth javaslatával ettől függetlenül egyetértett, s a rendőri ügyeket átengedte volna Madarásznak. Kijelentette viszont: Madarász sem a bel-, sem az igazságügyet nem kaphatja meg. Újabb javaslata szerint Nyáry belügy-, Madarász rendőr-, Vukovics Sebő közlekedésügyi, Pulszky kereskedelemügyi, Mészáros hadügy-, Perényi (vagy Pulszky) külügy-, Horváth és Teleki pedig kultuszminiszterek lehetnének. Ez utóbbiakkal Kossuth azonban két elvet áldozna fel: egyrészt pap kerülne a kormányba, másrészt „a vallásfelekezet eszméje több ily megoszlásnak veti meg alapját”. Problemátikusnak vélte Mészáros kinevezését is, akit a katonaság szeret, „pedig nagy baj ő”. Ő maga diplomáciai pályára készül.

November 21–22-én sem Kossuth, sem Szemere nem írt a másíknak. November 21-én viszont Kossuth felajánlotta a közlekedésügyi miniszteri tárcát Beöthy Ödönnek. Szintén ekkortájt keletkezhetett az a két kormánylista, amelyekben Kossuth már részben figyelembe vette Szemere megjegyzéseit. Ezek egyikében Perényi nevét először az igazságügyi tárcához írta be, majd kihúzta onnan, s a helyébe Szemeréét írta; Perényi neve viszont a kultusztárca mellé került. A másik lista szerint Perényi a közlekedési miniszterséget töltötte volna be, s Pulszky Ferenc lett volna mellette az államtitkár. Ugyanakkor ugyanebben a listában Vukovics Sebő bánsági országos biztos neve is feltűnik lehetséges közlekedésügyi miniszterként.

Miután Kossuth továbbra is ragaszkodott Madarász belügyminiszterségéhez, Szemere figyelmét elterelendő, november 23-án újabb személyeket javasolt a közlekedési és a hadügyi tárcák élére: Csány Lászlót és – az e napokban többször lemondott Mészáros helyébe – Láhner Györgyöt. Perényi továbbra is külügyminiszterként szerepelt.

Szemere aznap kelt válaszlevelében két újabb kombinációt vázolt fel. Ezekben – Lónyay Gábor kivételével (vallás- és közoktatásügy) csupa olyan személyiség szerepelt, akik Kossuth valamelyik javaslatában már előfordultak. Ugyanakkor kifejtette: Madarász ellen a közvéleményben nagy az ellenszenv; „jele, hogy va-

laki vallhat bizonyos elvet, mi utat nyithatna a kormányba, de nem vívott ki magának kellő tekintélyt”. Ő maga nem szánta őt belügyminiszternek, de azt sem hiszi, hogy Madarász bármelyik tárca élére alkalmas lenne. Mészáros lemondását nem sajnálná, Láhnerrel viszont csak ennyit írt: „se tekintély, se rang, se nyelv, se képesség”. Ugyanilyen rossz véleménnyel volt Csány, Ráday és Madarász jelöltségéről, mondván, hogy egyikük sem képes „sem tárcáját vinni, sem a tanácsba véleményt reprezentálni”. A hadügy élére Hrabovszky János altábornagyot, Beöthy, Bakonyi Sándor vezérőrnagyot vagy Nádosy Sándort, esetleg ideiglenesen magát Kossuthot javasolta. Perényit szóba hozta kereskedelmi miniszterként (Vukoviccsal együtt), illetve igazságügy-miniszterként (önmagával együtt). Végezetül megpróbálta kiugrasztani a nyulat a bokorból: „Arról, hogy a belügyet elvállalnám-e bizonyos feltételek alatt, azért sem szólok, mivel erre te teljességgel nem vagy hajlandó.”

November 26-ára kialakult Kossuth újabb javaslata. Ebben Madarász már csak a rendőri és postaügyek vezetőjeként szerepelt. Problémát jelentett viszont, hogy Nyáry továbbra sem akart tárcát vállalni. Szemere aznap levélben kapacitálta Nyáryt. Kifejtette, hogy ő maga sem akarná Kossuthot diktátornak, és így kormányzónak sem, „de hogy genie, de hogy kormányzatban sok hasznos tulajdonai vannak, az is igaz, melyeket csak korlátozni, csak mérsékelni kell”. Szemere úgy vélte, az új kombinációval már lehet valamit kezdeni, mert az ebben szereplők közül ötven „nem hebehurgya, de nyomós és bátor” emberek. Úgy vélte, az OHB jelen állapotában nem maradhat, mert „ez diktatúra egyrészről – másrészről zavar s ellenkezője az egységnek s erélynek”. Kérte Nyáryt: „Értekezz Kossuthtal. – Tagadd meg méltó ellenszenvedet”. Kijelentette: ha Nyáry szerepet vállal, ő sem vonakodik. „Tűrjük, ha kell, vívjuk, ha kell, amint jön, talán ellenkezve is, de azt tenni, ha különben a kombinációban megnyugszunk, hazafiúi kötelességünk”.

A tárgyalások nem maradtak rejtve a közvélemény előtt. November 19-én Hunfalvy Pál képviselő jegyezte fel naplójába, hogy a kaszinóban hallott hírek szerint Kossuth a pénzügyet, Madarász a belügyet, Szemere pedig az igazságügyet kapná, Nyáry és Perényi viszont semmit nem akarnak vállalni. Kovács Lajos elmondása alapján arról is írt, hogy Mészáros Lázár hadügyminiszter sem lesz tagja az új kormánynak. Ugyanezen a napon a radikális Marczius Tizenötödike is arról írt, hogy Kossuth mellett Nyáry, Madarász és Szemere bizonyosan tagja lesz az új kormánynak, s óvott attól, hogy esetleg Pulszkyt is bevegyék. Hunfalvy november 21-én arról írt, hogy mindmáig nincs kormány, Gyulay Lajos képviselő pedig azt jegyezte fel naplójába, hogy az új kormányban „Kossuth az elnök, de sokan kilépnek, azok közül kik most tagjai a honvéd bizottmánynak. Úgymint Nyáry, Zemberi, Perényi, ellenben a csanádi püspök, Horváth Mihály elvállalta hallom, a Cultus országlárságot.”

November 22-én a radikális Marczius Tizenötödike fitogtatta meg jól értesült-ségét (a lap szerkesztője, Csernátony Lajos Kossuth titkára volt). Eszerint „Szemere csak belügyminiszter akar lenni, mert ha más tárcát vállalna el, azt hiszi,

hogy azzal előbbi pályájára saját maga rosszálló ítéletet mondana.” A cikk kultuszminiszterként Horváth Mihályt említette, s potenciális miniszterként szőlt Madarász Lászlóról („nem hisz az inge gallérának sem, de nem is csálja meg őt senki”). Perényit úgy értékelte, mint aki „a honvéd bizottmányban, mint igen használható egyéniség tünteté ki magát”. Szőlt továbbá arról, hogy Nyáry Pál sajnos nem akar tárcát vállalni, Mészáros pedig szintén „szeretne menekülni, de azért, ha szükség lenne rá, meg fog maradni, s tovább is megteendi utólagos jóváhagyás vagy a nélkül is a katonai promotiokat.” Ifj. Pázmándy Dénes és Deák Ferenc miniszterségét lehetetlennek vélte. Az összegzés szerint „olyan minisztériumunk leendő, mely Kossuth lelkét fogja lehelni. És ez teljesen megnyugtatókig hathat minden becsületes magyar emberre”. November 24-én a lap már arról írt, hogy a kormányalakítás valószínűleg elmarad, azonban „mi mint afféle konstitucionális módra vickándozó lények, nagyon ínyünkre való dolognak tartanók, ha a kormányi rendeleteket személyes felelősség mellett látnók kiadatni”.

Az értekezés eredményeként sajátos kompromisszum született. Kossuth nem alakított kormányt, hanem az OHB-n belül osztotta el a tárcákat. Ő vitte tovább az elnökletet, a pénzügyet és „a hadviselés politikai irányzatát”. Nyáry kapta a belügyet (polgári közigazgatást) és a hadseregellátást. Szemere az igazságügyi, Pulszky a kereskedelmi tárcát vezette, Madarász a rendőri és postai ügyeket. Mészáros – periodikus lemondásai ellenére – megmaradt hadügyminiszternek. A közlekedési és katonai szállítási ügyet Kossuth Beöthynek ajánlotta fel, aki azonban még két hét múlva sem válaszolt, s nem töltötte be a vallás- és közoktatásügyi, illetve a külügyi tárcát sem. (Az előbbi Kossuth – mint ez november 30-án Beöthynek írott leveléből kiderül – vagy Perényi Zsigmondnak, vagy Horváth Mihálynak és Ráday Gedeonnak, az utóbbit Teleki Lászlónak szánta).

A változásokat és a tárcák elosztását november 28-án közölte a minisztériumokkal, az érintettek pedig teljes szabadságot kaptak a minisztériumok szervezeti és személyzeti ügyeiben. A tényleges minisztériummá alakulás elmaradásának oka valószínűleg az volt, hogy Nyáry nem akart miniszter lenni, Kossuth pedig olyan kormányt akart, amelyben minden tárcát saját elképzelései szerint tölthetne be.

Perényi szerepe 1848 decemberében

November végétől Perényi szerepe az OHB-ban lényegében megszűnt, még ha formálisan tagja is maradt a testületnek. Ugyanakkor érdekes, hogy a kormányalakítási tárgyalások során négy tárcára (kereskedelemügy, külügy, igazságügy, közlekedésügy) is szóba került a neve afféle „Jolly Jokerként”. A szándék láthatólag az volt, hogy mindenképpen tagja legyen a kormánynak, de miután Kossuth Madarászt akarta belügyminiszternek, s Szemere a belügyön kívül csak az igazságügyi minisztériumot volt hajlandó elvállalni, a Perényinek leginkább testhezálló igazságügyi tárca helyett mást szántak.

Az OHB új rendszer szerinti munkája csak a hónap végéig tartott. Szemere esetében addig sem, hiszen december 13-án vette át az igazságügy-minisztériumot, de már aznap kinevezték Felső-Magyarország teljhatalmú országos biztosává, s másnap el is hagyta a fővárost. Beöthy pedig 19-től Erdély teljhatalmú országos biztosa volt, Pulszky december végén bejelentés nélkül elhagyta az országot. A minisztériumokat a Debrecenbe költözéstől kezdve – a hadügyet kivéve – ismét az államtitkárok vezették. Állandónak csak Kossuth és Madarász pozíciója bizonyult.

Perényi a továbbiakban tehát a felsőház alelnökeként tevékenykedett, ugyanakkor december 31-én a két Ház együttes ülésén ifj. Pázmándy Dénessel együtt elnökkölt. Mint ismert, Kossuth ezen az ülésen javasolta, hogy mind az országgyűlés, mind az OHB költözzön át Debrecenbe, mert bizonytalan, hogy a honvédsereg meg tudja-e állítani a főváros felé közeledő cs. kir. főszereget. Amikor Batthyány Lajos, a volt miniszterelnök azt javasolta, hogy az országgyűlés küldjön békekövetséget Alfred zu Windisch-Grätz tábornagyhoz, a cs. kir. fővezérhez, s ezt kiegészítette azzal, hogy az OHB mielőbb tegye át a székhelyét Debrecenbe, az országgyűlés viszont az utolsó percig maradjon a fővárosban, s ott várja meg a békekövetség eredményét, Perényi határozottan ellene mondott Batthyáynak. Következetes érvelése, amellyel az OHB működésének parlamenti legitimitását indokolta, megérdemli, hogy teljes terjedelmében idézzük:

„Azt hiszem, hogy a honvéd bizottmány működése sikert nem arat, ha az országgyűléstől megválik. Ősz szakállam kezeskedik, hogy hazámat ismerem, s ennél fogva tudom, hogy ha a honvédelmi bizottmány nem lesz egészen kifolyása az országgyűlésnek, nem fog bizodalmat gerjeszteni a hazában, és ha ez nem lesz, akkor erősen nem működhetik, lépései siker nélkül fognak elenyészni. Meggyőződésemet tehát az: ha valaki azt kívánja, hogy sikerteljesen működhessék a honvédelmi bizottmány, maradjon ezután is, mint eddig kifolyása az országgyűlésnek. Mi a másikat illeti, úgy hiszem, gróf Batthyány azon meggyőződéssel tette kijelentését, hogy az országgyűlés, ha utolsó percig itt marad is, oly állapotban lehetend, hogy erősen intézkedhetik minden dologról. Én itt hasonlóképen eltérő véleményben vagyok, mert azt hiszem, miképp az utolsó percben nincs annyi erő, hogy az országgyűlés összetartása iránt intézkedhessék. Tehát ellenkező véleményben lévén gr. Batthyányival azt hiszem, hogy a honvédelmi bizottmánynak, ha sikerrel akar működni, együtt kell lenni az országgyűléssel, különben megszűnik minden jelentősége. (Helyeslés.) Méltóztassék azt is megfontolni, hogy a honvédelmi bizottmány tagjai nem önakaratukból, nem utánajárásból, hanem az országgyűlés parancsából lettek a honvédelmi bizottmánynak tagjai és talán csak úgy vállalták el ezen tiszteket ha mindig kifolyásai lesznek az országgyűlésnek; azáltal tehát, hogy az országgyűléstől elválasztassanak, több terhet nem lehet rájuk róni, és ha vállalnának is többet, nem lenne sikere működéseinek. Távozzék tehát Budapestről a honvédelmi bizottmány az országgyűléssel együtt.” Az országgyűlés közhelyesléssel fogadta Perényi szavait, s felszólalásának is szerepe volt abban, hogy Kossuth eredeti indítványa győzedelmeskedett.

Perényi tevékenysége az Országos Honvédelmi Bizottmány debreceni időszakában

1849 januárjában az országgyűlés és az OHB is áttette a székhelyét Debrecenbe. A korábbi tagok közül Sembery Imre nem követte a testületet az új ideiglenes fővárosba, id. Pázmándy Dénes szintén hátramaradt a fővárosban. Pálffy János 1849. január 18-án kilépett a Bizottmányból, arra hivatkozva, hogy Madarász Lászlónak a kormányban létét kalamitásnak (szerencsétlenségnek) tartja. Perényi – hasonlóan Jósikához és Esterházy Mihályhoz – követte a testületet Debrecenbe, de annak munkájában nem vett részt. (Jósika a sajtó- és művelődési ügyeket vitte, Esterházy pedig a hadfelszereléssel foglalkozott Debrecenben.)

Perényi egy 1849. január 17-én Jósikához intézett leveléből kiderül, hogy köszvényes (podagrás) volt, ugyanakkor elsődleges feladatának részint a Debrecenbe érkezett felsőházi tagok elhelyezésének és ellátásának biztosítását, részint magának a felsőháznak a mielőbbi összehívását tekintette. Ugyanakkor szintén az említett levélből az is kitűnik, hogy nem szüntette meg bizottmányi tagságát, így tájékoztatást kért Jósikától a Bizottmány előző napon hozott határozatairól.

A debreceni időszakkal kapcsolatban Mészáros írja, hogy „a honvédelmi bizottmány, szerencséjére, kevés személyre apasztotta le magát, mivel látta, hogy a sok személy inkább hátráltatja a gyors ügyvitelt, mintsem előmozdítja. A minisztériumok szintén csak néhány főnökkel vezették dolgaikat s így mindannyian könnyebben boldogultak az elvégzendő tárgyakkal, mintha több órát tanácskozásban tétlenül töltöttek volna.” A résztvevők közül a három felsőházi tagon kívül Kossuthot, Madarászt, Nyáryt, Patayt, illetve Kovács Lajost és önmagát említi. Szerinte Esterházy Mihályt és Duscheket kivéve „a leghevesebb ellenzékiekből állottak, hanem előbbi ábrándjaikból már igenis kijózanultak (kivevén itten a kis kapucinust, Madarászt, ki Couthon jakobinizmusából sohasem vetkezett ki)...” „Beligazgatási dolgokban gyakorlottak voltak s hol a kormányfő lángesze szüleményeit nem kényszerültek módosítani vagy ellenezni, azokat igazságos szellemben vezették. Politikai értelemmel is bírván, a nemzet szükségére nézve megegyeztek, bár az orvosi szert illetőleg eltértek egymástól, de azért zavart mégsem idéztek elő.”

Perényi neve az OHB-ban csupán két ügy kapcsán került elő. Amikor 1849. március végén Kossuth megjelent Tiszafüreden, a főserég táborában – Klapka György ezredes, az I. hadtest parancsnoka elmondta neki, „hogy az Esti Lapokban valami cikk jelent volna meg, mely azt mondja, hogy ha azon áron pacifikálnak velünk, hogy 40000 embert adjunk az olaszok ellen, ezt miért ne tennők!”

Kossuth vizsgálatot követelt. Kemény Zsigmond haditörvényszéki védőirata, illetve a „Forradalom után” című 1850. évi röpirata szerint Nyáry a nyomozást nem tartotta szükségesnek, Perényi viszont nem átalta „az invesztigációt azon hazug motívumból is sürgetni; mert, mint monda, ő a béke pontjait is tudja, s a késedelemnek nagy következményei lehetnek.” Az elhangzottakról Nyáry Pál

informálta Kovács Lajost, a mérsékelt parlamenti képviselők csoportjának egyik vezetőjét, aki mindezt közölte társaival is. Ezek után a csoport másik vezetője, Kazinczy Gábor felkereste Perényit, s felszólította, „miként ha csakugyan kezénél vannak azon titkos pontok, melyek mellett mi pacifikálgatunk, álljon nyíltan elő velek; de ha ily pontoknak birtokában nem volna, s azokra rá nem utasíthatja a hatóságokat, akkor fogja be a száját, mert mi semmi alaptalan vádot nem fogunk szárazon eltérni.” Perényi erre habozni kezdett, s végül bevallotta, „hogya ő mindent csak hírből tud, és bár csodálkozik, hogy a Honvédi Bizottmányban folyt titkok onnan kivitetnek, mégis bátran meri állítani, miként ő gyanításokról s nem kétségtelen tényekről beszélt.”

Végül az OHB már március 31-én közölte Kossuthal, hogy az említett cikk „Madarász László bizottmányi tag szorgalmas utánlátása mellett sem vala ez Esti Lapokban található”. A dolog ennyivel véget is érhetett volna, azonban Jókai Mór, az Esti Lapok szerkesztője, ezzel nem elégedett meg. Március 30-án összehívta az Esti Lapok addig megjelent példányait, s elküldte őket Klapkának, aki ezek átolvasása után visszavonta a hallomáson alapuló vádakat.

Perényi radikalizálódását mutatja egy másik példa is. Irányi Dániel képviselő 1849. március 2-án interpellálta az OHB-t, milyen bánásmódban és ellátásban részesülnek a hadifoglyok. Az OHB március 10-i utasítására a hadügyminisztérium készített kimutatást a hadifoglyok fizetéséről. Mivel időközben a magyar foglyokkal szembeni bánásmódról rossz hírek érkeztek, az OHB felkérte Mészáros, írjon Windisch-Grätznek levelet: ha a kitűzött határidőig nem változtatja meg bánásmódját, „mi hasonló sorsba tesszük az ő foglyait, minőben a mieink vagynak”.

A táborba utazó Kossuth március 29-én a hadsereg vezetőire hivatkozva követte az OHB-tól, tegye közzé: minden olyan magyarországi lakos, akit fegyverrel kezében fognak el, hazaárulónak fog tekintetni. A fogoly tiszteteket a szó valódi értelmében raboknak kell tekinteni. Azokat, kik saját hazájuk ellen fogtak fegyvert, vésztörvényszék elébe kell állítani. Az OHB úgy vélte, hogy amíg Mészáros levelére nem érkezik válasz, egy ilyen rendelet csak a hadügyminisztert kompromittálná. Ezért arra kérte Kossuthot, hogy várja meg a Mészáros levelében szabott április 20-i határidőt. Ugyanakkor a Közlönyben közölte, hogy ha Windisch-Grätz nem teljesítené a felszólítást, a foglyokkal abban a szellemben fognak eljárni, ahogy ezt Kossuth levelében megfogalmazta.

Kossuth azonban már április 3-án közölte az OHB-val: inkább semmit sem küld el a cs. kir. fővezérhez, de Mészáros levelét semmi esetre sem. „Stílusa, mely császárról, királyról beszél, s irgalmat-kegyelmet kér foglyaink iránt, nem illik nemzetünk állásához.” Azt is kifogásolta, hogy Mészáros Windisch-Grätz „született nagylelkűségére” hivatkozik. Először ő maga akart írni, de aztán április 6-án Görgeit kérte meg a felszólítás megfogalmazására. Görgei ezt meg is tette.

Az ügy az OHB elé került, s Jókai 1850. évi visszaemlékezése szerint Kossuth azt is kifogásolta, hogy Mészáros magyar királyi hadügyminiszterként írta alá

a levelet, s követelte a királyi jelző törlését. „Azonban Madarász már ekkor nem volt a bizottmányban, s bármennyire erőltette Perényi a projektumot, Kossuth indítványa a kormányban Nyáry, Patay, Mészáros ellenében keresztülbukott. Első eset volt ez a magyar kabinet történetében. Kossuth a kormányon kisebbségben maradt; Mészáros levele a »königlicher« aláírással visszaküldetett neki.”

A miniszterjelölt

Mindenesetre Kemény az említett védőiratban megemlíti, hogy Kossuthnak ekkorra rá kellett jönnie, „hogy már csak a következő személyekből alkothat minisztériumot. Irányi, Prényi, Szacsvay, Ujházy, Josipovich, Kállay, Pálffy Albert, Madarász József, szóval a vörös republikánusokból; mert minden talentum irtózik, neki, mint diktátornak, befolyás nélküli eszköze lenni.” Ezt némileg megerősíti a nemesi radikálisok egyik vezetőjének, Madarász Józsefnek az emlékirata is, aki arról ír, hogy amikor március végén rá akarták venni Kossuthot az országgyűlés elnapoltatására, valamint arra, hogy elnökként alkosson új kormányt, a miniszterjelöltek között Teleki László, Madarász László, Batthyány Kázmér és Luzsénszky Pál mellett Perényi is szerepelt.

Tény, hogy a függetlenség és a trónfosztás április 14-i kimondását követően Perényit egy ideig potenciális miniszternek tekintették. A Jókai által szerkesztett Esti Lapok április 16-i száma címlapon közölte „szájhallomás után” az „új miniszteri kombinációt”, s ebben Perényi igazságügyi miniszterként szerepelt. Ugyanezt jegyezte fel aznap a naplójába Gyulay Lajos képviselő is.

Amikor Kossuth április 20-án felkérte Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztost az alakítandó kormány közlekedésügyi miniszterévé, a miniszterjelöltek között ismét ott volt Perényi neve igazságügyi, illetve kultuszminiszterként, az előbbinél Vukoviccsal, az utóbbinál Horváth Mihállyal együtt. Április 28-án a Marczius Tizenötödike pesti változata debreceni hírekre hivatkozva közölte a miniszterjelöltek listáját, köztük Perényiét mint igazságügyi miniszterét. A rövid jellemzés szerint „legújabbán, mint a debreceni felsőház váltig hű másodelnöke, követé a kormányt, s ezáltal nemzeti függetlenségünk védőihöz a legfelsőbben csatlakozott. Hogy jó törvénytudó, az áll, de hogy jó törvényhozó is lesz-e mint miniszter, arról kétségkívül annak kell világos tudomásának lenni, ki által a tárca reá bízott.”

Perényi neve az Esti Lapok május 1-jei számában még mindig Horváthéval együtt szerepelt a kultusztárcánál, noha a cikkíró megjegyezte, hogy míg a jelöltek egyike kiváló szakember, a másik lehet jó bíró, jó felsőházi elnök, „de az egyházzal keveset bajlódott, a nevelést későn kezdte tanulni”, s kevésbé valószínű, hogy ő maga kedvet érezne e hivatáshoz.

Vukovics Sebő emlékirata szerint a kérdés, ti. hogy Perényi tagja lesz-e az új kormánynak vagy sem, április 30-án este a Kossuthnál tartott tanácskozáson dőlt

el, amelyen jelen volt. „Hogy Szemere belügy, Duschek pénzügy, te igazságügy minisztere légy, az már a kombináció tételekor világos volt. De a vallásügyről van még kérdés. Kettőről lehet szó, Perényiről és Horváthról. Megjegyzem, úgymond, hogy Horváthtal beszéltem, s ő legkevésbé sem fogja neheztelni, ha a kormányba nem lép” – mondta Kossuth. Vukovics és Duschek feltétlenül Horváth mellett nyilatkoztak „éppen azon okból, mert katolikus püspök.” Szemere emiatt ellenezte, mivel szerinte ez a protestánsokra rossz hatást tenne. Erre Vukovics és Duschek megjegyezték, „hogy a kormány két főnöke, a miniszterelnök és a kormányzó protestánsok lévén – a katolikusok iránti tekintet méltányossá teszi, hogy egy püspök legyen a kormányban, mi Horváthtal annál inkább történhetik, mert egyénisége is, mint hazafi és szabadelvű emberé, teljes biztosítékot nyújt.” Vukovics megkérdezte Szemerét, „hogy tehetségre nézve ad-e Perényinek elsőbbséget”, mire Szemere nemmel felelt, „Perényit igen munkátlan embernek állítván”. A jelöltek között szóba került még Bezerédj István és Jósika Miklós, „de hamar lőn a megállapodás Horváth kinevezésében”.

Összegzés

Perényi tehát kimaradt a második független felelős kormányból. A Vukovics által leírtakban azonban nemcsak a döntés megszületése érdekes, hanem Szemere megjegyzése is Perényi „munkátlan” mivoltáról. Talán e tanulmányból is kiderül, hogy Szemere megjegyzése jókora elfogultságról árulkodik, hiszen Perényi októberben úgy lett az OHB tagja, hogy emellett a hónap végéig a felsőház elnökségét is vinnie kellett. Majláth György visszatérését követően láthatólag aktívabban vett részt a Bizottmány munkájában, november végétől, az OHB átszervezésétől kezdve pedig láthatóan nem tartottak igényt aktív részvételére. Ennek ellenére a felsőház december 6-án még azért választott helyette új tagot az úrbéri kármentesítés ügyében kiküldött választmányba, mert a „honvédelmi bizottmányi tagság által elfoglalva” van. Sőt, december 6-tól ismét ő elnökölt a felsőház ülésein, s valószínűleg volt némi szerepe abban, hogy a november 2. után több mint egy hónapig nem ülésező felsőház ismét rendszeresen összeült.

1849 januárjától kezdve Perényi valóban igen mérsékelten vett részt az OHB tevékenységében – de erről a Felső-Magyarországon lévő Szemerének nem lehettek ismeretei. Ugyanakkor az a tény, hogy két és fél hónap után sikerült beindítania a felsőház munkáját, s ezáltal teljes parlamenti legitimitást adni az OHB-nak, volt olyan fontos teljesítmény, mint néhány tucat intézkedés aláírása. Összességében tehát Perényi nem volt „munkátlan ember”, s az OHB egyetlen olyan tagja volt Mészároson kívül, akinek a bizottmányi tagságon kívül önálló vezető funkciója volt.

Az OHB rendelete Csányi László országos biztosnak tábori posta felállításáról

Budapest, 1848. október 5.

Országos biztos Csányi László úrnak:

Miután azt tapasztalnók, hogy hadvezetésünk alatt a tábori posta hiányzik, évégett oda utasítottatott a hadügyminisztérium, hogy Győrig a tábori postát állítsa fel, s leend Pesten, Bián, Bicskén, N[agy]igmándon, Banán és Győrben, mit is azon utasítással tudatunk az országos biztos úrral, hogy ezentúl amint a táborunk nyomul, azon irányban a biztos tábori postát rögtön felállítatni szíveskedjen.

Költ B[uda]pesten 1848. október 5-én.

A felállítandó állomásokat rögtön tudatandó velünk, és naponként kétszeri tudósításait a helyzetről elvárandók.

A honvédi bizottmány

Madarász László

B. Perényi Sigmond

bizottmányi tag

(Eredeti. MNL OL H 103. Csányi László kormánybiztos iratai. 10. doboz. Komáromban lefoglalt iratok. No. 435. Csányi hátirata: „Okt. 7-én 1848. reggeli 8 órakor a bent írt állomásokon 4 kocsit minden helyen felállítatott – és az illető komáromi, pesti, győri és Fejér megyei alispánok megkerestettek. Közli KLÖM XIII. 91–92. p.)

Pulszky Ferenc levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz az október 6-i bécsi forradalom kitöréséről

Sopron, 1848. október 7.

Tegnap nagy forradalom volt Bécsben. A katonaság (Hrabovszky gránátosok) nem akartak Jellačićhoz menni, mert a magyarok ellen nem akarnak hadakozni; ellenők küldték a Nassau lengyeleket, s pionireket, az Aula és nemzetőrség beléegyveledett, s lett általános csata, melynek vége sok ágyúzás után a demokrata pártnak tökéletes győzedelme. A kormány ágyúi mind elfoglaltattak, katonái lefegyvereztettek, Latour, a hadügyminiszter ötödfél órakor felakasztott. Ekkor elhagytam a várost s környékét. – Ma amint az utasok beszélnek, Borrosch a miniszterelnök, s Jellačić, miután az október 4-i manifesztum visszavonatott, Ő Felsége által ismét árulónak nyilatkoztatott. A csa-

ta igen véres volt, legtöbbet szenvedtek a lengyel katonák és pionirok. Három magyar bataillon, mely Bécsben van, martialisan viselte magát.

Én Gróf Batthyány Lajossal lemegyek Vasba, hogy onnét felhozzuk a Vidos seregét, nehogy Jellačić Sopronyba vonulhasson.

Költ Sopronyban, október 7-én, 1848.

*Pulszky Ferencz
volt álladalmi titkár*

(Eredeti sk. tisztázat. MNL OL OHB 1848:916. Közli KLÖM XIII. 120. p.)

Az OHB utasítása Görgeihez Zichy Pál gróf lefoglalt ingóságaival kapcsolatban

Budapest, 1848. október 8.

Miután Ezredes úr által elfogatott gróf Zichy Pál bebizonyított ártatlanságánál fogva szabadon bocsáttatott, sőt a Wilhelm-huszárezrednél századosnak ki is lőn nevezve, annál fogva meghagyatik Ezredes úrnak, hogy nevezett grófnak Abán lefoglalt tulajdonait, állítólag Vásárhelyi századosnál levőket, név szerint pedig: 4 paripáit, 2 kocsi lovait, 4 nyergét, két lóra való új szerszámát, egy parasztkocsiját, 3 ládát, melyek ruhaneműkkel telvék, pak-táskáját, melyben ezüst mosdótála és evőszerei valának – kiadassa.

Pest, októb. 8-án 848.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány tagjai

Perényi Sigmond

bizottmányi tag

Sembery Imre

bizottm[ányi] tag

(Eredeti tisztázat. „érkez[ett] októb. 10. 1848. – Görgei István”. MNL OL P 295. A Görgey-család levéltára. b/11/b. fasc. Közli *Görgey István: 1848 júniusától novemberéig. – Okmánytár.* S. a. r. Katona Tamás. Budapest, 1980. Bibliotheca Historica. 330. p.; *Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848–1849.* S. a. r. Hermann Róbert. Budapest, 2001. Millenniumi Magyar Történelem. 66. p.)

Perényi Zsigmond beszámolója a felsőházban az elmúlt napok eseményeiről a); b) délután 5 órakor

Pest, 1848. október 9. reggel 9 órakor

A mai ülésnek tárgya a képviselőház elnökének egy közlése csatlékaival együtt. Mielőtt azonban felolvastatnék, kötelességemnek tartom a tisztelt Házat a dolgok mostani állásáról röviden értesíteni.

Jellačić táborával Mosonynál van, és ottan nyert némi segédelmet; két német ezred lovast és valami gyalogságot. A mi seregeink nyomulnak előre utána. Rendelés tétetett, hogy Perczel Móric és Görgei urak vezérlete alatt lévő seregek szinte eljöjenek állomásukról. Görgei átkelvé a Dunán, biztosítja a másik partot, ha talán Jellačić Pozsonyba szándékoznék általtörni. Perczel Móricz pedig csatlakozzék Móga vezérhez. Röviden kell említenem, hogy ezen utolsó rendelkezést az tette lehetségessé, hogy Rothnak serege egészen megadta magát először 1500, később 6000. Ez utóbbi nagyobb számú foglyokról úgy intézkedett Perczel Móric, hogy azok kísértessenek hazájokba. A tisztek azonban, gondolom, ma megérkeztek Budára. Seregeink 14 ágyút fogtak el, sok lőszert és fegyvereket. Azonban meg kell említenem, hogy ezen fegyvereket melyekre a hazának nagy szüksége volna, azon balsors érte, hogy miután lerakattak, sok fegyver oly kezekre került, melyekben nem oly jól állanak, mintha a honvédsereg kezében lennének. Megtétettek azonban a rendelések, több egyének küldettek a falukba, hogy azon fegyvereket szedjék vissza.

Érkeztek tudósítások Bereg, Szatmár, Ugocsa megyékből, miszerint Erdélyben az oláhok nagyon lázonganak és már katonai erő is alkalmaztatott ellenek, s annak sikerült őket szétverni. Minthogy azonban ezen megyék hegyláncai összeköttetésben vannak Erdély hegyeivel, félnek, hogy azon mozgalom hazánkba is átszivárog; annyival inkább, minthogy a beregi nemzetőrségi őrnagy az oroszok között is hasonló mozgalmakat vett észre. Kérnek tehát fegyveres erőt. Amit nélkülözni lehetett, a Bizottmány oda küldötte; s egyéb rendeleteket is tett, hogy ezen mozgalmak meggátoltassanak, Erdélyben pedig a kir[ályi] biztos tegye a magáét. Vidos nemzetőrségi parancsnok azt jelentette a háznak, hogy Nugent Albert seregét Nagy- és Kiskanizsa lakosaival és gr. Batthyány Károly seregével egyesülve megtámadta és visszaverte elannyira, hogy kénytelen volt a légrádi hegyek közé vonulni.

Azonban Mayerhofer tábornok Verbász ellen több ezer sereget szedett össze; és által tört Serviából. Erre nézve megtétettek a rendelések, hogy a verbászi tábor Szegedről kapjon segítséget, a táborból pedig gyakorlott katonaság vonuljon visszafelé Mayerhofer ellen. Gr. Batthyány Kázmér rendelkezése alá pedig leküldetett egy gőzös vontatóhajókkal, hogy Mayerhofer seregeit körülvegyék, és ne engedjék, hogy a verbászi tábornak háta mögé kerülhessen. Evégett a népfelkelés ott is organizáltatik.

Történt, hogy némely biztosok egészségük megromlása miatt leköszöntek, mint Horváth Vilmos Zalában, és Vidos József nemzetőrségi parancsnok. Ezek helyett parancsnokul Gáspár őrnagy úr neveztetett ki; úgy szinte Horváth Vilmos helyett is más

biztos rendeltetik, Pulszkynak ma éjszaka érkezett sürgönye Sopronból, mely igazolja a bécsi eseményeket, s hozzáteszi, hogy Bécsben Borrosch követ van 1. miniszternek nevezve (éljen!); hogy a fejedelem az utolsó kir[ályi] manifestumot, melyben Jellačićot főkormányzónak nevezte, visszavonta legyen (éljen!) és Jellačićot ismét hazaárulónak nyilvánította.

[A jegyzőkönyv további része a Rétsey Ádám báró ellen megindítandó eljárásra vonatkozik.]

(Közlöny, 1848. október 11. No. 123. 618. p.)

Perényi Zsigmond levele Kossuth Lajoshoz Pulszky Ferenc október 7-i levelének tartalmáról

Hely és dátum nélkül [Pest, 1848. október 9.]

Kossuth Lajos barátomnak

Hazajöttömbe ötlött szemembe azon észrevétel, miszerént ha Pulszky levelének azon tartalma, hogy a k[irályi] manifest[um] visszavétetett, és Jellačić újra árulónak nyilvánított, igaz, akkor Jellačić sem Ausztriába, sem Bécsbe nem mehet, hanem sietni fog a legrövidebb úton kitakarodni – s talán egyesülni a Szászokkal – következőleg mégis szükséges lenne Sopron felől gondoskodni.

Prény

(Eredeti sk. tisztázat MNL OL R 90. Kossuth Lajos iratainak időrendi része. No. 463. Október elejére datálva közli V. Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. II. k. Budapest, 1952. 144. p.)

Perényi Zsigmond beszámolója a felsőházban a dunántúli hadszínterről érkezett újabb hírekről

Pest, 1848. október 9. délután 5 órakor

Az utóbb érkezett híreket bátor leszek a tisztelt Ház elébe terjeszteni. Festetics Miklós visszaérkezvén Móga vezértől, annak azon nyilatkozatát jelentette, hogy ő már most elég erősnek érzi magát Jellačić seregének nemcsak megtámadására, hanem megsemmisítésére is, azért neki innét több segítségre nincs szüksége, annál fogva Perczel Mór és Görgei Artúr, kiknek innét előbb azon rendelet ment, hogy erősítsék Móga táborát, jelenleg azon újabb utasítást kapták, hogy Jellačić elébe menjenek, minthogy a Bécsben történtek után Jellačić nem Bécs felé, hanem Sopron felé készül kimenni a hazából; egyszersmind eleibe ment Vidos is 10 000-ből álló seregével; Zalában, Somogyban és

Baranyában a nép tömegestül felkelt; Jellačić serege a legrosszabb állapotban van; a mi élcsapataink már elérték Jellačić utócsapatát; a nép Jellačić seregének nem ad enni, s mindenütt rekvirálni kell neki; egyszóval Csányi László kir[ályi] biztostól érkezett levél szerint teljes reményünk van, hogy Jellačić tábora is minél hamarább azon sorsra fog jutni, mint Roth tábora jutott. A lelkesedés mindenütt igen nagy, s a nép vív szabadságáért, különösen Vasban Batthyány vezérlete alatt, a hidakat felszedték, utakat elrontották, hogy az ellenség haladásában gátoltatván, a mi seregünk annál hamarább utolérhessék, és a rabló sereget megsemmisítsék. Adja Isten, hogy minél előbb több jó híreket is közölhessek a csata eredményéről! Most egyéb tárgy nem lévén, az ülést feloszlatom.

(Közlöny, 1848. október 11. No. 123. 618. p.)

Perényi Zsigmond beszámolója a felsőház előtt a legújabb hírekről

1848. október 10. este 9 óra

Röviden az újabb események oda mutatnak, hogy Jellačić Brünn-nek tartva, átment a Lajtán; segélysereget kapott több ezerekből állót, hogyha bár mennyisége nem bizonyos is; azon kérdés állítatott fel, vajon a magyar hadsereg Jellačićnak rabló hadcsapatját űzze-e tovább Magyarországon túl is? Ez lesz tárgya mai tanácskozásunknak.

(Közlöny, 1848. október 12. No. 124. 623. p.)

Perényi Zsigmond és Madarász László honvédelmi bizottmányi tagok utasítása Kiss Miklós budai nemzetőr őrnagynak a hadifogoly tiszteknél lévő pénzösszeg összeírásáról és elvételéről

Pest, 1848. október 13.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány

Kiss Miklós nemzetőri őrnagynak

Értesülvén, miként a hadifogolyoknál több mennyiségű pénz találtatnék, nehogy az ily elnézés visszaélésekre adhasson alkalmat, szigorú felelősség terhe alatt tétetik Kiss Miklós őrnagy úrnak kötelességévé, miszerint avégett sikeresen intézkedjék, hogy a hadifogolyoknál lévő minden pénz azonnal összeíratván, tőlök a törvénynek s kormánynak további rendelkezései elvéteessék, kimerítő jelentése várattván.

Pest, október hó 13-án 1848.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Perényi Zsigmond bizottmányi tag
Madarász László bizottmányi tag*

(Eredeti tisztázat MNL OL R 16. A budai nemzetőrség iratai. 2. csomó, dátum szerint. „Érk[ezett] 13/10 848. hiv. 262.” Fogalmazvány. MNL OL OHB 1848:1033.)

Az OHB rendelkezései az ozorai diadal kapcsán

a) Csapó Vilmos a tolnai nemzetőrség ezredese, érdemei jutalmául az ozorai ménesből egy lovat választhat

Pest, 1848. október 15.

Csapó Vilmos tolnai nemzetőrségi ezredes úrnak.

Midőn önt az Országos Honvédelmi Bizottmány a f[olyó] évi október 7-én Roth és Phillipović táborának lefegyverzése által, az ozorai dicsőséges győzelemért hálájának nyilvánítása és az érdemnek kellő megjutalmazása tekintetéből ezredessé kinevezte, bizton reménylén, hogy a haza várakozásának buzgósa és erélyessége által, más alkalommal is megfelelő, egyszersmind önt ezennel felhatalmazza, hogy magának az ozorai ménesből tetszés szerint egy paripát választhasson, minélfogva is teendő jelentése után az illető összeg a pénzügyminisztériumnál utalványoztatni fog, erről mai napon a pénzügyminisztérium tudósíttatván.

b) Utasítás a pénzügyminisztériumnak a tolnai nemzetőrök megjutalmazásáról, a horvát tiszteknél talált pénz felhasználásáról, valamint Csákány Antal nyugalmazott cs. kir. huszárszázados nyugdíjáról

Pénzügyminisztériumnak!

Meghagyatik a pénzügyminisztériumnak, hogy Csapó Vilmos tolnai ezredes úr által, az Orsz[ágos] Honv[édelmi] Bizottmány engedelmenél fogva az ozorai ménesből megveendő ló árát, annak idejében, az illető pénztárnál utalványozza és herceg Eszterházy részére kifizettesse; meghagyatik egyszersmind, miszerint Csapó Vilmos ezredes úrnak 40 darab aranyat a tolnai vitéz nemzetőrök néhány egyéneinek megjutalmaztatása tekintetéből kezéhez szolgáltatson, végtére Kiss Miklós budai nemzetőrségi őrnagy úr mai napon oda utasíttatott, miszerint azon 4050 p[engő] f[orin]tból, mely az elfogott

horvát tisztikarnál találtatott, 2000 p[engő] f[orin]tokat, melyeket Roth tábora Pincehely helységétől kizsarolt, a pénzügyminisztériumnak befizesse; meghagyatik ennél fogva, miszerint ezen összegnek Pincehely helységnek leendő utalványoztatása iránt a kellő intézkedéseket tegtegye, egyszersmind arról értesítetik a pénzügyminisztérium, hogy Csákány nyugalmazott kapitánynak részére a kormány évenként 120 p[engő] f[orin]t pótlékdíjt határozott légyen, mi is neki az illető székszárdi pénztárnál utalványozandó lészen.

c) Utasítás Kiss Miklós őrnagynak, hogy a horvát tisztektől lefoglalt 4050 forintból 2000 forintot adjon át a pénzügyminisztériumnak

Az Országos Honvédelmi Bizottmány

Kiss Miklós őrnagy úrnak.

Értésére esvén az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, miszerint Roth tábora Pincehely helységétől 2000 p[engő] f[orin]tot kizsarolt; meghagyatik őrnagy úrnak, hogy ezen 2000 p[engő] f[orin]tot a horvát tisztikartól beszedett 4051 p[engő] f[orin]tból a pénzügyi minisztériumnak átadja.

Pesten, október 15. 1848.

A király és haza nevében

az országgyűlés által választott Országos Honvédelmi Bizottmány

Perényi Zsigmond bizottmányi tag

(Eredeti tisztázat MNL OL 16. A budai nemzetőrség iratai. 2. csomó, dátum szerint. „Érk[ezett] 15/10 848. hiv. 271.”)

d) Megbízás Nádosy Sándor ezredesnek, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnökének egy szalag elkészíttetésére a tolnai nemzetőrök számára az ozorai diadal emlékéül

Nádosy ezredes úrnak.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány az ozorai dicsőséges és a tolnai nemzetőrök által kivívott győzelem emlékéül ugyanazon nemzetőrök zászlójának számára egy szalagot ezen felírással „Ozora Október 7 – 1848” kívánván adni, ennek megkészítését, és annak idejében leendő elküldését ezredes úrra bízza.

e) Utasítás Mészáros Lázár hadügyminiszternek 3 ágyú felirattal való ellátásáról és odaajándékozásáról a tolnai nemzetőrök számára az ozorai diadal emlékére

Mészáros Lázár hadügyminiszternek úrnak.

A tolnai nemzetőrök által Ozorán f[olyó] hó 7-én kivívott fényes győzedelemnek elismerése jeléül az Orsz[ágos] Honvédelmi Bizottmány elhatározá, miszerint a tolnai nemzetőrök számára 3 háromfontos ágyúnak ezen felírással: „Emlékül az Ozorai diadalért októb[er] 7. [1]848.” ajándékozását elhatározván, meghagyatik a hadügyminisztériumnak, hogy a kérdéses három ágyúknak fent érintett módoni felszerelése, és minél előbbi elküldése iránt a kellő intézkedéseket tegtegye.

f) Tájékoztató Sztankovánszky Imrének, Tolna megye kormánybiztosának és főispánjának az ozorai eseményekben kitűnt egyének és a tolnai nemzetőrök megjutalmazásáról

Sztankovánszky kormánybiztos és főispán úrnak.

Az Orsz[ágos] Honvédelmi Bizottmány hazafiúi kötelességét véli teljesíteni, midőn az ozorai győzedelemben magokat kitűntetett egyéneknek hálás köszönetét és elismerését nyilvánítja. Ez egyének koszorújába tartoznak Örfy mérnök, Heribán ügyész és Csákány nyugalmazott kapitány. Jelentse ezeknek főispán úr a haza és a kormány nevében hálás köszönetünket és elismerésünket. Csákány nyugalmazott kapitánynak is adja tudtul, miszerint fogadja némi megjutalmazása gyanánt kedvesen azon évenként nyugdíja mellé pótlékdíj fejében adandó 120 p[engő] f[orin]tot, melyeknek kifizetése iránt a pénzügyminisztérium mai napon utasított. Szinte mai napon tettett rendelkezés, hogy Csapó Vilmos ezredesnek 40 darab arany a vitézül viselt nemzetőrök között leendő felosztás végett a pénzügyminisztérium által kifizetessék.

Úgyszinte tettettek intézkedések, hogy a haza és a kormány a tolnai nemzetőröknek tartozó hálája nyilvánításáért 3 három fontos ágyú és 1 a zászlóra csatolandó szalag annak üdejében leküldessék.

Végre az iránt is, hogy a Pincehely helységétől Roth által kizsarolt 2000 p[engő] f[orin]tok visszafizetessenek.

Fogadja ezek mellett főispán úr azon őszinte hazafiúi elismerés és szíves üdvözlletnek kifejezését, mellyel a bizottmány önnek ezen szép eredményre szolgáló erélyes és célszerű intézkedéséért tartozik, és a haza nevében önnek ezennel tudtára adni örvend.

Pest, 15. okt[óber]

g) Köszönetnyilvánítás Perczel Istvánnak bátor magatartásáért az ozorai eseményekben

Perczel István úrnak, a tolnai népfelkelésnél volt csapatvezérnek.

Értesülvén az Orsz[ágos] Honvédelmi Bizottmány mind Csapó Vilmos ezredes, mind a főispán és k[o]r[mány]biztos jelentéséből, miszerint ön derék magatartása és intézkedései által az ozorai diadalomban kitűnő részt vett; kedves kötelességének ismeri az Orsz[ágos] H[on]védelmi Bizottmány Önnek ezen érdeméért teljes méltánylatát és szíves köszönetét a haza nevében azon bizalmi nyilatkozatával kifejezni, hogy a haza Önnek hasonló buzgó és hű szolgálatára ezután is és minden alkalommal számol.

[Német fordítás a fogalmazványról.]

h) Csapó Vilmos kinevezése nemzetőrségi címzetes ezredessé

*Kinevezés,
melynél fogva
CSAPÓ VILMOS*

a f[olyó] évi október 7-én a Roth és Phillipovič táborának lefegyverzése által – az ozorai dicsőséges győzelemért hálájának nyilvánítása és az érdemnek kellő megjutalmazása tekintetéből – az Országos Honvédelmi Bizottmány által nemzetőrségi címzetes ezredessé

ezennel kineveztetik.

Budapesten, október 15-én 1848.

*a király s haza nevében az országgyűlés
által választott Orsz[ágos] Honvédelmi Bizottmány
Nyáry Pál
h[elyettes] elnök
Szemere Bertalan b[izottmányi] t[ag]
Jósika Miklós h[onvédelmi] b[izottmányi] tag*

(A tisztázat fényképmásolatát közli Bodnár István: *Szabadságharcunk ozorai diadala*. Az 1937. október 7-én tartott rádiófelolvasás kibővítése. Szekszárd, 1937. 23. A fogalmazványt csak Bóhm Jakab alább jelzett közléséből ismerjük.

Magyar nyelvű eredeti fogalmazványok. OHB-iktatószámuk: 1848:1076. Hadtörténelmi Levéltár. Abszolutizmus kori iratok. K. K. Ausserordentliches Kriegsgericht zu Arad, 113/14. doboz, 701–704. f. Közli: őket Bóhm Jakab: *Kiadatlan Kossuth-iratok 1848/1849-ből*. Hadtörténelmi Közlemények, 75. (1962) 1. 333–336. p.; „Barátja, Kossuth”. *Forráskiadvány Kossuth Lajos Hadtörténelmi Levéltárban és Hadtörténeti Múzeumban őrzött irataiból*. Szerk. Solymosi József. Budapest, 2003. 20–22. p.)

Perényi Zsigmond beszámolója a felsőház előtt a harctéri hírekről és az OHB legújabb intézkedéseiről

Pest, 1848. október 16. délután 1 óra

Elnök: Szükség, hogy a tisztelt háznak az érintett ügyekbeni határozata minél előbb feltéessék, s hitelesíttessék, hogy e részbeni intézkedéseit a Honvédelmi Bizottmány megtehesse; méltóztassanak megvárni, míg a jegyző úr felteszi, addig pedig lesz szerencsém jelentést tenni a dolgok mostani állásáról, A felolvasottakból méltóztatnak tudni, hogy seregünk a Lajtán keresztül nem ment, hanem az ország szélén állomásol, s kiváltképp arra fordítottak figyelem, hogy a határon levő főbb pontok, mint Pozsony s egyéb ott levő pontok megerősíttessenek, s a sereg nyugodjék, miután kivált a lovasság lovai kissé elgyengültek, s az utazásban elfáradtak. A széleken fog tehát a sereg pihenni mindaddig, míg vagy az ellenség nem bántja, vagy a körülmények egyéb intézkedéseket szükségessé nem tesznek; addig pedig a sereg reorganizációja fog elővételni. – A Teodorovics vezérlete alatt visszaküldött, mintegy 9000-re menő horvát csapat, miután rabolt, az elejébe állott csekélyebb nemzetőrségen keresztülvágtá ugyan magát, de később megveretett, és sokan elfogattak, sokan pedig elestek. Az Alföldről azon szomorú hírt kell jelentenem, hogy ott a várak állapota a legrosszabb. Arad várából lövöldöztetik Arad városa, Temesvár szinte az ottani kommandírozó által ostromállapotba tétetett; Péterváradon pedig, noha a közkatonaság kinyilatkoztatta, hogy a volt horvátországi bánt semmi esetre urának el nem ismeri, mert ragaszkodik azon királyi manifestumhoz, melyben hazaárulónak nyilvánítatik, s hivatalától elmozdítatik: mindazonáltal miután az ottani várkommendáns hivataláról lemondott, s ezt a Honvédelmi Bizottmány el is fogadta, a várparancsnok igen nagy ellenszenvvel viseltetik irántunk, s dolgaink iránt, valamint Pétervárad lakosságának egy része is, akik rácsok; de mindezen tekintetben a Honvédelmi Bizottmány amennyire lehet megtette a szükséges intézkedéseket. Mi a verbászi tábornok iránt, legutóbb azon szomorító hírt hallottuk, hogy nagyobb számú fegyveres rác csoport beütött, Kikindát elfoglalta s Becskereket felgyújtotta. Erre nézve a Honvédelmi Bizottmány rendelte, hogy az ottan levő rendőrség s a környéken fekvő minden katonaság, sőt Szegedről is több csapat odamenjen ezen rablás és pusztítás megakadályozására. Aggasztó továbbá azon hír is, miszerint valami Simonich nevű tábornok Kassára írt, hogy 15 000 emberrel az országba bejönni szándékozván, serege élelmezéséről intézkedés történjék, sőt a törvényhatóságnak azt írta, hogy fogadják őt barátságosan, azt adván bejövetele okául, hogy a dunai vidékekre szándékozik menni a csend és rend fenntartására. E részben is, amennyire hirtelen lehetett, megtette a Honvédelmi Bizottmány az intézkedéseket, s nem tartózkodott kijelenteni, hogy a katonaságot, mely netalán betörne, nem tekintheti egyébnek, mint rablóknak, minthogy minden hadüzenés nélkül betörvén, egyébnek nem is tekinthetetik. Elrendeltetett ugyanott a népfelkelés is, s ami gyakorlottabb nemzetőrség van a vidéken, néhány ágyúval együtt oda küldetett; küldettek továbbá ugyanazon vidékre több biztosok, kik egy főbiztos alá rendeltettek. – Munkács vára szinte ellenszenvvel

nyilatkozván ügyeink iránt, e részben megtétettek a rendeletek, hogy a várból a katonaság ki ne törhessen, sőt, ha lehet, a vár is kezeinkbe kerüljön. – Ezek az újabb hírek, melyeket a tiszt, háznak előadni kívántam, s melyek nyomán úgy látszik, hogy az árulás és ármány mintegy hálóval övedz körül, s bebizonyodik, hogy ha valaha, tehát most van egyetértésre szükség, hogy egyesült erővel fenntarthassuk hazánk szabadságát, s megvédhessük függetlenségét. – Egyébiránt a felső vidékekről, úgy mint Nyitráról, s az ottani tájékról nyugtató hírek vannak, hogy ti. a nép szelleme velünk tart. – Erdélyországban a mozgalom mindinkább elharapózik, de még eddig tudomásunkra nem jutott, hogy betörés történt volna; egyébiránt történt intézkedés, hogy Nagybányára némi erő összpontosíttassék, ahová több ágyú és fegyver is küldetett, s a három közel levő megye: Ugocsa, Szatmár és Máramaros közremunkálása meghagyatott. Valami Binder nevű kapitány alatt Urbantól küldetett egy csapat, mely Máramarosban főleg a nemesek közt izgatott, azzal bujtogatván a nemességet: „hogy íme az urak elvették jövedelmeiteket, s most mégis a legnagyobb terhet kell viselnetek!” Az oláhságot pedig vallási és nemzetiségi tekintetekből izgatta. Azonban, ha a magyarok Istene kedvezni fog sorsunknak, úgy a rendeletek megtétele nem hiányozván, remélhető, hogy minden lázadások le fognak csillapíttatni; s legújónabban már azt is hallottuk, hogy Simonich újabb rendeletet küldött Kassára, hogy már nem szükség serege élmezéséről gondoskodni, mert elállott a benyomulástól; egyébiránt hogy micsoda plánuma van, s hogy nem akar-e másutt vagy még nagyobb erővel betörni, nem tudhatjuk: ugyanazért a Bizottmány e részben sem fogja elmulasztani megtenni a szükséges intézkedéseket, valamint bizonyára semmi tekintetben, mi a haza megmentésére szolgálhat.

(Közlöny, 1848. október 18. No. 130. 645. p.)

Perényi Zsigmond beszámolója a felsőház előtt a harctéri hírekről és az OHB legújabb intézkedéseiről

1848. október 25. déli 12 óra

Elnök [Perényi]: A felsőháznak rendes jegyzője a táborban lévén, Géczy Péter Hont megye főispánja volt szíves ideiglenesen magára vállalni a jegyzőséget. Mindenekelőtt némely irományok fognak felolvasatni.

Géczy Péter: olvassa a királynak Windisch-Grätzhez intézett azon leveleit, melyek egyikében minden seregek parancsnokává, a másokban pedig tábornaggyá neveztetik ki, valamint azon levelet is, melyet Windisch-Grätz a szlavóniai Generalkommendához intézett.

Elnök [Perényi]: Ezen levelek elfogattak, s úgy jutottak kezeinkhez; van mellettük egy proklamáció is, ez is fel fog olvastatni.

Géczy Péter: olvassa az ismeretes német proklamációt Ferdinand aláírásával és Wessenberg ellenjegyzésével.

Elnök [Perényi]: Mint már említettem, ezen iratok elfogattak, s diplomatikai úton hozzánk még nem jutottak; valamint Windisch-Grätz maga is ide még semmit sem írt, s annak sem jöttünk tudomásába, hogy a Generalkommandókhoz intézett volna valamely rendeletet. Ezzel összeköttetésben lévén felső táborunknak helyzete, csekély vázlatát fogom adni a tiszt. ház előtt az ottan történeteknek. Táborunk átmenvén a Lajtán közeledett Bécshez, egy kis csata is történt; azonban nem lévén erős helyzete, jó pozíciója, s nem tartván akkoron még a körülményekhez képest szükségesnek tovább haladni, visszajött Parndorfra bevárando azon csapatokat, melyeket Kossuth különösen útjában összegyűjtött. Más, mi még jelentenivalóm, s az előbbivel összeköttetésben van, éppen a mai tudósításból vett azon hír, hogy Simonich a jablunkai passzuson, Trencsén vármegye szélén, az országba valósággal bétört, s magát provideáltatta is, s az ott lévő tisztviselők, kik vele szólottak, azon vélekedésben vannak, hogy az ottani Lipótvár felé igyekszik vonulni; hogy mi legyen tulajdonképp célja, valljon Pozsonyba menni-e háta megé seregünknek, vagy Komárom felé, vagy az ausztriai sereggel egyesülni? Ezt nem tudhatni; annyit azonban jelenthetek, hogy a szükséges rendeletek megtétettek, s Lipótvár elegendő őrséggel, valamint ágyúkkal és lőszerekkel is ellátott, s tétettek további intézkedések is, hogy az ellenségnek sikerrel lehessen ellenállani. A másik tudósítás a volt Erdélyországot illeti; fel fog olvastatni b[áró] Vay Miklós kir[ályi] biztosnak, az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz intézett levele, csatolmányaival együtt.

Géczy Péter: Olvassa az említett levelet, s a csatolmányokat.

Elnök [Perényi]: A felolvasottakhoz még annyi tudósítást adhatok, hogy azonnal történt rendelkezés 60 000 pft elküldése iránt, s ezen summa már el is küldetett.

Géczy Péter: Olvassa Puchnernek levelét az erdélyi kormányshoz, s a népekhez kibocsátott proklamációját.

Elnök [Perényi]: Valamint az előbbenire úgy az erdélyi dolgokra nézve is a képviselőház a maga határozatát még nem közölvén velünk, azt gondolom, tehát hogy mindez még most nem lehet a tiszt[elt] Felsőház tanácskozásainak tárgya; s én is mindezeket csak mint történt eseményeket kívántam a tiszt[elt] Ház elébe terjeszteni. Azon parancshoz, melyet Puchner kiadott, azt tartom, nem kell kommentár: mert mindeddig Őfelségének semmiféle rendelete nem érkezett hozzánk, melyben Puchnerre bízta volna a kormányzatot; s tudjuk ugyan a f[olyó] hó 3-dikán kelt manifesztumból, hogy Jellačić volt kinevezve biztosnak, de Puchnerről semmit sem tudunk: ő mindazonáltal jónak látta a kormány gyepöljét kezébe venni, s mindazokat, kik innen a törvényhozó test, vagy az Országos Honvédelmi Bizottmány által biztosoknak kiküldettek, katonai törvény alá helyezni. Ezen erdélyi dolgokkal szoros összeköttetésben vannak az ott legközelebb történetek, mikről ismét más úton nyertünk tudósítást. Az oláh lázadás mindinkább terjed, s a nép nagy massákban ezrenként csoportozik, s már rablásokat és kegyetlenségeket is követett el, ha nem is annyira a volt agitáció következtében, tehát bizonyosan az oly proklamációk folytán, melyet Puchner kiadott, s melyben a népet felszólítja, hogy hozzá csatlakozzék, s a törvényes hatalomnak ne engedelmeskedjék, s így culminations pontjára vitte a lázadást. Több helyről, így például Hunyad

vármegyéről kénytelen volt az olt lévő nemzetőrség és önkintesek elvonulni, akik is Lugosra mentek, hogy legalább a fegyverek, melyeket bírnak, tőlük el ne szedessenek. E részben egyébiránt azon rendelkezés történt, hogy mindazok, kik onnan kijöttek, valamint sok uraság s több főispánok is, kik részint Aradra, részint más helyekre menekültek, Nagyvárad felé visszamenjenek; s egyszersmind b[áró] Vay biztosnak is meg van hagyva, hogy az önkinteseket s nemzetőrseket puskákkal s lőszerekkel ellássa. Ezen erdélyi lázadás összeköttetésben látszik lenni az alvidéki lázadással, s törekvésük különösen az, hogy összeköttetésbe jöjjenek az alvidéki lázadókkal; mit is a Honvédelmi Bizottmány az alsó táborból vett tudósítás folytán megtudván, valamint arról is értesítettén, hogy az ottani erő a rác betörések meggátlására nem elegendő, rendelkezett az iránt, hogy 5 zászlóalj az alsó táborhoz csatoltassék. Vettük azon hírt is, miként Arad körül, hol a vár egyébiránt egészen a katonaság kezében van, Ó-Arad városa bombardíroztatik is, de sikertelenül, némely csatázások is történtek a Schwarzenberg dzsidásokkal, kiket a mieink erőlesen visszavertek, úgy, hogy azoknak nagy része Temesvár felé volt kénytelen vonulni. Más helyen is volt csatázás, hol a Békés megyéből jött felkelt nép magát erősen tartotta, s az ott lévő nemzetőrséggel egyesülten már igen jó eredményt lehetett volna aratni, midőn a békési nép egyszerre felszedte magát, s elköltözött, úgy, hogy hasznát többé nem lehetett venni. Ez iránt is tétettek rendelkezések; a fő feladat, hátráltatása annak, hogy az erdélyi lázadás az alvidéki lázadással összeköttetésbe ne jöjjön; az egészből egyébiránt kitűnik, miként az ellenünk forralt terv cselszövényes ügyességgel volt kigondolva. – Vettünk még tudósítást Marczibányi főispán úrtól is: levelét azonban nem szükség felolvasni, hanem csak Simonichnak azon levelét, melyet csatolmány gyanánt ide küldött.

Géczy Péter: olvassa Simonichnak Trencsén vármegyéhez küldött levelét.

Elnök [Perényi]: Ezen levél október 20-ról szól s mint tudomásra jött már valósággal be is tört Simonich 10–12 ezerrel és hat ágyúval. Mindenütt kettőztetett marssal megy, és ha ellenállást nem talál, valamint Trencsénben ellenállásra nem talált, tovább is fog nyomulni. Azonban a Honvédelmi Bizottmány részéről a rendelkezés megtörtént, mely az ottani vidéknek és az ott működő kormánybiztosoknak tudtára is adatott. Van még egy jelentenivalóm, a felsőházi rendes elnök Pozsonból hozzám intézett és általam október 22-én vett levele következtében, melyben engem tudósít innen eltávoztának okairól és céljáról. Azt írja ugyanis: miután értésére esett, hogy gróf Lamberg iratai között oly irományoknak akadtak nyomára, melyekből az világlik ki, hogy őt fejedelmünk, a nádor leköszönése után helyettesnek szándékozott kinevezni, valamint akkor mindjárt az elnök által a képviselőháznak kijelentette, hogy semmi esetre oly hivatal, mely akár lényegére, akár formájára nézve törvényekbe ütközik, elfogadni nem fog, szükségesnek látta, Bécsbe azonnal felmenni, hogy ott is ebbeli szándékát minden tartózkodás nélkül kijelentse, s azt meg is tévén, sikerült, hogy ez iránt további lépések nem tétettek. Másik célja volt, hogy ha talán azon alkalommal személyes befolyásával hazánkban valamit használhatna; ebben azonban, mint nyilvánítja megcsalódott, mert lépéseinek semmi sikere nem volt, sőt, úgy győződött meg az ottani körülményekből, hogy még Bécsbe érkezte előtt az ottani uraknál, kik a dolgokat vezetik, el voltak hatá-

rozva azon lépések, melyek a köztudomásra jött 3-ik és 4-ik októberi manifesztumokban foglaltatnak, ő Bécsből vissza szándékozott jönni, de az október 6-án Bécsben kiütött mozgalom miatt akkor Pozsony felé menni nem lehetett és visszavonult Lilienfeldre, részint azért, hogy elmenetele alkalmával beteges lévén, egészsége helyreállítását egy-két napig bevárja. Nemsokára vissza kívánt menni Bécsbe, de már akkor vissza nem mehetett, mert Bécs környékét Jellačić serege körülvette és ő minden módon kikerülni óhajtván, hogy Jellačić seregével ne találkozzék, visszament Lilienfeldre. És miután Bécsbe nem mehetett, általment a Dunán, honnan igen nagy bajjal három nap alatt érkezett Posonyba, mivel az út tele lévén Bécsből kivándorlókkal, nehéz volt a járás. Posonyba érkezvén, azon állapotban volt, hogy engem arra szólított fel, miszerint az itteni dolgok nélkülözhetik-e néhány napokig jelen nem létét, míg egészsége helyreálland; de egyszersmind kijelentette, hogy ha azok, kik a haza dolgai vezérletével megbíztak, jelenlétét szükségesnek vélik, nem várván egészsége helyreállítását is, vissza fog indulni. Kötelességemnek tartottam ezeket a Honvédelmi Bizottmány elébe terjeszteni, melynek abban nyilvánított vélekedéséről, hogy a haza jelen körülményei között minden hivatalnoknak helyét el kell foglalni, értesítém is sürgöny által az elnököt. Másnap azonban a Honvédelmi Bizottmány jónak látta levelet is intézni e felsőház elnökéhez, felszólítván a lehető legelőbbi Pestre jövetelre, minthogy a mostani események közt oly hivatalnokra szükség van. Ezeket kívántam a tisztelt felsőháznak annyival inkább elérteszteni, minthogy nekem az elnök hollétéről tudomásom nem vala, és igen könnyen is megfogható, miszerint a dolgok akkori állásában Lilienfeldről biztosan levelezni nem lehet, jelenben azonban Posonból Zavarra, jószágára menvén, Nagyszombatba kívánta a választ megküldetni, honnét azt közelében lévén, bizonyosan meg fogná kapni, és így reménylem lehet, hogy nemsokára körünkbe érkezendik.

[A jegyzőkönyv további része a felsőház távol lévő tagjainak megjelenési kötelezettségével kapcsolatos indítvány vitáját tartalmazza.]

(Közlöny, 1848. október 27. No. 139. 683. p.)

Az OHB ezredessé nevezi ki Csuha Antalt

Budapest, 1848. október 26.

Kinevezés

melynél fogva Csuha Antal alezredes úr, őfelsége, Magyarország királya utólagos jóváhagyása reményében folyó hó 16-tól számítandó ranggal és illetménnyel honvédi ezredessé kineveztetik.

Kelt Budapesten, 1848. évi október hó 26-án

Nyáry Pál helyettes elnök

Perényi Zsigmond bizott[mányi] tag.

Id. Eszterházy Mihály bizottmányi tag

(Eredeti tisztázat. Hadtörténelmi Levéltár, Abszolútizmuskori iratok. Pesti cs. kir. rendkívüli haditörvényszék. 1850. – 6/43. 210–211. f. OHB-iktatószáma: 1848:1765. Közli „Barátja, Kossuth”. Forráskiadvány Kossuth Lajos Hadtörténelmi Levéltárban és Hadtörténelmi Múzeumban őrzött irataiból. Szerk. Solymosi József. Budapest, 2003. 23–24. p.)

Perényi Zsigmond beszámolója a felsőház előtt a harctéri hírekről és az OHB legújabb intézkedéseiről

Pest, 1848. október 27. reggel 10 óra

Azokhoz, miket a minap szerencsém volt előadni a felsőháznak, a felső táborból csak annyit jelenthetek: hogy tegnap érkezett két futár, kik jelentéséből az világlik ki, hogy seregeinknél jól hallatszott, hogy 25-én Bécs ágyúztatott, minő sikerrel, arról nem volt tudomásuk, s hihetőleg tegnap seregeink átköltöztek a Lajtán. Egyébiránt Perczel ezredes úr vezérlete alatti sereg Muraközt egészen kitisztította a horvátoktól, és most Csáktornyaának megerősítésén dolgozik. Egyébiránt tegnap rendelés tétetett, hogy egy fél telep ágyú felszereltessek és mielőbb Kolozsvárra küldessék. – Most egyéb jelentés nem lévén, az ülést eloszlatom.

Az ülés 11 órakor eloszlott.

(Közlöny, 1848. október 28. No. 140. 686. p.)

Perényi Zsigmond beszámolója a felsőházban a harctéri hírekről és az OHB legújabb intézkedéseiről

Pest, 1848. november 2. déli 12 órakor

A Közlönyből tudja a ház nagyobb részt az újabbi eseményeket; bátor vagyok azonban az egésznek egy rövid vázlatát adni. Méltóztatnak emlékezni, hogy Simonich, ki be akart törni, megváltoztatta szándokát parancs következtében s elvonult Trencsén felé, hol be is tört. Utóbbi hírek bizonyítják, hogy a határokon lengyel parasztok föl vannak kaszákkal fegyverezve azon célból, hogy a Galliciában levő magyar seregeket, ha onnan ki akarnának jönni, ellentállással visszatartóztassák. Szintúgy azon vadászok, kik kereskedés tekintetében az úgynevezett Schmugglerek [csempészek] ellen vannak felállítva, rendeletet kaptak, hogy minden passzusokon felvigyázzanak, s a magyar katonaságnak kitörését akadályozzák. így Hartmann zászlóalj, mely Bereg megyében le nem fegyvereztetett, visszament Galliciába, s nem messze a határtól vette állását a magyar seregek bejövetelének akadályoztatása végett.

Zemplén megyében a mozgalmak szembetűnőleg mutatkoznak; minek következtében a Honvédi Bizottmány által Pulszky Sándor, ki különben Simonich ellen volt kirendelve, egész seregével s ágyúkkal küldetett ki ezen mozgalmakra felvigyázás végett. Különben Irányi Dániel kormánybiztos úr azon vidéken erélyesen működik a közcsend helyreállításán.

Kassán nagyobb mennyiségű puskaporra lévén szükség, oda 170 mázsa szállíttatott. Ugocsa megyében csend van az oláhok közt. Úgy szintén Beregben is, hol Munkács a mienk, nemzetőrök lévén a várba elhelyezve, s ahova a feljelentés következtében, ha lehetséges, még néhány ágyú fog küldetni, hogy a vár védelmi állapotba tétessék. Ugocsában 200 önkintes és 800 nemzetőr volt kirendelve Munkács várának elfoglalására; de miután a Hartmann zászlóalj szabadon bocsáttatott, szükség nem volt ezen haderőre; azonban éppen midőn ki akart indulni, bujtogatók találtattak, kik összeesküdtek a bíró és jegyző megöletésére, hogy azután nyíltan fellázadhassanak. Ezen lázadás fékezésére a megye rögtönítélő székét rendelt ki, mely a főbujtogatót kötélre, a többi 4 és 3½ év fogságra ítélte.

Szatmár megyében szintén történtek kitörések. Itt nagy erő fejtetik ki. Közelebbről gr. Károlyi Ede oda rendeltetett azon sereggel, melyet Miskolcon alkotott, és 6 ágyúval, melyet maga felszereltetett. Katona Miklós őrnagy rendezi az újoncokat avégett, hogy Urban ellen működjenek, s kiváltképp, hogy Galliciával helyreállítsák a közlekedés. Dézst, mely a közlekedésnek kulcsa, Urban serege fenyegeti. – Itt előrement mintegy 50 önkintes felfegyverezve, 300 kaszás nemzetőrökkel, s a Turszky ezredből egy kapitány 50 közvitézzel; azonban útközben láttak egy nagy oláh tömeget. A kapitány arra vállalkozott, hogy megtudja, mennyi az ellenségnek fegyveres ereje. Ez visszajővén, jelenté, hogy az ellenség fegyveres ereje legalább is egy zászlóaljból áll; következésképp, hogy ő, mint katona, ily túlnyomó erő ellen nem működhetik, miért is a csatában részt venni nem kívánt, sőt azt tanácsolta, hogy a mi hadierőnk vonuljon vissza. Erre az oláhok azt kívánták, hogy a Turszky ezredbeliek csatlakozzanak hozzájuk, mi meg is történt. Később tőlök azt kívánták, hogy soroztassák magokat fegyveres erejük közé; de erre a kapitány reá nem állott. Továbbá kívánták, hogy azon 50 legény tegye le a fegyvert, s adja ki Kornis Gábort, a volt erdélyi főkormányzónak fiát. Erre sem akart reá állani a kapitány, de utóbb engedett, s mind az 50 legény letette a fegyvert, mind gr[óf]. Kornis kiadatott. Utóbb visszaeresztették a legényeket, kik visszajővén, azon 350 fegyvertelen embereket magok közé vevén, Désre vitték. – A később történetekről tudósítás nincsen.

Kővár vidéke nyílt lázadásban van, és különösen szomorító hogy Zsibó magyar helység s b[áró] Wesselényi Miklós birtoka a főlázitók közt van. B[áró] Vay Miklós kir[ályi] biztos úrnak leveléből kitűnik: hogy Erdélyben gyilkolások és rablások követtettek el az oláhok által; s nem hivatalos tudósításokból az is valószínűnek látszik, hogy Urban seregéhez Bukovinából katonai erő csatlakozik. – B[áró] Vay tudósítása szerint a székeleynél a lelkesedés nagy, Marosvásárhelyt népgyűlés tartatott, melyben bizonyos pontok megáll[ap]íttattak, s melyeknek veleje az: hogy a székelemek minden nemzetek jogait respektálni akarják, s nekik csak szándokuk a csendet azok ellenében, kik a ma-

gyar szabadság ellen vannak, helyreállítani – nagy számmal gyűltek ugyan össze a szé-
kelyek, de sajnálatos, hogy nagy részének fegyvere nincs. – Puchner részére az újoncok
szedetnek. – B[áró] Vay Miklós erélyesen kezd működni. – Történt az is, hogy 97 Hu-
nyadi-lovasok több ezer oláhokat széjjelvertek, s közülök sokat lekoncoltak, csatáraink
közül csak kettő sebesítettét meg.

A Honvédi Bizottmány Erdély megmentésére nézve a szükséges rendelkezéseket meg-
tette, s Kolozsvárra két telep ágyút fölszerelve küldött, új őrnagyok nevezettek. – B[ár-
ró] Vay azt is írja utolsó levelében, hogy ő M[aros]vásárhelyt a táborban lesz, s onnan
intézendí Urban ellen a megtámadásokat, s igyekezendik Károlyfehérvárat is ostrom-
mal bevenni, s azután Szebennek vonuland a szászok ellen, minthogy Szeben a bujto-
gatóknak főfészke. – Általánosan azt lehet mondani, hogy nincs a bujtogatásnak oly
neme, melyet elleneink a volt Erdélyben föl nem használnának, az oláh nép fellázítá-
sára.

Mi Arad környékét illeti, Arad városa erélyesen tartja magát, s mintegy 25 ezer
emberünk összpontosult a vidéken mindenféle fegyveres erőt egybevéve, s a cél az, hogy
a vár rohammal vétessék be. Kitűnően viselte magát a dzsidások ellen 270 debreceni
önkintes, kik, noha először voltak tűzben, a megtámadtatást mégis nemcsak kiállották,
hanem az ellenséget vissza is verték. Történt azonban, hogy egy osztály az ellenség
közül seregünk egy része felé „éljen a magyar” kiáltásokkal közeledett, s a mieink azt
gondolván, hogy át akarnak jönni, őket bevárták, mikor pedig már közel voltak, fegyvert
fogtak, s a mieinkre erősen tüzeltek, ilyen alávaló móddal igyekeznek aljas céljokat
elérni. – Temesvár, mint már a minap is említettem, ostromállapotba van helyezve, s
az utóbbi tudósítások szerint az ottani parancsnok mintegy 10 mértföldnyi területet
akar ostrom alá helyezni, s onnan kitöréseket csinálni, de ily kitörés mindeddig még
nem sikerült; azonban a katonák bejárják a helységeket, s nemcsak ellenszegülnek em-
bereinknek, hanem bujtogatják a népet is. – Pétervárad jó karban van, legközelebb
ágyúk rendeltettek onnan ide hozatni; Eszék szinte kezeinkben, mit leginkább Batthyá-
ny Kázmér erélyes viseletének köszönhetni.

Perczel Mór Csáktornyan van, s mindig foglalkozik e helynek megerősítésével; az
újabb tudósítások szerint Varasdnál mintegy 12 ezer ember gyűlt össze két generális
alatt, s mondatik, hogy Olaszországból is jöttek volna vissza horvát csapatok. Más
ponton Nugent áll néhány ezer emberrel, s így nem lehet mondani, hogy Perczel állása
ne volna veszélyes; azonban Vetter ezredes 5 zászlóaljjal már elindult, hogy vele csat-
lakozzék s nemsokára az 5 zászlóalj helyben fog lenni. Erdélynek segítségére a verbászi
táborból szinte rendeltetett 90 egy néhány lovas, kik egyébiránt csak akkor fognak
megindulni, ha a Hunyadi csapatból egy pár száz ember oda érkezendik.

Simonichról az utóbbi hírek szerint az mondatik, hogy Vágújhelyre megérkezett, s
most is ott van; minthogy a háta megett Benyiczky több mint ezer fegyveressel s 8
ágyúval fenyegeti, valamint más oldalról is egy nagy csapattal s több ágyúval fenye-
gettetik, Jeszenák pedig Leopoldvárat bevette, s a felkelt nép is mellettünk van, amely
körülményeknél nem bátorodik előrevonulni; Hurban nem tört be Nyitrába, hanem
fenyegetődzik, hogy új erővel fog beütni; egyébiránt, miután felső táborunk visszavonult,

több ezer fegyveres ember megy Nagyszombat felé, hogy Simonichot kézre lehessen keríteni

A lajtai táborról méltóztattak hallani, hogy az ütközet megtörtént, de Bécsből semmi segítség nem jött. Az ütközetnek rövid vázlata ez: reggeltől kezdve délutáni 3 óráig mindenütt győztesek voltak seregeink, s a legnagyobb lelkesedéssel harcolván, visszaverték az ellenséget; hanem 4 óra tájban zavar történt a jobbszárnyánál, ami onnan eredt, hogy a centrum igen előrenyomult, s ennek következtében a jobb szárnyat vissza kellett vonni, ez alkalommal pedig a hátul lévő csapatok, többnyire kaszákkal fegyverezve, látván az ágyúkat, s az azokhoz tartozó kocsik visszavonulását, azt gondolták, hogy népünk megszaladt, ekkor futásnak eredtek, s vissza sem lehetett őket tartóztatni; miután pedig ez megtörtént, természetesen a tábor többi részének is vissza kellett vonulnia, holott már Mannswörth- és Schwechatot seregeink ostrommal bevették volt. Veszteségünk 40 halott s mintegy 180 sebesült, meglehet, hogy több is; annyi azonban bizonyos, hogy az ellenségből nem kevesebb számmal estek el, kiváltképp a balszárnyon, ahol 6 zászlóalj lovasság akarta megtámadni gyalogságunkat, de tüzeink oly jól viselték magukat, hogy megbontván közöttük a rendet, visszavonulásra kényszerítették. Egyébiránt a visszavonulás a balszárnyon és a centrumban a legnagyobb renddel ment véghez, és seregeink ugyanaz nap Fischamentbe mentek, hova az ellenség őket nem is követte, s másnap Pozsonyba vonultak, ahol jelenleg is tartózkodnak. Komárom várára tétettek rendelkezések, hogy több holnapokra mintegy 20 000 embernek legyen elég élelme, ha netalán seregünknek oda kellene vonulni. – A tegnap érkezett futár Csernátoni által hozott hírekből azt említhetem, miként a Hunyadi lovascsapat igen szépen viselte magát, s a visszavonuláskor oly szép rendben ment vissza, mintha régóta szolgált katonák lettek volna. Mondatik, hogy a centrumban két honvéd zászlóalj megिंगott, de csakhamar nekibátorodván, erősen tartotta magát, de kiváltképp a balszárny igen erélyesen működött. – Ezek rövid vázlatban a történetek, miket a tiszt[elt] Háznak tudomására juttatni kívántam, óhajtom, hogy legközelebbi jelentésem alkalmával jobb híreket terjeszthessek elő.

(Közlöny, 1848. november 4. No. 147. 714. p.)

Az OHB Kovács Lajos, Szemere Bertalan, Perényi Zsigmond, és Sembery Imre bizottmányi tagoknak a Bizottmány munkájának felosztásáról

Budapest, 1848. november 4.

A Honvédelmi Bizottmány Önt, mint egyik tagját, ezennel megbízza, hogy Kovács L. a fegyverszerzésre felügyelvén, a különböző minden munkára felügyelni, Szemere B. az ágyúfelszerelésre és lőszerkészítésre felügyelni, Perényi S. a budai erősítési munkára felügyelni,

Sémberi [sic!] Imre a pesti erősítési munkára felügyelni és arról legalább harmadnaponként jelentést tenni, minden esetre az előlegesen elintézendőket tüstént elintézni szíveskedjék.

(Szemere sk. fogalmazványa. MNL OL OHB. 1848:2290. Közli KLÖM XIII. 349. p.)

Az OHB a hadügyminisztériumnak a főszeregtől érkezett előléptetési előterjesztések kezeléséről

Budapest, 1848. november 5.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
a Hadügyminisztériumnak*

A felső táborból érkezett, ide mellékelt előléptetési terveket, melyeket a Honvédelmi Bizottmány, s annak elnöke is helyben hágy, s ezennel elhatározottnak tekint, a teendő intézkedések, a kinevezési oklevelek kiadni [sic!] avégett azon megjegyzéssel teszi át a Honvédelmi Bizottmány a Hadügyminisztériumnak, hogy Békeffy alezredes ügye eleve függőben tartandván, minthogy felette még utóbb fog határozatni.

Pesten, novemb. 5. 1848.

az Országos Honvédelmi Bizottmány

Perényi Sigmond

helyettes elnök

(Eredeti tisztázat. MNL OL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1848: 9403. OHB-iktatószáma: 1848:2299. Mellette Répásy Mihály hadügyminisztériumi osztályfőnöki kinevezésének fogalmazványa november 24-i, illetve Békeffy József alezredes nyugdíjaztatási rendeletének november 25-i fogalmazványa.)

Az OHB felhívása a Nagy Mihály és Polgárdi református és Stromszky és Szeberinyi evangélikus püspökökhöz a népháború meghirdetéséről

Budapest, 1848. november 5.

Bécs be van véve. E diadal az abszolutizmust vakmerővé teheti, hogy az hazánkat is megtámadja, s talán Budapest ellen jövend. Ha sikerül merénylje, elvesz a szabadság, elvesz a nemzet.

A tábort szaporítjuk minden kitelhető erővel, hogy ha lehet, az ellenséget maga a tábor képes feltartóztatni, sőt, megverni.

És bizonyosan győzni fog, ha a nép érzi szent kötelességét a haza és szabadság és emberi jogai iránt. De a népet föl kell világosítani, fel kell izgatni, lelkesíteni kell.

Ennél fogva Püspök urat a Honvédelmi Bizottmány felhívja a haza szent nevében, miképpen rendkívüli sebességgel hagyja meg megyéjebeli lelkészeinek, hogy szószékből buzdítsák híveiket a haza és szabadságaik védelmére, szóljanak apostoli ihlettel és hévvel, és menjenek elő [sic!] jó példával magok. Mi erőt fejtenek ki Rajačić és alárendelt papjai a bűnnek útján; azt hisszük, a haza és szabadság mellett derék hazafi lelkészeink még többet tehetnek.

Az irányt a körlevélben jó leend kijelelni.

Itt a haza, törvény és szabadság védelméről van szó. Ezt a templom szent boltozatai alatt nemcsak lehet, de kell is hirdetni.

Prímás és püspök urak szinte megtették rendeleteiket.

A papság még eddig nem élt nagy hatalmával, mellyel bír. Most, íme, felhívja a haza. Sokat, igen sokat tehet a haza és szabadság megmentésére. Különösen e pár hét alatt, s különösen a Budapest felé vivő utaknak vidékén van lelkes népre szükség, mely meggátolja, hogy Ausztriából be ne törjön, és ha betört is, elé ne halad hasson, pusztító táborával a népszabadságot leigázni törekvő Windisch-Grätz.

Eljárásaikról értesítést sürgőnnyel várunk.

(Szemere sk. fogalmazványa. MNL OL OHB. 1848:2294. Közli KLÖM XIII. 359–360. p. A rendelet tisztázatát Perényi írta alá. Steier Lajos: *A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben.* Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1937. II. 180., 633. p.)

Az OHB a rendelete hadügyminisztériumnak a dunántúli ezreddepók áttelepítéséről

Budapest, 1848. november 5.

Intézkedjék a Minisztérium rögtön arról, hogy minden a Dunántúl fekvő ezredbeli depók azonnal az ország belsejébe vonassanak, miután nem tudhatni, meddig maradnak a határszélek háborítlanul. – Továbbá rendelkezze a Minisztérium, hogy semmi az országból távollévő ezred sem emberrel, sem lóval, sem egyéb, bárminő szerrel ne szaporíttassék, hanem a depot-joknál lévő legénység s lovak az országban lévő ezrekhez osztassanak be.

Az országban lévő minden gyalog s sor ezrek s zászlóaljok teljes hadi lábra s a tartalékok rögtöni felállítására újól utasíttatik a Minisztérium.

Perényi Zsigmond

h[elyettes] elnök

(Eredeti fogalmazvány. MNL OL OHB 1848:2300. Eredeti tisztázat. MNL OL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1848:9402/3302. Közli KLÖM XIII. 361–362. p.)

**Az OHB a rendelete Hyeronimi Ottó vasúti főmérnöknek:
utazzon a feldunai hadsereg táborába**

Budapest, 1848. november 5.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Hyeronimi Ottó vasúti főmérnöknek*

A honvédelmi bizottmány rendeletéből Önnek meghagyatik, hogy a vett szóbeli részletes utasítás szerinti célra maga mellé vevén két alkalmas erélyes segédet Pozsonyba utazzon, s ott bejelentse magát Kossuth Lajos bizottmányi elnök, vagy távollétében Görgei Artúr tábornok s fővezér és Csány László korm[ány]biztos uraknál adják elő megbízásukat s tegyenek a szerint mint a fenn tisztelt urak rendelni fogják.

A szükséges úti költségekre az előlegezést a pénzügyminisztérium megteendi, melyhez már a rendelet elküldetett miszerint Önnek nyugtatványára számadás terhe alatt 350 p[engő]f[o]r[int] kifizetessen.

Bizton reméljük, hogy Ön segédeivel együtt erélyes s jól számított működése által a haza megvédéséhez mindent elkövetend, s érezni fogja e megbízás fontosságát s egyszersmind a felelősség súlyát mi figyelmetlenség vagy mulasztás által Önöket személyesen is érhetné.

Budapesten november 5-én 1848.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Perényi Zsigmond helyettes elnök*

(Fényképmásolatban és átiratban közli Dr. Dienes Istvánné: *Hieronymi Ottó Ferenc élete [1803–1850]*. A Közlekedési Múzeum Évkönyve 7. 1983–1984. Budapest, (1985). II. rész. Módszertani és közlekedéstörténeti tanulmányok. 156–157. p. Eredeti OHB-iktatószáma 1848:2295.)

**Perényi Zsigmond, az OHB tagja átirata Mészáros Lázár
hadügyminiszterhez Móga János altábornagy nyugalmaztatása ügyében**

Pest, 1848. november 6.

*A Honvédelmi Bizottmány
Hadügyminiszter Úrnak*

Hadügyminiszter Úrnak e hó 4-én kelt levelére válaszolja a Honvédelmi Bizottmány, miszerint Kossuth Lajos úr, e hó 1-jén kelt levele mellett közlött Móga altábornagy folyamodványa folytán a Honv[édelmi] Bizottmány novemb. 4-én 2266. sz[ám] a[latt] következőleg rendelkezett:

Hogy valamint soha tehetségéhez mérve nem késett e haza nevében rendelkező Honvédelmi Bizottmány hónunk mellett működő egyének hasznos szolgálatai iránt

kellő méltánnyal lenni, úgy annál inkább hazánk függetlensége mellett harcoló fővezér Móga altábornagy úrnak kellő érdemeit (mely a Bécs alatti okt. 30-i csatái események vizsgálatából – Kossuth Lajos elnök úrnak határozata folytán – egész mértékben kiderülni fog) méltányolni bizonyára nem késend.

S kedves kötelességének ismerni fogja a pillanatot, melyben Móga altábornagy úrnak felterjesztett kívánságát teljesítheti.

Pest, novemb. 6-án 1848.

az Országos Honvédelmi Bizottmány

Perényi Zsigmond

h[elyettes] elnök

(Eredeti tisztázat. MNL OL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1848: 9394. „egyelőre tudomásul.” Fogalmazvány. MNL OL OHB 1848:2309.)

Perényi Zsigmond, az OHB tagja rendelkezése Kiss Miklós gabona-összeírási kormánybiztoshoz

Budapest, 1848. november 10.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány

Kiss Miklós kormánybiztos úrnak

Az Országos Honvédelmi Bizottmány Önt f[olyó] é[v] november 8-ról kelt jelentése nyomán oda utasítja, hogy a vásárlandó gabnát [sic!] utalvány mellett szerezze be, s az illető kereskedőknek ekképpen adott és adandó utalványaik Pesten fognak kifizettetni.

Budapecsten, 1848. november 10-én

az Országos Honvédelmi Bizottmány

Perényi Zsigmond

helyettes elnök

(Eredeti tisztázat MNL OL 16. A budai nemzetőrség iratai. 2. csomó, dátum szerint. „Érk[ezett] nov. 10-én. hiv. 381.” Fogalmazvány. MNL OL OHB 1848:2739. A fogalmazvány mellett Kiss említett jelentése, a Kiss és Imrédy Lipót Moson megyei kormánybiztos által november 5-én Mosonban kibocsátott rendelet nyomtatványa, valamint Kossuth 1848. november 4-én Pozsonyban kibocsátott rendelete.)

Az OHB rendelete Temes megye székhelyének Lippára történő áthelyezéséről

Budapest, 1848. november 11.

Temesvár városnak katonai ostromállapotba lett helyeztetése miatt, a megye, székhelyét rendes állomásáról, Temesvárról Lippa megyebeli mezővárosba tette át; miért is az ország mindenhatósága kellő tudomás végett ezennel értesítetik.

Budapecsten, november 11-kén 1848.

az Országos Honvédelmi Bizottmány

Perényi Sigmond helyettes elnök

(Közlöny, 1848. november 13. No. 156. 749. p.)

Az OHB utasítása Kiss Miklós őrnagynak a horvát fogoly tisztekről

Budapest, 1848. november 11.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány

Kiss Miklós őrnagy úrnak

A Szegedre szállítandó fogoly horvát tisztek kardjaikat megtartják, letartóztatott pénzök, míg ki nem szabadulnak, itt marad. Haas kapitány továbbra is itt marad.

Budapecsten, 1848. november 11-én

az Országos Honvédelmi Bizottmány

Perényi Zsigmond

helyettes elnök

(Eredeti tisztázat, Perényi Zsigmond aláírásával. MNL OL R 16. Budai nemzetőrség iratai. 1848. nov. Fogalmazvány. MNL OL OHB 1848:2782. Mellette Kiss Miklós ezzel kapcsolatos, nov. 11-én kelt beadványa. Haast a Pincehelyen elkövetett zsarolások miatt vizsgálat alá vonták.)

Az OHB Vay Miklósnak szóló a) rendelkezése az Erdély és Magyarország közötti forgalom biztosításáról; b) értesítése arról, hogy a székely határőr zászlóalj a feldunai táborból útban van Erdély felé

Budapest, 1848. november 12.

A bihari nemzetőrség őrnagya, Haller Sándor nov. 9-éről jelentést tett a felkelő románok pusztításairól és Bánffyhunyard biztosítására segítséget kért.

a)

Az Országos Honvédelmi Bizottmány tudósíttatott arról, mi Nagyméltóságod előtt szintén tudva van, hogy Zentelkének és Gy[erő]vásárhelynek egy 9000-re menő oláh csoporttöli megrohantatása és feldúlása által Erdélynek a régi Magyarhonnali eddig szabados közlekedése veszedelmeztetve van. Ezen körülmény folytán arra szólítjuk föl Nagyméltóságodat, hogy minden egyéb szükséges és lehetséges intézkedések megtétele mellett, jelesen a felülről érkezendő ágyú és egyéb lehető küldemények fedezésére, mikor szükségeltetnék, ezen új vészes helyzethez alkalmazott erősebb fedezéseket rendelni ne terheltelessék. Egyszersmind arról is szükséges tudás végett tudósíttatik Nagyméltóságod, hogy lehető újabb segéd seregek Kolozsvár felé utasítása iránt Bihar megyei kormánybiztos Hodossy Miklóshoz és Szatmár megyében létező őrnagy Katona Miklóshoz a legsürgetőbb rendelések megtétettek.

Budapest, november 12-e 1848.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Perényi Sigmond*

(Eredeti fogalmazvány. MNL OL OHB 1848:2864. Eredeti tisztázat. MNL OL H 113. Vay Miklós kormánybiztosi iratai. 7. doboz. A fogalmazvány mellett Haller Sándor őrnagy nov. 9-i jelentése Bánffyhunadról és a Katonának, valamint Hodossynak küldött utasítás fogalmazványa.)

b)

Nagyméltóságod ezennel afelől tudósíttatik, miszerint azon székely gyalogzászlóalj, mely ekkorig a felső táborban volt, Pestre megérkezvén, itt lábbelivel s egyéb szükségességekkeli lehető ellátásáról rendelés tétetvén, arra utasíttatott, hogy lehető sietséggel Kolozsvárra szekereken is vitessék, holott is Nagyméltóságod intézkedései alá rendeltetik.

Budapest, nov. 12-én 1848.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Perényi Sigmond
helyettes elnök*

(Eredeti fogalmazvány. MNL OL OHB 1848:2865. Eredeti tisztázat. MNL OL H 113. Vay Miklós kormánybiztosi iratai. 7. doboz. Közli KLÖM XIII. 432–433. p.)

Az OHB utasításai a) Katona Miklós őrnagyhoz; b) Hodossy Miklós bihari kormánybiztoshoz az erdélyi katonai helyzet javítása érdekében teendő intézkedésekről

Budapest, 1848. november 12.

a)

Erdélyben a lázangók mozgalmai a sorkatonaságnak is ellenünk síkra állításával még veszélyesebb alakot öltvén, meghagyatik őrnagy úrnak, hogy a keze alatt lévő seregnek azon részét, mely indulhatásra készen áll, tüstént indítsa be Erdélybe Dés felé Kolozsvárral egybeköttetésbe hozandót, mihelyt pedig seregének többi része készen lesz, azzal maga induljon és haladjon minél sietőbben a többiek után, s tegyen meg mindent, mi erejében áll, az annyi felől megtámadott hon szabadítására.

b)

Erdélyben Kolozsvárt fenyegető, a Várad és Kolozsvár közti közlekedést éppen veszedelmeztető újabb veszedelmes mozgalmak mutatkozván, Önnek meghagyatik, hogy az érdekllett út fõlszabadítására s az ott mutatkozó mozgalmak fékezésére minden rendelkezhetõ erejét nemzetõrökben, önkéntesekben vagy honvédekben állót, haladéknélkül útnak indítani siessen, mirõl erdélyi kir[ályi] biztos b[áró]. Vay Miklós úr mai napról már értesítve van.

(Fogalmazványok. MNL OL OHB 1848:2864. Mellette Haller Sándor nov. 9-én Bánffyhunyadon kelt jelentése. A Hodossynak szóló rendelet másolata, Perényi Zsigmond aláírásával. MN OL H 106. Hodossy Miklós kormánybiztos iratai. 1. doboz.)

Az OHB Szentkirályi Móric jászkun főkapitányt megbízza a nemzetõrség szervezésével

Pest, 1848. november 12.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány önnek a Jász és Kun kerületbeli nemzetõrség rendezése iránt [olyó] e[sztendő] november 9-én benyújtott védelmi tervét elfogadta, s ennek következtében õnt, ezen védelmi terv életbeléptetésével, mint az egész munkálatot elnökként vezető egyént ezennel megbízzuk s illetõleg felhatalmazzuk e következendõkre.

Nevezzen minden kerületbe egy-egy korm[ány]biztost, kiknek kötelességök leend, kerületökben a nemzetõrséget megalakítani, és begyakorolni. E biztosok, hogy teendõiknek jobban megfelelhessenek, õn jóváhagyása mellett azon helységeekben, hol szük-

ségesnek látandják, segédek nevezhetnek. Az ön által kinevezett kormánybiztosokkal egyetértőleg állapítson meg ön bizonyos rendszert, mely szerint a körülményekhez képest intendő lészen, a szolgálatra felhívandó nemzetőrsőknek.

a) szükség esetén miképpen alkalmazása

b) egymás közötti felváltása

c) elhelyezése,

d) elszállásolása és

e) élelmezése.

A kerületekben e tárgyban intézett rendeletünk másolását tudomás végett ide rekesztjük.

Pesten novemb. 12. 1848.

az Országos Honvédelmi Bizottmány

Perényi Zsigmond

helyettes elnök

(MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár. Jászkun Kerület, 1848-as Bizottsági iratai. 1848:1742. Négyoldalas leirat, Perényi aláírásával. Közli: Bagi Gábor: *Forradalom, szabadságharc és megtorlás a Jászkun Kerületben*. Szolnok, 2009. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 11. 188–189. p.)

Képviselőházi határozat az OHB tagjainak fizetéséről.

Budapest, 1848. november 16.

Az ország kormányzatának elrendezése s a honvédelmi bizottmány tagjainak hivatalbeli fizetése iránt tett indítvány folytán:

A képviselőház addig is, míg a Honvédelmi Bizottmány kezelte országkormányzatnak organizációja megalapítva és az országos bizottmányi kormány megalakultáról és mikénti elrendezéséről a ház tudósítva leend, a Honvédelmi Bizottmány elnökének, mint az ország kormány főnökének az országgyűlésileg megállapított miniszterelnöki, a Honvédelmi Bizottmányba megválasztott többi kormány tagoknak pedig, melyek rendes bizottmánytagi minéműségben az ország kormányzatában folytonosan tetteleg részt vesznek, a miniszteri fizetést akként megszavazza, és biztosítja, hogy e hivatalfizetés őket megválasztásuk napjától illesse.

Pázmándy

elnök

Ludvig János

a képviselőház jegyzője

[Hátán:] A képviselőház határozata a Honvédelmi Bizottmány tagjainak fizetésére nézve.

A választás így lőn szavazat renddel:

1. Kossuth Lajos elnök
2. Nyáry Pál
3. Madarász László
4. Pálfi János álladalmi titkár
5. Zsemberi
6. Patay József, ki egyszer sem volt jelen.

Hozzájok tétetett később

7. Szemere Bertalan
8. Mészáros Lázár miniszter

felházról

Perényi Sigmond
Pázmándy Dénes
Jósika Miklós
Eszterházy Mihály.

(Eredeti tisztázat. MNL OL OHB 1848:2949. Közli KLÖM XIII. 460–461. p.)

**Az Országos Honvédelmi Bizottmány rendelete Degenfeld Imre grófhhoz,
Szabolcs megye főispánjához a megyében kiütött epemirigy, azaz a kolera
terjedésének megakadályozása**

Pest, 1848. november 19.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány Zabolch Megyei Főispán Úrnak!

Folyó hó 14-én 114. sz. alatt kelt jelentésére felszólítottatik ön, hogy a megyében kiütött epemirigy meggátlása iránt a körülményekhez képest hathatósan intézkedni, s figyelmét főleg odafordítani igyekezzék, hogy a betegek elkülönözése által e veszély terjedése lehetőleg elháríttassék.

Pesten, november 19. 1848.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Perényi Zsigmond mk. helyettes elnök*

(Eredeti tisztázat. OHB-iktatószáma 1848:3233. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. IV. B. 102. 48. cs. 1547. db. 1848. Közli Szabolcs vármegye 1848/1849-ben. Források. Vál. és szerk. László Géza. Nyíregyháza, 2000. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények, 22. 268. p.)

[A Nagykállón, 1848. december 4-én kelt hátírat:]

Az Országos Honvédelmi Bizottmány e megye főispánja jelentése folytán, e megyében kiűtött epemirigy meggátlása végett hathatós intézkedéstételre, s a veszély terjedése, lehetőleg meggátlása végett a betegek elkülönzésére szólítja fel e megye főispánját.

Constantin Mihály és Posony János főorvosoknak magok alkalmazása végett kiadatik.

(Eredeti jkv.-i tisztázat. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. IV. B. 102. 1. köt. 1848. XII. 4. kb.jkv. 1204. sz. Közli László Géza: i. m. 359. p.)

Az Országos Honvédelmi Bizottmány rendelete a Hadügyminisztériumhoz Erdélyi gőzhajókapitány alkalmazásáról

Pest, 1848. november 19.

Az Orsz[ágos] Honvédelmi Bizottmány

A Hadügyminisztériumnak

Vukovics Sebő kir[ályi] biztosnak levelét, melyben az aldunai hadi szolgálatra felszerelendő gőzösre kapitányul Erdélyi gőzhajókapitányt ajánlja, s mely levél már a Nemzetőrségi Tanácsnál is azért fordult meg elintézetlenül, minthogy fenn nevezett egyénnek alkalmazása nem a Nemzetőrségi Tanács körébe tartozik, oly kéressel tétetik át a Hadügyminisztériumhoz, hogy ez ajánlatot annak idején figyelembe venni szíveskedjék.

Pesten, november 19. 1848.

A Honvédelmi Bizottmány

Perényi Zsigmond

helyettes elnök

(Eredeti tisztázat. MNL OL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1848:9771. Fogalmazvány uo. OHB 1848:3240. A tisztázat mellett Vukovics Sebő királyi biztos 1848. november 6-án Nagybecskerekén kelt, 1233/o.b. szám alatti felterjesztése az OHB-hoz Erdélyi alkalmazásáról.)

**Az Országos Honvédelmi Bizottmány rendelete a Hadügyminisztériumhoz
a Hodossy Miklós Bihar megyei kormánybiztos november 16-i és 17-i
jelentéseiben foglaltakkal kapcsolatos intézkedésekről**

Pest, 1848. november 20.

*Az Orsz[ágos] Honvédelmi Bizottmány
A Hadügyminisztériumnak*

Hodossy Miklós kormánybiztos ezeket írván november 16-áról:

„Kérem a Honvédelmi Bizottmányt, parancsolja meg Láhner ezredesnek, hogy küldje el valahára már a fegyverek garnitúráját, mert most is oly dolog történt, hogy az október 31-én leküldött állítólag 500 fegyver garnitúrája, melyet jóhiszemben megbízottunk nyugtatványozott, minekutána a ládák kibontattak, csak 200 fegyverre valóknak találtatott.”

Továbbá novem[er] 17-ről jelenti, hogy „a honvéd 27. zászlóaljhoz kinevezett 25 tiszt közül még eddig csak 7 érkezett meg, s ezek hiánya miatt ezen zászlóalj, ha föl volna is fegyverezve, nem használható.”

Végül ugyanakkor jelenti: „De még inkább sokkal sajnálatra méltóbb az, hogy amidőn a 27-ik zászlóaljat tisztek hiánya miatt nem alkalmaztathatom, de a veszélynek nagyságát is látván, a fölösleges számú újoncokból zászlóaljat alakítottam, s a táborozásból hazatért tisztekkel elláttam, és megerősítésüket kértem; mai napig sem erősítette meg a Nemzetőrségi Tanács; ezt nem érdemlik ezen tisztek, kik most is mindenfelé hűségesen működnek, kérem a Honvédelmi Bizottmányt, parancsolja meg megerősítésüket, és mivel még csak 43 zászlóalj van, legyen ez a 44-ik számú.”

E minisztérium tehát a fentebbiek iránt rendelkezze a szükség szerint.

Pesten, november 20-n. 1848.

*A Honvédelmi Bizottmány
Perényi Zsigmond
helyettes elnök*

(Eredeti tisztázat. MNL OL H 92. Országos Nemzetőrségi Haditanács. Általános iratok. 1848:8452. [HM-iktatószáma 1848:10226.] OHB-iktatószáma 1848:3248. „21/11. – érk. nov. 22.” – A Hodossy jelentésében említett új honvédzászlóalj végül nem a 44., hanem az 55. sorszámot kapta.)

Perényi Zsigmond, az OHB helyettes elnöke utasítása Csány László kormánybiztoshoz két marhakereskedő ökreinek megvásárlásáról

Pest, 1848. november 20.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány

Csány László kormánybiztosnak

Dobribán Antal és Urmánczi János székelyföldi kereskedők 568 darab ökreik megvételét mai nap meghagytuk a Hadügyminisztériumnak.

Mit is szükséges miheztartás végett Önnel is tudatunk.

Pest, november 19-én 1848.

a Honvédelmi Bizottmány

Perényi Zsigmond

helyettes elnök

(Eredeti tisztázat. OHB-iktatószáma 1848:3236. MNL OL H 103. Csány László kormánybiztos iratai. 8. doboz. Iktatott beadványok. No. 707. „érk. nov. 22. Pozson. – Megírni a veszteséget, de meg lévén vásárolva, el kell fogadnunk.”)

Perényi Zsigmond, az OHB helyettes elnöke átirata a) Kossuth Lajosnak, az OHB elnökének; b) Nyáry Pálnak, az OHB helyettes elnökének, hadfelszerelési főfelügyelőnek

Pest, 1848. november 19–20.

a)

A hadügyminisztériumnak Mészáros hadigőzösnek téli állomásra leendő berendelése iránti közleményét, amennyiben ez a felső tábori hadi munkálatokkal összefüggésben van, ./ alatti, valamint Perczel Mór tábornok jelentését 2./ alatti oly hozzáadással teszi át Önhöz a Honvédelmi Bizottmány, miszerént Perczel Mór seregének fehérneművel és fegyverrel ellátása iránt Nyáry Pál urat utasította legyen; mondott seregnek pénzzeli ellátása egyenesen a pénzügyminisztérium által lévén eszközzendő.

b)

Peczel Mór tábornok folyó évi nov. 16-án kelt jelentése szerint a vezérlete alatt álló sereg számára 5000 pár fehérruha és 4000 darab fegyver és ahhoz való csappantyú (kapszli) szükségeltetvén, ezeknek minél előbbi elküldésére Ön ezennel utasíttatik.

(Fogalmazványok. MNL OL OHB 1848:3247. A Kossuthnak küldött eredeti tisztázat uo. 1848:3389. A fogalmazvány nov. 19-i, a tisztázat 20-i dátumot visel. Perczel nov. 16-án és 21-én kelt két jelentését lásd a fogalmazvány mellett. Mel-

lette Mészáros Lázár hadügyminiszter 1848. nov. 18-án 9662./3592. szám alatt kelt átirata. Megküldi Palóczy őrnagy 74. számú jelentését, s kéri, „miszerint az abban felhozott okok tekintetbe vételével a fent nevezett gőzösnek téli állomáshoz berendelését elhatározni, s azt szükséges intézkedések végett a hadügyminisztériummal hová előbb tudatni szíveskedjék.”)

Kossuth Lajos, az OHB elnöke feljegyzései a kormányalakításról

Hely és dátum nélkül [Budapest, 1848. november 20. után]

Elnök s pénzügy Kossuth – a hadügyi dolgoknak politikai irányzatával.

Hadügy – Mészáros.

Belügy Madarász.

Igazság B. Perényi: Szemere.

Kereskedés Pulszky.

Közlekedés Szent-Iványi Károly.

Kultusz B[áró] Perényi

N[em]zetőrségi fővezér Beöthy Ödön.

Külügy: tanácsilag Pulszky viszi a tollat.

Hadseregek élelmezése, szállítványozása, ruházata, fegyverzete – Nyáry Pál.

Törvénykezési bizottmány: Jósika, Esterházy, idősb Pázmándy, Sembery, Pálffy

20 000	48 000	Szemere	12 000
16 000	6 000	Madarász	12 000
84 000	8 000	Pulszky	48 000
120 000	30 000	Prényi [sic!]	16 000
	104 000	Nyáry	88 000
		Szent-Iván	

Elnök s pénzügy: Kossuth

Pénzügyi státustitkár Pálffy

Belügy Madarász, políciához státustitkár Ludvig.

Igazság Szemere

Közlekedés B[áró] Perényi, státustitkár Pulszky

Közlekedés Vukovics

Kultusz Horváth Mihály csanádi püspök

Sz[ent]t-Iványi Károly

Hadügy Mészáros

Hadsereg élelmez., szállítvány, ruházat, fegyverz[et] – Nyáry Pál.

Külügy Teleki László

Nemzetőrségi kerületi főkapitányok: Dunántúl: Gr. Batthyány Kázmér
Dunán [innen]

N[em]zetőrségi kerületi főkapitányok
Dunántúl Batthy[ány] Kázmér
Dunán innen Ráday
Tiszántúl Beöthy
Tiszán innen B. Vay Lajos

(Sk. fogalmazványtöredék. MNL OL R 90. Kossuth Lajos iratainak időrendi része. No. 473/f. Közli Hermann Róbert: *Kossuth Lajos és Országos Honvédelmi Bizottmány kiadatlan iratai 1847–1848*. Századok, 136. évf. (2002) 6. sz. 1376–1377. p.)

Kossuth rendelete a pénzügyminisztériumnak a honvédelmi bizottmányi tagok fizetésének megállapításáról és folyósításáról

Budapest, 1848. december 30.

A nemzeti képviselőház folyó eszt[endő] november 16-án tartott ülésében a Honvédelmi Bizottmány elnökének, mint az országkormány főnökének az országgyűlésileg megállapított miniszterelnöki, a többi Honvédelmi Bizottmány tagjainak, kik az ország kormányzásában folytonosan és tettelesen részt vesznek, a miniszteri fizetést megszavazván egyszersmind őket biztosította, hogy a hivatal után járó fizetés őket megválasztások napjától illesse.

Miután azonban a képviselőház folyó hó 19-én tartott ülésében a Honvédelmi Bizottmány magát a minisztériumnak nem, de csak a képviselőház kifolyásának, és választmányának tekintvén, általános évi fizetést nem, de csak napdíjt fogadott el, jelesül pedig a kormányelnök a miniszterelnöknek országgyűlés alatt járó pótlékdíjt, a hazának ily szorongatott állapotában, semmi esetre el nem vállalta – az lett a határozat, hogy a Honvédelmi Bizottmány azon tagjaira nézve, kik a kormányzásban folytonos és tetteleges részt vesznek, azon napdíj határozottassék fizetés alapjául, mely a minisztereknek fizetésük fejében határozottatott egész évre.

Ezen határozat értelmében az elnöknek egy évre 20 000 p[engő]f[orin]tra, a többi tagoknak pedig 12 000 p[engő]f[orin]tra számított illetőségéhez mért napidíjak fizetendőek ki.

A Honvédelmi Bizottmány tagjainak napidíja folyó eszt. október 1-jétől leszen számítandó, s e szerint a pénzügyminisztérium oda utasíttatik, hogy az illetők, név szerint az elnöknek

b[áró] Perényi Zsigmond

b[áró] Jósika Miklós

gr[óf] Eszterházy Mihály

Nyáry Pál

Madarász László

Zsemler Imre

Szemere Bertalanak napdíjai kifizetése iránt rendelkezék, úgy szinte Pulszky Ferencnek álladalmi titkári fizetése helyett 1-ső decembertől, évi 12 000 p[engő]f[orin]t után járó fizetését utalványozza, megjegyeztetvén, hogy Mészáros Lázár hadügyminiszter úrnak miniszteri, Pálffy János álladalmi titkárnak pedig rendes titkári fizetése úgy is járván, – ör[eg] Pázmándy Dénes pedig, és Patay József napdíji illetőségekről önkéntesen lemondván, részükre a napdíj nem utalványoztatik.

(Eredeti fogalmazvány. Kossuth kiegészítésével. MNL OL OHB 1848:7025. Közli KLÖM XIII. 922–923. p.)

Perényi Zsigmond levele Jósika Miklós bárónak, az OHB tagjának Reviczky János báró, Ung megyei nemzetőr százados, felsőházi tag ügyében

Debrecen, 1849. január 17.

Kedves Barátom!

Reviczky dolgában írott leveledre válaszolom, hogy a Madarász rendőri hivatalából alaküldött nyomtatott nyugtatványok szerint egyebet nem tehetek, mint hogy a szállásbért fogom számára ellenjegyezni 3 hónapra, és így más [már] napidíját felveheti a határozatnál fogva; tegnapi végzések folytán 100 p[engő forint] előlegezéssel állapotján segítve lesz – ő ugyan tegnap írt nekem, és a visszautazásra engedelmet kért, mai 9 órára kéretém magamhoz. Hát a közügyek újabb fordulata és ennek következtébeni tegnapi határozataitokról nem lehetnél-e szíves néhány sorral értesíteni podagrás s itthon veszteglő barátodat – vagy inkább lennél szíves ½ órára hozzá alárandulni.

Híved

Debrecen, 17. január 1849.

Perényi

P. S. Most beszéli Reviczky, hogy Hammerstein az úrfalvi passzuson csakugyan betört legyen, egy ungvári, s éjszaka megjött fiúnak szava után, mert ezen passzus védve cseppet sem vala.

(Eredeti tisztázat. Közli Jósika Miklós: „Idegen, de szabad hazában”. Szerk. Kokas Károly és Szajbély Mihály. Budapest, 1988. 514–515. p. A kötet a levelet január 27-i dátummal közli, de az OHB január 16-án intézkedett arról, hogy a Debrecenben megjelenő felsőházi tagok a képviselőház tagjaival egyenlő napidíjat és száll-

lásbért kapjanak. KLÖM XIV. A helyes dátum tehát január 17. A kötet a levélben említett Reviczkyt tévesen az akkor nyolcéves Reviczky Ferenc hírlapíróval azonosítja.)

Pénzügyminisztériumi intézkedés a honvédelmi bizottmányi tagok járandóságainak kifizetéséről

Debrecen, 1849. január 24.

A főpénztári hivatalnak meghagyatik, hogy az országos honvédelmi bizottmány tagjainak fizetvényeit, és pedig Kossuth Lajos elnök úrnak havonkénti 1666 p[engő] f[lorin]t 40 xrt [krajcárt], a többi tagjainak pedig nevezetesen gróf Eszterházy Mihály, báró Jósika Miklós, Madarász László, Nyáry Pál, és báró Perényi Zsigmond urak egyenként havi 1000 p[engő] f[lorin]tot egész folyó január hó 1. napjától egész, vagy kívánat szerint félhavi járandóságokkal fizessen ki.

(Eredeti fogalmazvány. MNL OL H 29. Pénzügyminisztérium. Pénztári osztály. 1849:965. Közli Kossuth Lajos összes munkái. XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. S. a. r. Barta István. Budapest, 1953. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. 219. p.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Ács Tibor: *Mészáros Lázár és az Országos Honvédelmi Bizottmány (1848. október – 1849. április)*. In Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa szerk.: *Mészáros Lázár emlékezete*. Baja, 1993. Bajai Dolgozatok 8. 34–43. p.
- Deák Imre: *1848, ahogy a kortársak látták. A szabadságharc története levelekben*. Budapest, é. n. 1942.
- Duschek Ferenc: *Állásom és cselekedeteim rövid áttekintése 1848 márciusától 1849 augusztusáig*. In Szószék és csatatér. Politikusi visszaemlékezések és naplók 1848-49-ből. S. a. r. Hermann Róbert. Fordította Kurucz György. Budapest, 2000. 233–276. p.
- Ember Győző: *A Honvédelmi Bizottmány*. Századok, 82. évf. (1948) 150–165. p.
- Ember Győző: *Az 1848/49-i minisztérium levéltára*. Budapest, 1950.
- Ember Győző: *Kossuth a Honvédelmi Bizottmány élén*. In Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. Szerk. I. Tóth Zoltán. Budapest, 1952. I. k. 175–286. p.
- F. Kiss Erzsébet: *Az 1848-1849-es magyar minisztériumok. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 7. Bp., 1987.*
- Fábiánné Kiss Erzsébet: *Duschek Ferencnek az 1848-1849-i működéséről az osztrák bíróság számára írt összefoglalója (1850)*. Levéltári Közlemények, 1980–1981.
- Gyulay Lajos naplói a forradalom és szabadságharc korából 1848. március 5. – 1849. június 22. S. a. r. V. András János – Csetri Elek – Miskolczi Ambrus. Budapest, 2003. Transylvanica Varietas. II. k.
- Hermann Róbert: *Kiadatlan Kossuth- és OHB-iratok 1848-ból*. Hadtörténelmi Közlemények, 1989/2. 223–239. p.
- Hermann Róbert: *Kossuth Lajos és Országos Honvédelmi Bizottmány kiadatlan iratai 1847–1848*. Századok, 136. évf. (2002) 6. sz. 1347–1383. p.
- Hermann Róbert: *Szemere Bertalan az Országos Honvédelmi Bizottmányban*. In Magyarhontól az Újvilágig. Emlékkönyv Urbán Aladár ötvenéves tanári jubileumára. Szerk. Erdődy Gábor és Hermann Róbert. Budapest, 2002. 262–278. p.
- Hunfalvy Pál: *Napló 1848–1849*. S. a. r. Urbán Aladár. Budapest, 1986. Magyar Ritkaságok.
- Jókai Mór: *Emléksorok*. In Elbeszélések (1850). Sajtó alá rendezte. Györffy Miklós. 2/B. k. Budapest, 1989. Jókai Mór Összes Művei.
- Jósika Miklós: *Egy magyar család a forradalom alatt*. 3. kiadás. Budapest, 1897. I–IV. k.
- [Jósika Miklós:] *Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes. Authentische Berichte*. Leipzig, 1851. I–II. 240+154 p.
- Kemény Zsigmond: *Forradalom után*. In uő: *Változatok a történelemre*. S. a. r. Tóth Gyula. Budapest, 1982. Kemény Zsigmond Művei. 181–373. p.
- [Kemény Zsigmond védőirata.] In Beksics Gusztáv: *Kemény Zsigmond. A forradalom s a kiegyezés*. 2. javított bővített kiadás. Budapest, 1883. 56–139. p.
- Kossuth Lajos összes munkái. XII. k. *Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban*. S. a. r. Sinkovics István. Budapest, 1957. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.
- Kossuth Lajos összes munkái. XIII. k. *Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*. I. S. a. r. Barta István. Budapest, 1952. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.
- Kossuth Lajos összes munkái. XIV. k. *Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*. II. S. a. r. Barta István. Budapest, 1953. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.
- Kossuth Lajos összes munkái. XV. k. *Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai*. S. a. r. Barta István. Budapest, 1955. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.
- Kovács Lajos: *A békepárt a magyar forradalomban. Válaszul Irányi Dániel röpiratára*. Budapest, 1883.

- Kovács Lajos: *Az 1849-iki debreceni pártok és az „Esti Lapok”* In Szószék és csatatér. Politikusi visszaemlékezések és naplók 1848-49-ből. S. a. r. Hermann Róbert. Budapest, 2000. 388–392. p.
- Madarász József: *Emlékirataim 1831–1881*. Budapest, 1883.
- Madarász László emlékiratai és önéletrajzi levelei. In Szószék és csatatér. Politikusi visszaemlékezések és naplók 1848-49-ből. S. a. r. Hermann Róbert. Budapest, 2000. 156–232. p.
- Mészáros Lázár emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja Szokoly Viktor. Pest, 1866–1867. I–II. k.
- Mezey Barna: *Minisztériumot pótló helyettes hatalom (Különleges forma a magyar alkotmányfejlődésben: a Honvédelmi Bizottmány.)*. In A magyar polgári átalakulás alkotmányos forradalma. Jogtörténetek 1848-ról. Szerk. Vörös Imre. H. és é. n. [Budapest, 2001.] Bibliotheca Iuridica Miscellanea 2. 219–230. p.
- Magyarországi és erdélyi urak. Pálffy János emlékezései. 1939-ben sajtó alá rendezte Szabó T. Attila. 2007-ben kibővítette Benkő Samu. Budapest, 2008.
- Pulszky Ferenc: *Életem és korom*. S. a. r. Oltványi Ambrus. Budapest, 1958. Magyar Századok. I. k.
- Szeremlei Samu: *A Honvédelmi Bizottmány keletkezése s a forradalom kitörése 1848-ban. Adalékul Magyarország ujabkori történelméhez*. Pest, 1867.
- Urbán Aladár: *Bizottmány a haza védelmére, a rend és béke fenntartására. A Honvédelmi Bizottmány kezdeti tevékenysége*. In Batthyánytól Kossuthig. Hadsereg és politika 1848 nyarán és őszén. Budapest, 2009. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. 101–142. p.
- Urbán Aladár: *A Honvédelmi Bizottmány megválasztása 1848. szeptember 16–21*. In Batthyánytól Kossuthig. Hadsereg és politika 1848 nyarán és őszén. Budapest, 2009. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. 76–100. p.
- Urbán Aladár: *Az Országos Honvédelmi Bizottmány kezdeti tevékenysége dokumentumok tükrében, 1848. szeptember 30 – október 7*. Hadtörténelmi Közlemények, 107. évf. (1994) 4. sz. 80–114. p.
- Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. S. a. r. Katona Tamás. Budapest, 1982. Bibliotheca Historica.
- Závodszy Levente: *Kossuth és Szemere a Honvédelmi Bizottmány megalakításáról*. In: Emlékkönyv Fejérpataky László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szemináriumi vezető tanárságának harmincadik évfordulója ünnepére. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest, 1917. 355–371. p.

Perényi Zsigmond jogászi pályafutása és a Hétszemélyes Főtörvényszék megszervezése

Báró Perényi Zsigmond személyében elsősorban a Függetlenségi Nyilatkozat aláírásáért kivégzett mártír felsőházi másodelnököt tiszteljük és az igazságszolgáltatásban betöltött szerepe méltatlanul kevés figyelmet kap. Pedig tanult jogászként változatos pályáján először a megyei közéletben próbálta ki magát, majd 1830-tól a magyar királyi Helytartótanácsnál vállalt hivatalt. Pályájának reformkori csúcspontja 1834-ben következett be, amikor is egyrészt szeptember 25-én a hétszemélyes tábla közbírájává, majd nem sokkal később, november 1-jei királyi határozattal Ugocsa vármegye főispánjává nevezték ki, igaz, beiktatására csak 1836. június 21-én került sor. Tanulmányunkban Perényinek a legfelső törvénykezésben betöltött hosszú szolgálatának legfontosabb reformkori állomásait mutatjuk be, majd az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban folytatott jogügyi szerepét vizsgáljuk részletesen.

A hétszemélyes tábla működése a reformkorban és az 1848. évi változások

A hétszemélyes tábla a magyar királyság legfelső bírói fórumának, a királyi kúriának azon része volt, amely csak fellebbeviteli ügyekkel foglalkozott, ott első fokon nem lehetett pert indítani. Míg lényegében minden polgári per fellebbezhető volt elé, a büntetőperek közül csak a királyi tábla előtt indult fellebbezési és hűtlenségi ügyek, a nemesek büntetőügyei, illetve nem nemesek esetén a másodfokon is halálra ítélték ügyei kerültek ide. Illetékessége Magyarországra, Horvátországra és Szlavóniára terjedt ki. A királyi kúria székhelye 1791-től Pesten volt.

A tábla elnöke hivatalosan a nádor, távollétében az országbíró, akadályoztatása esetén általában a tárnokmester; tagjai pedig főpapok, főnemesek és köznemesek voltak. Ülőszakjain a fellebbezett pereket nem a hétszemélyes tábla, hanem a királyi tábla ülnökei adták elő, így itt már nem került sor újabb bizonyítási eljárásra. A zárt üléseken a hétszemélynők az egyik ítélmester előadásában meghallgatták a fellebbezett peres ügy tényállását és az alsóbb fokú bíróságok ítéletét, majd a dokumentumok alapján megállapították az ítéletet, amelyet a királyi táblán hirdettek ki. A közös ítéletlevelet is a királyi táblán állították ki, a személynök írta alá, és ő tette rá a pecsétet, mert a hétszemélyes táblának nem volt saját bírói pecsétje. A fenti ügymenetből is érzékelhető, hogy a hétszemélyes táblának ritkán volt az ügyeket befolyásoló szerepe, legtöbbször elfogadta a királyi tábla ítéletét.

Hatáskörének lényeges bővítéseként 1840-től a hétszemélyes tábla váltó- és csődügyekben is fellebbviteli bíróság lett. Következmenyeképpen külön váltóosztályt állították fel, amely azonban már saját személyzettel és előadókkal működött. A táblai váltófeltörvényszék törvényszünet nélkül folytonosan ülésezett. Az elnök a hétszemélyes tábla elnöke volt, távolléte vagy akadályoztatása esetén helyét a rangidős idősebb ülnök töltötte be.

Az évek folyamán óriási mennyiségű ügy halmozódott fel, ezért a peres ügyek gyorsabb és hatékonyabb elintézése érdekében igazságügyi szervezet működését folyamatosan próbálták fejleszteni. A következőkben csak azokat a változásokat ismertetjük, amelyek tanulmányunk megértéséhez szükségesek. Az ügymenet felgyorsítása szempontjából fontos lépés volt az 1830. évi VI. törvénycikk, amely elrendelte, hogy a bíróságok az országgyűlések alatt is működjenek; igaz a királyi tábla esetében csak a hivatalból indított büntető- és válóperek ügyében kellett dönteniük. Az országgyűlésekre saját jogán megjelenő hétszemélynők, illetve a testületileg meghívott királyi tábla egy része is Pozsonyba utazott, ettől kezdve a törvény értelmezéséből fakadóan a Kúriának, mint hivatalnak hivatalosan is az országgyűlés színhelyére kellett áttenni a működését. Ez először az 1832. évre összehívott országgyűlésen valósult meg. A későbbiekben további törvényekkel és királyi rendeletekkel növelték az országgyűlések alatt tárgyalandó ügycsoportok és csökkentették a törvényszüneti időszakok számát. 1843-ban az uralkodó elrendelte, hogy a tábla szükség szerint törvényszünetek idején is működjön. A törvény szövege szerint is az ügyek gyorsítása érdekében az 1844. évi VIII. törvénycikk alapján a hétszemélyes táblának a húsvét utáni törvényszakban is üléseznie kellett, valamint eltörölték a dekretális napokat. A tábla üléseinek a száma a korábbi évi 120–130-ról 180–190-re emelkedett. Összegezve, a reformok következtében a hétszemélyes tábla is egyre inkább egy folyamatosan ülésező ítélkező szervvé alakult át a század közepe felé haladva.

A bírászkodás az egyik legkonzervatívabb hatalmi ág, amelyet jól mutat, hogy egyrészt az 1848. évi áprilisi törvények lényegében az igazságszolgáltatás területén eredményezték a legkevesebb változást, mivel a jogbiztonság is megköve-

telte, hogy az évszázadok alatt kialakult elvek, szokások és jogok rendszerébe csak óvatosan és megfontoltan nyúljanak bele. A bírósági szervezet szinte érintetlenül folytatta tovább a munkáját annál is inkább, mivel a 1848. évi III. tc. megerősítette, hogy „a törvényes bíróságok és ítélőszékek törvényes önállásukban, s a törvény további rendeleteig eddigi szerkezetökben fentartandók”. Természetesen történtek lépések a modernebb, racionálisan működő, a közjogi változásokhoz igazodó igazságszolgáltatás kialakítására. A IV. törvénycikk értelmében megszűnt az a szokás, hogy a kúria az országgyűlések alatt nem, vagy csak a tárgyalások szünetében ítélkezhetett. A XIX. tc. pedig külön ki is mondta, hogy a bírák csak törvényes úton mozdíthatók el. A kúria új jogkörként megkapta az erdélyi ügyeket is, valamint a sajtóügyek fellebbviteli fóruma lett. Az államszervezeti reformoknak következményeképpen a kúria felügyelete az igazságügy-minisztériumhoz került. Az 1848. XXVIII. tc. nyomán megszűnt a nádori bíraskodás, amelynek jogkörét a nádor és Deák Ferenc közös rendeletben a hétszemélyes táblára ruházta. Az igazságügyi miniszter május 25-i rendeletében további változásokat rendelt el. Az országbírókn kívül 33 főre emelte a bírák számát, míg a váltófeltörvényszékét az elnökén kívül 12 főre. Elrendelte, hogy a hétszemélyes tábla lehetőleg 1-1 polgári és büntetőtanácsot alakítson, és az utóbbi a törvényszünetek alatt is működjön. A váltóosztálynak naponta kellett üléseznie.

Perényi Zsigmond szerepe a reformkori hűtlenségi perekben

Perényi a reformkor legfontosabb politikai pereiben – az országgyűlési ifjak, Wesselényi és Kossuth pereiben – szeptemvirként ítélkezett; az utóbbi kettő esetben ismerjük az ítéletét is. Ezek az ügyek alapvetően mutatják meg Perényi viszonyát a törvényességhez, a liberális reformellenzékhez, valamint azok vezetőihez is. Alább a jól ismert perek részletezése nélkül mutatjuk be Perényi érveit és ítéletét.

Wesselényi Miklós híres-hírhedt magyarországi hűtlenségi perének alapja az erdélyi báró 1834. december 9-én a Szatmár megyei Nagyváradban az örökváltás ügyében elhangzott beszéde, amelyben kemény kritikával illette a kormányzati politikát. Az ellene folytatott évekig elhúzódó per lehetőséget adott a rendeknek szólásszabadságról szóló országgyűlési vitákra is. Így Perényi is ugocsaai főispánként az 1835. július 11-i ülésen fejtette ki nézeteit a kérdésről, illetve a perről. Felhívta a figyelmet, hogy az alsóház sem akar korlátlan szólásszabadságot, csupán azt az elvet szorgalmazza, hogy a gyűléseken elhangzott „tilalmas” szavakat széksértésként kezelve azonnal és helyben büntessék, és azokat a szavakat „*hűtlenség büntetésére intézett súlyos kereset alá vonni*” ne lehessen, bár lehetnek olyan esetek, amelyek nagyobb büntetést kívánnak meg. Ezzel Perényi lényegében már formulázta azon álláspontját, hogy Wesselényi beszéde nem meríti ki a hűtlenség vádját. Kifejtette azt is, hogy a hűtlenségről szóló 1723. évi 9. törvénycikk pont azért lett megengedőbb a korábbiaknál, „mivel a régiek ke-

ménysége újabb időkben alkalmazhatónak nem találtatott.” Mérsékelt álláspontjával a sérelmi feliratot elutasította ugyan, de kijelentette, ha az alsótábla azt más formában terjeszti elő, örömmel pártfogolja.

Ezek után különösen érdekes, hogy hétszemélynökként részt vett a perben. Wesselényit ugyanis a királyi tábla végül 1839. február 1-jén három év fogságra ítélte. A mindkét fél által fellebbezett ítélet után került az ügy a szeptemvirek elé, amelyet 1839. február 8-án tárgyaltak meg. Perényi hosszasan fejtette ki a perrel kapcsolatos véleményét. Wesselényi beszédeire utalva azt ugyan ő is úgy tartotta, hogy szóval is lehet lázítani, de valójában nem kell tartani ezektől a beszédektől. Felhívta a figyelmet, hogy a fiscus – királyi jogügymagazgatóság – törvénytelenül volt jelen 1838 őszén a vallomások hitelesítésénél, mivel a törvény tiltja a peres felek jelenlétét, s így komolyan befolyásolhatta a tanúkat. Véleménye szerint hűtlenségi perre „puszta szavakért” senkit sem lehet citálni, hanem csak szóbeli lázításért. Azonban mind a felperesi, mind pedig az alperesi tanúk szerint nem tett valójában felségsértő és lázító kijelentéseket, és beszéde sem irányult lázításra. Álláspontja szerint a vádat bizonyító erejű felperesi tanúk száma csekély és azok közül is a legtöbb nem megbízható. Mindezek alapján felmentette a bárót a hűtlenség vádja alól. Wesselényinek az országgyűlési ifjakkal való kapcsolatában sem látott Perényi semmi kivetnivalót, hisz az egyszeri levelezés nem tekinthető szoros kapcsolatnak, ráadásul a báró nem tudhatta a tisztelgő levél elfogadásakor, hogy a küldőit egyszer el fogják ítélni. Hasonlóképpen, a Kossuthal és másokkal való kapcsolata sem bűn alapvetően. Perényi ráadásul abban, hogy Wesselényi a perét megküldte a vármegegyéknek „pártfogást s figyelmet kérve”, nemes cselekedetet látott, mert Wesselényi hite szerint „ezen per által a szólásszabadságon nagy sérelem van ejtve, a szólásszabadságot pedig tehetsége szerént őrizni s védelmezni tartozik; mert annak elnyomása legnagyobb szerencsétlenség a statusra nézve.” Perényi mindhárom vádpontban tehát felmentésre szavazott. Bőven elégnék látta büntetésnek Wesselényi per alatti szenvedéseit, meghurcolását, egészségének romlását, gazdasági, családi ügyeiben való hátráltatását. Wesselényinek csak azt rőtta fel, hogy beszéde „gondatlan, ócsárló, szeles, bizodalmatlan volt a kormányra nézve”. A többség azonban nem osztotta Perényi véleményét és a királyi tábla ítéletének jóváhagyása mellett szavazott. Mindezek alapján Perényi tehát burkoltan célzott a per koncepcióos voltára, és nemcsak hogy teljes mértékben ragaszkodott a törvényességhez, hanem figyelemre méltó módon a szólásszabadságról is kifejtette a liberális ellenzék álláspontját tükröző nézeteit. Perényi és Wesselényi tiszteletteljes kapcsolatát nyilván tovább is erősítette a perben elmondott véleménye.

Kossuth Lajos pere azért is érdekes, mivel Perényi miután 1848 tavaszán egyértelműen és minden habozás nélkül a magyar forradalom mellett foglalt állást, fontos tisztségeket kapott, majd a Kossuth vezette Országos Honvédelmi Bizottmány egyik tagja is lett, és akiről a kormányzó később is kedvezően nyilatkozott.

Az ismert előzmények után Kossuthot a királyi táblán 1839. február 23-án hűtlenség vádjában bűnösnek találták és a fogságban letöltött 21 hónapon túl

még háromévi börtönre ítélték, amelyet a felek megfellebbeztek, így a per a hétszemélyes táblán folytatódott. A testület február 26-án kezdte meg munkáját, majd négynapos tanácskozás után, március 1-jén hozta meg ítéletét. Kossuth letartóztatását és fogva tartását Perényi szükségesnek és törvényesnek tartotta, mivel a nádori tiltó parancs ellenére is folytatta a Törvényhatósági Tudósítások szerkesztését és terjesztését, ugyanakkor nem látott Kossuth tevékenységében olyat, amely veszélyeztetné a hazát, sőt, célja békés úton „a haza java s boldogságának előmozdítása”. Perényi szerint mások beszédeinek terjesztése még nem hűtlenség, de egyes egyéneket és csoportokat ez is ingerelhet és veszedelmes cselekedetre csábíthat. Elutasította, hogy a magánlevél forma miatt kikerülhetné a cenzúrát. „Mindezek mellett én hűtelenséggel nem terhelem, mert előttem az ilyen tett még nem resistantia a királyi méltóság ellen, s mások beszédének közlése nem nota; de mindenesetre bűnös azért, hogy oly beszédeket s princípiumokat terjesztett, melyek kormány elleni bizodalmatlanságot gerjesztettek, s így nem egészen tiszta.” A fentiek miatt azonban túl szigorúnak tartotta a királyi tábla büntetését mondván, ha ilyen nem túl súlyos bűnért 3 évet szabnak ki, mit fognak kiróni nagyobb vétkekért. Ezért arra szavazott, hogy a büntetését egy évvel szállítsák le. A hétszemélyes tábla azonban végül még egy évvel megtoldotta a büntetést.

Perényi Zsigmond a hétszemélyes táblán a forradalmat megelőzően

1847-ben a hétszemélyes tábla ülésein a vízkereszti és a húsvét utáni törvényszakaszban a jegyzőkönyvek szerint nem vett részt Perényi. Amikor azonban, 1847. augusztus 21-én, a ferencesek Pesti Zárdatemplomában megtartott hagyományos szentmisét követően, a Szent István-napi ülésszakot ismét a „csinosan” helyreállított régi királyi kúria épületében nyitották meg, Perényi az ülés elnökeként közölte, hogy Mailáth György országbíró rendelete következtében, miután gróf Batthyány Imre királyi főlovászmester nem tudott megjeleni, ő foglalja el az elnöki széket, amelyet a főméltóságú tábla „nagy érdemű tagjai által szívesen fogadtatott”. Az ülésen megjelent Hubay József királyi személynöki ítélőmester, Melczer István ülnök, a királyi tábla küldöttei, táblai ügyvédek és hites jegyzők, akik üdvözölték a hétszemélyes táblát. Perényi elnökként viszontköszöntőt mondott, majd az ülés véget is ért.

A 23-i ülésen már Mailáth országbíró elnökölt, de Perényi is részt vett a munkában. A törvényszék ettől kezdve minden nap ülésezett Perényi részvételével augusztus 24–30. között. A nádor augusztus 31-én 10-kor fogadta a Várban a táblát, ahol megjelenési viseletnek magyar öltönyt írtak elő. Másnap a nádor meghívására részt vettek a Pest–Szolnok vasútvonal ünnepélyes megnyitóján, ezért ezeken a napokon ülést nem tartottak. A következő, szeptember 2-i ülésről Pe-

rényi hiányzott, de 3-án már újból jelen volt. Szintén részt vett a szeptember 5–7-i üléseken, 9-én hiányzott, 10–27. között pedig ismét minden ülésen megjelent. A szünet előtti utolsó, szeptember 27-i ülésen az elnök a szünetre váltóbírókká, és egyben elnököknek nevezte ki Perényit és Tihanyi Ferenc temesi grófot és főispánt. Ennek megfelelően ezt követően a Pesten tartott váltóosztályi ülések elnöki tisztét a fent említett kinevezése szerint vitte. Első ülésük október 8-án volt, majd 11–15. között minden nap összegyűltek. Perényi november 11-én mint zászlós úr jelent meg az 1847. évi országgyűlés megnyitóján Pozsonyban. A Szent Márton-napi törvényfolyamban Perényi a hétszemélyes tábla november 17-i nyitó ülésén – amelyet az országgyűlés alatt Pozsonyban tartottak – még részt vett, és ezen a napon az előző törvényszakasztól eltérően már több ítéletet is hoztak; a többi ülésen már nem jelent meg. Ezt követően visszatért Pestre és november 4–5-én, valamint december 3-án is ő elnökölt, és a testület december 23-ig lényegében folyamatosan, majd a karácsonyi törvényszünet alatt 1848. január 4-én-től újra ülésezett. A január 11-i, 6. ülést követően Ugocsa megyébe utazott, ahol a megyei közgyűlésen az országgyűlési követek pótutasításairól tárgyaltak 14-én, majd visszatért Pestre és január 18-ától ismét bekapcsolódott a törvénykezésbe egészen 26-áig. Január 29-étől távol maradt, majd február 12-én újra ő elnökölt, egészen 22-éig, majd 1848 folyamán az ítélkezési munkában többet már nem vett részt, és az áprilisi törvények által kialakított új rendszerbe sem kapcsolódott be, annak ellenére, hogy István nádor még április 10-én felszólította, hogy a május 15-én kezdődő törvényszéki üléseken „ország mostani körülményeinek tekintetbe vételével [...] minden egyéb dolgainak félretételével megjelenjen”. A kitűzött időpontban egyébként Perényi főispánként Ugocsa megyében szerzett érvényt az új törvényeknek és igyekezett a rendet biztosítani.

Perényi Zsigmond vizsgálóbizottságok tagjaként a szabadságharc alatt

Meg kell említeni, hogy bár a felsőbíróság tevékenységében nem vett részt, igazságsügyi tapasztalataira továbbra is számítottak. Minden bizonnyal – magas közjogi tisztségei mellett – ezért is választották ki több vizsgálóbizottság tagjává, illetve elnökévé. Az első ilyen a Récsey Ádám miniszterelnökké kinevezését vizsgáló bizottság volt. A Récsey kinevezését stb. tudató iratokat a képviselőház törvényellenesnek és semmisnek tekintette és Récseyt az 1848. évi III. tc. 32. §-a alapján vád alá helyezték. Ebből fakadóan pedig 34. § alapján a „bíráskodást a felsőtábla által, saját tagjai közül titkos szavazással választandó bíróság, nyilvános eljárás mellett gyakorlandja, és a büntetést a vétséghez aránylag határozandja meg”. Összesen pedig 36 tagot kell választani, akik közül tizenkettőt „az alsótábla által a vádpör elévitelére kiküldött biztosok, tizenkettőt pedig a vád alá vont ministerek vethetnek vissza. Az ekként alakított, és tizenkét személyből álló

bíróság fog fölöttök ítéletet mondani.” A felsőház október 9-én annak tudatában már, hogy meggyőződtek a királyi leirat valóságosságában, teljes mértékben elfogadta a képviselőház álláspontját és a vádeljárásra titkos szavazással 36 tagot választottak meg, köztük Perényi Zsigmondot. Vizsgálat lefolytatására azonban már nem maradt idő.

Perényinek a másik jelentős vizsgálóbizottsági munkája az eszéki vár botrányos feladásához kötődött. Az erőd védői ugyanis 1849. február 14-én szabad elvonulás feltétele mellett átadták a várat az ostromló osztrák csapatoknak. A várfeladásban számos tényező szerepet játszott: az őrség alacsony száma és a képzetlen csapatok nagy aránya, a hadianyaggal és élelemmel való ellátottság hiánya, az osztrák hadműveletek, az erőd stratégiai szerepének Kossuth általi téves megítélése, de nem utolsósorban a parancsnoki kar árulása. Az események mindenestre óriási felháborodást keltettek a hátsórságban. Kossuth február 22-én arra kérte Mészáros Lázár hadügyminisztert, hogy minden tisztet, aki Eszéken szolgált, vegyes bíróság elé kell állítani, továbbá kikérte Mészáros véleményét, hogy indítványozhatja-e a képviselőházban, hogy a várfeladásban részt vevőket a „nemzet becstelennek nyilatkoztatja”. Mészáros valószínűleg egyetérthetett ezzel, s a következő ülésen, február 26-án Kossuth távollétében Madarász László javaslatára a ház nagy többséggel határozatot hozott, hogy a feladaskor Eszéken szolgált tiszteket becstelennek és hazaárulónak bélyegezte meg, mindaddig, míg az ellenkezője haditörvényszék előtt be nem bizonyosodik.

Az események kivizsgálására polgári-katonai vegyes vizsgálóbizottságot állítottak fel az OHB 1849. február 27-i, 2611. számú, valamint a Hadügyminisztérium március 6-án kelt 547. számú rendelete alapján. A vizsgálóbizottság elnökének ekkor Zoltán János belügyminiszteri államtitkárt nevezték ki, tagoknak pedig Farkas János rendőri tanácsost, és Vincze Miklóst. Zoltán március 21-i jelentése szerint az erőd feladását vizsgáló „vegyes küldöttség” befejezte munkáját és jelentését a vizsgálati iratokkal átküldte a hadügyminisztériumnak. Ezzel azonban nem fejeződött be a vizsgálat, hanem egy újabb, magasabb szintű katonai-polgári vegyes bizottságot állítottak fel az eszéki várőrség volt parancsnoka, Földváry Lajos ezredes szerepének kivizsgálására.

Kossuth május 4-én a hadügyminisztériumot sürgette, hogy a kinevezések érdekében adják tudtára a vegyesbizottmány hadbíróinak és tagjainak neveit. Mészáros másnapi válaszában közölte, hogy Berzsenyi Lénárd és Zsurmay Lipót őrnagyokat, valamint Polányi István főhadnagy hadbíróként rendelte ki. Vukovics Sebő igazságügyi miniszter másnap, május 5-én fordult Perényihez, hogy vállalja el a vegyes bizottmány elnöki tisztét és működjék együtt Kubinyi Ferencsel és Szacsavay Imrével. Egyben tudatta, a hadügyminisztérium részéről kirendelt személyek neveit. Perényi nem túl nagy örömmel, de elfogadta a felkérést: „habár őszintén megvallva, igen óhajtottam volna, hogy e választás ne engem találjon”. Kérte, hogy az ügygel kapcsolatos minden rendelkezésre álló adatot küldjenek meg számára, amelyre Vukovics közölte, hogy Földváryval kapcsolatban „sem-

minémű iratok” nincsenek a kezei között, „azonban eléggé szolgál az országosan tudva levő tény, mely nem kevesebb, mint egy várnak minden kényszerűség nélkül árulólag történt feladása.” Aznap a hadügyminisztériumtól még egy levél érkezett számára, amelyben tudatták, hogy Zsurmay helyett Takács Lajos őrnagyot neveztek ki a bizottságba. Egy másik forrásból az is kiderül, hogy Zsurmay visszahívását és egy magyar főtiszt kinevezését kifejezetten Kossuth kérte.

Perényi aznap hozzá is fogott a munka szervezéséhez és 7-ére reggel 10 órára előleges tanácskozássra saját szállására kérette Polányit. Perényi május 11-én már arra panaszkodott a hadügyminisztériumnak, hogy a katonai ülnökök személye folyamatosan változott. Előbb az alakulatához visszatérő rangidős ülnök Berzsenyi alezredes helyett Zákó István alezredest, majd Mezei Károly ezredest rendelték ki. Az utóbbi is beteges volt, akitől folyamatos munkát nem lehet várni, ráadásul orvosi igazolása szerint sebét a reggeli órákban kezelték, épp amikor az üléstermet a vizsgáló bizottmány használhatta és a polgári tagok is ráérttek. De a reggeli időpont a felsőházi és képviselőházi tagok számára sem volt ideális, mert az országgyűlési üléseket is akkor volt szokás tartani. Mindenesetre Perényi kérte, hogy a reggel 8-kor kezdődő ülésekre rendeljék ki a katonai törzstiszteket. Május 15-én a hadügyminisztérium ülnököül Győzey Vince őrnagyot nevezte ki. A bizottság végül a következő tagokból állt össze: Szacsvey Imre, Kubinyi Ferenc, Takács Lajos őrnagy, Győzey Vince őrnagy és Perényi.

A bizottság tanulmányozta az előző bizottság jegyzőkönyvét és iratait, az időközben Debrecenbe érkezett eszéki várórségi tagok nyilatkozatait és vallomásait, kikérdezték magát Földváryt is, így több száz oldalra tehető anyagot tekintettek át. Május 26-án Batthyány Kázmér külügyminisztert, korábbi teljhatalmú eszéki és délvidéki kormánybiztost is felkérték vallomástételre, hisz ő is megfordult az erődítményben, aki három nap múlva, május 29-én küldte el részletes vallomását. A bizottság végül június 5-én küldte meg kimerítő összegző jelentését az igazságügy-miniszternek. A jelentés alapvetően elutasította a vád alá vont tisztek védekezését, és minimum hanyagsággal, de leginkább a vár feladására való törekvéssel vádolta meg őket. Megállapításuk szerint végső soron a vár feladásának felelőssége elsősorban Friedrich Eder von Eichenhain tábornokot, Földváryt, Rátz Sándor és Stefan Glavas őrnagyokat terheli. A bizottság azt is elrendelte, hogy Földváryt egy főtiszt kíséretében, erős felügyelete alatt szállítsák Pestre, valamint Polányi hadbíró által megnevezett más főtisztek is Pesten jelentkezzenek a katonai hatóságoknál. A pesti térparancsnokság június 13-án igazolta a Földváryt kísérő Ruzitska Albert századosnak, hogy Földváry tiszti becsületszavára a saját lakásában szobafogságba került. Végül ügyükben ítélethozatalra már nem került sor a hátralévő idő rövidsége miatt.

A Hétszemélyes Főtörvényszék elnöke, 1849

A kúria 1848-ban egész évben folyamatosan ülésezett és csak 1849. január 2-án Zarka János személynök javaslatára függesztette fel működését. Csányi László kormánybiztos január 5-én hajnali fél 4-kor kelt, és Keglevich Gáborhoz, a hétszemélyes tábla helyettes elnökéhez címzett parancsa szerint a főtörvényszékek (királyi kúria, a váltófeltörvényszék, a kincstári jogügyi igazgatóság és a közvád-lói hivatal) személyzetének aznap reggel hét órakor vonaton el kellett volna indulnia Szolnok felé a kormányt, illetve a többi állami intézményt követve. A kúria reggel 9 órakor (!) kelt válaszában arra kérte Csányit, hogy az idő rövidege miatt hosszabbítsa meg a határidőt. Aznap azonban már meg is érkeztek az osztrák csapatok a városba, így végül a kúria a fővárosban maradt és január 29-én Windischgrätz parancsára tovább folytatta a munkáját, de csak azokban a büntető-, fenyítő, házassági, valamint polgári ügyekben, ahol a felek nem voltak akadályoztatva a megjelenésben, illetve az összes érdekelt fél azt kívánta. Február 13-án felsőbb utasításra kiadták a horvát szabor küldötteinek a fellebbviteli törvényszékeknél levő horvát perek iratanyagát, de az eljárást törvényellenesnek tekintették és tiltakoznak az erőszak ellen.

Megítélésüket azonban nem csak Pesten maradásuk és – minden formai tiltakozásuk ellenére – tulajdonképpen az osztrák császári uralmat legitimáló működésük befolyásolta. Nehezítette helyzetüket, hogy Pest felszabadítása után sem tettek hűségnyilatkozatot a Függelenségi Nyilatkozatra. Irányi Dániel kormánybiztos május 7-én közölte a Kúriával Vukovics május 3-án kelt rendeletét, amely ideiglenesen felfüggesztette a bíraskodást. Vukovics javaslatára május 17-én a minisztertanács végül határozatot hozott a kompromittálódott országos főtörvényszékek feloszlatásáról, illetve átalakításáról. Vukovics szerint „a főtörvényszékek elvesztették kapcsolatukat a nemzettel, megszűnt irántuk a nemzet bizalma, s ha a kormány a bírói intézmény iránti bizalmat helyre akarja állítani, szükséges, hogy a törvényszékeket a jog és a szabadság alapján újjáalakítsa.” A miniszter ezért részletes előterjesztést tett a kormányzónak, amelyet ő május 26-án el is fogadott és a kiadott rendelet az addigi főtörvényszékeket – jelesül a hétszemélyest, a királyi táblát, és a váltófeltörvényszéket – feloszlatta. A jogszabály szerint az új fellebbviteli bíróság a Hétszemélyes Főtörvényszék lett, amelynek elnöke az országbíró. A szervezet két alelnökből és a szükséges számú bírákból áll. A volt királyi tábla országos törvényszék néven működik tovább. A büntető- és polgári perekkel külön osztályok foglalkoznak, de a Hétszemélyes Főtörvényszéken a váltóügyek felülvizsgálatát is külön osztály végzi. Megszüntették a feudális eredetű elnevezéseket és mindenki egységes bírói státuszt kapott. Hasonlóan, megszűntek a bírói parancsok is.

Május 29-én Vukovics előterjesztésére Kossuth a Hétszemélyes Főtörvényszékhez elnöknek országbíróként Perényi Zsigmondot, bírákul pedig idősb. gr. Eszterházy Mihályt, idősb. gr. Bethlen Jánost, Bernáth Zsigmond Ung megyei

főispánt, Papszász Józsefet, a tiszántúli kerületi tábla elnökét, Hosszú László kővárvidéki helyettes főkapitányt, Szintai János beregi követet és kormánybiztost, Illési János nagykunsgái követet, Szumrák János beszercebányai követ és tanácsnokot, és végül Ruttkai Józsefet, a közalapítványi javak kerületi igazgatóját nevezte ki. Egy június 11-i levélfogalmazvány szerint Perényi kinevezése június 1-jétől volt érvényben és valószínűleg kezdetben 8000 forint lett volna az évi fizetés, de a végső változat szerint ezt 10 ezer forintra emelték.

1849. május 31-én Perényi kérésére Kossuth felszólította a minisztertanácsot annak eldöntésére, hogy az új főtörvényszékek mikor kezdjék meg működésüket, illetve a régi, vagy újonnan szabályozandó eljárások és előadói rendszer szerint tevékenykedjenek-e. Ennek okán felhatalmazták az igazságügyi minisztert, hogy az országbíróval és az országos törvényszék elnökével tárgyalja meg a szükséges módosításokat és ennek eredményéről értesítse a minisztertanácsot. A királyi kúria iratai között másolatban fennmaradt utasítás szerint Szemere Bertalan arra is felszólította az igazságügyi minisztériumot, hogy „majd Pesten (kiemelés az eredetiben) sietve elődolgozatokat tegyen, a nevezett elnök úrnak [Perényi] tanácsa és kikért véleménye szerint, mindarról, amik utasításul szolgálódnak, a két főtörvényszék működésében, milyen például az, hogy a hétszemélyes széken magok az ülnökök referálnak-e? stb. stb.” Az alatta szereplő június 1-jei megjegyzés szerint „ezen meghagyás folytán nyilvánított véleményhez képest bocsáttatott ki a folyó év s hó 1-jéről 1817. sz. a. költ rendelet; a működésben utasításul szolgáló szabályok Pesten lévén elkészítendőek.” Az említett napon, vagyis június 1-jén főtörvényszéki bíráskodás kezdőnapját június 20-ára, Pestre tűzték ki. A fentiek alapján tehát a Perényinek, illetve Nagy Károlynak, az országos törvényszék elnökének is komoly szerepe volt az új működési keretek kialakításában és a reformok kidolgozásában, amelyet Perényi és Vukovics alább tárgyalandó leveleiben is jól követhetünk. Itt jegyezzük meg, hogy a számozás szerint legalább 17 országbírói hivatalos feljegyzés született, amelyből csupán hatot ismerünk, így tevékenységének jó része homályba vész. Mindezek alapján így is rendkívül egyoldalúnak tekinthető a korábbi szakirodalom megállapítása, amely lényegében csak Vukovicsnak tulajdonítja a felsőbírószági szervezet átalakítását.

Perényi nagy lendülettel vetette bele magát a törvényszék szervezésébe. Június 12-én titkárnak Cséri Lajost, írnokul pedig Györgyi Györgyöt választotta, amelyet Vukovics másnap hivatalossá is tett, igaz a kinevezésük 16-i kelettel csak a június 24-i Közlönyben jelent meg. Június 14-én és 16-án Kossuth Vukovics előterjesztésére számos közbírást nevezett ki. Alelnököknek tapasztalt politikusokat szemeltek ki: első alelnöknek Beöthy Ödönt, míg másodiknak Almásy Pált, a képviselőház alelnökét. A szabadságharc végéig a főtörvényszékekhez végül 55 bírót neveztek ki, amelyből csak 8 volt tagja a korábbi királyi kúriának. Vukovics sietett közzétenni azt is, hogy bár a főtörvényszéki bírák kinevezése eltérő időpontokban történt, ez semmiféle rangidősséget nem jelent, így az elnökön és alelnökön kívül a bírák között nincs rangkülönbség.

A törvényszékek működéséről szóló 2639/Ig. rendeletet Vukovics június 19-én adta ki. E szerint az országos törvényszéki bírák mindnyájan előadók is, akik fellebbezés esetén a pert a Hétszemélyes Főtörvényszéken is elő fogják adni, ugyanakkor az általuk előadott perekben bírói szavazatuk nem volt. A jogszabály meghatározta a bíróságok létszámát is. A Hétszemélyes Főtörvényszéken az elnökön és alelnökökön kívül 33, míg az országos törvényszék hasonlóan az elnökön és alelnökökön kívül 36 tagból állt. Az előbbi 1-1 polgári, büntető- és váltótanácsban dolgozik, míg az utóbbi két polgári és egy büntetőtanácsban. Külön úrbéri ügyosztályt nem állítottak fel. Az ítélet érvényességéhez a Hétszemélyes Főtörvényszéknél a polgári és büntetőügyekben 11, míg váltóügyekben 9 tag szükséges; az országos törvényszéknél ez a szám minden esetben legalább 9 volt. A rendelet leszögezte, hogy az osztrák megszállás alatt hozott ítéleteket felül kell vizsgálni. Az ítéletlevelek és pecsétek után befolyó illetékek az államot illetik, amelyből az elnök által utalványozandó irodai szerekhez szükséges összeg kivételével a pénzügyminisztériumnak kell elszámolni. A jogszabály rendelkezett a perek irattározásáról is. Végezetül kötelezték a törvényszékeket, hogy ünnepnapokat kivéve folyamatosan ülésezzenek. Vukovics Perényinek június 21-én írt levelében több gyakorlati ponttal egészítette ki a fentieket. Jelezte, hogy a kint levő perek beszerzéséről országos törvényszék elnöke fog gondoskodni, és az említett rendeletben szereplő főtörvényszék csak elírás volt. A Hétszemélyes Főtörvényszék ítéleteinek kiadása, külön kiadó által és pecsét alatt fog a történni; a hétszemélyes törvényszék korábban nem rendelkezett pecséttel. A pecsét elkészíttetésére felszólították Perényit, „amely a miniszteriális pecsétnek hasonlóságára, Magyarország koronátlan címerével, s e körülírással »A Hétszemélyes Főtörvényszék pecsétje« készíttendő.” Perényi szükségtelennek tartotta a főtörvényszéknél külön kiadót rendszeresíteni, mivel az elnöki titoknok egyszersmind főtörvényszéki kiadó is lehet, akire a pecsétek őrzését is bízni lehet. A Vukovics által előírt pecsétek elkészítéséről gondoskodott, kérte azonban, hogy egy hivatalos levelezéshez, bizonyítványok kiállításához használható kisebb pecsétet is rendelhessen „Országbíró pecsétje” felirattal, mivel a régi koronás pecséteket nem használhatták, az ítélmesterektől pedig elvették pecsétjeiket, s így nem tudnak érvényes iratokat kiadni. Vukovics azonban azt javasolta, hogy miután régi bírói pecsétek hivatalos hitelessége megszűnt, és a régi tisztségnevek közül csak az országbíró maradt meg, ezért „sokkal helyesebbnek, s a tiszta és egyszerű törvényszék rendezési fogalmakkal egyezőbbnek találom,” hogy az országbíró ne legyen többé hiteles oklevelek készítője, hanem csupán ítélobíró, és a hiteles iratok kiadását az Igazságügyminisztérium hatáskörébe vonja. Kérte Perényit, hogy ha ellenjavaslatai lennének, azokat mielőbb közölje, hogy kiadhassák a vonatkozó rendeletet.

Vukovics június 16-án 10 órára, a hivatalos szállásaként használt Oswald-ház 3. emeleti helyiségbe rendelte Perényit eskütételre, egyben felszólította, hogy június 20-ig a főtörvényszék minden tagját fel kell esketnie az országbírónak. Az

eskü letétele után pedig újra figyelmeztette, hogy a közbírákat és segédhivatalnokokat is eskesse fel. Másnap Perényi el is rendelte a közbíráknak, hogy a 20-án kezdődő ülések előtt, délelőtt 11 órakor jelenjenek meg eskütételre a volt kúria épületében. Perényi 21-én részletesen beszámolt az eseményről, amely szerint először felolvasta az eskü szövegét, és mivel az különbözött a régitől, feltette a kérdést, hogy „vajon az lelkiismeretük megnyugtatóásával egybehangzó-e?” Mindenki elfogadva azt, a jelenlévők utána mondva letették esküjüket. Azt követő beszédében kijelentette, hogy „függetlenségünk kimondása után hazánk az újjaszületés küszöbén állván, hol a kor szelleme a bírák közt rang- és címkülönbséget meg nem enged. Figyelmeztetem e kor igényeire, s azon fontos hivatásra, mely rájuk vár, s melyet csak úgy tölthetnek be, ha a perek előadásait végig feszült figyelemmel kísérendik, mert egyedül ez által nyerhetvén az ügyek állásáról tiszta tudomást, lelkiismeretes, s igaz ítéletet csak akkor leendének képesek mondani. Felemlítém továbbá magasztos hivatásukat, mint a hon egyes polgárai személyi és vagyonbátorságuk feletti örökösöknek. Figyelmeztetem: miszerint a Hétszemélyes Főtörvényszék bírái az utolsó stádiumon mondván ítéletet, kétszeresen kell kötelességüket érezniök: hogy esküvel erősített ünnepélyes ígéretüket pontosan betöltsék, csupán azáltal tarthatván fenn a kormánynak kineveztetésük által tanúsított személyük iránti bizalmát, ezáltal nyerhetvén ezt meg egyedül a hon egyes polgárainál is, és a nemzetnek a főtörvényszéki testület iránti tiszteletét csupán ez úton érhetvén el, mely a becsülettel fáradozó hivatalnoknak legszebb jutalma.” Beszélt még a törvényszékek működésében történt változásokról, s közölte, hogy az üléseket naponta reggel 9-től délután 1 óráig, vagy a körülmények szerint néha tovább kell tartani. Felhívta a bírákat a pontos megjelenésre, valamint, hogy elnöki engedély nélkül a főtörvényszék székhelyét senki nem hagyhatja el. Nyilvánosságra hozta továbbá az országbírói hivatalba tett kinevezéseket, a szegényügyvédek hivatalát megerősítő és a királyi ügyigazgatóságot felosztató rendeleteket, továbbá felolvasta Vukovics bizonyos magánügyekben hozzá utasított kérvényeket kísérő miniszteri leveleit. Azzal zárta az első ülést, hogy a főtörvényszéket csak akkor hívják újra össze, ha a nagyobbrészt új országos törvényszéki tagok előkészültek az ügyek előadására. Végül kérte Vukovicsot, hogy a főtörvényszék segédszemélyzete iránti is intézkedjen, különben akadozni fog a működés. Vukovics még aznap tudatta, hogy a segédhivatalnokok személyét is egy fő kivételével megerősítette.

Június 23-án Vukovics felszólította Perényit, hogy a mellékelt esküforma szerint eskesse fel ezentúl a hivatalnokait. Ezenkívül kérte, ha tovább akarja szaporítani a személyzetet, akkor megindokolt előterjesztéssel hozzá kell fordulni, amit a pénzügyminiszternek tovább tud küldeni. Perényi 17. számú országbírói iratában terjesztette fel fentiek szerinti személyzeti javaslatát, amely számos perrendtartási javaslatot is tartalmazott. A Hétszemélyes Főtörvényszéknél polgári és büntetőosztályhoz egy-egy tanácsjegyzőt és segédtanácsjegyzőt, a váltóosztályhoz egy-egy iktatót és kiadót, valamint mindhárom osztályhoz egy-egy írnokot,

ajtónállót és szolgát talált szükségesnek, mivel mindegyik osztály külön tanácskozott, ítélezett és külön jegyzőkönyvet vitt. Javasolta továbbá, hogy a létező három írnokon kívül minden váltóosztályi előadóhoz még egyet-egyet nevezzenek ki, mivel a tapasztalatok szerint a kevés számú írnok a terjedelmes kivonatok letisztázását régen sem tudta időre elvégezni, így ülések is elmaradtak, amelyen úgy próbáltak úrrá lenni, hogy az előadó ülnökök a felek költségein tisztáztatták a perkivonatokat. A korábbi gyakorlat szerint minden törvényszak végén a levéltári tisztázat mellett a jegyzőkönyveket fel kellett küldeni a kancelláriához, amely szintén jelentős elmaradást eredményezett. Ha a minisztériumhoz is fel kell havonta küldeni a jegyzőkönyveket, akkor a három írnok nem fogja győzni a munkát. Egyben felhívta a figyelmet arra a korábbi anomáliára, miszerint a hétszemélyes tábla jegyzőkönyvét korábban a váltóosztállyal közös ülésen hitelesítették, ezért javasolta, hogy a törvényszünetek megszűnván, minden hónap végén hitelesítsék az osztályok jegyzőkönyveit, és küldjék a levéltárba vagy fel a minisztériumhoz. Ha a Hétszemélyes Főtörvényszék két alelnöke a két osztálynál fog elnökölni, mindegyik mellé szükséges lesz egy írnok vagy fogalmazó kinevezése, hogy az előadókkal, közbírákkal és a peres felekkel kapcsolatot tartsanak.

Eddig az országbíró irodájában dolgozó kiadó és két jurátus, mint írnokok szállításáról, fűtésről stb. az országbíró maga gondoskodott azon magánpénztárából, melybe a pecsételési és egyéb bizonyítványok díjai befolytak; ennek összege évi több ezer forintot jelentett. A fenti személyekről azonban most már a strukturális változásoknak köszönhetően a hivatalnak kell gondoskodni. A pontos és gyors ügyintézés és levelezés miatt még egy szolga alkalmazását kérte országbíró elnöki irodájához. Megjegyezte, hogy a Hétszemélyes Főtörvényszéknél jelenleg egy magyarul nem tudó szolgát alkalmaznak, de az országos törvényszéknél van olyan is, ki azt alig érti meg. „Ezek teremtményei az elkorhadt nemzetellenes rendszernek.” Az előbbinek néhány hónap haladékot adott, hogy tanulja meg a nyelvet, különben nem maradhat a helyén. Konkrét fizetési javaslatot is tett a személyzettel kapcsolatban, felhíva arra Vukovics figyelmét, jelenlegi fizetésük nagyon alacsony, tekintetbe véve a lakbérek emelkedését. Javasolta, hogy az emeléssel egyidejűleg töröljék el a természetbeni járandóságokat, ami csak a könyvelést bonyolítja és nem felel meg a kor igényeinek. Vukovics azonban egyelőre a törvényszék üzemszerű működésének megindulásig elhalasztotta a személyzet bővítését.

Perényi kikérte a miniszter véleményét a bírói érintettség és távollétek kérdésében is, vagyis ha a főtörvényszéki elnök, vagy alelnökök érdekeltek a perben, esetleg egészségi állapotuk miatt nem tudják vezetni az ülést, hogyan helyettesítsék őket. Perényi rögtön javasolta is, hogy az országbíró előre kijelölhesse a helyettesítő személyeket. A szabadságok kivételét oly módon szabályozta volna, hogy az elnök miniszteri, a többiek pedig elnöki engedéllyel távozhattak volna. Vukovics döntése szerint az elnök és az alelnökök távollétében a korelnök fogja vinni az elnökséget, azaz, aki az illető osztályban legidősebb életkorú. Az egyéb távolléteket az országbíró adhatja ki.

A szervezés még olyan apró részletekbe is belement, mint az irodaszerek beszerzése. A már említett június 21-i Vukovics levél felkérte az „Országbíró-Elnök urat”, hogy az irodaszerek beszerzésének módjáról fejtse ki álláspontját. Perényi június 26-i válaszában előadta, hogy a hajdani hétszemélyes tábla irodai szükségleteit bizonyos alapítványi tőkék kamataiból, valamint bírói parancsok, bevallási, meghatalmazási s ügyvédi vallások díjából fedezték. Nem támogatta, hogy az új működési szerkezet alapján az országos törvényszékekkel közös pénztárt működtessenek, és egyben javasolta, hogy a Hétszemélyes Főtörvényszék irodai szükségleteit ezután az illetékek, s más bírói intézkedések díjaiból fedezzék. Ha ez nem lenne elég, az országbírónak legyen joga utalványoztatni a hiányzó összeget a pénzügyminisztériumtól. Vukovics támogatta Perényi javaslatát azzal, hogy mind az említett alapítványi tőkék, mind pedig a törvényszéki díjak kezelését át kell adni a pénzügyminisztériumnak, ahonnan az országbíró utalványoztathatja a szükséges összegeket.

Mind az igazságügy-miniszter, mind pedig az országbíró számos fontos és modern igazságszolgáltatási elv kidolgozásáról is eszmét cseréltek. Perényi a nyitóülésről tartott beszámolójában kiemelte, hogy azt nyílt ajtóknál tartotta, amelyen „nőket kivéve, számos” hallgatóság jelent meg. Engedélyt kért Vukovicstól, hogy az üléseket ilyen formán, teljes nyilvánosság előtt tarthassák meg. Vukovics az ítélezés nyilvánosságáról a következőket jegyezte meg: „A korszellem, mely az igazságszolgáltatásnál természetes, és más művelt és szabad országokban divatozó biztosítékait nálunk is megérzé s parancsolólag követeli, lehetlenné teszi jövőre, hogy a nyilvánosságnak a perek tárgyalásánál eddig gyakorlott kizárása tovább is megmaradjon. Miként lehessen a nyilvánosság a mostani törvénykezési eljárással s az annak célszerű gyakorlatára nem alkalmas bíraskodási hellyel úgy összeegyeztethető, hogy az által a rend, csend, kellő bírói figyelem s nyugalmas és a törvényszéki ítélő tagok kényelmének tekintve rövideget ne szenvedjen? Erre nézve kérem ki mielőbb országbíró úrnak véleményét, addig is szükségesnek tartván, hogy az eddigi elzártság megszűntessék.” Perényi válaszában hosszasan kifejtette, hogy a nyílt tárgyalások tartását a helyszűke akadályozza. Megvizsgálták ugyanis Nagy Károly országos törvényszéki elnökkel a hajdani kúria épületét, és kiszámolták, hogy annak emeletén 5 törvényszéket lehet tartani: a Hétszemélyes Főtörvényszék polgári és büntető, az országos törvényszéknek pedig mind 3 osztálya számára. Azonban az ítélelhozatal idejére visszavonulásra alkalmas külön terem nincsenek. Nyilvánosság érdekében ideiglenesen ezért azt javasolják, hogy a hallgatóságot a bíraktól korlátokkal válasszák el, ítélelhozatalakor pedig a közönség hagyja el a termet és vonuljon az üléstermek előtt elnyúló tágas előcsarnokokba, melyeknek nyílt részeit vékony fallal leválasztva, télen fűthetőek lennének. A nem ide nyíló két tanácssteremnek pedig az előszobáit alakíthatják át erre a célra. A tanácskozás rendjének fenntartását az ideiglenes szabályok vagy a törvény megalakotásáig az elnök belátására kell bízni. Vukovics egyetértett Perényi javaslatával, s felkérte, hogy a szükséges átépítések megtervezéséhez lássanak hozzá.

A törvény előtti egyenlőségről Vukovics a következőket fogalmazta meg: „miután a legújabb törvények által a törvény előtt egyenlőség, ha ekkorig kellőképpen nem formuláztatott is, de elvileg kimondatott, ezen szent és sérthetlen alapelv a nemesek és nem nemesekre nézve addig fennállott, akár a fellebbvitelt, akár magát a büntetést illető különbség teljes és azonnali megszüntetésével, szigorú következetességgel életbe lépjen, s a nem nemesekre ekkorig, az emberi méltóság lealázásával, s a büntetés egyik fő és nemesebb céljának, a javításnak lehetlenítésével, ítéletileg kimondani szokott botbüntetés soha ne alkalmaztassék. Azt hiszem, hogy ezáltal, miután a törvény előtti egyenlőség elvileg el van már fogadva, sőt több megyében, minden következményeivel együtt életbe is léptetve, a nemzeti törvényhozás nemcsak nem preventáltatik, sőt a főtörvényszék éppen a törvény szellemével s a törvényhozó test emberi és szabadelvű irányával megegyezően fog eljárni.” Perényi biztosította a minisztert, hogy az általa vallott elveket a főtörvényszék rendszabálynak tekinti. A fellebbezés egyenlő jogával szemben azonban aggályát fejezte ki, ugyanis az eddigi perrendtartás szerint a nemesek minden apró dologért fellebbeztek, s ha ezt kiterjesztik, akkor a főtörvényszék bele fog fulladni az ügyekbe. Ezért elkerülhetetlen szükségesnek vélte a büntetési tételek bizonyos fokozatát minél előbb meghatározni, amelyről származásra való tekintettől lehessen fellebbezni. Javaslatára szerint még oly módon lehetne differenciálni, hogy bizonyos fokozatig csak az országos törvényszékhez, meghatározott esetekben pedig a főtörvényszékhez is lehessen fellebbezni. Vukovics válaszában támogatta Perényi nézeteit, kifejtve, hogy a nemesek és nem nemesek közti jogegyenlőséget nem jogkiterjesztéssel kell megszüntetni, „hanem inkább, hogy a nemesek is józan korlátok közé szoríttassanak oly követeléseikre nézve, melyek a józan ésszel, a társaság céljával, s a jó renddel ellenkeznek.” Reményei szerint a törvényhozás minél előbb átalakítja a büntetőeljárást; addig is azonban szívesen venné, ha Perényi előterjesztené nézeteit a felvetett büntetés-nemekről és fokozatokról, melyekről „az eljáró első bíróság vagy megyei törvényszék, vagy országos törvényszék, további fellebbezéseket ne engedjen”. Fontos hangsúlyozni, hogy Perényi javaslataira Vukovics minden esetben részletesen reagált, és fordítva, Vukovics minden kérdésben kikérte Perényi véleményét és kérte további javaslatait.

Vukovics június 13-án arra kérte Perényit, hogy az osztrák uralom alatt vezetett főtörvényszéki jegyzőkönyveket küldjék meg neki, másnap pedig hasonlóan kérte a váltófeltörvényszéki jegyzőkönyvek megküldését. Perényi 15-én tudatta, hogy Heránus János segédhivatalnok személyesen fogja bemutatni a jegyzőkönyveket, amelyekben Perényi az érdekes pontokat és ítéleteket megjelölte. Megjegyezte, hogy a határozatokban azért nem láthatóak az egyes bírák szavazatai, mert ez soha sem volt szokásban, és az újabb törvények is csak az e bíróságon, és váltófeltörvényszékeknél rendelték el ezt. Hasonlóan megjelölve küldte át a váltófeltörvényszéki jegyzőkönyveket is azzal a kitéttel, hogy tíz eset eredeti iratait is kikeresik és átküldik.

Lassan tehát megindult a szabályozott munka, a legfelső bírói fórum azonban a katonai helyzet miatt nem sokáig működhetett. A Hétszemélyes Főtörvényszék alakuló ülésén kívül nem tartott más ülést, az országos törvényszék június 23–30. között hat alkalommal ülésezett és 21 ügyben hozott ítéletet. Vukovics pedig június 30-án a katonai helyzetre való tekintettel elrendelte a törvénykezés felfüggesztését, az elnököket és az alelnököket pedig kötelezték, hogy kövessék a kormányt, míg a törvényszéki tagoknak szabadságot adtak. Perényi követte a kormányt Szegedre, ahol egyébként a főtörvényszék hivatali része tovább működött. Erre utal, hogy Perényi volt titkára 1852-ben a kúriai levéltárba beszolgáltatott egy polgári peres iratot, melyet Vukovics 1849. július 15-én tett át Perényihez azzal, hogy a Hétszemélyes Főtörvényszék új eljárást tartson felette. Hivatalosan az egész magyar bírói szervezetet az 1849. november 3-án kelt császári elhatározás oszlatta fel.

Összegzés

Perényi Zsigmond a reformkorban a hétszemélyes tábla bírójaként a kormány számára fontos koncepciók perекben sem volt hajlandó eltérni a törvények szellemétől és betűjétől – amely egyébként egész hivatali és politikai pályáját jellemezte. Bár a forradalom és szabadságharc alatt inkább politikai feladatokat vállalt, jogi tapasztalataira több esetben is támaszkodtak. Témánk szempontjából a legfontosabb azonban azt hangsúlyozni, hogy az új magyar állam legfelső bírói szervezetének, a Hétszemélyes Főtörvényszék működésének kialakításakor nemcsak egyszerűen beleült egy kész szervezetbe, hanem az igazságügyi miniszter és Perényi egymást támogatva egy modern igazságügyi rendszer kialakításán dolgoztak, ahol olyan elvek kerültek előtérbe, mint a törvény előtti egyenlőség, a nyilvánosság, a feudális maradványok felszámolása és egy korszerű, hatékony hivatali szervezet kialakítása. Természetesen a fenti megállapítások nem kisebbítik az igen kiváló teljesítményt nyújtó Vukovics érdemeit, de a források alapján egyértelmű, hogy ebből a munkából Perényi is derekasan kivette a részét, és fontos, hogy súlyának megfelelően ítéljük meg szerepét.

Végezetül idézzük fel, hogy Szemere Bertalan 1854-ben írt lírikus művében miként jellemezte Perényit:

*„Nagyot alkotmányunk ellen nem vétettél.
De mint bírója a legfőbb törvényszéknek
A szent jogot bátor homlokkal pártolád.
S mind az, a zsarnokok kiket üldözének,
Hála s bizalommal tekintének föl rád.”*

■ FÜGGELÉK

Perényi Zsigmond véleménye Wesselényi Miklós hűtlenségi perében

Pest, 1839. február 8.

Perényi. Én azt tartom, hogy szóval is lehet Notát, erectiót incurrálni, mert szóval is lehet lázítani a status publicus ellen, p. o., ha valaki azt mondaná a gyűlésen: „emeljünk kardot a dicasteriumok ellen? De az ily levegőverdeső fennhéjázó beszédektől sem lehet tartani, mert következesök sincs, s tudjuk, hogy midőn ad fractionem panis kerül a dolog, a legszájasabbak szoktak leggyávabbak lenni.

Mi magát az esetet, s különösen az inquisitiót illeti, azt, hogy a fiscus jelen volt az authentication, helyben nem hagyhatom, nem hagyom pedig azért, mert törvény tiltja a peres félnek jelenlétét, a fiscus pedig itt fél volt; továbbá azért sem, mert hatalmánál fogva káros befolyása lehetett a tanúk bátorítására vagy elrettentésére. Oly nagy bűn ellen, mint a Nota, közbiztonság kedvéért mentől több eszközöket s hatalmat lehet ugyan engedni az igazság kisütésére; de korántsem egyes polgárok veszélyeztetésével vagy az ártatlanság elnyomásával s bűn alá vonásával. Usust az ilyenben allegálni, én nem tudom, hogy lehet, kivált ha az institutióink szellemével s a status közcéljával ellenkezik. Verbóczy korántsem ilyenről szól. Ez tehát mindössze abusus lehet, de korántsem usus.

Magokért a puszta szavakért Notára citálni senkit sem lehet, hanem szavakkali erectióért, lázításért. Ezt kell tehát csak vizsgálnom, ha bebizonyította-e a fiscus? Az inquisitió erre van felhozva, például: felperes némely tanúi világosan mást, mások más értelemben bizonyítják a vádbeli szavakat a még e mellett is többnyire mentik magokat, hogy nem hallgattak, már nem emlékeznek jól stb. Alperesnek sok tanúi világosan tagadják a vádbeli szavakat, mások annak értelmét, Az actió fundamentalis szavai sincsenek tehát bebizonyítva. De a mi a fődolog volt az egészben, mindnyájan, mind a felperesi, mind az alperesi tanúk állítják, hogy Wesselényi nem lázított, s felséget távolról sem sértett. Csak egy értelmetlen tanú, Kovács mondja az ellenkezőt s Uray vádolta az alperest a gyűlésben felségsértéssel, de mellyel, miután a szavait ismételte, ez is felhagyott. Állítják tovább mindnyájan, hogy beszédében az 5. cikket pártolta, annak hasznairól beszélt, nevezetesen, hogy annak megadása a közbékét, egyetértést erősíteni, a csekély számú nemességet a nép kitöréseitől s így az aristocratiát s vele a nemzetet a felforgattatástól őrizni s megmenteni fogja stb. Mindezekből igen világos, hogy alperes célja tilos s ártalmas nem volt, s így beszéde lázításra irányozva nem is lehetett.

Ami magát a szavak kiejtését, elmondását illeti: erre nézve nem hagyhatom helyben a királyi tábla sententiájában kimondott azon állítást: „hogy alperes tanúi negativusok s így a fiscus positivusai ellen nem bizonyítanak.”

Én mint bíró nem tudom, nem akarom megkülönböztetni a felperes tanúit az alperesétől; csak tömegben veszem őket s emberileg s logikailag sokkal jobban hiszek annak, ki azt mondja, hogy ezt s ezt Wesselényi nem mondta, mint annak, ki hetek

múlva ingerültség s órákig tartó láрма közt zajos ülésben tartott beszédéből több sort állítólag szóról szóra mond elő, annál inkább, mert amaz előbbi tanúk, mint többnyire magok is mondják, ha felségsértő vagy lázító szavak mondatnak volna, azokat ezen ok miatt bizonyosan observálták volna.

De olyan bizonyító felperes tanú is a 60–80 számnyi tanúkból csak hat van; de ezek is többnyire exceptió alá esők; mert egyik revocálta, a másik megbánta vallását, másoknak hamis vallások s hitezegettségek tanúk által van bizonyítva, s végre többnyire jelen voltak, nem contradicáltak s így a dologban meg is egyeztek azon gyűlésben, melyben Szatmár közönsége bizonyítványt adott Wesselényinek, Ezen kevés erőtlen tanúk tehát oly nagy számú tanúk ellenében egészen elenyésznek, semmivé lesznek. Igaz mindazáltal s minden tanú vallja azt, hogy Wesselényi a kormányt mocskolta. Lehetnek oly idők, melyekben az ily beszéd kárt okozó s így vétkes is. De erre majd visszatérek.

Elég az, hogy a vádbeli szavakra nézve én alperest feloldozom az 1723:9. alól.

A másik vádra, tudniillik az elítélt ifjakkali nexusra nézve is minden vétség alól felmentem; mert egyszeri correspondentia nem nexus, sőt lehetett volna azon elítélt társaságnak tagja is, s amellet ártatlan, míg az ellenkező specialis nincs bebizonyítva. Így, hány ilyen társaságban tudjuk, hogy idegen s átruházott és álnevek használtattak. Hogy a tisztelkedő levelet elfogadta s ő is felelt, az illendőség volt, nem hiba; mert Wesselényi nem tudta, hogy még valaha azon ifjak el fognak ítéltetni. Hogy Lovassy beszédét helyeslette, az sem hiba, ha a: „vérpád, pallós” stb.-it helyeslette volna, nem jól tette volna; de mindjárt azután a békés út, törvényes haladásról van szó; Wesselényi helyeslését tehát s intézését lehet erre is érteni, s én emberileg inkább erre értem, mint az előbbi cifra oratori szavakra.

Hogy végre Kossuthtal s többekkel nexusban s egyetértésben volt, abban semmi rosszat nem látok; a „német orr”-ra nézve a királyi tábla értelmét el nem fogadhatom, mert generalitásban van mondva, s úgy a mondó magyarázásai szerint jó értelemben lehet és kell venni; általában ezen phrasisnak a perbe béhozatala előttem nevetségesnek látszik. Hogy pedig pörét a vármegyéknek megküldötte, pártfogást s figyelmet kérve, azt én nem tartom hibás tettnek, sőt meg kell vallanom, igen nemes tett volt, mert hitte Wesselényi, hogy ezen per által a szólásszabadságon nagy sérelem van ejtve, a szólásszabadságot pedig tehetsége szerint őrizni s védelmezni tartozik; mert annak elnyomása legnagyobb szerencsétlenség a statusra nézve.

Én tehát mind a három vádra nézve felmentem az alperest; de meg kell végre említenem, hogy vannak idők, melyek másképp büntetlen tettet is károssá s így vétkessé tehetnek. Ilyen a mai túlságos idő is, melyben azon beszéd ingerlés lehetett bizodalmatlanságra, de ha ezt akarjuk is imputálni, tekinteni kell a célt, körülményeket s következtetést; ezek fogják az imputatio mértékét határozni. Részemről úgy találok, hogy ezek mind az alperes részére szólnak, mert célja volt az 5. cikk elfogadtatása; körülmények: hogy független gyűlésben s instructiókészítéskor történt; következtetést, károstart éppen nem húzott maga után, s így itten sincs imputationak helye. Egyedül azt lehet Wesselényinek imputálni, hogy beszéde gondatlan, ócsárló, szeles, bizodalmatlan volt a kormányra nézve. Ezt imputálni kell neki, de azért már elég büntetés volt maga az

actió, annyival inkább annyi éveken keresztül Nota-per alatt léte. Sőt ezen per súlya igen is feleslegessé válik, ha meggondoljuk, mit szenvedhetett egy oly nemes érzetű, természetű oly gazdagon megáldott férfi, mint Wesselényi, annyi idő alatt, megfosztatva munkásságától, közjóra hatásától s kerültetve, mint valamely anathema alatt levő, sok hazafiaitól. Gondoljuk meg azt is, mennyi kárt szenvedhetett, personaliter lévén citálva, azóta házi, családi dolgaiban, jószágaiban, mennyire árthatott a kétség, bizonytalanság testi egészségére, mily aggasztó állapotban vannak szemei az orvosi bizonyítvány szerint is.

Tekintve továbbá arra is, hogy az, mit én legalább ezen mostani perek politikai céljának hiszek, ti. az elterjedt túlságos őrizkedésre példaszolgáltatás, elrettentés már az actió által el van érve, tekintve végre Wesselényinek mind elébbi, mind azutáni kifogás alá nem eshető viseletét, én őt minden vád, minden büntetés alól teljesen felmentem.

(Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere. Az eredeti példányok egyikéből sajtó alá rendezte: Jakab Elek. Kolozsvárott, 1876. II. 281–283. p.)

Perényi Zsigmond véleménye Kossuth Lajos hűtlenségi perében

Pest, 1839. március 1.

Báró Perényi Zsigmond: Mielőtt a pör érdemébe bocsátkoznám, arról akarok szólni, miről az Alperes egész allegatiójában mint főtárgyról beszél, ti. a fogságról. Hogy a hűtelenség vádjában meg van engedve a szabaddalboni védelem, a Fiscus ugyan erre azt mondja, hogy ez nem tartozik a perhez, a bírák csak a factumról ítéhetnek. Helyes volt-e ez, vagy nem? A Királyi Tábla nem mondja el; mellőzi az egészet, de csak azt mondja, hogy az Alperes ezen kifogástól s kérésétől elmozdítottatik. Megvallom, hiedelem az, hogy hazai institutióink, törvényeink szerint ez oly kifogás, melytől nem így simpliciter, hanem motivált ítélet által lehetne elmozdítottatni, mert minden ítélethozatalnak célja egyrészt a személyes bátorság, az elfogatás eseteit pedig a törvény meghatározta, és végrehajtását is nem a kormánynak, hanem a megyei hatóságoknak adta. Ily esetben nem tartok veszedelmesebbnek semmit, mint elmellőzni a törvényhatóságokat, s ily motiválatlan elmellőző ítéletet hozni, mert ha a bíró ki nem mondja, hogy el lehetett s el kellett fogatnia, ez oly véleményt húz maga után a hazába, melynek csak káros következtetése lehet. Így ítéletet kell e tárgyban is hoznunk. Az mondatik ugyan, hogy ezen elfogatás törvénytelen, és igaz is, hogy törvény szerint az elfogatás csak akkor helyes és törvényes, ha in flagranti történik, de azért kisebb vétségekben is, mint például tolvajságban meg szokott ez történni, ha a vétkesnek nincs birtoka, mert a megszökéstől félni lehet; tehát nagyobb bűnben minden esetre s annyival inkább a jelenben, mivel Kossuth már el volt tiltva nádori királyi parancs által, mégpedig szoros felelet terhe alatt, és így saját veszedelmére folytatta tudósításait, s más oldalról azt sem bizonyítja, hogy volna birtoka, mely őt minden elszökés félelme ellen biztosítaná, hanem

csak azt állítja, hogy elfogatása törvénytelen. És így a statusnak nem volt más eszköze, mint őt elfogatni; én tehát kimondanám sententia által, hogy az elfogadás törvényes. Mi a meritumot illeti: ha a Fiscus által felhozott sokféle töredékeket nézem, én oly conspiratiót, melytől féltetni lehetne a hazát, nem látok, hanem látom, mint a programból s naplóból is kitetszik, hogy célja a haza java s boldogságának előmozdítása, mégpedig, mint maga is mondja, békés, csendes úton, s nem véres csaták által, s az alkotmány megrázkódtatása nélkül akarja a haladást. Ha tekintem, hogy mások mondásait hirdette s szélesítette, az sem hűtelenség. Ha az egészet együtt veszem, ugyan látok tudatlanságot durvasággal, értelmetlenséget dicsőségre vágyással s neveletlenséggel oly tömegben, mely ingerlést, bizodalmatlanságot szülhetett az országban, kivált a fiataloknál s fiatalon gondolkozókban, mert igen sok öreg ember is van ám, ki fiatalon gondolkodik! Ezeket az ily beszédek rossz lépésre vihették volna, melyek, ha a haza felforgatását nem is, de mindenesetre nagy veszedelmet s szerencsétlenséget húzhattak volna magok után, neki magának is, ámbár programja szerint egyedüli célja az értelmiség kifejtése vala; de hogy ezt is nem egészen egyenes characterrel vették, mutatja az Aradróli tudósítás, hogy Sankának nevét tegyék ki, hogy áldozzanak hiúságának. És így a cél nem egészen egyezik a programmal, s relatíve nem is mindig igazak. Meglehet ugyan, ezek nem is idevalók. Mi az inhibitiót illeti: a parancs előtte tudva volt, habár nem közöltetett is vele, de az eljárás köztisztviselő által történt, s így hiteles volt; kevés fáradtságba került volna elmenni a viceispánhoz magának meggyőződést szerezni. Ezen tettét helyben nem hagyhatom, valamint azon állítását sem, hogy mivel tudósításait írva adta, az csak privát levelezés, s így mint írás censura alá nem esik; ez csak sophisma, s ellene az Alperes sem talál mentséget. Mindezek mellett én hűtelenséggel nem terhelem, mert előttem az ilyen tett még nem resistantia a királyi méltóság ellen, s mások beszédének közlése nem nota; de mindenesetre bűnös azért, hogy oly beszédeket s princípiumokat terjesztett, melyek kormány elleni bizodalmatlanságot gerjesztettek, s így nem egészen tiszta. Mit a Királyi Tábla sententiájában felhoz, hogy ti. élelemkeresés forgott fenn, az nem mentség, mert az élelemkeresésnek sokféle módja van; hány szegény fiatal ember procátor el tud itt Pesten élni, annyival inkább oly tanult, olvasott, nagyesszű ember, mint ő. Ez tehát nem mentség; ki kell mondani a bűnösséget. Továbbá hiúság, mások általi felingereltetés nem oldják ugyan fel a büntetés alól, hanem az imputatiót lágyítják. Ezek s egyebek fel vannak ugyan hozva a Királyi Tábla sententiájában is, de a büntetés még sincs aránylag a vétekhez mérve. Ha ezen mértékben fogja a Királyi Tábla ítéletét s büntetéseit mérni, hogy az ily magában notára tehetetlen embert, a rossz beszédek hirdetéséért 3 esztendei tömlőre kárhoztatja, miféle büntetés marad majd fel a nagyobb s terhesebb vétekre? Voxom tehát az, hogy azon három esztendő legalább kettőre leszállíttassék.

(Kossuth Lajos összes munkái VII. Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december. Hűtlenségi per, fogság, útkeresés. Sajtó alá rendezte Pajkossy Gábor. Budapest, 1989. 72. sz.)

István nádor felszólítja Perényi Zsigmondot a hétszemélyes tábla május 15-én kezdődő ülésein való megjelenésre

Pozsony, 1848. április 10.

Nagyságos Báró, Főispán Úr!

A hétszemélyes tábla folyó évi május 15-én kezdendi törvényszéki üléseit, ennél fogva kívánom, hogy az ország mostani körülményeinek tekintetbe vételével is a főtábla mindjárt az ülések kezdetével teljes számmal legyen, s ezennel felhívom Nagyságodat, hogy legfőbb május 14-éig Pesten a törvényszék tartása helyén, minden egyéb dolognak félretételével megjelenjen.

Egyébiránt különös hajlandósággal maradok Nagyságodnak

Pozsonban 1848. április 10-én.

Szíves Jóakarója

István nádor

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 538. Perényi Zsigmond, 13. t. Hétszemélyközi működésével kapcsolatos iratok)

Vukovics Sebő igazságügy-miniszter felkérése Perényi Zsigmondhoz az eszéki erőd feladását kivizsgáló bizottság elnöki tisztére

Debrecen, 1849. május 5.

Az Igazságügyi Minisztériumtól

B. Perényi Zsigmond felsőházi alelnök úrnak

Az eszéki várórség volt parancsnoka Földváry Lajos ezredes, a nevezett várnak árulólág történt feladásával vádoltatván, e részben a dolog fontosságához képest, egy vegyes bizottmány által szigorú vizsgálat tétele szükséges.

A hadügyminisztérium részéről a végre nevezendő tagok kijelölése iránt megkeres-tetvén, Berzsényi és Zsurmay őrnagyokat, s Polányi hadbíró főhadnagyot rendelte ki: én pedig tisztelt alelnök urat ezennel fölkérem, hogy ezen vegyes bizottmány elnöksé-gét elvállalni, innen e végre megkért Kubinyi Ferenc, és Szacs vay Imre képviselő urak-kal együtt működni, s a teendők ideje és hely iránt, a hadügyminiszteri megbízottakkal a helybeli térparancsnokság útján rendelkezni szíveskedjék.

Kelt Debrecenben, május 5-én, 1849.

Igazságügyi miniszter

Vukovics Sebő

(MNL OL H 72. Igazságügyi Minisztérium, Álladalmi ügyészi osztály, 5. kútfő. 1140. f.)

Perényi Zsigmond válasza Vukovics Sebő felkérésére

Debrecen, 1849. május 6.

Tegnap napon vett hivatalos fölszólíttatásom következtében – habár őszintén megvallva, igen óhajtottam volna, hogy e választás ne engem találjon – nem késem ezennel készségemet kijelenteni, a Földváry Lajos ügyében ítélandó vegyes bizottmány elnöksége elvállalására, tisztelettel kérvén miniszter urat, hogy rendelete folytán a helybeli térparancsnokságot – ha még meg nem történt volna – utasítani; s egyszersmind ebbeli működésem megkezdésére netalán meglévő adatokat velem közleni méltóztassék.

Debrecen, május 6. 849.

Perényi Sigmond.

(MNL OL X 571 Másolatok gyűjteménye, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Gyűjtemények, A miskolci Herman Ottó Múzeum levéltári gyűjteménye, Válogatott iratok [3195. mikrofilm doboz] 59. sz. Közli V. Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. III. kötet. Budapest, 1955. 306. p.)

Kossuth az igazságügy-miniszter előterjesztése alapján megállapítja az országos törvényszék új szervezetét

Debrecen, 1848. május 26.

Vukovics Sebő igazságügy-miniszter máj. 26-án kelt előterjesztésében előadta, hogy a főtörvényszékek január elején a kiadott utasítás ellenére Pesten maradtak, az ellenség szolgálatában tovább folytatták működésüket, s az ellenséges fővezér törvényellenes parancsait törvényesnek ismerték el, tanácskozásaik alapjául fogadták el. Azzal mentegetőznek ugyan, hogy az elköltözésre csak jan. 5-én reggel kapták az utasítást, ebben az esetben azonban fel kellett volna oszlatniok önmagukat. Tetézték bűnüket azzal, hogy Pest felszabadítása után sem tettek hűségnyilatkozatot a függetlenség kimondásával kapcsolatban. Világos mindebből, hogy a főtörvényszékek elvesztették kapcsolatukat a nemzettel, megszűnt irántuk a nemzet bizalma, s ha a kormány a bírói intézmény iránti bizalmat helyre akarja állítani, szükséges, hogy a törvényszékeket a jog és a szabadság alapján újjáalakítsa. Evégből Vukovics részletes előterjesztést tett a kormányzónak. Kossuth az előterjesztést elfogadta és annak alapján, az igazságügy-miniszter ellenjegyzésével a következő rendeletet adta ki:

*Az igazságügyi miniszter okadatolt előterjesztése folytában a főtörvényszékek át-
alakítására nézve rendelem, mint következik:*

*1-ször: Az eddigi főtörvényszékek, jelesen a hétszemélyes, a volt királyi ítélőtábla,
s a váltófeltörvényszék ezennel feloszlattatnak.*

*2-szor: Az újonnan alakítandó főtörvényszékek rendeltetése, további közintézkedés
hozataláig az egész magyar álladalomra nézve az leend, melyet teendőjökül a törvény
jelöl ki. A királyhágóntúli részekben folyamatban levő, vagy a múltból keletkező perek-
beni bíraskodás iránti ideiglenes intézkedés külön rendelettel fogván elhatározatni.*

*3-szor: Az ezentúl is Hétszemélyes Főtörvényszéknek nevezendő fő feljebbviteli bí-
róság elnökből, ki országbírói nevet viselend, két alelnökből és a szükséghez képesti
számmal kinevezendő bírąkból álland.*

*4-szer: A volt királyi, most országos törvényszék elnökön, és két alelnökön – a vál-
tófeltörvényszék elnök, és egy alelnökön kívül, tapasztalásból mutatkozó szükség sze-
rint meghatározandó számú bírąkból álland.*

*5-ször: Mind a hétszemélyes, mind az országos törvényszéken, a rendi állapotból
fenmaradt külön nevezetei az egyes tagoknak megszüntetnek.*

*6-szor: Az egykori országos rend szerinti bírąk s azok ítélőmesterei által parancsok
kibocsátásával gyakorlott törvénykezési intézkedések jövőben az igazságügyi miniszter
köréhez tartozandanak.*

*7-szer: Az országos törvényszéken a bűnperek külön osztály által tárgyalandók, mely
osztály polgári perekbeni eljářással nem foglalkozandik. – De úrbéri perek tárgyalásá-
ra külön osztály létezni nem fog.*

*8-szor: A Hétszemélyes Főtörvényszéken a váltóügyek felűlvizsgálata ezután is külön
osztályra bízva leend.*

*9-er: A nádori bíróság, a tárnoki és személynöki törvényszékek megszüntetvén – az
eddig elejökbe tartozott perek az országos törvényszék bíróságához tartozandanak.*

Ezen rendelet végrehajtásával az igazságügyi miniszter bízatik meg.

Kelt Debrecenben, május 26. 1849.

Országkormányzó

Kossuth Lajos.

Igazságügy-minister

Vukovics Sebő.

*(Közlöny, 1849. május 29. Közli Kossuth Lajos összes munkái XV. Kossuth Lajos
1848/49-ben. V. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849 április 15. – augusztus
15. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1955. 224. sz.)*

Kossuth Lajos és Vukovics Sebő tudatja Perényi Zsigmonddal a Hétszemélyes Főtörvényszék tagjainak kinevezését

Debrecen, 1849. május 29.

Az igazságügyi miniszter előterjesztésére a Hétszemélyes Főtörvényszékhez általam kineveztetnek: Elnök országbíróul báró Perényi Zsigmond, bírákul: idősb Eszterházy Mihály, idősb Bethlen János, Bernáth Zsigmond Ung megyei főispán, Papszász József a tiszántúli kir. tábla elnöke, Hosszú László Kővárvidéki helyettes főkapitány, Szintai János beregi követ és korm. biztos, Illési János nagykunsági követ, Szumrák János besztercebányai követ és tanácsnok, és Ruttkai József közalapítványi javak kerületi igazgatója.

Kelt Debrecenben, május 29-én 1849.

Az ország kormányzója

Kossuth Lajos

igazságügyi miniszter

Vukovics Sebő

(MNL OL H 65 Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 240. p.)

Szemere Bertalan az Igazságügyminisztériumnak a Hétszemélyes Főtörvényszék szervezéséről

Debrecen, 1849. május 31.

*Az igazságügyminisztériumnak
Szükséges, hogy a hétszemélyes és országos törvényszék még e hónapban, pár nap alatt
kitűzendő napon üléseit megkezdje.*

E részben adjon nekem véleményt még itt.

*És mielőtt véleményt adna az illető osztály, az országbíró, s ha itt van, az országos
törvényszéki elnök úrral értekezzen, országbíró úrhoz elmenvén.*

*Egyszersmind majd Pesten sietve elődolgozatokat tegyen, a nevezett elnök úrnak
tanácsa és kikért véleménye szerint, mindarról, amik utasításul szolgálандanak, a két
főtörvényszék működésében, milyen például az, hogy a hétszemélyes széken magok az
ülönkök referálnak-e? stb. stb.*

Debrecenben, 31/V. 1849.

Szemere Bertalan belügyminiszter s helyettes igazságügyi.

Ezen meghagyás folytán nyilvánított véleményhez képest bocsáttatott ki a folyó év s hó 1-ről 1817. sz. a. költ rendelet; a működésben utasításul szolgáló szabályok Pesten lévén elkészítendőek.

Minek megérintése mellett, van szerencsém a Közlönyt, Marcziust és Esti Lapokat mellékletben megküldeni.

Debrecen, 1/6, 849.

[olvashatatlan aláírás]

(MNL OL O 10. Bírósági levéltárak, Kúriai Levéltár, Normalia, 217/3.)

Vukovics Sebő értesíti Perényi Zsigmondot a hétszemélyes törvényszék elnökévé történt kinevezéséről és évi fizetéséről

Pest, 1849. június 11.

Báró Perényi Zsigmondnak felső táblai elnök úrnak

Hivatalosan értesítem Önt, hogy előterjesztésemre az ország kormányzója által a hétszemélyes törvényszék elnökévé neveztetett ki. Évi 10 000 pft fizetése f. é. jún. 1-jétől veszi kezdetét, amiről a pénzügyi minisztérium már értesítve van.”

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 266. p.)

Perényi Zsigmond hivatalnokok kinevezését kéri a Hétszemélyes Főtörvényszékhez

Budapest, 1849. június 12.

5. sz.

Országbíró az igazságügyi Miniszter úrnak

Az országbírói hivatalnál eddig alkalmazott egyének álladalmi hivatalnoknak tétetvén, titkár és kiadóul Cséri Lajost, írnokul pedig Györgyfi Györgyöt választottam; kérvén tisztelettel kinevezési leveleiknek kiadását és fizetéseik utalványozásának megrendelését. Tisztetemhez tartozónak vélem azonban az írnok fizetésére nézve megjegyezni: hogy ha a 400 ft évi fizetésről a 100 ftnyi szállásbér elmarad, kevesebb, mint a tanácsjegyző mellett foglalkozó írnok mostani fizetése, kevesebb még annál is, mennyi a volt

minisztérium kivetésében előterjesztetett; pedig az elnök mellett működő írnok legalábbis egyenlő állásba lenne véleményem szerint teendő a fent említettel.

Kelt Budapesten, június 12-én 849.

Perényi Sigmond

országbíró

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 421. p.)

Vukovics Sebő Perényi Zsigmondnak a császári uralom alatt vezetett váltófeltörvényszéki jegyzőkönyvek felterjesztéséről.

Pest, 1849. június 13.

B. Perényi Zsigmond országbíró úrnak

Az ellenséges uralom alatt vezetett váltófeltörvényszéki jegyzőkönyvek általnézését jelen körülmények közt szükségesnek találván, hivatalosan szólítom fel országbíró s főtörvényszéki Elnök urat, hogy érdeklét jegyzőkönyveknek, hozzám még ma leendő felterjesztése iránt intézkedni szíveskedjék.

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 422. p.)

Perényi Zsigmond a Hétszemélyes Főtörvényszék működéséről

Budapest, 1849. június 15.

7. sz.

Országbíró az Igazságügyi Minisztériumnak

Tegnap tett jelentésem következtében Heránus személyesen fogja bemutatni a főtörvényszék utóbbi jegyzőkönyvét, melyben az érdekes pontokat, és határozatokat megjegyeztem. Annak okául pedig: miért a határozatokban az egyes személyek szavazatai ki nem tétettek, azt jegyzem meg: hogy a folytonos gyakorlat szerint ez szokásban soha sem volt; és az újabb törvények is csak az e bíróságon, és váltófeltörvényszékeknél rendelkeztek e részben.

Kelt Budapesten, június 15-én 849.

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 433. p.)

Perényi Zsigmond a kért jegyzőkönyvek bemutatásáról

Budapest, 1849. június 15.

8. sz.

Országbíró az Igazságügyi Minisztériumnak

2247/Igm számok alatt mai napon vett rendelet következtében a váltótörvényszéki tanácsjegyző a kérdéses jegyzőkönyvet (az érdekes pontok általam megjegyeztetvén) még ma személyesen be fogja mutatni; oly utasítást nyervén tőlem: hogy a f. évi 50, 51, 54, 55, 81, 82, 90, 115, 168, 169 számoknak eredetijét az irattárból kikeresvén, hasonlóan terjessze elő.

Kelt Budapesten, június 15-én 1849.

Országbíró

Perényi Zsigmond

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 640. p.)

Vukovics Sebő rendelete a hétszemélyes főtörvényszéki bírák rangidősségének kérdéséről

Pest, 1849. június 15.

Igazságügyi Minisztérium

Az országos főtörvényszéki bírák kinevezése egyszerre nem történhetvén, nehogy a kinevezési idő rangkülönbség alapjául tekintessék, ezennel kijelentetik, hogy elnök és alelnökön túl a többi bírák közt semmi elsőbbségnek helye nincs.

Pest, jún. 15. 1849.

Igazságügyi miniszter Vukovics Sebő

(Közlöny, 1849. június 16.)

Perényi Zsigmond rendelete a Hétszemélyes Főtörvényszék működésének megkezdéséről

Budapest, 1849. június 17.

A Hétszemélyes Főtörvényszék bírói működésének megkezdésére f. év június 20. napja lévén kitűzve: ugyanekkora délelőtti 11 órakor mindazok, kik ezen főtörvényszékhez bírakul már kinevezettek, eskütétel végett a volt Kúria épületében jelenjenek meg.

Budapest, június 17. 1849.

Perényi Zsigmond
országbíró

(Közlöny, 1849. június 19.)

Az igazságügy miniszter rendelete a Hétszemélyes Főtörvényszék működéséről

Pest, 1849. június 19.

Rendelet

Addig is, míg a törvényszékek eljárása a törvényhozó hatalom által kimerítőleg rendeztetnék, a sürgető körülményekhez képest rendelem, amint következik:

1. A volt ítélőmesterek s előadóknál kinn, vagy eddigi gyakorlat szerint külön levéltáraikban tartott minden perek mától számítandó 14 nap alatt az országos törvényszék által evégre megbízandó tagoknak hiteles jegyzék mellett általadandók. Evégből az országos főtörvényszéki elnök az illető volt előadókat e rendeletről azonnal értesítendi.

2. Az átveendő perek, minőségükhöz képest osztályozva, s folyó számmal jelölve egy összesített pertárba lesznek leteendők, s az ügynevezett táblai, és föllebbezett, és ismét a polgári s bűnvádi perek külön-külön elhelyezendők, mely végre egy állandó rendes fizetéssel ellátott főpertárnok s mellé egy segéd pertárnok és írnok szinte rendes állandó fizetéssel, már kinevezettek, kik a pörtár kezelésére nézve szoros felelet teher alá vettetnek, a pereket térítvény mellett az illető feleknek vagy ügyvédeknek kiadják, erről rendes jegyzőkönyvet vezetnek, s az ítélet alá bocsátott pereket az elnök kiosztása szerint, az illető előadókhöz adják.

3. Az országos törvényszéki bírák mindnyájan előadók is. Az illető előadó fellebbezés esetében a pert a Hétszemélyes Főtörvényszéken is elő fogja adni.

4. Az előadóknak az általuk előadott perekre nézve bírói szavazatuk nem leend.

5. A törvényszéki tagok számának kiegészítése után, midőn a Hétszemélyes Főtörvényszék elnökén, s alelnökein kívül 33, az országos törvényszék pedig szinte elnökén

s alelnökein kívül 36 tagból fog állani, az országos törvényszék rendszerint 3, úgymint két polgári, s egy büntetőtanácsban, a hétszemélyes főtörvényszék szinte 3, úgymint, egy polgári, egy büntető- s egy váltói tanácsban tartandja üléseit. Az ítélethozás érvényességére az országos törvényszéknél legalább 9, a hétszemélyes főtörvényszék polgári és büntetőosztályánál egyenkint 44, a váltói osztálynál pedig 9 tag legyen szükséges.

6. A volt királyi táblai elnököt s előadókat az ítélet levelekért és pecsételéért ekkorig illetett díjak ezentúl az álladalom részére fognak beszédetni, s a kiadó által kezeltetni, ki az irodai szerekre megkívántató, s az elnök által utalványozandó mennyiséget kivéve, az egész pénzről a pénzügyminisztériumnak számoland.

7. A polgári pereknek beszédése, s rendezéséig és a jelen idő körülményei közt, különben is bizonyos sorozatot megállapítani nem lehetvén, nehogy mégis a polgári ügyekben eljárando bírák működése megakadjon, oly perek, melyekre nézve kétséget nem szenved, hogy időközben egyezség által el nem enyészettek, és hogy oly feleket nem érdekelnek, kik jelenleg is még az ellenség hatalma alatt vannak, azonnal az elnök által kiosztatván, előadhatók s megvizsgálhatók lesznek.

8. A pereknek ítélet alá bocsátása a pertárban hetenként kétszer, egy kiküldött törvényszéki tag jelenlétében, s elnöktele alatt fog történni.

9. Azon pörök, melyek a volt királyi curia által az ellenséges hatalom alatt ítélettel elláttattak, újabb vizsgálat alá veendők, s új ítélettel ellátandók; azon perekben hozott ítéletek azonban, melyek még január hó előtt hozattak, de még ki nem adattak, a volt királyi curia megállapodása szerint fognak végrehajtatni.

10. Minden ítéletlevél az országos törvényszék s illetőleg Hétszemélyes Főtörvényszék nevében az illető elnök, és az előadó által aláíratva lesznek kiadandók.

11. Az úrbéri tárgyakban jövődre az országos törvényszéken külön osztály nem fogván működni, az e célra alakított segédhivatalok ily minőségben megszüntetnek; ellenben az elnökhöz egy titoknok, az alelnökhöz egy-egy fogalmazó, s úgy az elnök, mint minden előadó bíró mellé egy-egy írnok fog rendes fizetéssel ellátva alkalmaztatni.

12. A törvényszünetek fennállásának semmi józan oka, s szüksége fenn nem forogván, mind a hétszemélyes, mind az országos törvényszék ünnepnapokat kivéve folytonosan üléstartásra köteleztetik.

Pest, jún. 19. 1849.

Igazságügyminiszter Vukovics Sebő.

(Közlöny, 1849. június 22.)

Perényi Zsigmond beszámolója a Hétszemélyes Főtörvényszék első üléséről

Budapest, 1849. június 21.

Országbíró

az igazságügyi Miniszter úrnak

2418/ig. szám alatt hozzám intézett rendeletének megfelelően, a Hétszemélyes Főtörvényszék tagjainak elnökletem alatt véghez vitt eskütételéről önt ezennel értesítem.

Mielőtt tegnapi napon az alább nevezett bírák esküjüket kezembe letették volna, minthogy ennek a régítől különböző újabb szerkezete még bírói tudomásra nem juthatott, célszerűnek tartám az esküformát előttük eleve felolvasni s megkérdezni: vajon az lelkiismeretük megnyugtatóásával egybehangzó-e? Mire egyhangúlag készeknek nyilatkozván annak letételére, bírói esküjüket utánam elmondották a jelen volt alelnök, és közbírák: Almási Pál, gr. Eszterházy Mihály, Papszász József, Szintai János, Szumrák János, Ruskai József, Császár Sándor, Rác János, Illési János.

Függetlenségünk kimondása után hazánk az újjászületés küszöbén állván, hol a kor szelleme a bírák közt rang- és címkülönbséget meg nem enged. Figyelmeztetém e kor igényeire, s azon fontos hivatásra, mely rájuk vár, s melyet csak úgy tölthetnek be, ha a perek előadásait végig feszült figyelemmel kísérendik, mert egyedül ez által nyerhetvén az ügyek állásáról tiszta tudomást, lelkiismeretes, s igaz ítéletet csak akkor leendének képesek mondani. Felemlítém továbbá magasztos hivatásukat, mint a hon egyes polgárai személyi és vagyonszereztetésük feletti örökösöknek. Figyelmeztetém: miszerint a Hétszemélyes Főtörvényszék bírái az utolsó stádiumon mondván ítéletet, kétszeresen kell kötelességüket érezniök: hogy esküvel erősített ünnepélyes ígéretüket pontosan betöltsék, csupán azáltal tarthatván fenn a kormánynak kineveztetésük által tanúsított személyük iránti bizalmát, ezáltal nyerhetvén ezt meg egyedül a hon egyes polgárainál is, és a nemzetnek a főtörvényszéki testület iránti tiszteletét csupán ez úton érhetvén el, mely a becsülettel fáradozó hivatalnoknak legszebb jutalma.

Megemlítém még némely eddigéle történt változásokat a főbb törvényszékek elrendezése körül; kijelentém egyszersmind, hogy az üléseket naponta reggeli 9 órakor kezdeni és délután 1 óráig, vagy a körülmények szerint néha tovább is fogván folytatni. – Felhívtam bírótársaimat az ülésekbeni pontos megjelenésére és figyelmeztetém: hogy elnöki engedelmem nélkül senki a főtörvényszék székhelyét el ne hagyja. Nyilvánossá tettem némely e főtörvényszék köréhez tartozó országbírói hivatalomba tett kinevezéseket, a szegényügyvédek hivatalát megerősítő s a kir. ügyigazgatóságot feloszlato rendeleket, s felolvastattam Önnek némely magánügyekben hozzám utasított kérévényeket kísérő miniszteri leveleit.

Ezzel az első ülést, mely – ha isten is úgy akarja – kezdete volt a következő nagyfontosságúaknak, befejeztem, az csak akkor ismét egybe hívandó, ha a nagyobbbrészt új országos törvényszéki tagok, néhány ügyek előadására elkészülendettek.

Első ülésünket nyílt ajtóknál tartottam. Hallgatóság – nőket kivéve – számos vala. Ezen eljárásom mennyiben találkozott tisztelt Miniszter úr nézeteivel, s folytathatom-e ily móddal üléseinket, további intézkedést kérek.

Záradékul nem mulaszthatom el, Miniszter úrnak figyelmét felkérni a főtörvényszék segédszemélyzete iránti intézkedésre nehogy ezek hiánya akadályul szolgáljon bírói működésünk megkezdésére.

Kelt Budapesten, június 21-én 1849.

*Országbíró
Perényi Zsigmond*

(MNL OL H 67. Igazságügyi Minisztérium, Álladalmi titkári osztály, 6. d. 125–127. p. Közli több hibával: Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga*. Budapest, 1959. 357–358. p.)

Vukovics Sebő Perényi Zsigmondnak a Hétszemélyes Főtörvényszék működéséről

Pest, 1849. június 21.

B. Perényi Zsigmond országbíró úrnak, a Hétszemélyes Főtörvényszék elnökének

Azon jún. 13-án 198. Eln. sz. alatt kiadott rendeletem folytán, mely által Heránus János, Horváth Illés és Fodor Antalnak, a Hétszemélyes Főtörvényszék segédhivatalnokainak, hivatalaikban tett megerősítését elrendelém, értesítem Országbíró urat, hogy a Hétszemélyes Főtörvényszék váltóosztályának segédhivatalnokait is, iktató Gály Vincének kivételével, ú. m. Laky József, Tóth Károly és Zombory János írnokokat hivatalukban szinte megerősítem, valamint a Hétszemélyes Főtörvényszék s annak váltóosztálya ajtónállóit is. A váltóosztálynál szükség esetén iktató s kiadóhivatalok legközelebb, az előadói helyek betöltése alkalmával, szinte ki fognak egészíteni.

A Hétszemélyes Főtörvényszéken eddig fennállott módja az írószéri szükségek fedezésének, valamint azon változás is, mely e tekintetben célszerűen teendő, országbíró úr előtt legjobban ismerve lévén, ez iránti véleményes jelentésének bemutatására ezenel felkérem Országbíró-Elnök urat.

A 2639/Ig. sz. alatt tegnap kiadott rendelet pontjaira felvilágosítólag megjegyzem: hogy a kinn levő perek beszerzéséről gondoskodni az országos törvényszék elnökét, Nagy Károly urat fogja illetni, s a rendeletben írva levő főtörvényszék csak írásbeli hiba.

A Hétszemélyes Főtörvényszék ítéleteinek kiadása, külön kiadó által s külön pecsét alatt, fog a megírt módon történni. A pecsét elkészítéséről, mely a miniszteriális pecsétnek hasonlatosságára, Magyarország koronátlan címerével, s e körülírással „A Hétsze-

mélyes Főtörvényszék pecsétje” készítendő – szíveskedjék Országbíró Elnök úr intézkedni.

Az akkorig fel nem esketett bírák felesketését tegyék közelebbi alkalommal, és jövőre is a még kinevezendőket is folytatólag végrehajtani, s arról ide jelentést írni.

Efelett egy minden egyébnél fontosabb tárgyra hívom fel országbíró úr figyelmét. A korszellem, mely az igazságszolgáltatásnál természetes, és más művelt és szabad országokban divatozó biztosítékait nálunk is megérzé s parancsolólag követeli, lehetlenné teszi jövőre, hogy a nyilvánosságnak a perek tárgyalásánál eddig gyakorlott kizárása tovább is megmaradjon. Miként lehessen a nyilvánosság a mostani törvénykezési eljárással s az annak célszerű gyakorlatára nem alkalmas bírászkodási hellyel úgy összeegyeztethető, hogy azáltal a rend, csend, kellő bírói figyelem s nyugalmas és a törvényszéki ítélő tagok kényelmének tekintve rövidséget ne szenvedjen? Erre nézve kérem ki mielőbb országbíró úrnak véleményét, addig is szükségesnek tartván, hogy az eddigi elzártság megszüntessék.

Nem mulasztom el továbbá említésbe hozni, hogy miután a legújabb törvények által a törvény előtti egyenlőség, ha ekkorig kellőképpen nem formulázott is, de elvileg kimondatott, – ezen szent és sérthetlen alapelv a nemesek és nem nemesekre nézve addig fennállott, akár a fellebbvitelt, akár magát a büntetést illető különbség teljes és azonnali megszüntetésével, szigorú következetességgel életbe lépjen, s a nem nemesekre ekkorig, az emberi méltóság lealázásával, s a büntetés egyik fő és nemesebb céljának, a javításnak lehetlenítésével, ítéletileg kimondani szokott botbüntetés soha ne alkalmazassék. Azt hiszem, hogy ezáltal, miután a törvény előtti egyenlőség elvileg el van már fogadva, sőt több megyében, minden következményeivel együtt életbe is léptetve, a nemzeti törvényhozás nemcsak nem preventáltatik, sőt a főtörvényszék éppen a törvény szellemével s a törvényhozó test emberi és szabadelvű irányával megegyezőleg fog eljárni.

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 583–584. p. Jelöletlen kihagyásokkal közli Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga*. Budapest, 1959. 257–258. p.)

Vukovics Sebő a főtörvényszéki bírák és hivatalnokok esküjéről

Budapest, 1849. június 23.

Báró Perényi Zsigmond országbíró úrnak, a Hétszemélyes Főtörvényszék elnökének.

Önnek, f. hó 21-én kelt 13. sz. a. jelentését vévén, annak folytán arra szólítom fel Önt, hogy úgy az ezentúl kinevezendő főtörvényszéki bírákat, mint a Hétszemélyes Főtörvényszéknek általam megerősített hivatalnokait a mellékelt hivatalnoki esküforma szerint felesketni szíveskedjék. – Amennyiben a szolgáló személyeknek szaporítását

a szükség s azon körülmények, hogy most már hajdan magy. kir. Curiában összeolvadott hétszemélyes és országos törvényszékek külön 3 egymástól független bírói testületet képeznek, igényelni fognák; tessék okadatolt előterjesztést tenni, amit a pénzügyminiszter úrral azonnal közölni fogok.

Pest jún. 23. 1849.

I. ü. M.

Esküforma

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, hogy a nemzeti függetlenség nyilatkozatán épülő alkotmánynak híve leszek, a törvénynek és a kormány rendeleteinek engedelmeskedem és hivatalos kötelességemet lelkiösmeretesen teljesítendem. Isten engem úgy segítjen.”

(MNL OL H 67. Igazságügyi Minisztérium, Álladalmi titkári osztály 6. d. 128. p. Közli Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga*. Budapest, 1959. 359.)

Perényi Zsigmond főispáni tisztségéről való lemondásáról és Ugocsa megyei ügyekről

Pest, 1849. június 25.

15. sz.

Az Országbíró a Belügyminiszter úrhoz

Folyó hó 21-ről 1657-1658/b. szám alatt kelt, s a mai napon vett rendelet következtében van szerencsém jelenteni, hogy Önnel még Debrecenben volt szóbeli értekezésem, és szándokárul nyert értesitésem után Ugocsa megyét szinte még Debrecenből tudósítám főispáni hivatalombóli kilépésemről, melynek folytatása újabb országbírói rendeltetésemmel egybe nem férhető lőn.

Ami pedig Ugocsa megyének a tisztelt belügyminisztériumhoz tett két rendbeli feliratát illeti, minthogy e megyének körülményei előttem tisztán tudva állanak a megye által kívánt még egy szolgabírói hivatalnak, melyhez a rendőrségi teendők is kötve lennének, és még egy adószedőnek rendszerezése iránt, teljes meggyőződésen alapult véleményem az: hogy jelen állásában a megyének ezen újabb hivatalok rendszerezése egészen szükségtelen, sőt ha tovább is folytatandom főispáni hivatalomat, a tisztviselők fizetésének utóbbi fölemeltetése következtében azt teendem vala javaslatba, hogy jelenleg megürült első alispáni hivatal üresen hagyatván, mind az utak felügyeletével megbízott szolgabírói, és a csendbiztosi hivatal felfüggesztésével, mindaddig, míg a megyének újabb kerületezése meg nem történik, a házi pénztár költségei kevesebbítessenek; valamint már azelőtt több esztendővel a helybeli körülmények ismerete után e két

utóbbi hivatal szükségtelen voltát az akkori helyi tanácsnak föl is jelentém vala. Akkori nézeteimet jelenleg az is erősíti, hogy az újabb fizetési rendszer által az ugcscsai házi pénztárnak költségei, számításaim után majd 7500 pf-tal szaporodtak. Ez újabb két hivatal felállításával pedig még közel 1000 pf-tal nagyobbítván, a megyére elviselhetlen teher háramlana, melynek házi költségei a hadipénztár mennyiségét eddigelé is majd kétszeresen meghaladták. Indokai e megye kívánatának, minthogy a fennemlített miniszteri rendeletben felhívott feliratok ahhoz kapcsolva nem voltak, előttem ugyan tudva nem lehetnek, de elgondolhatom, hogy ennek egyik, és legfőbb oka tiszai áradás alkalmával a Tiszán való nehezített átjárás lehet; tudomásom szerint azonban ottan igen hamar szokott lefolyni az árvíz, és így a közlekedés alig akadályoztatik egypár huszonnégy óráig; a megyének pedig jelen állásához képesti teendői a hivatalok szaporítását teljességgel nem igénylik.

Kelt, Pesten, Június hó 25-én 1849.

Országbíró

Perényi Sigmund

(MNL OL H 14. Belügyminisztérium, Közigazgatási osztály, 1849. 10.62.)

Perényi Zsigmond a Hétszemélyes Főtörvényszék működéséről

Pest, 1849. június 26.

16. sz.

Országbíró az igazságügy-miniszter úrnak

2660/Eln. 515. szám alatt vett iratára következő pontokban van szerencsém körülményes választomat megtenni.

A hétszemélyes törvényszék és váltóosztálya tiszti, és szolgálai személyzetének Gály Vince kivételével hivatalaikban lett megerősítéséről nyert értesítést kedves tudomásul vettem.

A hajdani hétszemélyes tábla írószerei, részint azon pénztárból, mely bizonyos alapítványi tőkek kamataiból állt, s volt k. Kuria kiadója Jancsó által kezeltetett, pótolattak; részint pedig, különösen az elnök országbíró irodájának szükségletei azon pénzből, mely bírói parancsok, bevallási, meghatalmazási s ügyvédi vallások díja fejében ezen hivatal pénztárába befolyt; fedeztettek. Az országos törvényszékkel leendő közös ilyen pénztárt, annak célszerűtlensége, és e két törvényszéknek újabb rendeztetése következtében célravezetőnek nem tartván; odajárul véleményem: hogy a Hétszemélyes Főtörvényszék minden írószerei szükségai azon díjakból, melyek ítéletlevelek, a fent említett, még el nem törölt jószágmeghatalmazás és ügyvédvallási bizonyítványok kiadása után, újabb intézkedés szerint az álladalom számára befolyanak, fedeztessenek.

Amennyiben pedig ezek elégségesen nem lennének: adassék a Hétszemélyes Főtörvényszék elnökének jog, a ki nem került mennyiséget a pénzügyminiszternél utalványozhatni. Valamint a bizonyítvány, s ítéletlevelek kiadása után, az álladalom részire bejött, úgy az elnök által utalványozandó péntek kezelésével; az irodai szükségletek kiosztásával; ezek, valamint mindkét rendbeli pénzekről a pénzügyminiszternek adandó számadások tételével, az elnöki titoknak, s kiadót vélném megbízandónak. Magától értetődően, hogy a netalán megmaradandó felesleg az állomány pénztárába minden év végével befizetessék.

A hétszemélyes főtörvényszéki ítéleteknek az országos törvényszékről külön kiadása már elrendelve lévén, ennek eszközzésére a főtörvényszéknél külön kiadót rendszeríteni szükségtelennek tartom; hanem bíznam az országbíró melletti titoknakra, ki különben is viseli a kiadó nevet. Ez állván az elnök legközelebbi rendelkezése alatt, a szükség és célszerűség igénylik, hogy a hivatalos pecsétek is ennek hűségére bízassanak. A főtörvényszéki hivatalos nagyobbyszerű pecsétek ön által rendelt alakban, és felírássali metszetéséről, gondoskodtam. Szükségesnek vélem azonban még egy másik kisebbszerűnek is készítését, mely alatt a fennemlített bizonyítványok lennének kiadandók, s mely egyéb hivatalos levelezéseknél is használtatnék. Ennek metszése ugyanaz lenne, mely a hétszemélyes főtörvényszékié; de e felírással: „Országbíró pecsétje”. Ez utóbbit már eleve megrendelni annál inkább szükségesnek tartám, mivel a fenn érintett bizonyítványokat régi, még koronával ellátott pecsétek alatt kiadni jelenleg már nem lehetvén; az ítélőmesterektől pedig pecsétjeik elvéve lévén, ilyenek kiadása végett az országbírói hivatal már több felek által sürgetőleg kérétt.

Valamint a Hétszemélyes Főtörvényszék június 20-án tartott első ülésében megjelent alelnök, s közbíráknak általam véghez vitt felesketéséről, jelentésemet Önnek felterjesztém, úgy a további előfordulandó eskütételekről annak idejében jelentésemet felküldeni, mindenkor kötelességeim közé számítandom.

Áttérek a valamint általam fontossága miatt eleve eszközzésbe vett, úgy Miniszter úr iratában is minden egyébnél fontosabbnak nevezett tárgyra, az ülések nyilvánosság melletti tartására. Ennek rögtöni alkalmazásában, a tanácskozási hely némi akadályul szolgáland. Megvizsgálván országos törvényszéki elnök úrral a hajdani Kúria épületét, annak emeletében 5 törvényszék tarthatására számíthattunk ki, kisebb s nagyobb kényelmet ígérő teremeket. Lehetnének ezen teremek, a Hétszemélyes Főtörvényszék polgári és büntető; az országos törvényszéknek pedig mind 3 osztályai számára. De külön tanácskozmányi szobák, melyekbe a bírák ítélethozás végett visszahúzódhatnának, nem léteznek. Ideiglenesen tehát, hogy a nyilvánosságot mindjárt gyakorlatba lehessen venni, úgy kellene intézkedni, hogy a hallgatóság a bíraktól az illető szobákba teendő korlátok által, elkülönöztetvén; ítélethozás idejekor a teremből kiküldethessék a teremek melletti azon helyekre, melyek e célra elkészítenének. Ilyenekké vélném alakíthatóknak az üléstermek előtt elnyúló tágas előcsarnokokat, melyeknek nyílt részei vékony fallal berekesztetvén, téli időben fűtésre is alkalmassá téríthetnének. Az e csarnokra nem nyúló két tanácsteremnek pedig előszobái alakíthatnának át hasonló célra. Előterjesztett javításaim az álladalom tetemes terhelése nélkül lehetnének eszközölhe-

tők. A tanácskozási csend és rend fenntartását eszközölni addig is, míg e részben ideiglenes szabályok vagy törvény alkottathatnék, véleményem szerint az elnök belátása s tapintatára lenne bízandó.

A Hétszemélyes Főtörvényszék váltóosztálya számára a Kúria épület emeletében hely nem maradván, az földszinten lenne elhelyezendő. Evégre alkalmasnak vélném az épület egyik szárnyában, országos törvényszéki kiadó Jancsónak, állásához képesti tágas, és kényelmes lakhelyét. Ebben a tanácsterem, és előszobán kívül, a levéltárnak, a váltóosztályi segédszemélyzetnek, és a hites szolgának is lehetne egy-egy szobát rendezni, az épületben teendő nagybbszerű igazítások nélkül. Ez esetben azonban Jancsó kiadónak – kinek azonkívül is az első emeletben külön dolgozószobája vagy – szállásbér fejében kárpótlás nyújtandó, vagy rendes fizetése felemelendő lenne. Ellenkező esetben, ha ti. az országos törvényszéki kiadó lakásának továbbra is a Kúria-házban meghagyása célszerűbbnek találtatnék: a váltóosztálynak más háznál kellene okvetlen alkalmazásáról gondoskodni. A fenn elősorolt igazítások alkalmazása ideiglenesen, és némileg pótolhatván a nyilvános bíraskodhatás kellékei; ha előterjesztésem miniszteri jóváhagyást nyerend; nem fogok késni szakértő által a szükséges igazításokat felvételni, költségvetést tételni, és ez újóbbi alkalmazás haladéktalan végrehajtásáról intézkedni.

A felhívott miniszteri rendelet végpontjában a büntetés nemének egyenlősége iránt kimondott elvet rendszabályul veendi a főtörvényszék. Fellebbezés tekintetében mindazonáltal azon észrevételem van: hogyha amit eddigelé a nemeseknek a törvény megengedett – a legcsekélyebb büntetés nemétől, például a per beszámításáról, a főtörvényszék elébevaló fellebbezés nemtelenekre is átruházhatik egyenlőség tekintetéből a korlátlan föllebbviteli jog; akkor a főbbtörvényszékek a büntetőperek megvizsgálását nem fogják győzhetni. Elkerülhetetlen szükségesnek vélném tehát a büntetésnek bizonyos fokozatát és pedig minél előbb meghatározni: melyről nemtelennek szinte úgy, mint nemesnek lehessen föllebbezni a büntetőperben. Lehetne bizonyos fokozatig talán csak az országos törvényszékhez, nagyobb fokozattól pedig a főtörvényszékhez is.

Kelt Budapesten, június 26-án 1849.

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 755–757. p.)

Perényi Zsigmond a Hétszemélyes Főtörvényszék működéséről

Pest, 1849. június 27.

17. sz.

Országbíró az igazságügy-miniszter úrnak

2830.i./551 El. sz. alatt f. hó 23-ról kelt rendelet következtében a hétszemélyes és főtörvényszék tisztí és szolgai személyzet rendezése, s illetőleg szaporítása tárgyában okadatolt előterjesztésem ez:

A Hétszemélyes Főtörvényszék 3 osztályban tartván ezután üléseit, a polgári, és büntetőosztályhoz szükségesnek vélem egy tanácsjegyző, egy segédtanácsjegyző, a váltóhoz egy iktató, egy kiadó, s mindegyik osztályhoz egy írnok, egy ajtónálló, és egy szolga alkalmazását.

Oka véleményemnek egyszerűen az: hogy minden osztály külön működvén, külön jegyzőkönyvet vivén, és külön elhelyezéssel bírván, a fennérintett tisztí, segéd, s szolgai személyzet nélkülözhetlen. A polgári és büntetőosztályzatoknál annyival inkább, mint-hogy azok jövőben nyilvánosan fognak tartatni; a váltóosztálynál pedig azért, mivel a perkivonatok a szolga által szoktak köröztetni, ki azonfelül mint a többiek a termék tisztogatásával elegendőképp el leszen foglalva.

Jelenleg a főtörvényszéknél egy tanácsjegyző, minthogy Gáli iktató helyébe eddigelé más ki nem neveztetett, egy segédtanácsjegyző, s a váltóosztálynál egy helyettes kiadó, ki egyszersmind írnok is; ezenkívül a főtörvényszék, és váltóosztálynál összesen 3 írnok, 2 ajtónálló, és csupán 1 szolga alkalmazvák. Szükségeltetnének tehát: 1 tanácsjegyző, 1 iktató a váltóosztályhoz 1 kiadó, 1 ajtónálló, és 2 szolga; megjegyezvén, hogy a létező 3 írnokon kívül, kiknek száma a 3 osztályba osztatván, elkerülhetlennek vélem még minden váltóosztályi előadókhoz egy-egy írnoknak rendeztetését, ezt pedig különösen azon tapasztalásomnál fogva, hogy az írnokok kevés számmal lévén, a terjedelmes kivonatok letisztázását idejére el nem készíthetvén, ülések nem mindig tartathattak, ami is eddigelé más móddal segíteni nem lehetett, hanem hogy az előadó ülnökök a felek költségein tisztáztatták a perkivonatokat.

A Hétszemélyes Főtörvényszék, melynek eddigelé tisztéhez tartozott nemcsak a levéltár számára jegyzőkönyvét letisztáztatni, hanem azt minden törvényszak idejéről a kir. Cancellariára is fölterjeszteni, annyira hátramaradt az efféle irományok elkészítésében, egyetlenegy írnokkal lévén csak ellátva; hogy néha esztendő lefolyta alatt sem teljesíthetvé kötelességét. Hogyha tehát mind a 3 osztályzatnak jegyzőkönyvei ennekutána is fel-fognának hónaponként talán küldetni az igazságügy minisztériumhoz, igen valószínű, hogy ezen osztályokhoz alkalmazandó 3 írnokok nehezen fogják idejére kötelességüket teljesíteni; amin azonban időjárástól okulván, annak idejében segíteni lehetne.

Nem véltem feleslegesnek azon eddigi szokásról is értesíteni Miniszter urat: hogy a Hétszemélyes Főtörvényszék jegyzőkönyve a váltóosztályával együtt közös senatusban szokott vala hitelesíttetni; mi még akkor is, midőn változtatva ülnek a septemvirek a váltóosztálynál, nem kis anomalia volt. Ennekutána pedig, ha minden, vagy legalább

a váltóosztályzathoz állandóul fognak a közbírák alkalmaztatni, még szembetűnőbbé válna. Véleményem e részben tehát az: hogy megszüntetvén a törvényszünetek, minden hónap végével hitelesíttessenek meg az illető osztályzatok által a jegyzőkönyvek, és az országbíró által az illető levéltárakba betéttessük, vagy felküldetésük teljesíttessék.

Ha a Hétszemélyes Főtnyszék rendszeresített két alelnökök fognának a két osztályzatnál elnökölni, úgy mindegyik mellé szükséges leendő egy írnok, vagy talán fogalmazó kineveztetése már csak azért is: hogy az előadókkal, és közbírákkal leendő érintkezéseiket könnyítse, és a nála tudakozódó perlekedő feleknek felvilágosításokat adhasson.

Az országbíró irodájában eddigelé foglalatoskodó kiadó, és két jurátusok, mint írnokok számára szállásról, bútorokról, fűtésről, tisztogatásról az országbíró maga gondoskodott lakása közelében, azon magány pénztárából, melybe a pecsétlés, és egyéb bizonyítványok díjai befolytak, mely összeg évenként több ezerekre rúgott. E hivatal most már állományivá változtatván, hogy kellő szállással, és szükséges bútorokkal is az állomány részéről láttassék el méltányosnak találok; minekutána minden bejövő díjak az állomány pénztárába fognak befolyni. E mellett, hogy az országbíró elnöki eljárásában szigorú, a kormánnyal és bírótársaival érintkezés, és levelezései szétküldésében gyors és pontos lehessen: irodájához egy szolgának rendszeresítése szinte elkerülhetetlen.

Kívátnátnék pedig e célra a titoknoknak egy szoba, egy kiadószoza, melyben egyszersmind az országbíró levelezései, és pecsétek tartatnának; irodául és egy, mely egyszersmind az írnok lakása lenne; s egy szolgál szoba; fűtésre pedig alkalmaztatnék téli időben egy havonkint felveendő egyén. A bútorok csak a kiadó, iroda, és szolga szobájába a legegyszerűbb modorban szükségeltetnének. Szükségesnek látom pedig ezen szállásnak az elnöki lakásán vagy közelében állományilagi tartását azért is: hogy a főtörvényszék tagjai, előadóinak és magoknak kivált a szegényebb perlekedőknek a gyakorta igénybe vétetni szokott elnöki titkár által, apróbb kérdésekben rögtöni felvilágosítások adathassanak, vagy az ügy úgy kívánván a közel lakó elnökkel is közöltethessenek.

Azon körülményre vagyok bátor egyúttal tisztelt Miniszter úr figyelmét kikérni: hogyha a főtörvényszéki elnök, vagy alelnökök érdekelve lévén, vagy egészségük változása miatt nem elnökösködhetnének, e hiány mi móddal pótolassék? Véleményem e részben az: hogy ily esetekre előre helyettes elnököket szükség lenne kijelölni. Számíttassék ez akár a minisztérium teendőihez, akár bizattassék az országbíróra, de e részben intézkedni mindenesetre szükséges.

Fölmerült még előttem azon kérdés is: vajon megengedhető lészen-e ennekutána, hogy az elnökök és közbírák egyszer évenként néhány hetekre, akár magány dolgaik elrendezése, akár egészségbeli viszonyaiknál fogva a törvényszék székhelyéről eltávozhassanak? Én részemről nem vélném ezt még elsőbb esetben is egyáltalában eltiltandónak, ha már az ezzeli visszaélést éppen nem pártolom. Az elnöknek csak minisztériumi, a többieknek pedig csak elnöki engedellemmel tétethetvén az eltávozás szabaddá.

Nem mulaszthatom el Miniszter úr előtt azon botrányos körülményt fölfedezni, hogy a Hétszemélyes Főtörvényszéknél egy szolga van alkalmazva, ki a magyar nyelvet nem beszéli, de az országos törvényszéknél van olyan is, ki azt alig érti meg. Ezek teremtmé-

nyei az elkorhadt nemzetellenes rendszernek. Az elsőt illetőleg, ki körömhöz tartozik: néhány hónapnyi határidőt vélnék kitűzendőnek, mely alatt, ha a magyar nyelvet magáévá nem teszi, hivatalából el lenne mozdítandó.

Végre tisztemhez tartozónak véltem önnek figyelmébe ajánlani némely tisztí, különösen pedig a szolgai személyzet fizetésének csekélységét. Miután a bírák, sőt némely fő- és országos törvényszéki tisztviselők fizetése, eltörültetvén a több hónapokat haladó törvényszünetek, az újabbkori szükségek, és lakbéri drágasághoz képest fölemeltetett, méltányosnak vélném, hogy ezeknek fizetése is, eltörülvén mindennemű természetbeni különféle járandóságokat, ami a számadásokat, és kezelést csak bonyolította – szabályoztassék, s e kor igényelte mennyiségre emeltessék. Véleményezném pedig:

A két tanácsjegyző fizetését, megszüntetvén Heranusnak a 900 pf-on felüli 120 pft szállásbér, 4 t[uca]t 2 öl fa, és törv. szünetek alatti 4 pft napidíjnyi járandóságát, melyek a hozzászámításával eddigi fizetése 1200 pft-nál többre rúgott, egyenként

1400.

Két segédtanácsjegyzőét: kinek eddigi 500 fb-ól álló fizetése, 100 pft szállásbéri, 4 t[uca]t gyertya, 2 öl fa, és pft napidíjnyi járandóságaira mennek 700 pft-ra, egyenként

800.

Váltóosztályi iktatóét elmaradván 3 öl fája, emeltetni vélném eddig 800 pft-os fizetését

1000.

Váltóosztályi kiadó hivatalát rendszeresítettvén, ki felváltva szokott az iktatóval segédelőadó lenni, és kinek eddigi fizetése, mint írnoknak, mi ezentúl megszűnne lenni, 350 pft szállásbér 100 ft és helyettes iktatói cím alatt 100 pft, összesen 550 pft-ból állott, fölemeltetnék

800.

A rendszeresítendő két alelnöki fogalmazóké, minthogy már a volt kir. táblához rendeztetett fogalmazóknak fizetései 800 ft-ban voltak meghatározva, és épp azok közül lehetne e két fogalmazót alkalmazni, egyenként

800.

Az országbírói iroda, s a Hétszemélyes Főtörvényszék mind a három osztályzata mellé alkalmazandó írnokok fizetéseit – megszűnvn az az egyiknek eddigelé a polgári osztálynál foglalkozó írnoknak mellékes járuléka 1 öl fája, ti. és 2 f 24 pkr napidíjai – egyenként fölemelendőnek vélém

600.

Egyszersmind a váltóosztályi előadók mellé újonnan rendezendő 5 írnokok fizetését hasonlóan vélném megállapítani egyenként

600.

Polgári, büntető-, és váltóosztályok három ajtónállóét; az elsőnek mostani 48 f-nyi szállásbére, 12 öfabeli, és 48 pk-nyi napidíj járandósága elmaradván enyenként

550.

Kapusét, elmaradván 12 öl ingyenfabeli; 50 db gyertya, 32 pkr napidíjbeli járandósága

450.

A 3 osztály melletti 3 szolgálkét: megszűnvn 4 öl fabeli; 32 pkr napidíj, 6 db gyertyabeli járandósága egyenkint

400.

Megjegyezvén, hogy a kapusnak, és a szolgálknak a curia épületbeni lakásukon kívül, még egyenruha is járna.

Kelt Pesten, június hó 27-én 1849.

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 690–694. p.)

Vukovics Sebő Perényi Zsigmondnak

Pest, 1849. június 28.

E. 676.

Jún. 28. 1849.

Az Ig. Ügyi M.

B. Perényi Zsigmond országbíró Úrnak

Országbíró Úrnak június 16-án s 27-én kelt 16. és 17. számú két rendbeli hivatalos előterjesztéseire, a mennyiben azoknak némely pontjai válaszra várnak, ezennel sietek közölni nézeteimet rendeleteimet illetőleg.

Ahogy a Hétszemélyes Főtörvényszék szükségei egy, az országos törvényszékkal és közös pénztárból ne fedeztessenek, igen helyesnek tartom az eddigi rendszer helyébe azon igen egyszerű s jól rendezett álladalomhoz legjobb illő mód lesz életbe léptetendő, hogy azon alapítványi tőkék kezelése, melyeknek kamataiból ekkorig az összes curiai irodai szükségei fedeztetek s melyeket a Curia kiadója Jancsó úr kezelt, ezentúl a pénzügyminisztériumban összpontosíttassék, úgy szinte a törvényszéki díjak, melyek ugyanazon célra fordítottak, ezentúl az ország pénztárába folyjanak; ellenben pedig a főtörvényszéknek minden szükségei szinte az országos pénztárból, a pénzügyminisztérium útján, fedeztessenek, a főtörvényszéki elnök a szükséges pénzmennyiséget előlegesen is, saját utalványára, felvévén, és saját főfelügyelője alatt, az elnöki titoknak s kiadó által, ki a felvett összegekről szoros számot ad, kezeltetvén.

Ami illeti a bírói parancsok, bevallási, meghatalmazási s ügyvédi vallások díjait, melyeket országbíró úr a főtörvényszék irodai költségeinek szinte egyik forrásául javasol kijelöltetni, s melyeknek kiadása iránt a felek által sürgettetik, ezekre nézve véleménye az, hogy miután a nádori, kir. személynöki, s ítélő megyei pecséték hivatalos hitelessége megszűnt, s azon intézet, mely nálunk a „judex Regni ordinarius”-ok neve alatt divatozott,

legnagyobb részében már eltöröltetett, egyedül csak a Hétszemélyes Főtörvényszék elnökének „országbírói” régi címe hagyatván meg, sokkal helyesebbnek, s a tiszta és egyszerű törvényszék rendezési fogalmakkal egyezőbbnek találom, hogy bírói parancsok, valamint jószágát vallási, meghatalmazási, és ügyvédvallási oklevelek ezentúl az országbírói hivatalnál sem adassanak ki, s minden kizárólag az Igazságügyminisztérium körébe vonatván, az országbíró ne legyen többé hiteles oklevelek készítője, s protocollánsa, hanem legyen csupán ítélőbíró, és a szerepeknek régi fogalmakban s szokásokban alapuló összezavarása addig is, míg a törvény eziránt kimerítőleg rendelkezik, szüntessék meg. Ha netalán e tárgyra nézve országbíró úrnak alázasos ellen észrevételei lennének, azokat közölni kérem a mielőtt az eziránti rendeletet közzé tenném.

A nyilvánosság behozatalának ideiglenes módjára nézve adott javaslatot részemről is helyeslően, annak életbe léptetésére, s a törvényszék épületében szükséges igazításoknak, szakértők véleménye nyomán eszközlendő azonnali megtervezésére Országbíró urat ezennel megkérem s felhatalmazom. A váltó osztály számára szükségelt hely mindenestre a törvényszék épületében legyen, s Jancsó kiadó úrnak e célra elfoglalt szállásáért kárpótlás nyújtásáról fogok gondoskodni. Hogy a kiadónak a törvényszék épületében hivatalos szobája legyen, azt szükségesnek találom; az, hogy rendes lakását maga és családja számára azon épületben tartsa, erre semmi szükség nincs, sőt ez erősen helytelenségnek látszik, mit csak az menthet, hogy az addigi rendszer alatt talán helybőség volt a törvényszéki épületben.

A fellebbezés tekintetében tett megjegyzést, hogy ti. azon esetben, ha a legcsekélyebb büntetésrend is, úgy nemtelenek mint nemesek által különbség nélkül fellebbezhetők lennének, a főtörvényszék e korlátlan fellebbezési jog mellett a fellebbezett büntetőperek vizsgálatát alig fogná győzhetni, igen alaposnak találom azon értelemben, hogy az ilyen csekély p. o. per beszámítása, büntetés fellebbezése ezentúl a nemteleneknek engedessék meg, s a nemesek és nem nemesek közti jogegyenlőség nem azáltal legyen életbe léptetve, hogy a nemesi kiváltságos visszaélések a nem nemesekre is kiterjesztessenek, hanem inkább, hogy a nemesek is józan korlátok közé szoríttassanak oly követeléseikre nézve, melyek a józan ésszel, a társaság céljával, s a jó renddel ellenkeznek. Reményleni lehet, hogy a törvényhozó hatalomnak első teendői közé fog tartozni a büntetőeljárás átalakítása; addig is azonban szívesen venném, ha Országbíró Úr javaslatait terjesztené elő arra nézve; melyek lehetnének azon büntetésnemek s fokozatok, melyekről az eljáró első bíróság vagy megyei törvényszék, vagy országos törvényszék, további fellebbezéseket ne engedjen.

A mi a főtörvényszéki segédszemélyzet szaporítását s a fizetések emelését és egyszerűsítését illeti, erre nézve annak idejében, ha ti. a törvényszék működéseinek rendes kerékvágásba jött, forgalma szükségessé teendi, haladék nélkül intézkedni fogok.

Azon esetben, ha a rendes elnök s alelnökök távolra volnának, korelnök fogja vinni az elnökséget, ti. azon tag, ki az illető osztályban legidősebb életkorú.

Egyeseknek, bizonyos esetekben eltávozási engedelmet adni annnyival szükségesebb, mivel jövőre törvényszünetek nincsenek; ezen engedelmet adhatja az elnök, tekintettel

arra, hogy a törvényszéki eljárás a tagok rendetlen vagy mérséktelen távolléte által hátramaradást ne szenvedjen.

(MNL OL H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok 752–753. p.)

Rendelet a Hétszemélyes Főtörvényszék, az országos törvényszék, és a váltófeltörvényszék elnökeinek működésük felfüggesztéséről

1849. június 30.

*Az országnak újabban kifejtett hadviselési körülményei s a kormány által országsszer-
te kihirdetett népfölkelés s keresztes háború szükségessé tevén a törvénykezésnek fel-
függesztését: ezennel rendelem a nemzet nevében, hogy ön a törvényszék üléseit mától
fogva, a nemzeti törvényes kormány további rendeletéig, megszüntesse, és a törvényszék
tagjait a nemzeti függetlenségre letett hivatalos esküjük szentségére emlékeztetve, oda
utasítsa, hogy sem egyenkint sem összesen bíráskodni, hivataloskodni, ítéleteket hoz-
ni, s végrehajtani mindaddig ne merjenek, míg erre a törvényes nemzeti kormány által
meghatározandó helyen és időben fel nem hívatnak – rendelem továbbá, hogy ön az
alelnökökkel együtt az ország törvényes kormányát, az ellenséges hatalom általi meg-
lepetést megelőzve, mindenüvé kövesse, a törvényszéki tagokat pedig elmenetelre sza-
badsággal lássa el.*

Budapest jún. 30. 1849.

Igazságügyi miniszter Vukovics Sebő

(Közlöny, 1849. július 1.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Sajtóforrások

Jelenkor
Magyar Kurir
Közlöny

Levéltári források

HL 1848–1849. 26/6.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, E 538. Br. Perényi Zsigmond irathagyatéka

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H 2. Miniszterelnökség. Általános iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H 14. Belügyminisztérium, Közigazgatási osztály

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H 29. Pénzügyminisztérium, 1849-i iratok, pénztári iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H 65. Igazságügyi minisztérium, Elnöki iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H 67. Igazságügyi Minisztérium, Álladalmi titkári osztály

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H 72. Igazságügyi Minisztérium, Álladalmi ügyészi osztály

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H 75. 1848–49-es Hadügyminisztérium, Általános iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, N 70. Diaeta anni 1848–1849

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, O 8. Bírósági levéltárak, Királyi Kúria, Protocola Tabulae Septemvralis

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, O 9. Bírósági levéltárak, Protocolla Tabulae Regiae, királyi tábla 1848–1849.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, O 10. Bírósági levéltárak, Kúriai Levéltár, Normalia

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, O 17. Bírósági levéltárak, Királyi Kúria, Correspondentiae

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, O 34. Bírósági levéltárak, Hétszemélyes Tábla váltóosztálya Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P 1968. Perényi család levéltára, Országos jelentőségű iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, X 571. Másolatok gyűjteménye, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Gyűjtemények, A miskolci Hermann Ottó Múzeum levéltári gyűjteménye, Válogatott iratok (3195. mikrofilm doboz)

További irodalom

Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerkesztette Beér János. A bevezető tanulmányt írták Beér János és Csizmadia Andor. Budapest, 1954.

Dokumentumok gróf Batthyány Kázmér közéleti tevékenységéről. Dokumentumgyűjtés, válogatás, bevezető, függelék, szerkesztés Füzes Miklós. Pécs, 2006.

Kossuth Lajos összes munkái IV. Kossuth Lajos: Országgyűlési tudósítások. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1959.

Kossuth Lajos összes munkái VII. Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december. Hűtlenségi per, fogság, útkeresés. Sajtó alá rendezte Pajkossy Gábor. Budapest, 1989.

Kossuth Lajos összes munkái XIV. Kossuth Lajos 1848/49-ben. IV. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén II. 1849. január 1. – április 14. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1953.

- Kossuth Lajos összes munkái XV. Kossuth Lajos 1848/49-ben. V. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849 április 15. – augusztus 15. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1955.
- Rabár Ferenc: *Az eszéki vár feladása 1849-ben*. Hadtörténelmi közlemények, 1998/2. 127–171. p.
- Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga*. Budapest, 1959.
- Sarlós Béla: *Deák és Vukovics. Két igazságügy-miniszter*. Budapest, 1970.
- Stipta István: *Az igazságszolgáltatás szerveinek átalakulása 1848–1849-ben*. In *Tanulmányok és források az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc történetéhez*. Szerkesztette Dobrossy István. Miskolc, 1998. 7–24. p.
- Szemere Bertalan: *Lombok és töviskék, forradalmi jellemképek*. Párizs, 1854. II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Miskolc. https://mediatar.rfmllib.hu/digitkonyvtar/lombok_es_tovisek/index.html Letöltés: 2019. 08. 26.
- Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós*. Budapest, 1965.
- Varga Endre: *A Királyi Curia 1780–1850*. Budapest, 1974.
- V. Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. III. kötet. Budapest, 1955.
- Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere*. Az eredeti példányok egyikéből sajtó alá rendezte Jakab Elek. Kolozsvár, 1876. I–II.

Perényi Zsigmond kultusza a kárpátaljai magyarság nemzeti identitásának megőrzésében

A nemzet kiváló egyéniségeire emlékezni mindannyiunk kötelessége. A történelemben bármit megtehetnek egy országgal, de emlékeztét, múltjának örökségét nem vehetik el. Az emlékezetből pedig mindig erőt lehet és kell merítenünk, hogy a további küzdelmek eredményesek legyenek. Különösen érvényesek ezek a nagyérvényű szavak, ha egy olyan nemzeti hős életére és emlékére gondolunk, amely mind a trianoni, mind a párizsi békéknek köszönhetően a mai napig egy idegen ország területéhez kötődik. Vidékünk, a mai Kárpátalja emlékeztetének kiváló példája éppen Perényi Zsigmond, aki manapság elevenen él a kisszámú kárpátaljai magyarság emlékeztetében. A 48-as mártír életútja és halálának körülményei egyaránt rászolgál arra a kiváló megbecsülésre, ami csak a nagyoknak jár.

A mártír Perényi emlékezete más 48-as személyiségekhez hasonlóan már a Bach-korszak utáni időkben a politikai enyhülés alkalmával a közbeszéd és a kutatás tárgyává vált. Ennek a felismerésnek alapján alakult ki Ugocsa megyében egy olyan nemzeti identitás szempontjából fontos kultusz, ami már akkor nagy hatással volt nem csupán az ugocsai és beregi vármegyék magyarságának érzelmeire. Ezekben az ún. békeidőkben gyökerezik az a megtisztelő közhangulat, ami Perényi Zsigmondot, a vértanút övezte. A kultusz a politikai körülmények változásának hatására alakulhat, de ettől függetlenül vagy ezen körülmény hatására a határon túli magyarság szempontjából a történelmi hazához való kötődést jelenti a mai napig.

Nemzeti emlékeztetünk a vértanú emlékét nem hagyta kialudni sem központi, sem helyi szinten. Az Osztrák–Magyar Monarchia idején írott források, levelek és végrendeletek láttak napvilágot, amit addig a Perényiek hozzátartozói vagy barátai őriztek meg. Ezeket az írásokat nagy tisztelettel közreadták a sajtóban és más kiadványokban, hogy a vértanú sorsának és családjának életéről tájékozód-

hassanak az érdeklődő honfitársak is. Külön történetük van ezeknek az írásoknak, némelyük csodával határos módon juthatott el a közönséghez. Például jellemző azon levél története, amelyet Perényi még a siralomházban írt beregszászi inspektorának, Mikó Imrének. 1886-ban ezen történelmi ereklye a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába jutott. A levelet a címzett leánya, Mikó Terézia ajándékozta a múzeumnak.

A kiegyezés után a 48-as mártír fia, aki szintén a Zsigmond nevet kapta a keressztésben visszakaphatta törvényes örökségének egy részét. Amikor erről az ugocsai honfitársak tudomást szereztek, zászlók kitűzésével, általános világítással, Tedeummal stb. ünnepelték meg az eseményt. A kultusz kibontakozásához kedvező körülményt teremtett, hogy a Perényiek közül került ki Ugocsa vármegye országgyűlési képviselője, 1865–1905 között kilenc alkalommal töltötték be ezt a tisztséget. 1882–1889 között, valamint 1905–1906-ban Ugocsa és Bereg vármegye főispánjai voltak.

A vértanúra való emlékezés 1870 után új színezetet kapott, ugyanis a vármegye intelligenciája ekkor határozta el, hogy emlékszobrot állít az általuk legnagyobbnak tartott honfiúnak. A gyűjtés viszonylag rövid idő alatt sikeresnek bizonyult és egy jelentős összeg folyt be az adakozás eredményeképpen. A Perényi család azonban úgy döntött, hogy a begyűlt összegnek a szó legszorosabb értelmében a köz javát kell szolgálnia és egy megyei közkórház felépítését javasolták belőle, amiről határozat is született. Így a Perényi-szoboralapnak köszönhetően rövidesen megnyithatta kapuit nagyszőlősen a közkórház, amit természetesen Perényiről neveztek el. A kórház több generáción keresztül a mai napig szolgálja a környék lakosságát, igaz többféle átépítést hajtottak végre az épületen. A szobor iránti igény azonban tovább élt, az Általános Tanító Egyesület újból indítványozta az adakozást a szoborra, amit a Casino is támogatott.

A Perényiek életútjának a közkinccsé tétele terén nagy szolgálatot tett Feöldy Doby Antal 1899-ben megjelent tanulmánya. A kis terjedelmű tanulmánykötet nagy népszerűségnek örvendett a kortársak körében. A forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján rendkívüli közgyűlést tartott a vármegye Perényi tiszteletére, ahol emlékbeszéd hangzott el. Ezekben az ünnepi szónoklatokban hangsúlyosan jelentek meg és ivódtak a köztudatba a Perényi nemzetség jótékony tettei. Itt megemlítendő a család tagjai közül kiemelkedő főispánok továbbá az iskolaalapítók, a hitvalló főpapok és más állami hivatalos vállalkozó személyiségek. Halálának jubileuma kapcsán hangzik el először a nagyközönség előtt, hogy maga Kossuth Lajos „mesterének” nevezte. A jegyzőkönyv példányait eljuttatták a Perényiekhez, azonkívül a vármegyei községeknek, olyan céllal „hogy példát vegyenek a dicső mártírhálált halt példájából, hogy miképp kell szeretni a hazát – élni, s ha kell meghalni is azért...”

A történelmi igazság az, hogy az első Perényi-emlék elkészítésével és felavatásával először nem Ugocsa, hanem Bereg vármegye állt elő, amikor 1902-ben emléktáblát állíttatott Perényi születésének színhelyén, a beregszászvégardói

Perényi-kastély falán. Sajnos ez az emléktábla nem élte túl a világegéseket, egyszerűen eltűnt a történelem útvesztőjében.

A báró azon történelmi szereplők közé tartozott, akiről Nagyszőlősen a mai napig legenda él. A történet így szól: 1848-ban, amikor kitört a forradalom és a szabadságharc, Perényi Zsigmond megparancsolta családjának, hogy mindaddig tartsák nyitva a kastély kapuját a szabadságharc katonái előtt, míg ő vissza nem tér a csatából. Amikor leverték a szabadságharcot, a család hiába várta vissza a családfőt, nem térhetett haza. A történet szerint ezért van mindig nyitva a Perényi-kastély kapuja.

A báró emlékének ápolása azonban tovább folyt. A 20. század elején Ugocsa vármegye Zahoray János festőművésszel megfestette Perényi arcképét, amit a megyeházán helyeztek el. A mű 1944-ig díszítette a történelmi épület belső falát, azután pedig a beregi emléktáblához hasonlóan nyoma veszett. Valószínűleg áldozatul esett a szovjet ideológia „a múltat végképp eltöröljük” elvének.

Az ugocsai szoborbizottság sikeres gyűjtőtevékenysége során a századfordulóra ezer korona gyűlt össze műkedvelő előadásokból, jótékonsági kulturális rendezvényekből és más adományokból. Ez az összeg még kevésnek bizonyult, így a hőn óhajtott szoborra közel hét évet kellett várni. 1906. október 24-én állíthatták fel a báró mellsobrát országos ünnepség keretében, amiről a Vasárnapi Újság is képes beszámolót készített. Az ünnepség alkalmából gyászistentiszteletet, rendkívüli vármegyei közgyűlést szerveztek, emlékbeszédek hangzottak el. A szobor talapzatánál Szentpály István nyugalmazott alispán tartott beszédet. Dicséretben részesítették a szobor alkotóját, Székely Ernőt. Ekkor, mint minden emlékhely avatásakor jelen voltak a nagyérdemű család tagjai. A szobor azonban alig negyven évet állhatott a talapzatán. 1944 őszén a szovjet front elérte Nagyszőlőst is és az államhatalom osztályellenségként tekintett a Perényiekre, a mellszobrot ledöntötték és eltávolították, jelezve, hogy más világ kezdődött, ami valóban igaznak bizonyult.

Történelmi emlékhely számunkra a nagyszőlősi Perényi-kastély is, amelyben a szovjethatalom legelején helytörténeti múzeumot hoztak létre, de rövidesen az épületet átadták a helyi borgazdaságnak. Közben a kastélyt övező parkot az orosz íróról, M. Gorkijról nevezték el, akinek mellsobrát is felállították a főúri arborétumban. Ezután a kastély freskóit lemeszelték, és a homlokzatán lévő Perényi-címerkert bedeszálták, az épület állaga pedig folyamatosan romlott. Az 1980-as évek végén úttörőtábort és a nagyszőlősi járási Tanítók Házát telepítették ide. Ekkor érte el a rendszerváltozás szele ezt a vidéket is. Megalakulhatott a magyar Bartók Béla Művelődési Kör, annak emlékére, hogy a híres zeneszerző még gyermekként itt, a Perényi-kastélyban tartotta első koncertjét. Ez a Kör vállalta fel végérvényesen az emlékek ápolását, az emlékezet fenntartását. Élve az új lehetőséggel a Bartók Kör 1989. október 6-án márványtáblával tervezte megjelölni a vértanú Perényi emlékét a kastélyon. Az engedélyeztetési eljárás hosszú időt vett igénybe, de végül a városi vezetés engedélyezte a kétnyelvű (magyar–ukrán) tábla elhelyezé-

sét. Azonban a város vezetése ekkor attól tartott, hogy a tábla felavatásánál megjelenő magyarok valamilyen tüntetést szerveznek. Tisztában voltak a Bartók Kör összejöveteleinek népszerűségével, így számítottak a nagyszámú magyar érdeklődőkre is. A kör szervezőitől bekérték a programtervezetet, figyelmeztettek arra, nehogy magyar zászlót merjenek használni, nehogy elénekeljék a magyar himnusz. A szervezők meghívták az ünnepségre a hatalom képviselőit, akik jelen is voltak az avatáson. A nagyszámú közönség feltöltötte a kastély melletti teret. Számos megfigyelő és állambiztonsági ember volt jelen, vigyázva a „rendre”. A szovjet diktatúra megroppanásának üzenetértékű jele volt az emléktábla-avatás megtörténte, mivel a második világháború befejezése óta magyar nyelvű feliratot nem volt szabad sehol sem elhelyezni. Ez alkalommal pedig egy magyar főnemesnek állítottak magyar–ukrán nyelvű emléktáblát. A Bartók Kör elnöke, az irodalomtörténész Keresztyén Balázs mondott köszöntő beszédet, amelyben hangsúlyozta Perényi Zsigmond szerepét Ugocsában és a szabadságharc idején. Számos vendég érkezett Magyarországról alapvetően kulturális szervezetek képviselői, költők, írók. A beszédek elhangzása után, ha nem is a himnusz, de a Szózatot elénekeltek, amit riadtan figyelt a városvezetőség. A kastélyban ezután megtörtént a kultúra térfoglalása, hangversenyt és irodalmi találkozót szerveztek. Ettől az évtől kezdve a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) helyi szervezete rendszeresen megkoszorúzza az emléktáblát, amelynek a szövege a következő:

*„Neked, te kimagasló alak,
ki abból az időből oly páratlan egyedül állasz,
neked leborulok emléked előtt... Mesterem!”*

Kossuth L.

Ebben az épületben élt

br. Perényi Zsigmond

1783–1849

Az 1848–1849-es

forradalom és

szabadságharc vértanúja

Állíttatta a Nagyszőlősi Bartók Béla Művelődési Kör.

1989. X. 6.

Az elkövetkezendő évek újabb eredményeket hoztak a nagyszőlősi magyarság szempontjából. 1990-ben visszanyerte az önállóságát 3. számú nagyszőlősi magyar középiskola, amit 1972-ben vontak meg tőle. Egy év múlva pedig megkezdődhetett a tanítás az egykori vármegyeházán, ahol egyre erősebben ápolták a magyar és a Perényi Zsigmonddal kapcsolatos hagyományokat. A következő lépést Perényi Zsigmond szellemének erősítésében a KMKSZ városi szervezete és a 3. számú iskola szülői tanácsa tette meg, kérvényezve, hogy a magyar iskolát Perényi Zsigmondról nevezzék el. A minisztériumba felterjesztett kérvény meg-

hozta az eredményt, az iskola felvehette a vértanú Perényi Zsigmond nevét. A gyerekek több időt kaptak megismerkedni a Perényiek családi örökségével, hagyatékával, ami ma is fontos szerepet játszik magyarságtudatuk ápolásában.

A Szovjetunió felbomlása előtti évekről kiemelhető, hogy 1990-től már szabadabb körülmények között nyílt lehetőség a március 15-ei és október 6-ai megemlékezések szervezésére és megtartására. A továbbiakban a város magyarságának képviselői elhatározták, hogy visszaállítják az iskola (az egykori megyeháza) előtt 1944 végén eltüntetett Perényi-mellszobrot. Rövid kutatás után a szobor elő is került, ugyanis a Területi Honismereti Múzeum pinceraktárában bukkantak rá. 1991-ben nyugodt körülmények között sikerült visszaállítani. Ettől kezdve a kárpátaljai magyarság itt emlékezik meg az aradi vértanúkról és egyben a vértanú Perényi Zsigmondról. Az évek során Perényi Zsigmond kultusza kiterjedt az egész régióra. Az ünnepségeken rendszerint részt vettek magyarországi történészek és diplomaták, például Katona Tamás, Jeszenszky Géza, Povázsai Sándor és mások.

A Perényiek népszerűsítése terén fontos szerepet töltött be az 1848-49. évi szabadságharc 1999. jubileumi éve. Október 6-án az aradi vértanúk kivégzésének 150. évfordulóján emlékkonferenciát rendezett a KMKSZ, ahol előadóként magyarországi és helyi történészek idézték meg a vértanú Perényi korát, a szabadságharcot. A konferencián a legnagyobb számban a Perényi iskola növendékei vettek részt. Megjegyezném, hogy azt a konferenciát 20 évvel ezelőtt Brenzovics László (a KMKSZ elnöke) vezette-szervezte, jómagam pedig előadást tartottam. A konferencián sor került Kobály Ilona könyvének bemutatására, amely a Perényi család kézírathagyatéka a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban címmel jelent meg. A könyvet a KMKSZ a magyar állam támogatásával jelentette meg 1999-ben. Még ebben az évben, október 24-én Perényi Zsigmond születési helyén a beregszászvérgárdói kúria falán emléktáblát állított a KMKSZ és a Beregszász 900 éves Városvédő Alapítvány. Ezen a megemlékezésen díszvendégként voltak jelen Perényi Zsigmond leszármazottai, Perényi János és fia, Zsigmond, valamint Katona Tamás történész.

2000. október 6-ára újjáépítették a nagyszülősi Perényi-szobor talapzatát, amelynek következtében erős köalapokat kapott. Az ünnepség vendége ugyancsak Perényi János Magyarország strasbourgi nagykövete volt, aki emlékbeszédet mondott, valamint politikusok, különböző felekezeti papok osztották meg gondolataikat. A szobor talapzatánál a Beregszászi Magyar Színház ifjúsági tagozata adott műsort. A szónokok kiemelték, hogy a vértanú Perényi szobra immár elfoglalta végleges helyét, biztosítva, hogy a báró alakja örökre megmarad a kárpátaljai és az egész magyarság emlékezetében. A legszebb szavakat Perényire vonatkozóan itt Papp Tihamér atya fogalmazta meg, amiből idézek egy rövid gondolatot: „Köszönjük Urunk, báró Perényi Zsigmond életét, aki ősei karakteréből és a kor kemény feladatai által jellemét kimunkálta, s önmagát hazája, népe felemelésére egészen föláldozta. Köszönjük életét, mely értékeket

őrzött, s épített tovább, köszönjük halálát, mely tanúságának végső hitelét megadta. Ő is azok közül való, akik egy kor nemzeti katasztrófáját a majdani feltámadás reményének szivárványával koszorúzták.”

A Perényiről elnevezett 3. számú magyar iskolában ma is berendezett emlékszobája van a vértanúnak. A mai fiatal nemzedék nevelésében fontos szerepet játszanak azok az írások, amelyek a báró írásos hagyatékáról vagy emlékééről számolnak be. A több mint másfél száz év alatt akadtak kutatók, akik a család történetével foglalkoztak, számos dokumentumot közöltek a Perényiek gazdag levéltárából. Ide tartozott Komáromy András, aki az elsők között vállalkozott a családtörténet megírására. A levéltárat évekig kutatta, közölt tudományos cikkeket a szaklapokban, de nem fejezhette be munkáját. Feljegyzéseit ma is megtalálhatjuk az OSZK Kézirattárában.

A későbbiekben a kárpátaljai rendszerváltások (a csehszlovák éra, a második világháború majd a szovjet korszak) nem tette lehetővé, hogy új munkák szülessenek. Ezután 1993-ban került sor Perényi Zsigmond utolsó leveleinek publikálására és emlékének felidézésére. Később Keresztyén Balázs 2000-ben írta meg a Perényiek és a báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában című kötetét, illetve az utóbbi években Józán Lajos ny. huszti református lelkész készítette el a család leszármazási tábláját. Jelen sorok írója pedig a közeljövőben szeretné közkinccsá tenni a Perényiek ugocsei levéltárának iratjegyzékét. Ennek alapján elmondhatjuk, hogy a Perényi-kutatások, a család emlékének a megőrzése a mai Kárpátalján tovább folytatódik.

Fontos, hogy kitérjünk a család legértékesebb hagyatékára, magára a levéltárra, ami kifogyhatatlan forrása nem csupán a Perényi életműnek, hanem múltunk értékes lapjait is őrzi. A Perényi-levéltár iratanyaga egy 1400-ban datált bejegyzéssel kezdődik a család által alapított kassai minorita kolostor alapításáról. Az iratképződést az 1944. évi szovjet fennhatóság szakította félbe. Eredetileg a család levéltárát a beregardói kúriában őrizték, ahol Beregszászi Nagy Pál nyelvész kapta feladatul annak rendezését még a 19. század elején. Később az iratanyag átkerült a nagyszőlősi kastélyba. A szovjethatalom legelején a kastély népi múzeumként működött ezért az írott örökség itt maradhatott egy ideig. 1957-ben a Honismereti Múzeum és a Kárpátaljai Állami Levéltár osztozott állományán. A jelentősebb részt a levéltár kapta, kevés kézirat maradt a honismereti múzeumnak, ahol a leltározása-rendezése is megvalósult. Ma az ungvári Honismereti Múzeumban tárolt Perényi fond 379 úgynevezett kéziratot számlál, amelyek a XVI–XIX. századból való forrásokat tartalmaznak. Az iratok másik részét a Kárpátaljai Állami Levéltár rendezte át a szovjet levéltári szabályok szerint. Ekkor semmisült meg az eredeti ügyviteli rend, használhatatlanná váltak az elkészített tárgy- és névmutatók és az azelőtti hivatkozások is elvesztették jelentőségüket. A gyűjtemény több mint négyezer levéltári egységet tartalmaz, ami több tucat folyóújszerű iratot jelent. Még az 1950-es években egyesítették a Perényiek családi levéltárát a birtokkomplexum gazdasági-adminisztratív irataival. Ez a forrás-

bázis kiváló kutatási lehetőséget biztosít a történészeknek, családfakutatóknak, az iratok értékesek a Perényiek kultuszának tanulmányozását illetően is.

A beregszászvégardói Perényi-kúriát ma a KMKSZ és a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány Magyarország anyagi támogatásával restauráltatta. Ennek eredményeképpen egy valóságos kulturkúriát alakítottak ki, amely egy Perényi-múzeum későbbi létrehozásával és a környező díszparkkal egyetemben szolgálja a kárpátaljai ifjúság nemzeti nevelését. Túlzás nélkül kijelenthetjük, hogy a Perényi névhez Kárpátalján még ma is nagy tisztelet kapcsolódik, biztosak vagyunk abban, hogy még magyarok élnek vidékünkön ez így is marad.

■ FÜGGELÉK

Harmincöt főispán egy családból

Báró Wesselényi Miklós, Szilágy megye főispánja, nemrégén foglalta el ezt a méltóságot s akkor közölték a lapok, hogy a br. Wesselényi családból már tizenketten ültek a főispáni széken. – A „Felv. Sz.” most kimutatást közöl arról, hogy a br. Perényi családból már harmincöt főispán került ki, tehát csaknem háromszor annyi, mint a Wesselényiek közül. Az érdekes kimutatást a következőkben közöljük:

1. Perényi Tamás tárnokmester 1321-ben ugocsai főispán volt; ennek fia
2. I. Miklós 1334. sárosi;
3. I. Péter 1362–1365 abaúji; ennek testvére
4. II. Miklós 1334. abaúji, sárosi és gömöri főispán;
5. III. Miklós 1378. főpohárnok és zempléni főispán;
6. III. János 1434-ben zempléni, 1439-ben ugocsai főispán és főlovászmester.
7. III. István kir. főasztalnok 1460. zempléni, 1463. ugocsai főispán;
8. III. Imre 1503–1519-ig Sáros-Abaúj vármegye örökös főispánja, Magyarország nádora.
9. III. Péter 1402–1414. Abaúj, Zemplén, Ung és Máramaros főispánja, országbíró és székelly főispán.
10. V. Péter (1502–1548) hatalmas oligarcha, erdélyi vajda, Temes és Abaúj vármegyék örökös főispánja, trónkereséssel vádolva.
11. IV. János 1447. kir. főasztalnok, Szepes, Máramaros és ugocsai főispán.
12. V. János 1457. kir. főajtónálló-mester, Ugocsa főispánja.
13. I. Gábor 1512–26. Ugocsa és Máramaros vármegyék főispánja és főkamaramester.
14. II. Gábor 1560 Abaúj és Ugocsa főispánja.
15. VI. Gábor 1527–51 ugocsai főispán, halála után özvegye, Zsófia viselte a főispánságot; testvére
16. VI. István 1569–1575. ugocsai főispán.
17. II. Mihály (V. István fia) 1576–87. ugocsai főispán; testvére

19. I. György 1575 Abaúj főispánja; fia
20. III. Gábor 1608–1610 Ugocsa és Abaúj főispánja, kora egyik legfelvilágosodottabb férfia; testvére
21. II. György 1639 Zemplén és Abaúj főispánja.
22. IV. Ferenc 1656 ugocsai főispán.
23. István (II. György fia) ugyanazon időben abaúji főispán.
24. Antal 1721–34. ugocsai főispán (Miklós kuruc tábornok fia).
25. József 1770–1780. Ugocsa
26. IV. Gábor (II. György fia) 1670–1679 Ugocsa
27. V. Imre 1715–35 Ugocsa és Abaúj főispánja.
28. I. Pál (III. Imre fia) 1691 Ugocsa és Abaúj
29. II. Pál 1735 Ugocsa
30. János (III. Imre fia) 1677 Ugocsa főispánja.
31. IV. Imre 1713. helyettes ugocsai főispán.
32. Károly 1740–1781 ugocsai főispán; utódai
33. Gábor a forradalom előtt Bereg és Ugocsa főispáni helytartó.
34. I. Zsigmond a nemzet mártírja. Ugocsai főispán, 1849-ig a hétszemélyes tábla és a főrendiház elnöke; fia
35. II. Zsigmond 1875-től Bereg és Ugocsa megye főispánja volt. Eddig tart a közlemény.

– Mi azon óhajunkat fejezzük ki, hogy a történelmi nevezetességű Perényi család, melynek szeretett főispánunk egyik díszes tagja, neveljen még a hazának sok derék oszlopot a magyar történelemnek jövő hosszú folyamán át.

(Bereg. Társadalmi és megyei érdekű hetilap, 1888. december 9. 50 sz.)

A magyar szabadságharc vértanúja volt

Nagyszőlősen mind a mai napig él egy legenda. Amikor 1848-ban kitört a forradalom és a szabadságharc, Perényi Zsigmond megparancsolta a családjának, hogy mindaddig tartsák nyitva a kastély kapuját a szabadságharc katonái előtt, míg ő vissza nem tér a csatából. Amikor leverték a szabadságharcot, a család hiába várta vissza Perényi Zsigmondot tárt kapukkal, a családfő csak nem érkezett meg. Rá is lesújtott a bosszúálló zsarnok hóhéreke. A Perényi-kastély kapuja azóta is nyitva áll.

140 évvel ezelőtt, 1849. október 24-én végezték ki Pesten Perényi Zsigmondot, a szabadságharc hívét, a Függetlenségi Nyilatkozat aláíróját.

Perényi Zsigmond 1783-ban született a Bereg megyei Ardóban. Apja Ung megye főispánja, a debreceni kerületi tábla elnöke volt. Szülei gondos nevelésben részesítették a tehetséges fiút. Először a nagyszombati nemesi convictusba adták, majd Kassára küldték jogot tanulni. Később Pesten és Pozsonyban készült a közéleti pályára. Alapos műveltségével és szabadelvű gondolkodásmódjával már fiatalon felhívta magára a figyelmet.

Tanulmányai befejezése után hazatért Beregben és Ugocsában lévő birtokaira. Ekkor még Beregszászban és Ardóban lakott, Nagyszőlősrre csak birtokainak igazgatása véget látogatott el.

A múlt század elején megyéink elmaradott állapotban voltak, kevés érdeklődést tanúsítottak a közélet iránt. Az ifjú Perényi Bereg megye főjegyzőjeként kezdte közéleti pályáját, s csakhamar sikerült megnyernie a megyei élet képviselőinek a rokonszenvét. Az 1808-as országgyűlésre Bereg megye követéül választja a 25 éves ifjút. Itt az ifjú nemzedék képviselőivel együtt megszavazzák a Napóleon elleni hadjáratához szükséges hozzájárulást, de követelik a Habsburg-háztól, hogy a helyzet felől nyújtsanak hiteles felvilágosítást s igazolják a tényleges szükségletet.

A nyílt fellépésű ifjút csakhamar Bereg megye alispánjává és az 1811-es országgyűlés követévé választják. A bécsi kormány is felfigyel rá, s hivatallal kínálja meg, hogy magához édesgesse. Ő azonban visszautasítja az ajánlatot, s inkább visszatér megyéjébe. Azon fáradozik, hogy a szegény adózó nép terhén könnyítsen, javítson az elmaradott közállapotokon terjessze a haladó társadalmi és politikai eszméket. Népszerűségével egyenes arányban nőtt az irigyeinek a száma. Megrágalmazták, titkon feljelentették. Királyi vizsgálóbiztost küldtek a megyére, aki kiderítette, hogy a feljelentésnek semmi alapja nincs. Ez az eljárás mélyen sértette Perényi önérzetét, ezért visszalépett a közéleti pályáról, s gazdálkodni kezdett birtokain.

Ekkor kezdődött Ferenc császár hosszú, csendes uralkodása, amely nem volt egyéb gondos rendőri felügyeletnél mellyel minden önálló szellemi életet már csírájában elfojtott. A magyar önállóság csak névleges volt.

Összehívták az 1825–27-es országgyűlést, ahol a nemzeti önérzet hangosan követelte a sok sérelem orvoslását, sürgette a szabad fejlődést biztosító törvények megalkotását. Ezen a reformországgyűlésen ott találjuk Perényi Zsigmondot is a szabad gondolkodású ellenzék körében.

József nádor becsülte Perényiben a nyílt hazafias magatartást, s ellenzéki volta dacára helyhatósági tanácsossággal kínálta meg. Perényi ezt a tisztséget el is fogadta.

Ebben az időben dühöngött Magyarország északkeleti részén a kolerajárvány. Éppen Ugocsában, Tiszaújlakon ütött ki, ahová a Tiszán járó tutajosok hurcolták be. Perényi királyi biztосként igen sokat tett a kolerajárvány megfékezéséért.

1835-ben Ugocsa főispánja, rövid idő múlva pedig a hétszemélyes tábla közbírája lett. Jelen volt az 1832–36-os és az 1839–40-es országgyűléseken is, ahol már a haladó gondolkodású hazafiak tekintélyes tábora követeli a szabadelvű eszmék érvényesítését.

Amikor a királyi fiskus a 30-as évek végén hűtlenségi pert indított Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos ellen, Perényi volt az első egyike, aki felszólalt az igazságtalan zaklatások miatt, s amikor 1839-ben a hétszemélyes táblán, a „felséges tábla” bírái Kossuth perét tárgyalták, a bírák közül csak Perényi szavazott a legenyhébb büntetésre.

Nem támogatta viszont az Apponyi-kormányt, amely a vármegyékre az alkotmányellenes, gyűlölt adminisztrátori rendszert igyekezett ráerőszakolni. Fel is mentették ezért a főispáni állása alól, s csak mint ítélőbíró szerepelt a közéleti pályán.

Ebben az állásban találja őt az 1848-as forradalom. Március 15. után az országgyűlésben azok kerültek többségbe, akik a reformokat akarták, s elfogadták az 1848-as új törvényeket. A király kinevezte az első felelős magyar minisztériumot, április 11-én szentesítette az alkotott törvényeket.

A felelős magyar kormány a Pesten megnyílt országgyűlésen Majláth György országbíró mellé Perényit nevezte ki a felsőház másodelnökének.

Az alkotmányos élet szabadságát azonban nem sokáig élvezte a magyar nemzet, önvédelmére fegyvert kellett fognia. Az uralkodóház hadakkal árasztotta el Magyarországot. Windischgrätz csapatai elől az ország főurainak többsége visszavonult a közeletről. Lemondott Majláth György, a főrendiház elnöke is, ezért ez a tisztség Perényi vállaira nehezedett, aki ekkor már a Honvédelmi Bizottmánynak is a tagja volt.

A halálra zaklatott nemzet, Kossuth Lajos indítványára, április 14-én Debrecenben kimondja a trónfosztást. A trónfosztó nyilatkozatot a főrendiház ülésén Perényi Zsigmond is aláírta. Perényi híven támogatta a magyar kormányt. Követte Debrecenből Szegedre, Aradra. Kossuth közben kinevezte őt a hétszemélyes tábla elnökévé.

A világosi fegyverletétel éjszakáján Perényi a Bohus-kastélyban volt elszállásolva. Titkára biztatására megkísérelte a menekülést, de amikor tudomást szerzett arról, hogy ha folytatja az útját a lázongó oláhok vagy az orosz tábor kelepccéjébe juthat, visszatért a kastélyba, s szembenézett a várható veszéllyel.

A világosi Bohus-kastélyban tartóztatták le néhány társával együtt. Pestre kísérték és haditörvényszék elé állították, ahol bátran bevallott mindent. Kötél általi halálra ítélték. Az ítéletet 1849. október 24-én hajtották végre. Halála mély részvétet váltott ki a hazában gyászoló és a külföldön bujdosó hazafiak között. Kossuth Lajos ezt írta az ő dicső alakjáról: „Neked, te kimagasló alak, ki abból az időből oly páratlan egyedül állasz, neked leborulok emléked előtt... Mesterem!”

Ez év október 6-án, amikor az egész magyar nép a szabadságharc vértanúira emlékezett, a nagyszőlősi Bartók Béla Művelődési Kör emléktáblát leplezett le Perényi Zsigmond tiszteletére az egykori Perényi-kastély falán, hogy ezentúl Arad, Pest és Pozsony után nagyszőlősen is elhelyezhessük a vértanúk emlékére a kegyelet virágait.

Keresztyén Balázs

(Kárpáti Igaz Szó/Új Hajtás 1989. október 22.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Báró Perényi Zsigmond szobra.* Vasárnapi Újság, 1906. november 25.
- Cieger András: *Ugocsa megye politikai vezető rétege a dualizmus időszakában.* Minerva, 3. évf. 1. sz. Budapest–Beregszász, 2000. 5–51. p.
- Csatáry György: *Báró Perényi Zsigmond utolsó levelei és emléke Ugocsában.* In Levéltári kalászatok. Ungvár–Budapest, 1993. 152–160. p.
- Emlékalbum. Báró Perényi Zsigmond.* Szerkesztette Őry László. Kárpátok Művészeti és Kulturális Egyesület. http://kmke.hu/wp-content/uploads/2017/10/Perenyi_emlekalbum.pdf (Letöltés: 2020. február)
- Feöldi Doby Antal: *Báró Perényi Zsigmond, a magyar nemzet dicső vértanújának élete.* Nagyszöllős, 1899.
- Fónagy Zoltán: *Perényi Zsigmond báró.* Rubicon, 1999. 4. sz. 47–48. p.
- Gracza György: *Az 1848-49-iki Magyar Szabadságharc Története.* V. kötet. Budapest, 1898.
- Harmincöt főispán egy családból.* Bereg (Társadalmi és megyei érdekű hetilap), 1888. december 9.
- Kárpátaljai Állami Levéltár, F. (Perényi levéltár), op. 1. od. zb. 921 A vértanú utolsó levelei.
- Keresztyén Balázs: *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában.* Ungvár, 2000. Munkács (Társadalmi hetilap), 1886. január 7.
- Október 24 Ugocsa (megyei érdekű hetilap) Nagyszöllős. 1899. október 15.
- Perényi Zsigmond báró.* In Magyar Tudományos Akadémiai Almanach. 1863, Pest. 264–265. p.
- Perényi Zsigmond báró emléke.* Bereg. 1902. október 19.
- Vasárnapi Újság, 1898. május 29. 22. sz. 335–338 p.; 1899. október 22. 43. sz. 717–722 p.; 1899. október 29. 44. sz. 744 p.

PERÉNYI ZSIGMOND BÁRÓ | AZ 1848–1849. ÉVI ORSZÁGGYÜLÉS MÁRTÍRJAI



Perényi Zsigmond báró a reformkor és 1848–1849 történetének egyik legtevékenyebb ellenzéki magyar főnemese. Vármegyei főispánként, a legmagasabb bírói fórum tagjaként is az ellenzéki főnemeselek táborát erősítette a rendi országgyűléseken. Az első

népkepviseleti országgyűlés felsőházának másodelnökeként pedig gyakorlatilag ő irányította annak munkáját, s biztosította határozatképességét. Pályafutása ennek ellenére kevésbé ismert, forrásokra alapozott tudományos igényű feldolgozása még várat magára.

Az Országgyűlési Múzeum szervezésében 2019. október 7-én megtartott konferencia elsődleges célja az volt, hogy feltárja a főbb csomópontjaiban bemutassa azt az egyenes ívű, hosszú és tevékeny életutat, amelynek 1849. október 24-én Pesten a megtorlást levezénylő Haynau táborszernagy bosszúvágya vetett véget. Munkásságának minden részletre kiterjedő elemzése azért is fontos, mert kultusza a kárpátaljai magyarság nemzeti identitása megőrzésének egyik lényeges eleme mind a mai napig. Nagyszőlősen felállított szobrának sorsa hitelesen példázza ezt.

A tudományos ülés előadói, kötetünk szerzői a közlés sorrendjében: Melkovics Tamás, Pelyach István, Miskolczi Ambrus, Kedves Gyula, Hermann Róbert, Csorba György és Csatáry György. A konferencia védnöke Kövér László, az Országgyűlés elnöke volt.

